

CASTELLAR DEL VALLÈS



RECU LL HISTÒRIC

CASTELLAR DEL VALLÈS

RECU LL HISTÒRIC

per

Ester Planas
i
Àlex Portolés

PRESENTACIÓ



El mes de setembre de 1994 vam editar el llibre *Castellar del Vallès, entitats, serveis i carrers*, en un intent de fer arribar una part bàsica d'informació municipal a tots els vilatans. Ja en aquells moments s'estava treballant en el llibre que ara us presentem; hem intentat recopilar d'una manera planera el que sabem de la nostra història. Com molt bé assenyalen els autors, aquesta edició no pretén ser «la» història de Castellà, però ve a omplir un buit en la nostra bibliografia contemporània.

Llegir un llibre és sempre enriquidor; però encara ho és més si el que es llegeix és la història, els fets, els moments, les persones d'una Vila on alguns hi hem nascut i altres l'han triat per viure-hi. El repàs des dels primers pobladors fins a l'actual etapa democràtica ens permet esbrinar el com i el perquè del nostre present. A l'igual que en l'anterior publicació, ens creiem en l'obligació de fer arribar als castellarencs d'una manera gratuïta aquest recull sobre la història d'un poble que estimem.

Desitjo que llegir aquest llibre us plagi tant com als qui hem participat en la seva preparació. Conèixer la història de la nostra Vila ens vincula encara més amb la nostra comunitat; passeu pàgina, comenceu a conèixer una mica millor Castellà del Vallès.

LLUÍS M. COROMINAS I DÍAZ

Alcalde de Castellà del Vallès

ACLARIMENTS DELS AUTORS

El llibre que teniu a les mans és un recull de dades i d'informació sobre diversos aspectes de l'evolució històrica de Castellar del Vallès fins a l'actualitat. Per aquest motiu l'hem titulat *Castellar del Vallès. Recull històric*.

El nostre desig és que tots els castellarencs interessats en el poble en què viuen llegeixin de gust el llibre, i que hi trobin coses que els són familiars o que han viscut directament, i que per als nous castellarencs sigui l'ocasió de conèixer a fons el poble.

Una de les coses que ens vam plantejar a l'hora de redactar i estructurar tot el material i la informació recopilats va ser intentar desmitificar l'opinió generalitzada que la Història i qualsevol escrit o treball sobre història són avorrits i feixucs, pesats i inútils. Malauradament encara massa gent pensa així. Aquest llibre, però, no és qualsevol llibre d'història, és un llibre sobre Castellar i per tant ha d'interessar els castellarencs.

Lògicament el llibre també és una eina de consulta per a tots els investigadors i estudiants i el guió de treball per a altres projectes. Mai no hem pretès fer «la» Història de Castellar. Som conscients de la complexitat del projecte i de la necessitat d'un treball en equip pluridisciplinar.

Qualsevol estudi requereix d'antuvi un intensiu treball de recerca de material i informació. En el nostre cas ha estat una recerca en les fonts escrites: la bibliografia publicada sobre Castellar i els mitjans de comunicació castellarencs. Cal especificar que en la recopilació de dades sobre la gestió municipal dels darrers quinze anys ha estat primordial la consulta de les actes dels plens de la Corporació.

L'esquema del llibre segueix un ordre temàtic per dos motius:

— La disponibilitat de dades no permet elaborar una història cronològica de Castellar perquè manquen estudis sobre algunes etapes de l'evolució històrica.

— La manera de donar a conèixer els fets coneguts més importants és seguint un ordre temàtic per tenir una visió de com era i de com és avui.

El segle XX és alhora el període més desconegut i proper, i durant el qual hauran tingut lloc les transformacions més importants en el nostre tipus de vida. Justament perquè és coetani a nosaltres, cal molta precaució a l'hora de valorar el que ha passat, perquè és difícil fer una anàlisi objectiva. Per aquest motiu hem deixat per a una altra ocasió l'anàlisi de la vida social castellanenca i ens hem centrat principalment a descriure la gestió municipal des que en tenim constància. Aquest últim capítol, la Gestió Municipal, té dues parts: una més general i l'altra dedicada exclusivament a la descripció dels trets més importants d'aquesta gestió any per any des del 1979 al 1994.

Com a apèndix de consulta afegim la llista de totes les persones de Castellar que han participat en la gestió municipal i una llista cronològica dels fets de major transcendència històrica en l'evolució de Castellar.

La Història és molt relativa. Tot depèn de qui l'escriu i de quines fonts consulta. Per això som conscients de les nostres limitacions i encoratgem a totes les persones que tinguin coses a dir, i a rectificar el que hem escrit, que obertament ens ho faci saber per millorar els coneixements que tenim actualment. El punt final de tot llibre sobre l'evolució històrica d'una comunitat és la primera pàgina d'una nova investigació.

E.P. i A.P.

INTRODUCCIÓ GEOGRÀFICA DEL MUNICIPI

El municipi de Castellar del Vallès està situat en una zona que està vivint en els darrers anys una fase d'expansió demogràfica i industrial per la seva proximitat a l'àrea d'influència de Barcelona i especialment de les ciutats de Sabadell i de Terrassa, de les quals dista 7 i 8 km, respectivament. Això es veu reflectit en el canvi d'activitats econòmiques en els darrers cent anys, amb una progressiva disminució del sector primari a favor de la indústria i més recentment amb el creixement del sector de serveis.

1. SITUACIÓ GEOGRÀFICA

El municipi de Castellar del Vallès té 44,7 km² de superfície i pertany a la comarca del Vallès Occidental. ¹ Limita amb els termes de Sant Llorenç Savall al nord, de Sentmenat a l'est, de Sabadell al sud i de Terrassa i Matadepera a l'oest. ²

Està situat a 331 m sobre el nivell del mar a la Serralada Pre-Litoral, en la vall alta del riu Ripoll, i el flanquegen els contraforts sud-orientals del massís de Sant Llorenç del Munt (la carena del Sabater, 701 m, i Mont-rodon, 614 m) per la dreta, i les Roques d'Aguilar (630 m), la Serra de Pinós (585 m), la Serra de Guardiola (645 m) i el Puig de la Creu (667 m) —el punt més alt dins del terme municipal— per l'esquerra.

Les coordenades geogràfiques del poble són: 41°37'00" N - 2°05'25" E.

2. DESCRIPCIÓ DEL RELLEU

Castellar del Vallès forma part de la comarca vallesana, una depressió terciària, miocènica, formada d'argiles, saulons, margues i conglomerats, i recoberta per sediments terrosos dipositats pels torrents fluvials. Originalment, les terres vallesanes formaven part del mas-



1. Sector del casc antic del poble, amb el Puig de la Creu i l'antiga pedrera del Sot d'En Goleres com a fons.

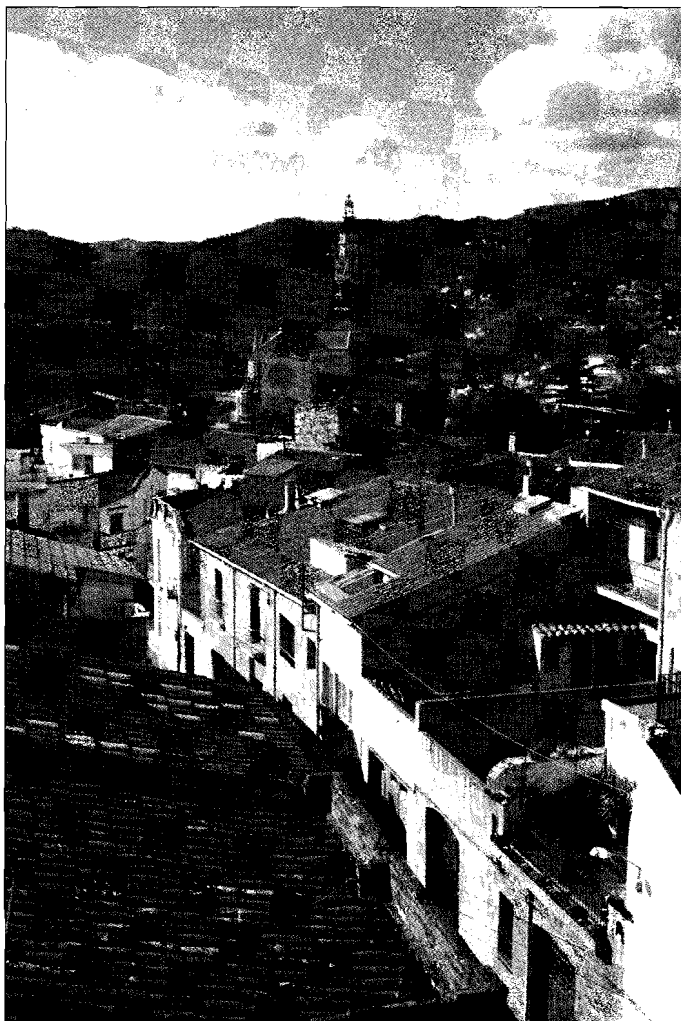
A primer terme una façana modernista del carrer de la Mina i l'antiga masia de cal Targa.

sís catalano-balear fins que, a causa dels plegaments alpins de l'era terciària, es va produir un procés de plegament i posterior fractura al massís de Sant Llorenç del Munt que va donar lloc a les serralades Litoral i Pre-Litoral i a la Depressió Pre-Litoral; i una fossa tectònica amb acumulacions sedimentàries, de relleu ondulat, solcada per diferents rius i torrents, que la converteixen en una zona rica en dipòsits aquífers i en terrasses fluvials, de 40-60 m d'alçada, amb dipòsits de palets coberts de llims, margues i argiles del terciari.

El territori comprès en el terme municipal forma part de tres unitats geogràfiques i geològiques:³

- La Depressió Pre-Litoral o plana del Vallès-Penedès, representada pel sector transversal Serra de Palau - Pla de la Bruguera - can Font.
- La Serralada Pre-litoral, identificada amb la zona central del terme: Puig de la Creu (667 m) - Sant Feliu del Racó - Turó del Llop/els Rossos.
- La Depressió Central o de l'Ebre, integrada localment per la Serra de Pinós, Roques d'Aguilar, els Pinatons i els contraforts del massís de Sant Llorenç del Munt - l'Obac (que si bé morfològicament formen part del Sistema Pre-litoral, estructuralment pertanyen a la

2. Vista de l'església parroquial de Sant Esteve de Castellar amb la serra de Sant Feliu al fons i el traçat del carrer de Sant Miquel a primer terme.



Depressió Central): la Forriola (les Arenes), Carena de l'Illa, Turó del Muronell, Coll de Grua.

Té una estructura heterogènia: és molt accidentat en la seva part septentrional, on s'integra al massís de Sant Llorenç del Munt, mentre la part meridional, menys accidentada, està constituïda per un seguit de terrasses fluvials que s'integren gradualment a la plana del Vallès (Depressió Pre-Litoral). El substrat geològic és format per conglomerats, argiles, margues vermelloses i recobert per una capa de conglomerats, calcàries i margues. S'exploten els dipòsits calcaris i les pedreres d'àrids (sorres i graves).

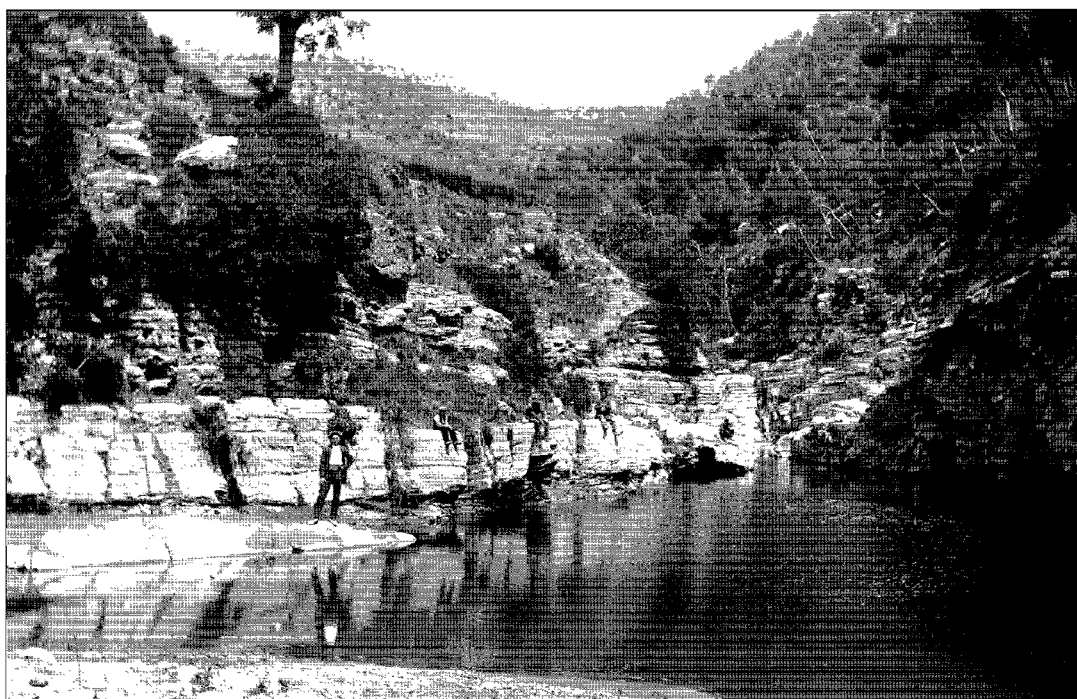
Justament en la part més accidentada del terme és on es localitza la part més boscosa, que actualment ocupa bona part de la superfície (gairebé el 80 %). Per la climatologia i situació geogràfica el bosc dominant hauria de ser l'alzinar, però a causa de l'acció antròpica, d'alzinars ben estratificats n'hi ha pocs, sent el tipus de bosc més extès les pinedes, on es barregen alzines i roures, amb una proporció molt diferent segons les zones, i una riquesa arbustiva típica mediterrània. En alguns indrets propers al riu i torrents hi ha sectors de bosc de ribera.

La xarxa hidrogràfica està formada bàsicament pel riu Ripoll, que forma una signifi-

cativa vall, tot travessant el terme de Castellar longitudinalment de NW-SO. Neix a 600 m sobre el nivell del mar i entra a la Depressió Pre-Litoral als 300 m, just després de passar per Castellar. En època de precipitacions rep l'aportació de les aigües que baixen per una sèrie de torrents excavats transversalment a la Serralada: Canyelles, Turell, Castelló, Sot del Guix, Sot de la Carda, Sot de Matalonga, les Arenes i Colobrers, a més de l'aportació de les aigües subterrànies. Forma part de la xarxa d'afluents del riu Besòs, que divideixen la Depressió Pre-litoral en valls independents.⁴

La història i el desenvolupament econòmic de la població de Castellar han estat des de sempre molt vinculats al riu: ha estat el fertilitzador de les terres i l'eix de tota una infraestructura de molins instal·lats a les ribes aprofitant la força de l'aigua, alguns ja són documentats en època medieval, i a principis del segle XIX es convertiren en el motor del procés d'industrialització tèxtil.

3. Gorg del Diabre a principis de segle. Abans d'arribar a cal Cames (Molí de la Barata) el riu forma aquest gorg, un dels racons més bonics del riu Ripoll. Les siluetes dels espectadors del fotògraf fan encara més impressionant i espectacular la forma del gorg.



EVOLUCIÓ HISTÒRICA

Els primers indicis de població en el terme estan corroborats per la investigació arqueològica. Tot i que Castellar encara és una zona relativament verge quant a intervencions arqueològiques, des de fa anys hi ha un interès per recollir i guardar les restes localitzades esporàdicament en els indrets del terme que puguin aportar algun tipus d'informació: Antoni Parramon i Tubau fou una de les primeres persones que mostraren aquest interès. L'entitat *Amics de Castellar Vell* va ser la primera que va néixer amb el clar objectiu de vetllar per la història del municipi, centrant-se en la conservació de la zona de Castellar Vell, antiga parròquia de Sant Esteve de Castellar. La fundació de l'*Arxiu d'Història de Castellar* el 1979 va significar un important pas endavant, ja que recull, acull i conserva tot el material d'interès històric, i divulga els treballs d'investigació sobre l'evolució històrica de la vila. Una de les primeres tasques de la vocalia d'Arqueologia d'aquesta entitat fou recollir tota aquesta informació oral i escrita sobre les troballes, i localitzar-les topogràficament en un inventari arqueològic del terme com a base per a posteriors estudis.¹

1. DADES DE LA RECERCA ARQUEOLÒGICA

En el terme de Castellar s'han dut a terme algunes intervencions arqueològiques d'interès, de les quals cal remarcar les més recents, en què hi han participat i col·laborat membres de la vocalia de l'Arxiu d'Història de Castellar.²

1.1. Excavació arqueològica a l'antic forn de la Vinya d'en Sant ³

El 1962 Sebastià Garriga, aficionat a la mineralogia, va descobrir en el terreny erm d'una antiga vinya, prop del torrent de can Sallent (dit també d'en Xuriquera), restes de cerà-

mica i de l'estructura d'un forn. Avisats els col·laboradors del Museu d'Història de Sabadell, es va començar a tramitar el permís d'excavació.

Els dies 12 i 13 d'abril de 1963 un equip format per Francesc Aisi, Sebastià Garriga, Antoni Pallàs i Rafael Subirana, va fer l'excavació de les restes del forn. Es va netejar l'engraellat, es va localitzar l'entrada de la fogaina i el lloc on es col·locava la llenya; durant tota l'excavació es va recollir material ceràmic, dipositat en el Museu d'Història de Sabadell. Malauradament, dos mesos després, quan es va tornar al lloc per visitar-lo amb l'historiador Serra Ràfols, tota l'estructura havia estat destruïda.

1.2. Prospecció arqueològica a la vall alta-mitjana del riu Ripoll ⁴

L'octubre de 1989 un equip encapçalat per l'arqueòloga Núria Juan-Muns, col·laboradora del Museu d'Història de Sabadell, i format per estudiants d'història i arqueòlegs, van dur a terme una prospecció en les zones de la vall alta-mitjana del riu Ripoll.

La idea va sorgir de l'anàlisi del material dipositat en l'Arxiu d'Història de Castellar, que va fer pensar en la possible existència de diversos assentaments ibèrics en la conca alta i mitjana del riu Ripoll. Es va elaborar un complex projecte d'intervenció arqueològica centrada en aquesta zona, del qual només s'ha portat a terme la primera fase, corresponent a la prospecció, en set punts d'interès.

1.3. Excavació de les sitges alto-medievals dels Saulons ⁵

En el lloc dit els Saulons, dins la propietat de can Riera, van ser localitzades les restes de dues sitges. Segons els resultats de l'excavació duta a terme per Albert Roig i Deulofeu es tracta de dues estructures excavades a la roca (sauló), del tipus més comú en l'Alta Edat Mitjana: perfil acampanat, perímetre arrodonit i fons pla. A l'interior hi havia senyals de l'eina emprada en la construcció.

Les restes materials van permetre fixar el moment de tancament i abandó d'ambdues sitges cap a la primera meitat del segle XII i denoten un caràcter casolà: fragments d'olletes i cassolotes, d'ossos d'animals domèstics (ovella, cabra, porc i poltre) sacrificats per a un ús alimentici (individus joves, senyals d'eines tallants), fragment de pedra basàltica de molí i un resquill de plom (elements d'un habitacle estable). La uniformitat tipològica de la ceràmica fa pensar en un únic centre d'elaboració, possiblement el forn parcialment destruït i situat a 900 m de les sitges, excavat el 1963: el forn de la Vinya d'en Sant.

1.4. Excavació arqueològica Pla de la Bruguera ⁶

Les obres d'infraestructura de l'Institut Català del Sòl (INCASOL) en el Pla de la Bruguera van posar al descobert unes restes prehistòriques de gran interès.

El Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya va portar a terme una intervenció arqueològica d'urgència, durant el febrer de 1990, finançada per INCASOL i dirigida pels arqueòlegs Alfons Fígols i Enric Bernadas, amb la qual es va descobrir un assentament del Neolític Antic Cardial (IV-V mil·lenni a. C.) i els vestigis de finals del Mesolític i Calcolí-

tic (2.600 - 1.800 a. C.), consistents en una cubeta i quatre estructures d'emmagatzematge (sitges), curulles de les deixalles produïdes per aquests primers habitants: una llavor carbonitzada d'*Hordicum*, fragments de molins, ossos d'animals, ceràmiques, eines de sílex i quars de les betes del voltant, i ornaments de petxines marines

La configuració i fertilitat de la plana va assegurar a aquests primers habitants la subsistència amb una explotació de l'economia domèstica, tant agrícola (ordi) com ramadera (ovelles, cabres, porcs i bòvids), complementada amb una economia d'aprofitament dels recursos del bosc.

1.5. Excavació arqueològica Pla de la Bruguera - Sony ⁷

El juny de 1992 el moviment de terres fet dins el terreny de l'empresa Sony per construir un centre de distribució, en l'extrem meridional del polígon industrial del Pla de la Bruguera, va posar al descobert els primers indicis d'aquest jaciment.

Avisat el Servei d'Arqueologia, immediatament es va iniciar amb caràcter d'urgència l'excavació del solar afectat, dirigida per un equip integrat per arqueòlegs de la Universitat Autònoma de Barcelona. Gràcies al conveni establert entre el Departament de Cultura de la Generalitat, la Universitat Autònoma de Barcelona, l'empresa Sony España, S.A. i els ajuntaments de Castellar del Vallès i de Sabadell, l'excavació es va poder fer fins al final, sense obstaculitzar les obres de construcció de l'edifici, des del juny de 1992 fins al març de 1993.

Es va localitzar una necròpolis d'incineració datada dels inicis de la Primera Edat del

4. Vista general de l'excavació arqueològica del jaciment localitzat en el pati del centre de distribució de Sony España, S.A. Per la importància de les restes materials recollides i les dades de la intervenció, aquest jaciment (necròpolis: camp d'urnes de la Primera Edat del Ferro) ha passat a formar part de la riquesa arqueològica de Catalunya i de la nostra comarca. Alhora demostra que el Pla de la Bruguera ha estat des de sempre una zona clau en el desenvolupament del terme.



Ferro (finals del segle VII - inicis del segle VI a.C.), amb una trentena de «loculi» o estructures d'enterrament de forma més o menys circular, en les quals es col·locaven les urnes amb les cendres dels difunts, les ofrenes alimentàries i els aixovars funeraris (ganivets de silici i ferro i collarets de bronze), i a més dues fosses, un enterrament infantil del Bronze antic - mitjà i estructures de combustió.

La necròpolis ocupava una superfície de 300 m² a una profunditat de 30 cm per sota el nivell del sòl, dins el sector corresponent al pati de l'empresa.

1.6. Excavació de la Vinya del Regalat ⁸

El desembre de 1992 es va dur a terme una excavació a l'indret de la vinya del Regalat, situat prop del torrent de Colobrers i del sector més septentrional del Pla de la Bruguera. El lloc concret on es van localitzar les restes és el marge esquerre de l'antic camí cap a can Santpere i can Casamada (indret conegut com els Quatre Camins). Arran de l'eixamplament del camí, fou seccionada l'estructura i van quedar al descobert. Obtingut el permís, es va fer l'excavació i l'estudi dels materials recollits.

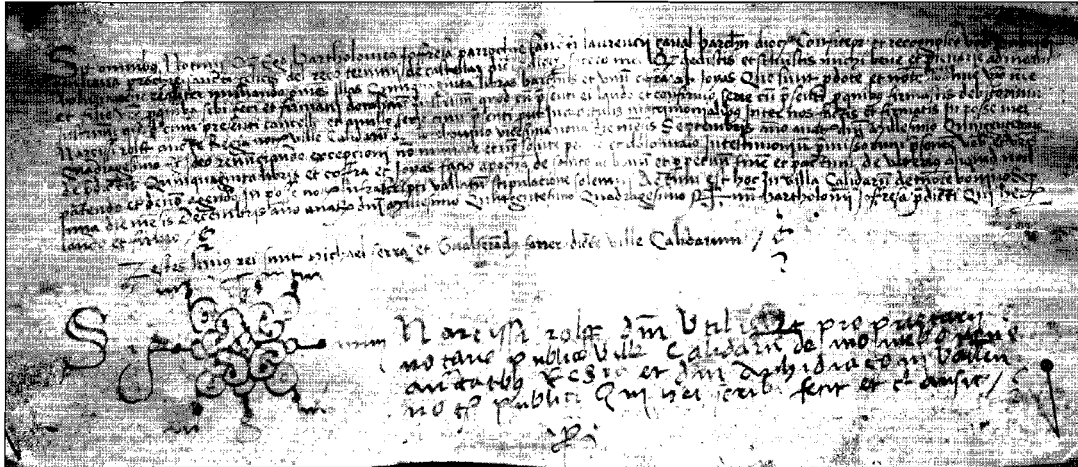
L'estructura era un receptacle obert, similar per les seves característiques a un fons de cabana o el que s'interpreta com una «fossa de transformació de cereals». Les restes materials localitzades a l'interior fan pensar en una estructura associada a un àmbit de treball d'una cabana amb una funció: la de transformar cereals, i que, en perdre aquesta funció, va ser utilitzada com a sitja i reblerta intencionadament amb terres que contenien deixalles domèstiques.

La cronologia establerta segons els materials recuperats és d'un moment de transició entre el Calcolític i el Bronze Antic (2000 - 1800 a.C.).

1.7. Resultats globals

La informació d'aquestes excavacions i de les restes ja esmentades dipositades en l'Arxiu d'Història, corroboren l'ocupació humana de la conca alta del riu Ripoll des del Neolític Antic. L'anàlisi topogràfica d'aquestes restes ha permès comprovar aquesta ocupació a partir de la primera Edat del Ferro, identificant tres llocs d'hàbitat i una necròpolis. Segons un estudi recentment editat sobre el poblament en aquesta zona,⁹ cal pensar amb l'aparició simultània de diversos llocs d'assentament a l'aire lliure durant el període del Ferro Inicial (finals del segle VII - inicis del segle VI), per part de grups humans que s'instal·laren al llarg de la vall excavada pel riu i més concretament a les terrasses fluvials que tenen un domini de l'espai immediat (físic i visual) i un alt potencial agrícola, relacionat amb el desenvolupament i creixement que experimenten des del Bronze final les comunitats humanes establertes a la plana del Vallès, que comportaria com a resultat la colonització de nous espais, d'acord amb les seves necessitats.

La manca de dades corroborades a través d'excavació de la possibilitat d'existència de nuclis d'hàbitat en alguns indrets del terme en època ibèrica, no permeten assegurar cap de les hipòtesis sobre el tipus de poblament d'aquesta època, així com l'impacte de la romanització en el municipi, si tenim en compte la seva proximitat a nuclis tan importants com La Salut (Arraona), Egara i Aquacalidae (Sabadell, Terrassa i Caldes de Montbui), i l'existència d'alguns poblats ibèrics ben identificats (Torre Roja).¹⁰ Tot i així, tradicionalment la historiogra-



5. Pergamí de l'arxiu de can Juliana de l'1 de desembre de 1540. En aquells moments can Juliana pertanyia a la parròquia de Sant Feliu del Racó, terme de Castellar. Bartomeu Jofresa, de la parròquia de Sant Llorenç Savall, reconeixia haver rebut de Gabriel Juliana les 50 lliures de dot de la seva dona, filla de Gabriel Juliana.

fia castellanca ha insistit en l'existència d'un nucli romà a l'actual zona de Sant Pere d'Ullastre, situant l'origen de l'església en un altar dedicat al déu pagà Uliaster, cristianitzat com a Sant Pere. Les restes localitzades superficialment a la zona no indiquen cap tipus d'hàbitat i no ha d'estranyar el topònim «ullastre» perquè és una zona d'oliveres i d'ullastres.

Un grup d'investigadors van proposar la hipòtesi que pel terme passava el camí romà de Caldes de Montbui a Martorell. Aquest camí sortia del pont romà de Caldes de Montbui, passava pel costat del roure gros i per entre els camps fins a l'entrada de Sentmenat. De can Ramoneda entrava a Castellar pel Serrat de Pixonúvies i continuava cap a ca n'Ametller, can Santpere, la Bruguera, can Bages, el Rieral, can Ribatallada i Sant Julià d'Altura com a última etapa dins del terme de Castellar.¹¹

Un dels períodes més desconeguts en general de la història és el comprès entre l'inici de la decadència del sistema romà i el sorgiment de l'estructura comtal. És el cas també de Castellar. Falta corroborar la continuïtat de població fins a les dades que ens donen els primers documents conservats (s. IX), sembla però que hi va haver un lapsus de temps de desocupació (ss. I - V/VII),¹² i que no es tornaria a constatar un poblament tan dens del territori fins a l'Alta Edat Mitjana.

El procés de major transcendència posterior a la romanització fou el de cristianització, basat en la constitució d'una xarxa de parròquies, que constaten la presència humana al voltant d'un lloc, i alhora l'inici d'una fiscalització del producte de l'agricultura i la ramaderia. En el nostre terme hi ha dues parròquies: la de Sant Esteve de Castellar i la del nucli agregat de Sant Feliu del Racó, anomenada originàriament Sant Feliu de Valrà i successivament de Castellar i del Racó.

La localització de les restes d'un esquelet a l'entrada de Sant Feliu, en una tomba excavada a la roca, d'una ara paleocristiana i d'un atri pre-romànic, ocult per una construcció,

en el sector adjacent al campanar de l'església de Sant Feliu del Racó, així com el fet que la majoria de parròquies consagrades a Sant Feliu Africà daten dels segles V-VI i que l'arrel del topònim Valrà és indígena, poden ser els indicis i la base d'aquesta hipòtesi de continuïtat.

Una altra troballa important per a la història de Castellar és la làpida sepulcral d'Ermomir, del segle X. Juan Hernández Cuevas va trobar, a mitjans dels anys 80 en un hort propietat de la família Sanosa-Torrella, situat arran del Ripoll, a l'indret entre el pont nou i el lloc del Joncar, una làpida sepulcral que servia de passera. La peça tenia una inscripció amagada sota una capa de morter sedimentada amb els anys. Juntament amb Josep LLinares la van netejar i la van ensenyar a l'arqueòleg i medievalista sabadellenc Albert Roig, que es va encarregar d'acabar-la de netejar i de transcriure la inscripció amb la col·laboració del paleògraf Ascenci Mundó, a la U.A.B.

La pedra és un tros de marbre de Carrara, de principis del segle III d.C. Fa 42 x 29 cm i 10 cm de gruix i correspon a una mensa o un banc corregut. Hi ha un tros de motllura lateral decorada amb oves i fulles d'acant. La inscripció diu: «Aquesta pedra (...) protegeix el cos d'Ermomir, entregat a Crist Regnant, mort el 2 de les calendes d'octubre del 966, any 12 del regnat de Lotari rei».

La incògnita que planteja la làpida és la seva procedència. Ermomir deuria ser enterrat en el cementiri de l'«església», a Castellar Vell o en el pla, cosa que vol dir que a mitjans del segle X a Castellar hi havia una església. Com va arribar a l'hort pot tenir una explicació en el fet que un membre de la família Torrella va treballar en la construcció de l'actual església parroquial de Sant Esteve, (1882-1885) i podria haver aprofitat aquesta pedra provinent de l'enderroc de l'església construïda a Tolosa entre 1771 i 1773 utilitzant materials procedents de l'església de Castellar Vell després d'obtenir el permís del bisbe.

2. DADES DE LA RECERCA DOCUMENTAL

Les primeres fonts escrites relacionades amb Castellar són del segle IX i parlen d'un territori anomenat Castellar, inscrit dins la figura territorial de «castrum» (en llatí, castell) amb totes les connotacions de poder intrínseques. No indiquen l'existència d'un nucli agrupat, però en els documents es descriu el territori i està format per unitats d'explotació (masos) disseminats.

Entre els segles X i XIII el territori inscrit en el castrum dit Castellar, al qual pertanyen les parròquies de Sant Esteve de Castellar i de Sant Feliu del Racó, és objecte de compra, venda i cessió entre famílies nobiliàries, la casa comtal de Barcelona i els monestirs de Sant Llorenç del Munt i Sant Cugat del Vallès, tots ells representaven els poders i economies més fortes.

Segons la documentació del castell de Castellar, en el segle XII és esmentada per primera vegada la família Clasquerí, que esdevindria el senyor territorial i jurisdiccional del terme de Castellar a principis del segle XV.

L'aparició de la família Clasquerí o Castlaril com una de les més poderoses del terme està relacionada amb l'adquisició de propietats en el terme. A partir de mitjans del segle XII els Clasquerí apareixen firmant en els documents dels Montcada com a testimonis.

En l'última dècada del segle XII Pere de Clasquerí era habitual entre la clientela feudal de Guillem Ramon i el seu fill Guillem de Montcada i Castellvell. Pere de Clasquerí era fill de Agnès de Clasquerí, hereva dels Clasquerí i emparentada amb la família Palol; en els capítols matrimonials es va fer constar la conservació del cognom matern en primer lloc. El 1215 va

rebre de Guillem Ramon de Montcada les possessions que aquest tenia a Sant Esteve de Castellar.

El 16 de setembre de 1310 Gastó de Montcada, nét del Senescal, va donar i concedir en emfiteusi¹³ el terme i castell de Castellar (a més de la fortalesa de Ribatallada i dotze hereitats més) que posseïa en favor del Rei, a Pere de Clasquerí, a canvi d'un cens emfitèutic. El 1312 i 1321 ratificaren aquesta possessió respectivament el rei Jaume II i el senyor Roger Bernat, comte de Foix, vescomte de Bearn i Castellbò i senyor de Montcada. Segons això, la família Clasquerí es va convertir en senyor directe amb dret a rebre els censos de les terres en transacció, junt amb Guillelma de Montcada, mentre «la jurisdicció civil i criminal» encara era exercida pel rei.

El 1394 el rei Joan I d'Aragó va vendre la «jurisdicció civil i criminal» a Joan de Togores per 500 florins. A principis del segle XV va comprar-la Guerau I de Clasquerí i és a partir d'aquest personatge que es pot parlar a Castellar d'un feudalisme ben consolidat a mans d'una família. Com a tals van exercir el senyoriu a través de la cúria, mentre els habitants de Castellar s'organitzaven a través de la universitat o consell municipal.¹⁴

3. FINS ALS NOSTRES DIES¹⁵

L'evolució històrica a partir d'aquest moment va succeir paral·lelament a la història del país. La vida dels castellarencs es desenvolupava al voltant del camp, els molins drapers i fariners i la ferreria, sotmesos al poder senyorial de la Cúria i el Consell de la Universitat. Van patir la Guerra de Perpinyà, el bandolerisme, la Guerra dels Segadors, els processos contra bruixeria,¹⁶ la coexistència del poder feudal amb l'aparició de les noves institucions polítiques d'àmbit català, un procés inquisicional el 1749, la Guerra del Francès, la Guerra dels Set Anys (guerra dels carlins), la proliferació de la indústria llanera i del cotó en el riu Ripoll aprofitant la infraestructura de molins existent des d'època medieval i l'arribada de la família Tolrà en el poble.



6. Interior d'una illa de cases del casc antic de Castellar del Vallès (carrer de Caldes, carrer de Puigverd, Camí Xic i plaça Vella).

Al segle XIX, sobretot a partir de la meitat, el poble millora les condicions i viu les primeres transformacions urbanístiques. Els castellarencs participen en les activitats religioses (aplecs i festes patronals, a part de les festes pròpiament eucarístiques), en les festes populars durant tot l'any i neixen les primeres entitats en l'ambient social dels cafès.

Entre el segle XIX i principis del segle XX Castellar deixa de ser un poble principalment agrícola per convertir-se en un poble industrial, immers sobretot en la indústria tèxtil, però també amb l'aparició de petites fàbriques i tallers i amb el desenvolupament del comerç.¹⁷ Aquest canvi es pot veure amb els edificis construïts en aquell moment, d'estil modernista, que alhora indiquen un creixement del poble amb la urbanització de nous carrers.¹⁸

Així es continua fins als anys 30 del segle XX. El poble viu la proclamació de la II República, pateix el malestar previ a la Guerra Civil i el trasbals que comporta una guerra d'aquest tipus i la posterior postguerra. De mica en mica, el poble recupera el ritme en tots els aspectes i intenta oblidar el que ha passat. L'economia es revifa i en els anys 60 comença un període econòmicament bo, que coincideix amb l'increment de la immigració cap a terres catalanes, i també a Castellar del Vallès.

Acabat el franquisme, comença l'anomenada transició política que es viu intensament, com a tot arreu. S'inicia una etapa d'ajuntaments democràtics, dins de la qual vivim avui.

DENOMINACIONS TOPONÍMIQUES

L'actual municipi de Castellar del Vallès ha tingut diversos noms al llarg de la història: Castellar, Clasquerí, les Fàbregues, Sagrera de les Fàbregues, Tolosa, Toloseta de les Fàbregues, Sant Esteve de Castellar i Castellar del Vallès. Cadascun ha designat el terme o el nucli agrupat o la parròquia.

En el cas de Sant Feliu del Racó el poble ha estat denominat des de sempre pel nom de la parròquia, que alhora ha tingut també diferents denominacions: Sant Feliu de Valrà, d'arrel indígena, Sant Feliu de Castellar, per dependència jurisdiccional, i finalment Sant Feliu del Racó.

Durant un breu període, en els primers anys de la Guerra Civil, va deixar de denominar-se com la parròquia i fou conegut com Ripoll del Racó.

1. TERME

El primer topònim referent al nostre municipi és el de Castellar (en un document del 912) amb el nom de «castrum Kastellare» (castell o àmbit del castell de Castellar). Successivament Castellar apareix en cada un dels documents referint-se a l'alou que constituïa, i per tant designa geogràficament aquest territori, sense especificar l'existència d'un nucli agrupat.

En la documentació dels segles X i XI no és estrany trobar referències que identifiquen el terme de Castellar amb el de Terrassa jurisdiccionalment i civil, ja que el sector de la Mola-Montserrat de la muntanya de Sant Llorenç, format pel terme de Lacera (Sant Llorenç Savall), de Castellar i de Mata de Pera (Matadepera), pertanyia al castell de Terrassa.¹ La qüestió que pot induir a error és que en ocasions la referència documental fa pensar en una igualtat de termes, més que una dependència del terme de Castellar al castell de Terrassa, perquè s'esmenta «in terminos Terracia vel Castellar» (en els límits de Terrassa o bé de Castellar), i cal entendre-ho com dins dels límits del castell de Terrassa o del terme de Castellar, que alhora estava



7. Reproducció parcial del terme municipal de Castellà del Vallès (escala 1:50.000).

dins del terme del castell de Terrassa. A partir del 1052, any de la consagració de l'església parroquial de Sant Esteve de Castellà a Castellà Vell, apareixen les referències a «terme de Sant Esteve de Castellà» i ja en el segle XII deixa d'aparèixer aquesta referència al castell de Terrassa, o simplement als límits de Terrassa.

Segons Mn. Antoni Vergés i Mirasó, el 1872 el terme tenia els mateixos límits que els establerts en la cessió de Castellà per part dels comtes de Barcelona a Guillem Ramon de Montcada el 7 de juliol de 1165. D'aquest document es dedueix que Castellà ja està completament diferenciat del terme de Terrassa.

A partir del segle XIV, quan la família Clasquerí es converteix en senyor territorial del terme de Castellà, comença a aparèixer el topònim de Clasquerí. Es pot considerar com un sinònim de Castellà, és a dir, designa el lloc, però alhora indica la consolidació de la família Clasquerí com a propietària i senyor jurisdiccional del terme. En època moderna s'esmenten alhora Castellà, Clasquerí i Sant Feliu del Racó.

8. Topònims que han denominat Castellar del Vallès segons consta documentalment. (Medalla de la Vila de l'Ajuntament de Castellar del Vallès. Disseny de Pere Roca).



En el cens de 1719, Clasquerí és descrit com «el mateix lloc que Castellar i perquè algunes vegades s'anomena per Clasquerí i altres per Castellar, també se n'ha de donar raó».

2. PARRÒQUIA

En el terme de Castellar hi ha dues parròquies: la de Sant Esteve de Castellar i la de Sant Feliu del Racó.

La primera apareix esmentada en el segle X, quan és consagrada l'església situada en el lloc conegut popularment com Castellar Vell, amb la titularitat parroquial.

Sembla que inicialment integrava també la de Sant Julià d'Altura i la de Sant Feliu del Racó com una sola parròquia. El 1042 va quedar deslligada completament de la de Sant Julià d'Altura, que va ser agregada a Sant Pere de Terrassa; la línia divisòria entre les dues parròquies passava just pel mig de l'antiga casa de Sant Martí (actual can Massaguer), de manera que el rector de Sant Julià d'Altura venia a fer el salpàs a la casa, i el de Sant Esteve de Castellar a la capella de la masia, dedicada a Sant Martí.

La parròquia de Sant Feliu del Racó surt esmentada el 975 en el lloc dit de Valrà, Valrano o Valrane. Els documents del segle X es refereixen a aquesta parròquia com Sant Feliu de Valrà i també com a Sant Feliu de Castellar. Fins a mitjans del segle XI estava integrada a la parròquia de Sant Esteve de Castellar, segons el que es dedueix d'un document del 1064 en què s'especifica que és una parròquia independent, però integrada a la jurisdicció de Castellar.



9. El territori de Castellar del Vallès segons un mapa del segle XVIII (A.H.C.). Són mencionats alhora: Clasquerí, Tolosa i Sant Esteve de Castellar, és a dir, el terme de Clasquerí, el nucli de Tolosa a la riba esquerra del riu Ripoll i la parròquia de Sant Esteve de Castellar a la riba dreta.

3. NUCLI AGRUPAT

La primera forma de població documentada és la de les masies disseminades dins el terme, i potser la historiografia castellarenca ha mantingut la hipòtesi d'un nucli de poblament al voltant de Castellar Vell, que encara està per demostrar a través de la investigació arqueològica i documental d'aquest indret.

El 1215 hi ha la primera notícia de l'existència d'un nucli agrupat en el pla, a la riba esquerra del riu Ripoll, anomenat les Fàbregues.

L'etimologia de les Fàbregues s'ha relacionat sempre amb el mot llatí «fabrica», construcció industrial i el lloc on es desenvolupa l'activitat industrial, i en el nostre cas amb els molins documentats des d'època medieval instal·lats a les ribes del riu Ripoll per aprofitar la força de l'aigua, i una ferreria, relacionada amb una mena de ferro documentada el 945 a l'indret de Fontscalents. En ocasions s'esmenta «Sagrera de les Fàbregues», cosa que fa pensar que aquest nucli s'havia format dins de l'espai de la sagrera d'una església, la desapareguda capella de Sant Iscle i Santa Victòria, sobre els terrenys de la qual s'han edificat els dos edificis parroquials posteriors: el 1773 i el 1885, respectivament.

La documentació dels segles XIII, XIV, XV, XVI i XVII recull àmpliament aquest topònim:

- 2 d'octubre de 1215: Guillem Ramon de Montcada va donar a Pere de Clasquerí la devesa de la Bruguera, que limitava pel nord amb un alou propietat del donant, situat en les «cases de les Fàbregues».
- 29 de setembre de 1565: es va fer una subhasta a la Sagrera de les Fàbregues.

— 13 de setembre de 1612: la Universitat de Castellar va fer el procés contra tres castella-rencs acusats d'anar armats amb pedrenyals, tot i la prohibició publicada en una crida del senyor Guerau de Clasquerí. Durant el relat dels fets s'esmenten «a les Fàbregues del present terme» i «a la Plaça de les Fàbregues».

— En la documentació generada a l'entorn del procés contra tres castellarenques acusades de bruixeria (1618 - 1619) són alternats els topònims de les Fàbregues i Sagrera de les Fàbregues:

- Una de les acusades era «habitant en la sagrera de les fàbregues de la parròquia i terme de Sant Esteve de Castellar, diòcesi de Barcelona» i l'altra estava casada amb el sabater de les Fàbregues de dit terme de Castellar.
- Sebastià Buigues, terrassenc, teixidor de llana, primer marit d'una de les acusades, va ser assassinat a punyalades i trets el 1622 en el camí de les Fàbregues al molí.
- Un testimoni que declarava contra una de les acusades era pagès de professió i mestre de cases, i quan va veure l'acusada estava treballant a la masia de can Cosidor, situada a la Sagrera de les Fàbregues.

En el segle XVIII i durant un període de temps de 70 anys, s'esmenta el poble amb un altre topònim: Tolosa, Toloseta o Tolosa de les Fàbregues, tot i que no es va deixar de fer servir el de les Fàbregues, i inclús s'esmenten alhora els tres topònims. El motiu d'aquest canvi encara no té una explicació coneguda. Hi ha diferents referències documentals sobre Tolosa:

— El 1702 és esmentat el camí reial que es dirigia a Tolosa.

— El 30 de novembre de 1703 el batlle va fer una crida referent a Tolosa a la Plaça de les Fàbregues.

— En un document del 8 de maig de 1708 el nom d'Hostal de Tolosa està ratllat i a sobre van escriure Hostal de les Fàbregues, mencionat també el 1716.

— En el cens de 1719 Tolosa era descrit així: «És veïnat; la seva situació és plana i barrancosa; les cases, habitants, jurisdiccions i limítrofes pertanyen a Castellar».

— En un document del 1726 s'esmenta «el poble de Tolosa, abans de les Fàbregues».

— En un document del 1745 s'esmenta «en el lloc de Sant Esteve de Castellar, àlies de Tolosa i antigament de les Fàbregues».

— El 19 de març de 1759 diu «el lloc de les Fàbregues».

— Una escriptura de 1761 diu que «la capella de Sant Iscle i Santa Victòria està construïda dins la parròquia de Castellar, en el cap inferior del poble anomenat Tolosa, antigament les Fàbregues».

— En una venda d'un tros de terra de la masia de can Torrella hi ha la següent referència quant al nucli: «Jo Rafel Moragas, prevere de la parròquia de Sant Esteve de Castellar, bisbat de Barcelona, com a obtentor celebrant les misses fundades en la capella de S. Asciscle i Sta. Victòria construïda en dita parròquia de Castellar i en el poble nomenat Tolosa abans les Fàbregues per Domingo Borguñó Sobrevals, rector (...)».

— El 29 d'abril de 1768 diu que l'església parroquial, casa i rectoria són traslladades d'on es troben construïdes al cos del poble, vulgarment dit Tolosa.

Alguns mapes dibuixats en aquest moment diferencien entre l'indret del Castell, a la riba dreta del riu Ripoll, i Tolosa, a la riba esquerra.

El 1726 els habitants de Tolosa van fer la primera petició al bisbat de Barcelona per poder traslladar l'església parroquial en el centre de Tolosa, donats els inconvenients que suposava anar fins a Castellar Vell, sobretot per les persones amb impediments físics, i la impossibilitat de travessar el riu en temps de riuades. Finalment el bisbat va accedir a la cons-

trucció d'una església a Tolosa, aprofitant els terrenys on hi havia la capella de Sant Iscle i Santa Victòria, i els materials de l'edifici de Castellar Vell, enderrocat amb aquest motiu i amb l'autoritat del Bisbe de Barcelona. A partir del trasllat de l'església parroquial al nucli de Tolosa, el 1773, progressivament es va deixar de fer servir el nom de Tolosa per designar el poble i es va adoptar el de titularitat parroquial, Sant Esteve de Castellar, fins al 1933.

Des de mitjans del segle XIX les referències bibliogràfiques referents a Castellar esmenten alhora els topònims de Castellar i Sant Esteve de Castellar com a sinònims: «Castellar o Sant Esteve de Castellar».²

El 1933 el Consistori presidit per Antoni Tort Rocavert va prendre l'acord de canviar el nom de Sant Esteve de Castellar pel de Castellar del Vallès. Tot i així el Govern Civil no el va aprovar fins al 9 de març de 1954, cosa que va provocar que en alguns documents oficials encara hi constés Sant Esteve de Castellar fins a mitjans dels anys 50.³

L'ESCUT I LA BANDERA

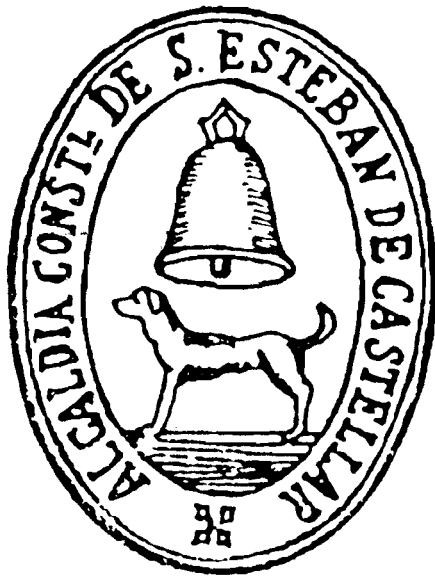
Actualment el municipi de Castellar del Vallès té com a signes representatius que el diferencien dels altres municipis de Catalunya un escut i una bandera, adoptats legalment segons el que disposa la Llei de Règim Local (art. 121, b), el Reglament d'Organització i Funcionament de Corporacions Locals (art. 301-302), el Decret 160/1980 i 231/1980 i les prescripcions dels articles 36 i 37 de la Llei 8/87, de 15 d'abril, Municipal i de Règim Local de Catalunya.

1. ESCUT

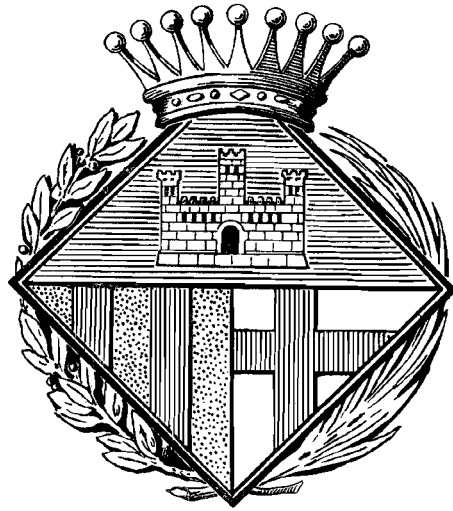
La primera referència sobre una representació heràldica pròpia de Castellar és el privilegi del rei Ferran I concedit a la universitat de les Fàbregues, el 1485, i ratificat per Felip II el 26 d'octubre de 1585.¹ Cal pensar que fins aquell moment Castellar havia estat representat pels símbols heràldics i les armes propis de cadascuna de les famílies que consten com a propietàries del terme. La jurisdicció corresponia a aquests propietaris i no hi va haver cap òrgan representatiu dels habitants castellarencs fins la constitució de la universitat de les Fàbregues.

A partir de 1485 i per concessió reial, aquesta universitat va tenir el dret de poder identificar-se amb els símbols reials (quatre barres catalanes) i la creu de Sant Jordi (escut de la ciutat de Barcelona). Però contràriament a això i no se sap el perquè (potser per la pressió exercida pel poder senyorial dels Clasquerí sobre la universitat) fins a principis del segle XX l'única representació documentada és l'escut amb les armes de les famílies Clasquerí i Cassador, propietàries del castell i terme de Castellar: un gos per als Clasquerí i una campana per als Meca, tal com es pot veure en la façana principal del castell de Castellar.

El municipi va fer servir aquests símbols en el segell municipal fins al 1909. El 10 de juny de 1909 i en sessió extraordinària, el Consistori va proposar la substitució d'aquest escut per un altre. Amb aquest motiu es va encarregar el nou disseny a Antoni de Falguera Sivilla,



10a. Escut utilitzat com a representació municipal fins al 1909.



10b. Escut aprovat per l'Ajuntament de Sant Esteve de Castellar el 24 de novembre de 1909.

arquitecte municipal. En la sessió ordinària del 24 de novembre de 1909 l'Ajuntament va aprovar el nou escut municipal, que combinava la representació d'un castell, com a referència directa al topònim, les quatre barres catalanes i la creu de Sant Jordi.²

Des de llavors l'escut ha estat ornamentat amb altres elements: una branca de llorer arrodonida a cada banda i posteriorment inscrit dins de la figura d'una àguila.

Cap al juny de 1970 l'Ajuntament de Castellar va començar la redacció d'un reglament per a la concessió d'honors i distincions. Per a la seva legalització la Direcció General de Administració Local del Ministerio de la Gobernación va demanar l'acreditació que les armes representades tenien una justificació documental del seu ús i l'Ajuntament va sol·licitar els informes necessaris.

Segons l'informe de Frederic Udina Martorell, doctor en Història Medieval i arxiver de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, el municipi havia de seguir les disposicions reials establertes per Ferran I el 1485: les armes reials (quatre pals de gules sobre fons d'or) i les de la ciutat de Barcelona (els quaters 1 i 4: creu de gules sobre camp de plata, i els 2 i 3: dos o quatre pals de gules sobre fons d'or). Com que l'Ajuntament havia fet servir des del 1910 un castell, aquest podia ser inclòs sobre fons de plata, i també es podia fer servir altres ornaments (fulles de llorer, corona, etc.).

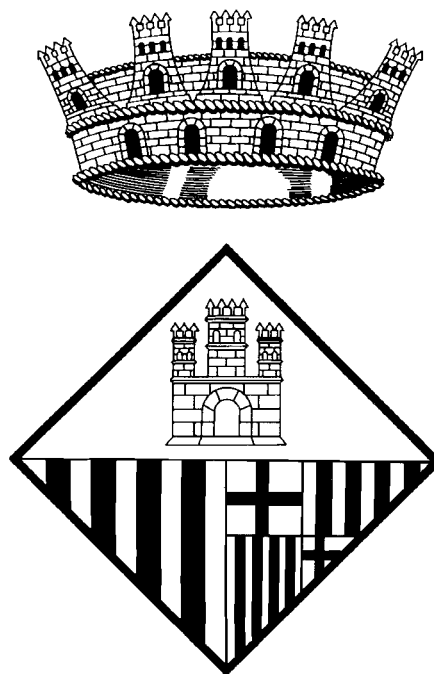
Posteriorment es va demanar un informe a la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans. La Comissió Heràldica de l'entitat va presentar el següent projecte: un escut truncat i semipartit, de forma caironada: al 1r de gules, un castell obert d'or; al 2n d'or, 4 pals de gules; 3r quarterat: 1 i 4 d'argent, una creu plena de gules, 2 i 3 d'or, 4 pals de gules, i per timbre, una corona mural, l'ús de la qual corresponia a la decisió de l'Ajuntament.

El 30 de novembre de 1984 l'Ajuntament en ple va aprovar aquest projecte, junt amb l'autorització d'ús de l'escut sense corona per estampacions o impressions en impresos municipals, i va tramitar l'expedient al servei de Règim Local, de la Direcció General d'Administració Local de la Generalitat de Catalunya, per sol·licitar-ne l'aprovació superior (feta en decret el 14 de gener de 1985).

El 7 d'octubre de 1991 l'Ajuntament va demanar a la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica i Sigil·lografia un informe sobre la bandera oficial. Arran d'aquesta sol·licitud, Armand de Fluvià, heraldista i genealogista i membre d'aquesta Societat, va enviar una carta a l'Ajuntament remarcant els errors que veia al membret de l'Ajuntament de Castellar: el castell no tenia merlets, faltaven 2 pals en els quarts 2 i 3 de la tercera partició i faltava la corona de la vila, de manera que el municipi havia estat convertit en una entitat local descentralitzada o menor. Amb l'aprovació de l'informe sobre la bandera i d'acord amb les normes acordades pels heraldistes europeus, es van esmenar aquests errors a l'escut introduint tots els elements que mancaven: un escut de forma caironada i per timbre una corona en virtut de la categoria del municipi: una corona mural de cinc torres per ser Castellar una vila.

2. BANDERA

Recentment l'Ajuntament de Castellar del Vallès va fer els tràmits necessaris per dotar el municipi d'una bandera oficial, ja que la usada fins al moment no corresponia a l'escut oficial.³



11. Escut oficial de Castellar del Vallès.

El 7 d'octubre de 1991 va adreçar-se a la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia per tal de tramitar l'expedient d'oficialització de la bandera municipal. Aquest societat va realitzar el seu informe fent les consideracions generals oportunes:⁴ una bandera apaisada, de proporcions dos per tres (2 x 3). horitzontal i tricolor, utilitzant els esmalts de l'escut (or, gules i argent) traduïts als colors corresponents en vexil·lologia (groc, vermell i blanc).

D'acord amb el que assenyalava la legislació, després de rebre l'informe de la Societat es va obrir un termini de 30 dies perquè els castellarencs poguessin fer totes les observacions desitjades; transcorregut aquest període i analitzades les al·legacions, l'Ajuntament en ple va aprovar aquesta proposta.

12. Bandera de Castellar del Vallès.



CAPÍTOL 5

POBLAMENT

Actualment el municipi de Castellar del Vallès està format pel poble de Castellar del Vallès (amb els sectors dels Pedrissos, Residencial can Carner i els Fruïters), el poble agregat de Sant Feliu del Racó, el caseriu de les Arenes, les urbanitzacions de ca n' Avellaneda i can Font, Airesol (sectors A+B, C i D), el Racó i el Balcó, i les cases de pagès disseminades dins del terme.

El tipus de poblament que caracteritza cada època està determinat per una sèrie de factors relacionats directament amb les necessitats i la manera de viure de la comunitat, que tot i que canvia segons l'evolució pròpia d'aquesta, manté unes constants visibles en el fet que no és gens estrany que les excavacions urbanes demostrin la superposició d'edificis, i que els llocs amb les condicions més favorables per viure siguin sempre els escollits.

També val tenir en compte la importància dels camins antics en l'anàlisi del poblament en el terme, ja que apareixen esmentats documentalment com a límits entre parcel·les o propietats, i no és estrany veure una relació entre el traç de camins i la localització de masies.

1. ELS PRIMERS INDICIS DE POBLAMENT

Els primers indicis de poblament es van coneixent de mica en mica gràcies a les darreres excavacions arqueològiques. Sembla que en general tota la vall alta del riu Ripoll va ser una zona d'hàbitat des del Neolític, moment en què es considera que l'agricultura i la ramaderia comencen a formar part de l'economia de l'home com a medis de subsistència i aquest s'estableix en llocs planers i en forma agrupada.

Manca informació per valorar l'evolució de l'hàbitat des d'aquests períodes fins al segle X, moment en què es disposa de les primeres dades documentals. El fet d'haver-se localitzat en alguns indrets material ceràmic d'un ventall cronològic ampli, fa pensar en una continuïtat d'hàbitat.

2. TIPUS DE POBLAMENT

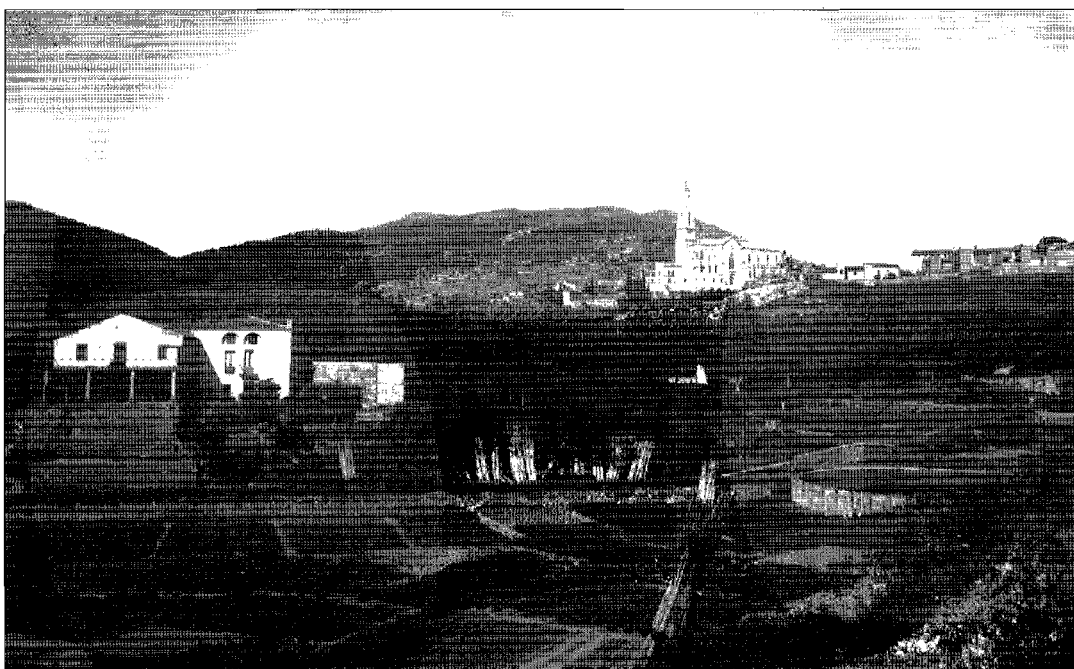
2.1. Població disseminada

En època medieval la documentació referent al «castrum de Castellar» (castell de Castellar) indica l'existència de població disseminada amb masos, inscrits dins d'aquest territori. Segons les descripcions documentals els masos eren unitats d'explotació formades per boscos, pastures, terres ermes, camps de cultiu, cases, edificis, corrals, animals i arbres fruiters, amb un edifici principal: la masia, que etimològicament ha substituït el concepte de mas.

Un dels estudis encara pendents de la història de Castellar del Vallès és justament el de l'evolució d'aquests masos. Tot i que se'n coneix un bon nombre, falta concretar la situació geogràfica dels que han desaparegut, els canvis de nom que alguns han tingut i si corresponen als que encara existeixen.

A través de la llista de noms registrats en el fogatge del 15 de juliol de 1553, corresponents a les persones que en aquell moment vivien a la parròquia de Sant Feliu del Racó, el terme de Castellar i Clasquerí, es pot fer la primera relació de masos, deduint-los en part dels cognoms dels esmentats: Buadella, mas Reig, Carner, Torrent, Canyelles de la Bruguera, Torrella, Sallent, Girbau de la Plana, Riera, Pèlachs, Brunet, Umbert, Canyelles de la Muntanya, Cosidor, Puigverd, Ametller, Quer, Torrent de Rovira, Casamada, Santpere, Busqueta, Muntada, Cadafalc, Fossar, Massaguer, Avellaneda, Ribatallada¹.

13. La masia del Brunet i els horts que l'envolten a primer terme. Per sota aquesta masia encara passa l'antic camí cap a Fontscalents, que continuava cap a Sant Feliu.



La llista següent recull els noms dels masos que estan dempeus, estiguin habitats o abandonats, agrupats geogràficament segons l'indret on estan situats, i junts els que han desaparegut:

a) Interior i rodalies del nucli actual de Castellar del Vallès:

- can Boadella (s. XIV)
- can Bogunyà (s. XVIII)
- masia del Brunet (mas Torrents del Pont fins a finals del segle XV i can Fatjó en el segle XIX)
- can Carner (s. XIII, can Carner del Pla)
- can Codina (mas del Mir, s. XVI)
- ca n' Homet
- ca n' Oliver (s. XV)
- masia de Puigverd (s. XV)

b) Interior i rodalies de l'actual nucli de Sant Feliu del Racó:

- Molí d'en Barata (cal Cames)
- can Busqueta (s. XI, mas Lledó els segles XIV i XV)
- mas Olivet (s. XVI, possible antic mas Olarin o Oliva)
- el Serrat
- mas Umbert (s. XVI)

c) Zona de les Arenes:

- casa de l'ermità de l'església de Santa Maria de les Arenes (s. XII)
- ca l'Illa (s. XIV)
- mas Pinetó
- mas Sabater Vell (s. XVIII)

d) Zona entre el pont de Turell i el mas Pedro:

- can Cargol
- can Closa
- can Joan Coix
- can Manyosa
- mas Pedro
- mas Reig (s. XVI)
- cal Ticó (Mesquita)
- casa de Turell (can Carner de Turell)

e) Zona de Canyelles i Fontscalents:

- can Borrell (s. XVI)
- masia de Cadafalc (s. XIV)
- masia de Canyelles (s. XIII)
- veïnat de Fontscalents (s. XVIII - XIX)
- can Juliana (s. XIII)
- masia del Sabater Nou (s. XVIII)



14. Poble de Sant Esteve de Castellar a principis de segle des del començament del camí cap al Puig de la Creu. Es destaca l'era d'en Petasques, l'església parroquial, la teulada del Palau Tolrà, les Escoles del Patronat Tolrà, la xemeneia de l'Estaca (fàbrica de Toribi Pobra) i el castell de Castellar i l'ermita de Santa Bàrbara a la llunyania. A principis de segle el nucli urbà del poble de Sant Esteve de Castellar començava a la falda de la muntanya del Puig de la Creu i s'extenia pendent avall entre el torrent de Canyelles a la dreta i la carretera de Sentmenat a l'esquerra fins arribar a la seva convergència amb la carretera de Sabadell, fàcilment identificable per la renglera de plataners plantats a banda i banda.

Totes les postals incloses en el llibre han estat reproduïdes respectant tots els detalls i els títols, escrits en català, castellà i esperanto.

f) Zona de Colobrers - Pla de la Bruguera:

- ca n' Ametller (mas de la Serra fins a finals del segle XV)
- can Bages (s. XVI)
- can Casamada (s. XIII)
- can Faixero (s. XX: en estat d'abandó)
- el Forn de can Santpere
- el Mariner
- can Quer (s. XIV, esmentat com a mas Cuiàs en el segle XIII)
- can Santpere (s. XI)
- la Soleia (s. XX)
- can Torrents (s. XIII, can Torrents de Vall de Rovira)
- torre Turull

g) Zona de Castellar Vell - Castell - can Sallent:

- ca n' Avellaneda (s. XVI, actualment restaurant)

- masoveria del Castell de Castellar
- can Font (actualment restaurant)
- el Forn de can Sallent
- masia del Girbau (s. XVI)
- can Massaguer (s. XII, antiga casa de Sant Martí)
- can Pèlachs (s. XIII)
- fortalesa de Ribatallada (s. XI)
- can Riera (s. XIV)
- can Sallent (mas Gili fins a finals del segle XV)
- can Torrella (mas Casanoves fins a finals del segle XV)

h) Masies desaparegudes:

- mas de les Arenes (s. X)
- can Barceló
- mas del Bosc (s. XV)
- mas Bouada (s. X)
- mas Bruguerols (s. XII)
- mas Burriana (s. XIII)
- mas Cabrafich (s. X)
- mas Cales
- mas Canadell (s. XII)
- Cases Velles
- mas Compdals (s. XIV)
- mas de Corbareta (s. XVI)
- can Cosidor (mas de la Canal, abans del s. XV)
- mas Costa (s. XIV)
- mas Crupell (mas Castapera fins a principis del segle XVI i mas Montllor fins a principis del segle XVII)
- mas Delgata (s. XII)
- mas Erols (s. XII)
- mas de les Fàbregues (s. XIII)
- mas Figueres
- mas Fossar (s. XV)
- mas Gradell (s. XVI)
- mas Guinarra (s. XI)
- mas Guitart (s. XVI)
- can Jaume (s. XVIII)
- mas Jorbaser (s. XVI)
- mas Leta (s. XI)
- mas de la Noguera (s. XVI)
- mas Oït (s. XVI)
- mas Olzet (s. XIII)
- mas de la Plana (s. XVI)
- mas Pradell (s. XV)
- mas de Pruneres (s. XV)
- mas Pujol (s. XII)

- mas de les Quintanes (s. XIII)
- mas Roig (s. XVI)
- mas Romansís (o Romà) (s. XII)
- mas Romeu (anterior al s. XVIII)
- mas del Roure (s. XIV)
- mas d'en Rovira (s. XIV)
- mas Sepadraves (s. XIII)
- can Serrador
- mas Stafort (fins a finals del segle XV)
- mas Verdaguer (s. XII)
- can Voltà.

2.2. Nuclis agrupats de població

No es pot assegurar l'existència d'un nucli agrupat fins al segle XIII, anomenat les Fàbregues, el primer precedent del nucli de Castellar, situat a redós del turó del Puig de la Creu sobre la plana, el Pla de la Brugucra, al voltant de la capella de Sant Iscle i Santa Victòria, depenent de la parròquia de Sant Esteve de Castellar. També cal considerar l'existència d'un nucli agrupat al voltant de la parròquia de Sant Feliu del Racó i de la mateixa església parroquial de Sant Esteve de Castellar, a Castellar Vell. De fet està documentat que amb el trasllat de la parròquia al nucli de Tolosa, els masos propers i Castellar Vell es van anar esllanguint.²

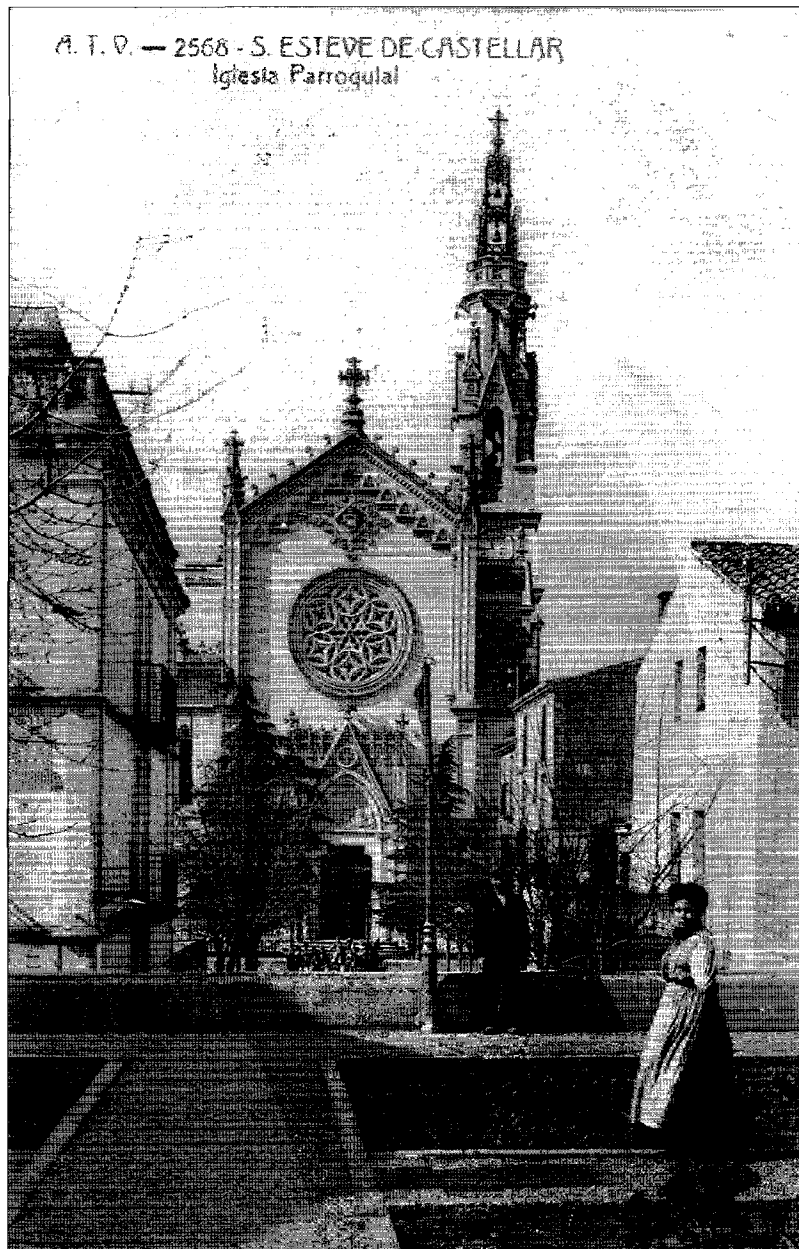
Tradicionalment la historiografia castellarenca ha considerat que la primera agrupació de cases documentada és l'anomenada «Cases Velles», situada a l'indret de Sant Pere d'Ullastre. La gran quantitat d'esglésies distribuïdes per tot el terme fa pensar en diferents nuclis agrupats al voltant de l'església més propera. El fet que l'església de Sant Pere d'Ullastre sigui una de les més antigues ha contribuït a mantenir aquesta hipòtesi, mentre la investigació de la documentació referent a Castellar encara inèdita no demostrï que aquest topònim es refereix a una masia, i no a un nucli.³

Quant al nucli de les Fàbregues, es podria denominar així el conjunt de masies agrupades prop de la capella de Sant Iscle i de Santa Victòria. Això és el que es pot deduir de l'observació del traçat actual del casc antic de Castellar. Segons Mn. Antoni Vergés, el 1578 a les Fàbregues hi havia les següents cases: la de Pons Guardiola, el sastre, la casa Mir (la mateixa que és esmentada com casa Mir de les Fàbregues i de Joan Pau Mir), la casa del sabater, la casa Catllar, la casa Pagès, la casa Montada, la casa Romeu, la casa Oliveres, la casa Prats, la casa Cosidor, la casa Montllor i la casa del Girbau.

A partir dels segles XVII i XVIII es van formant petits caserius en el terme. Cal remarcar els que es formen paral·lelament amb el desenvolupament de molins a les ribes del riu Ripoll, transformats en «fàbriques-molins», i que són les vivendes dels treballadors, equipades també amb una capella, construïda per iniciativa dels propietaris industrials dins de fàbrica. És el cas del Molí d'en Busquets (capella de Sant Pau), de can Barba (capella de Sant Esteve de Barba) i de Fontscalents (capella de la Mare de Déu de la Mercè).⁴

En aquesta mateixa època, el segle XVIII, existia al voltant de la font dels Casots, propera al poble, una sèrie de cases habitades i anomenades els «Casots de Canyelles».

15. Església parroquial de Sant Esteve de Castellar. Postal de principis de segle amb l'església parroquial d'estil neogòtic construïda entre 1885-1892 i una colla de vailets asseguts a les escales de la placeta, el carrer de l'Església (amb arbres a banda i banda) i els jardins de la casa dels Massaveu. La zona situada entre l'emplaçament de l'església, construïda sobre els terrenys de la capella de Sant Iscle i Santa Victòria, i la plaça Vella, deuria ser l'inici de la primera concentració de cases sobre el pla, tenint en compte també, el gran nombre de cases situades des d'aquest eix cap als carrers més vells, l'estructura exterior de les quals denoten les formes de masies o de protecció.



3. EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA

No es pot fer una anàlisi de l'evolució demogràfica de Castellar fins a principis del segle XVIII, perquè els documents amb els quals es podria fer l'estudi són esparsos i incomplets, tot i el seu caràcter oficial. Eren els censos, en els quals es fa constar el nom de la propietat en concepte de la qual es cobren els censos i la persona titular, és a dir, el cap de casa, i el registre parroquial, el qual en la majoria dels casos s'ha perdut o està incomplet. El registre civil és una altra font de consulta indispensable, homòleg al registre parroquial, però a Castellar va començar l'1 de gener de 1871, en el jutjat de pau.

EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA					
SEGLES XIV AL XIX			SEGLE XX		
ANY	NOMBRE D'HABITANTS		ANY	NOMBRE D'HABITANTS	
				<i>de dret</i>	<i>de fet</i>
1365-70	79	(focs)	1900	3.511	3.540
1551	41	(focs)	1910	3.454	3.502
1553	48	(focs)	1920	3.585	3.607
1719	405		1926	3.841	3.846
1770	177	(cases)	1930	3.913	3.775
1787	850		1936	4.257	4.076
1816	881		1940	3.896	4.004
1824	1.768		1945	3.896	3.897
1842	1.255		1950	3.929	3.892
1857	2.670		1955	4.340	4.323
1860	2.544		1960	4.858	4.775
1861	2.765		1965	6.103	5.840
1877	2.967		1970	7.652	7.683
1887	3.247		1975	9.674	9.711
1897	3.476		1980	11.008	
			1985	11.940	
			1990	13.665	
			1993	14.942	

Taula núm. 1

Un d'aquests censos són els fogatges. Eren encarregats per les corts generals i no se guien sempre els mateixos criteris a l'hora d'elaborar-los. La seva finalitat era, però, d'origen fiscal: constituïa un dret feudal que el senyor del terme cobrava per cadascun dels focs o famílies que tenia com a vassalls i un instrument de canalització de les contribucions al finançament de les despeses de la Corona catalano-aragonesa. El primer fogatge conegut que esmenta Castellar és el del 1365 - 1370,⁵ segons el qual a l'«assentament del castell de Castellar de Guerau de Clasquerí» constaven 79 focs o cases. Aquesta mateixa quantitat la confirma la determinació de població feta a les corts de Lleida de 1375. En el segle XVI es fan dos fogatges, el 1515, amb 41 focs, i 1553, amb 50.⁶ Un dels aspectes d'aquests fogatges a l'hora d'estudiar-los és que són molt parcials: només hi consten els caps de família (o focs) del lloc o parròquia, i sovint en quedaven exclosos pobres, clergues i seguidors d'altres religions.

Amb la implantació a Catalunya del règim absolutista borbònic de Felip V a partir de 1714, apareixen reculls de dades sobre població i avaluació de la riquesa amb finalitat també fiscal d'establir una contribució única: el cadastre. Entre 1715 i 1716 es feren per tot Catalunya enquestes cadastrals el resultat de les quals és el primer estudi sòcio-econòmic de Castellar: el «Libro de Apeo de Catastro del Lugar y Termino de San Estevan de Castellár de la Subdelegación de Mataró, formado en el año de 1716», elaborat per ordre de l'Intendent General de Catalunya, José Patiño Rosales, amb la feina encarregada al rector de Castellar en

aquells moments Domènec Borgunyó Sobrevals i confeccionada pel batlle, Josep Santpere i propietaris.⁷ El cadastre de 1716 fou localitzat a l'Arxiu Municipal de Castellar el 1983.

Junt amb el cadastre hi havia el cens de 1723, ordenat per José de Pedrajas, intendent general de Catalunya, de la població de les parròquies i terme de Sant Esteve de Castellar i Sant Feliu del Racó.

Un altre fogatge en el qual s'esmenta Castellar és el de Floridablanca el 1787.

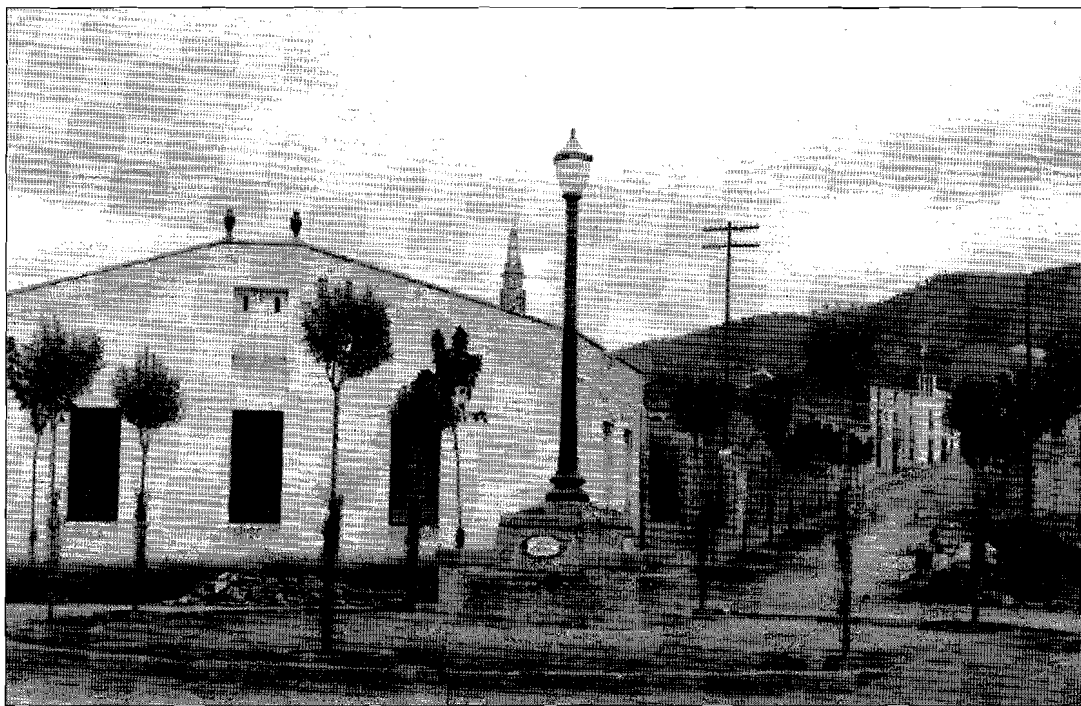
El 1895 Pere Vergés Vernis, metge titular d'una de les places de metge durant 35 anys des del 1872 fins al 1907, va escriure la *Topografia mèdica de Castellar (ó Sant Esteban)*, en la qual va fer el que podríem considerar el primer estudi d'investigació de la constitució i evolució de la població.

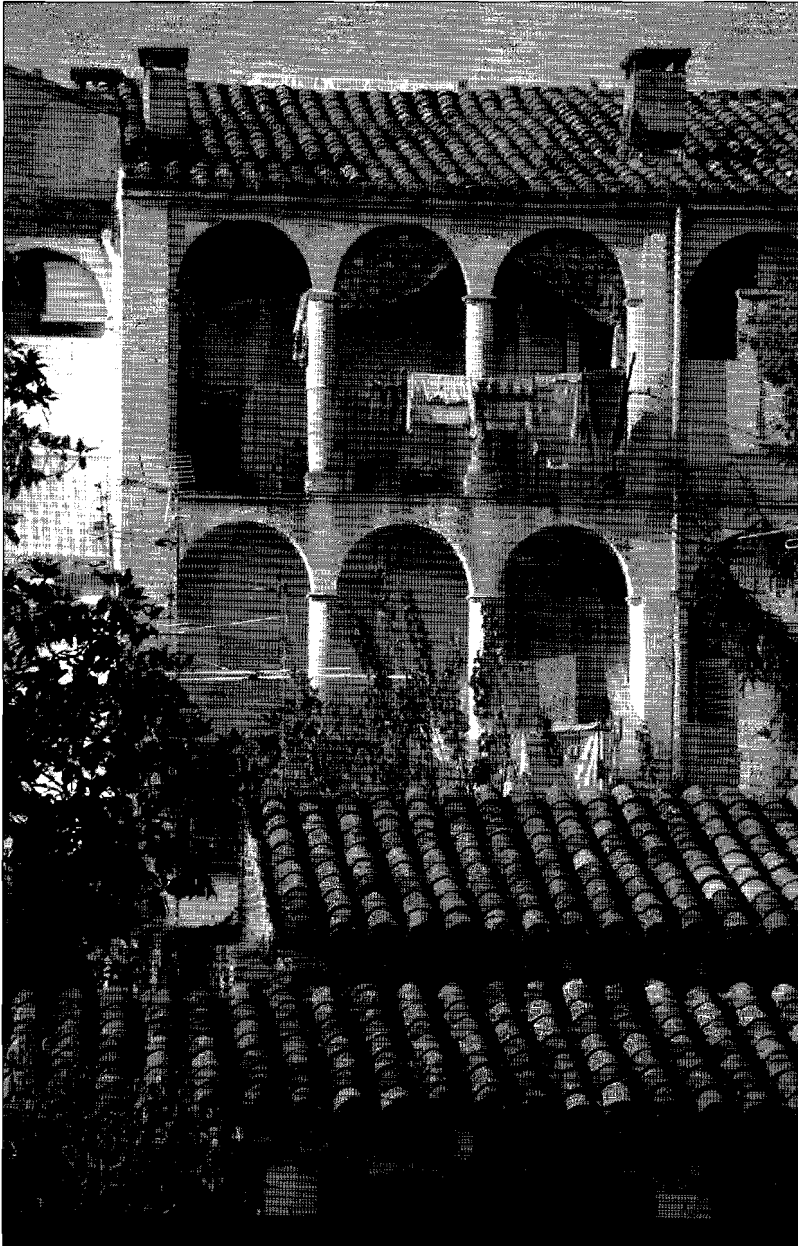
Castellar ha viscut diferents moments d'expansió demogràfica i evolució urbanística. Mn. Antoni Vergés Mirassó diu que cap a finals del segle XVI i un segle després, a finals del segle XVIII, a Castellar va arribar població estrangera; en aquest últim cas, de França a causa de la Revolució Francesa.

A principis del segle XIX, van arribar un bon nombre de persones provinents d'Alacant, les primeres de parla castellana que van arribar al poble. Amb el desenvolupament de la in-

16. Carrer de Francesc Layret a primer terme i la Baixada de cal Verge al fons. Entre finals dels anys 20 i principis dels 30 es va urbanitzar la zona coneguda com el «Camp Senyor». Els terrenys del Camp Senyor ocupaven una àmplia zona: des de la carretera de Sabadell, l'actual carrer del Dr. Pujol, el Passeig fins al carrer de les Fàbregues, el carrer del Molí i la carretera de Sabadell.

El sector més proper a la carretera fou cedit per Emili Carles-Tolrà a l'Ajuntament presidit per Antoni Tort Rocavert per construir-hi el grup escolar Emili Carles-Tolrà. Urbanísticament es van obrir tres carrers nous i una plaça: el carrer del Dr. Portabella, el carrer de Francesc Layret, el carrer del 14 d'abril i la plaça del Mestre Anyé, acabada amb aquest fanal i els bancs en el centre.





17. Vista interior de l'estructura interna d'una casa del Passeig des del carrer de Josep Anselm Clavé, com moltes de les cases antigues conservades encara en el poble: planta baixa, eixida i dos pisos.

dústria tèxtil en el Vallès hi va haver moviments immigratoris dins mateix de Catalunya cap a aquesta zona. A finals de segle a Castellar hi vivia gent procedent d'altres pobles del Vallès Occidental, Vallès Oriental, Bages, Anoia, Alt Penedès, Barcelonès i Baix Llobregat. El fet és que a partir d'aquest moment la immigració va representar un factor en el creixement de Castellar.⁸

Fins als anys 40 del segle XX el creixement va ser lent, amb alts i baixos però dins d'una constant, sobretot si es compara amb el moviment de població de la segona meitat del segle XIX. També s'ha de tenir en compte que entre finals del segle XIX i els primers anys del segle XX va haver una nombrosa emigració de castellarencs a Amèrica del Sud.⁹ Tot i així en

els anys 20 continua arribant gent, especialment vinguda de les comarques tarragonines. Segons Lluís Montagut Homet,¹⁰ la població de Castellar de 1933 estava formada per: 2.286 castellarencs, 1.378 catalans no castellarencs (de la resta del Vallès i de les comarques més properes), 245 espanyols (del Litoral Mediterrani) i 17 estrangers (8 francesos, 2 cubans, 2 austríacs, 1 argentí, 1 anglès, 1 italià, 1 veneçolà i 1 andorrà).

El salt demogràfic més significatiu va ser a partir dels anys 50 i fins als anys 70 amb l'increment del moviment immigratori, fonamentalment d'Andalusia, moment en què Castellar no disposava de suficient oferta de vivendes i això va provocar l'inici d'un període de creixement urbanístic, amb la construcció de vivendes en zones de nova urbanització. En una publicació municipal de 1967 es destacava aquest problema relacionat amb la no disponibilitat d'habitatges en el poble.¹¹ Entre 1940 i 1967 es van construir 387 vivendes noves, i només en el 1967 se n'estaven acabant 160 més.

Durant aquests anys el poble va créixer en direcció al Pla de la Bruguera, des del camí fondo (Avinguda de Sant Esteve) cap a can Serrador, i també del carrer de l'Ermot cap al torrent de Canyelles.

18. Vista de la muntanya de Sant Llorenç i contraforts a la vall mitjana del riu Ripoll des dels terrenys del Camp Senyor. Sota la serra de Sant Feliu, el llogarret de Sant Feliu del Racó, comunicat amb Sant Esteve de Castellar per la carretera oberta per sobre el torrent de Canyelles abans de desembocar al riu Ripoll, que travessa el terme de N-S, i al costat de la masia del Brunet, i el veïnat i la fàbrica de Fontscalents.

A primer terme el carrer de Sant Feliu, llavors coneguda com la Baixada de Sant Feliu i la meitat d'estret que actualment, just per passar un carro, l'última casa de la Baixada de cal Verge (carrer Major), i el carrer del Molí, del qual només estava edificat la banda dreta per existir encara els terrenys del Camp Senyor, que ocupava una àmplia zona, urbanitzada quan foren construïts els edificis del Grup Escolar Emili Carles-Tolrà el 1934.



El poble en aquesta època va canviar en tots els sentits. Segons Antoni M. Castells Casas, Castellar, a mitjans dels anys 60, era una poble amb una indústria florent i un comerç ben desenvolupat, i una agricultura cada vegada més immersa en un procés de davallada.¹²

Des de principis de segle els indrets del sector més septentrional del terme, inclòs el poble de Sant Feliu del Racó i les Arenes i Castellar, han estat llocs d'estiueig escollits per la gent de Barcelona i Sabadell, alguns dels quals s'havien fet construir també la «torre» (moltes de les cases construïdes en les primeres dècades de segle per les famílies benestants són conegudes com «torre ...») o pujaven a fer temporades de salut en els hostals o cases particulars, o d'excursió o a berenar en algunes de les fonts del curs del riu Ripoll.¹³ Entre els anys 50 i 70 el desenvolupament econòmic general i l'inici d'un període de benestar van proliferar aquestes segones residències formant nuclis que esdevindrien les actuals urbanitzacions de l'Airesol, can Avellaneda i can Font, el Balcó i el Racó, els quals han esdevingut cada vegada més primera residència dels seus propietaris.

Urbanísticament hi ha una relació entre els períodes d'increment de població amb els canvis i transformacions urbanes. A l'Arxiu d'Història de Castellar es conserva un plànol parcel·lari de Castellar, amb la zona urbana edificada i l'avantprojecte d'urbanització i eixample del poble, fet pel topògraf Maurici Ferrer d'Eixalà, el març de 1933. Ja en aquell moment es preveia el creixement que s'ha anat produint des de llavors.

A finals de 1987 Castellar va obtenir el títol de Vila, d'acord amb l'article 33 de la Llei 8/1987 de 15 d'abril, Municipal de Règim Local de Catalunya, al qual poden acollir-se tots els municipis que sobrepassen els 5.000 habitants.

EVOLUCIÓ ECONÒMICA

L'activitat econòmica del terme havia estat tradicionalment l'agricultura, així ho demostren els censos i les càrregues feudals que els pagesos havien de pagar durant l'any en les diades fixades, i els cadastres. Però la proximitat al riu Ripoll, el seu cabal i la morfologia van afavorir el desenvolupament d'una infraestructura de molins, alguns documentats en època medieval, fariners, paperers i drapers, que foren el preàmbul del desenvolupament industrial aprofitant la força de l'aigua, i sobretot la base del desenvolupament de la indústria tèxtil, que ha caracteritzat l'evolució econòmica del poble fins a l'inici de les crisis d'aquest sector, mentre anava en regressió l'agricultura o esdevenia cada vegada més una activitat complementària i només destinada a la subsistència domèstica, excepte en les masies.

L'antic topònim de les Fàbregues és un clar indicatiu etimològic de l'existència d'activitats industrials vinculades a l'aprofitament de la força hidràulica del riu.

El 1990 els sectors de l'economia de Castellar es repartien de la següent manera:¹ sector primari, 1,9 %; sector secundari, 41,4 %; i sector terciari, 34,6 % (construcció, 3,8 %).

L'actual àrea d'influència és Barcelona, Sabadell i Terrassa. Granollers continua sent el mercat agrícola (no és estrany trobar en els documents d'època moderna referències a les mesures de Granollers quan es tractava de concretar pesos i mesures).

Una de les zones del terme aprofitades econòmicament des de sempre ha estat el Pla de la Bruguera, d'acord amb el tipus d'activitat predominant. En època medieval, segons la donació feta el 2 d'octubre de 1215 per Guillem Ramon de Montcada a Pere de Clasquerí era una devesa. Posteriorment deuria ser desforestada com a zona agrícola (vinya, oliveres, blat). El març de 1938 el Ministeri de Defensa Nacional va ordenar la construcció urgent d'un camp d'aviació militar per als avions de combat destinats a defensar Barcelona. Es va elegir el Pla de la Bruguera, que estava sembrada i cultivada de blat majoritàriament. Les terres foren confiscades als seus propietaris i tots els homes compresos entre els 14 i 60 anys van ser obligats a arrencar vinyes, arbres fruiters i oliveres, aplanar els marges i enderrocar les barraques. El 14 d'abril hi van poder aterrar els primers avions, i fou utilitzat fins al 25 de gener de 1939.

Posteriorment les terres tornaren als seus propietaris, que les recuperaren per a ús agrícola. El 1962 l'Ajuntament de Castellar va començar a qualificar la zona per a ús industrial amb motiu de la implantació de la Vidrieria Vilella. Des del 1985 fins al 1987 es va anar aprovant el projecte d'urbanització, dividit en quatre zones o polígons. El 1989 es van iniciar les obres del sector IV i actualment es treballa en les del sector II.

1. L'ECONOMIA CASTELLARENCA EN EL SEGLE XIX

En el 1847 el municipi de Sant Esteve produïa un capital de 1.550.000 rals i la importació era de 38.750 rals; a Sant Feliu del Racó produïen un capital de 514.400 rals i la importació era de 12.860 rals. L'amirallament de 1865 avaluava la riquesa líquida del terme en 343.495,48 rals.

Segons l'estudi fet al 1880 per al projecte de la perllongació de la línia de tren de Sant Joan de les Abadesses des de la Garriga fins a Barcelona passant pel poble de Sant Esteve de Castellar.²

19. Actualment Castellar té diferents centres marcats per la concentració de comerços. A finals del segle passat i principis de l'actual, el carrer Major era el carrer principal del poble, no només pel gran nombre de comerços establerts i serveis (fonda, safareigs), sinó també perquè hi havia tres cafès, llavors veritables centres socials de reunió: el cafè de cal Sardanet, seu del Centre Castellarenc i després de l'Ateneu Castellarenc; el cafè de la Ruixadora, després cafè Trinkhall i cafè de cal Tort, seu de diverses entitats formades en els anys 30, i el cafè del Porvenir, després de cal Viñas i finalment Casa de la Vila fins al setembre de 1994. Malgrat els canvis, continua sent un «carrer senyor», només pel seu encant urbanístic.



- Es consumien 6-8 Tm. de carbó diàries.
- Es consumien 300 Tm. de guix i ciment a l'any.
- S'importaven 400 càrregues d'olis, 300 càrregues de petroli, 5.000 quintars de farina, 400-500 quintars de fècula.
- Exportaven 3.500 càrregues de vi, 4.000 quintars de llenya, 3.000 quintars de carbó vegetal, 40.000 quintars de calç i milers de quintars de pedra.
- Estava creixent en importància els sectors de l'adrogueria i la maquinària.

Durant aquest segle hi ha diversos cadastres elaborats, l'anàlisi dels quals permetria conèixer molt millor el tipus d'evolució econòmica del terme i la relació existent entre agricultura i indústria.³

2. DESENVOLUPAMENT AGRÍCOLA

Tradicionalment els conreus característics a Castellar han estat: vinya, oliveres, cereals (blat, ordi i civada), llegums, hortalisses, plantes farraginals i arbres fruiters. Durant un temps també es van cultivar el lli i cànem, per a ús industrial.

A través dels censos, els cadastres i amirallaments es pot fer un estudi i anàlisi dels tipus de cultius i l'evolució dels mateixos el terme.

Pere Vergés Vernis el 1895 comentava a la seva topografia mèdica que els pagesos de Castellar havien de treballar molt per poder obtenir una bona producció, perquè el sòl cultivat està format per un terraplè de conglomerat amb argiles i terres de margues i el detritus de la roca, el millor adob per a la terra, s'escorria cap als torrents i els rius. A més la climatologia (gelades, pedra, sequera i pluges) tampoc acompanyava gaire l'esforç humà. Aquest mateix autor va fer una descripció molt detallada de l'agricultura a finals del segle XIX.

Com arreu de Catalunya la vinya a Castellar també va quedar afectada pel mildiu, que fou destruït tractant-lo amb sulfat cupro-càlcic i per l'«oidium», tractat amb sofre tampoc acompanyava gaire l'esforç humà.

El 1847 hi havia 2.830 quarteres de terra de mitjana qualitat dedicades al cultiu de cereals, vi, oli, llegums i hortalisses; el 1895, 10.670 quarteres de terra dedicades al cultiu; el 1958 la majoria de pagesos eren arrendataris de les terres i hi havia 40 Ha. de regadiu, regades amb aigua del Ripoll i del torrent conduïda amb canals, dedicades al cultiu de patates, mongetes, hortalisses i alfals, i 65 Ha, i el 1973 es cultivava secà (863 Ha.), vinya (400 Ha.), cereals (200 Ha.), arbres fruiters (115 Ha.), oliverar (50 Ha.), olivera i vinya (63 Ha.), farratges (35 Ha.) i regadiu (25 Ha.).^{3bis}

Actualment hi ha alguna explotació agrícola en actiu i subsisteixen diverses zones de conreu en el terme, per a la subsistència familiar dels seus propietaris o arrendadors.

3. DESENVOLUPAMENT INDUSTRIAL

3.1. L'aprofitament del riu Ripoll

Fins al segle XVII la documentació només dona dades de l'explotació agrícola de la terra del terme de Castellar, tot i l'existència d'alguns molins fariners a les ribes del riu Ripoll

i l'explotació d'una mena de ferro situada a Fontscalents, documentada el 945. Els molins més antics són el molí de Garriga (1066), el molí propietat d'Archesinda de Castellar (1083), el de Pradell (1147), el de Pucurull (1159), el de Turallo (1247), el molí Texat (1290), el del Monestir (1342), Molí Nou (1390) i el molí fariner dels senyors.

A partir del segle XVII comencen a aparèixer les referències documentals sobre teixidors i moliners de draps. Per exemple en la documentació conservada sobre els processos contra dones de Castellar acusades de practicar la bruixeria, cap al primer quart del segle XVII, consta que Joan Homet, germà d'una de les acusades (Jerònima Muntada), era moliner de draps o teixidor de lli.

Des de principis del segle XIX es pot parlar d'una primera fase d'industrialització utilitzant la força hidràulica; d'aquesta manera Castellar es va convertir en un motor del desenvolupament tèxtil de la llana i després del cotó en àmbit català.

Cap al 1847 a Sant Esteve de Castellar funcionaven amb la força del riu sis fàbriques (de draps, cotó, farina, filferro, filats de llana, teixits de lli), i a Sant Feliu del Racó, un molí fariner, una fàbrica de paper i una de filats de cotó.

3.2. La infraestructura de molins en el desenvolupament industrial

Relació dels molins dedicats a activitats tèxtils, que es convertiren en «fàbriques - molins» (seguint el curs del riu Ripoll):

- **Molí d'en Barata o d'en Cames:** Situat a prop de la Font de la Riera, tocant a Sant



20. Molí d'en Barata. Malgrat l'estat d'abandó en què es troba, les restes dels edificis evocuen la importància i força industrial que deuria tenir en el seu moment de màxima activitat.

Feliu del Racó. Documentat a les darrerries del segle XIX com a Molí d'en Barata, propietat d'Antoni Barata. Havia estat fariner i paperer. Com a molí cotoner, les dues rodes d'aigua accionaven una vintena de telers.

Posteriorment fou conegut com el Molí d'en Cames. Des de fa anys està totalment abandonat.

• **Molí d'en Pinyot:** A finals del segle XIX era propietat d'Antoni Barata i conegut com el Molí Nou d'en Barata. Tenia 76 telers de cotó i màquines de filar, accionats per una roda. Cap al 1895 el va arrendar Ramon Pinyot i fou conegut com el Molí d'en Pinyot.

Des de 1963 hi ha la indústria d'acabats tèxtils S.A.T.I.N.A.

• **Molí de Fontscalents:** A finals del segle XVIII funcionava a Fontscalents un molí bataner. El març de 1815 Joan Baptista Galí, paraire terrassenc, va obtenir el permís per construir-ne un de paperer sobre el ja existent i al costat del bataner propietat del seu soci Ignasi Vidal. Un dels cossos industrials estava destinat a vivenda i des d'una galeria comunicava amb la capella que va fer construir, dedicada a la Mare de Déu de la Mercè, conservada fins fa ben pocs anys.

Entre 1815 i 1822 el va fer funcionar l'industrial llaner Bonaventura Benet.

Agustí Galí es va encarregar del molí, accionat amb set rodes d'aigua i amb 600 pues de retorçar llana i instal·lacions per a la fabricació de paper, la filatura i tissatge de cotó.

El 1872 el salt d'aigua accionava set rodes de fusta situades des de la carretera fins al riu de manera esglaonada aprofitant el desnivell.

Entre 1881 i 1893 Francesc Panadès, industrial paperer procedent del Molí d'en Mornau de Sabadell, hi va fer funcionar una fàbrica de paper. Posteriorment es va fer càrrec de la fàbrica el seu gendre, Blai Blanquer Mecier, fins al 1929. Des de principis de segle fins al 1929 en el cos central de l'edifici hi havia la fàbrica de cartró d'Antoni Raduà i la d'assortiments de llana de Fèlix Llobet. El 1927 Francesc Blanquer Panadès va crear-hi la primera impremta de Castellar, Gràfica F. Blanquer.

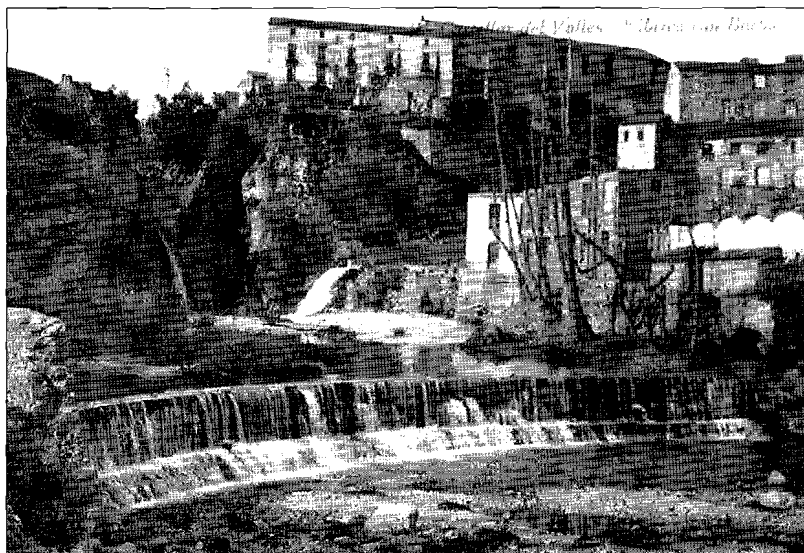
En els anys 20 la família Tolrà era propietària de l'edifici. Es va buidar de maquinària el cos superior i fou enderrocat, perquè les seves condicions de conservació no eren les més adequades per continuar funcionant. S'hi construïren uns quants habitacles.

Durant els anys 30 el senyor Soley, de Sabadell, hi va instal·lar una petita indústria d'aprestos i acabats tèxtils en la quadra principal. Cap als anys 40 la família Clols va encarregar-se de la represa industrial, en actiu actualment, dedicada al curtint de pells i de rentat i preparació de llanes.

Fontscalents va ser un dels casos en què al voltant de la fàbrica es va formar un petit veïnat de treballadors.

• **Molí de can Barba:** El 1560 era una fàbrica de draps de llana, propietat de Francesc Barba. El 1620 consta com una fàbrica de pólvora, amb un nombre elevat de treballadors. En els segles XVIII i XIX fou transformat com a molí bataner amb nocs. El 1866 Josep Tolrà Abellà el va llogar a Francesc Juliana i hi va instal·lar 92 telers mecànics i 4.000 fusos, iniciant l'expansió de l'empresa començada anys abans al Molí d'en Busquets. El 1872 va comprar els dos cossos d'edificació i els tres salts d'aigua, amb les corresponents rodes hidràuliques i terres.

• **Molí de cal Xom:** Els senyors de Castellar tenien un molí fariner en el terme, documentat el 1475, en el qual estaven obligats a anar a moldre tots els pagesos que no tenien molí propi. Mn. Antoni Vergés i Mirassó identificava aquest molí fariner amb el que va passar a mans de la família Sentmenat i el 1873 posseïa Francesc Bergé. Mn. Bernadas va afegir en la revisió del llibre de Mn. Vergés que aquesta fàbrica podria ser el molí de draps de cal Xom,



21. Instal·lacions de la fàbrica tèxtil de can Barba, de l'empresa Viuda de J. Tolrà, S.A. Al fons, el Gorg de can Barba i a la dreta, el canal industrial pel qual l'aigua utilitzada per al procés de fabricació era retornada al riu. A primer terme la resclosa. Després de les inundacions de la tardor de 1962 es van reforçar els marges del riu per evitar que sobreixís ràpidament provocant múltiples desdrosses.

situat molt a prop de la part alta de can Barba. Segons Pere Vergés Vernis el 1895 la seva propietària, la vídua de Francesc Bergé, l'havia arrendat a l'empresa Vídua de J. Tolrà, que l'utilitzava com a magatzem de les calderes de Can Barba.

- **Molí de la Farga:** A finals del segle XIX hi havia un forn i un martinet per batre el coure i treballar l'aram. Fou annexionat a la quadra de can Barba i integrat a la fàbrica.

- **Molí del Boà:** En època medieval és esmentada una horta situada en aquest indret, regada amb l'aigua del riu. El 1800 Antoni Sagrera, paraire terrassenc, va sol·licitar permís per a construir un molí bataner i paperer en la peça de terra que posseïa, anomenada el Boà, prenent les aigües del Gorg d'en Barba. El 1873 posseïen el molí els fabricants terrassencs associats Amat i Sagrera, amb maquinària de filatura i tissatge de cotó.

A finals del segle XIX traslladaren la fàbrica al nucli de Castellar i en el molí es va instal·lar la casa sabadellenca Rovira i Cia., dedicada a regenerats de llana. Posteriorment hi va haver una fàbrica de cartró.

- **Molí d'en Busquets:** A principis del segle XVIII Francesc Carner, propietari del mas Stafort, es va vendre el mas i les terres reservant-se tres quarteres de terra per construir-hi un molí de teles o draps, el mateix que va vendre a Valentí Busquets, paraire terrassenc, el 1736.

En el segle XVIII Valentí Busquets hi va instal·lar una fàbrica de draps i el molí va passar a ser conegut amb el seu nom. El 1779 Pau Busquets va obtenir permís dels Barons de Castellar per afegir al molí bataner que ja tenia un molí paperer, amb la condició que funcionés amb les mateixes aigües i rec, i també hi va construir una capella, dedicada a Sant Pau.

Josep Tolrà Abellà va convertir el molí en una de les parts importants de tota l'empresa. El 1856 va llogar una part del salt d'aigua del molí i va instal·lar una serradora. El 1857 es va vendre la serradora, va llogar el molí i hi va instal·lar màquines de filar amb capacitat per a 1.200 fusos, 2 Selfactines de 500 fusos i 1 teler mecànic del Sistema Smith. El 1859 hi va afegir 12 telers mecànics de la casa Debron (tres anys més tard se'ls va vendre). El 1861 tenia 99 telers i 4.700 fusos, una secció de blanqueig i d'aprest. Finalment el 1867 va comprar la fàbrica i la va ampliar per col·locar-hi 5.000 fusos i 300 telers més, amb la col·laboració d'un tècnic alemany, Valentí Jath; en aquells moments hi havia telers de cotó, màquines de filar, estenedors i un vapor equipat amb gasòmetre. El 1895 la fàbrica feia tot el procés de fabricació,

des de la preparació del fil fins a l'obtenció de la tela. Estava connectada amb can Barba a través d'una línia telefònica i tenia instal·lació elèctrica per poder treballar dia i nit, amb una plantilla de 300 treballadors. La força de les màquines estava assegurada per dues rodes hidràuliques, dues màquines de vapor, una Corliss i una Compound. El 1910 tenia filatura i teixits de cotó, blanqueig, aprest i llum elèctrica.

• **Molí del Rieral:** el 1872 era propietat d'Agustí Galí. Ha estat molí fariner, blanquer, bataner i actualment acull a petites indústries.

3.3. La Casa Tolrà

L'empresa més important en el desenvolupament de Castellar, tant des del punt de vista econòmic com social, ha estat l'empresa Viuda de Josep Tolrà, S.A. N'és una mostra el fet que moltes generacions successives dins d'una mateixa família hi han treballat.

El seu fundador fou en Josep Tolrà Abellà.⁴ Va començar l'empresa llogant el salt d'aigua del Molí d'en Busquets el 1856 i l'any següent, tot el molí, on va instal·lar-hi els primers telers i màquines de filatura. El 1866 va llogar el molí bataner de can Barba, on també va instal·lar telers. A finals de segle va fer l'última ampliació amb l'adquisició dels molins de cal Xom i la Farga, que eren petits nuclis industrials.

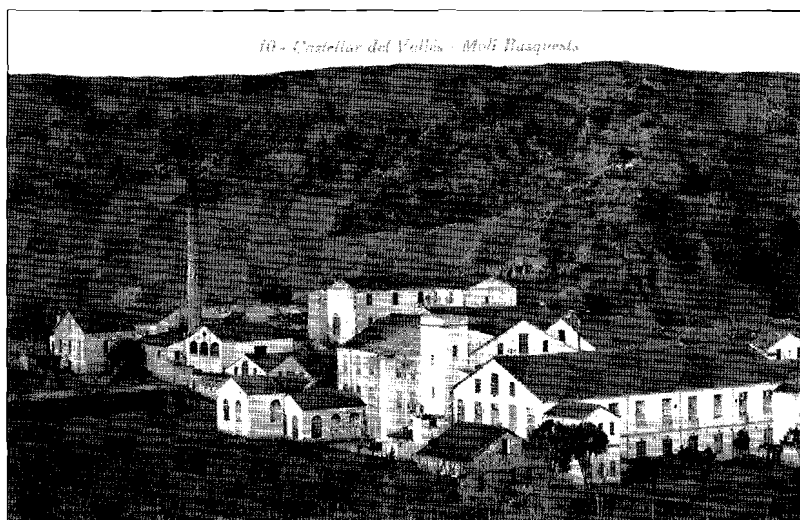
En aquells temps les teles o teixits tractats químicament per al blanqueig agafaven un color groguenc. Josep Tolrà es va proposar solucionar aquest problema amb un equip de tècnics que aconseguiren l'acabat de blancor que caracteritzaren i identificaren les peces de roba blanca i llençols. La participació en diverses exposicions (París 1867, Viena 1873, Filadèlfia 1876 i Barcelona 1888) va servir per presentar els teixits Tolrà. El 1888 van obtenir la medalla d'or.⁵

Josep Tolrà Abellà va dirigir l'empresa fins que va morir el 1883; llavors la seva viuda, Emília Carles Tolrà, esdevinguda propietària de tot el patrimoni Tolrà, va encomanar la direcció de l'empresa al seu jove nebot Emili Carles-Tolrà Amat, alhora també nét d'una germana de Josep Tolrà.

A finals del segle XIX l'empresa tenia una extensió de 26.000 m² i estava formada per dues fàbriques: can Barba, amb els annexos de cal Xom-la Farga-Molí del Vergés, i el Molí

22. Instal·lacions de la fàbrica tèxtil del Molí d'en Busquets, de l'empresa Viuda de J. Tolrà, S.A. Prop del molí i la fàbrica hi havia hagut el mas Stafort, que en el segle XVII va passar a la família Carner.

Al voltant de la fàbrica va formar-se un veïnat de treballadors que vivien allí.





23. Bust de Josep Tolrà Abellà, situat dins d'una fornicula a la part més alta de l'edifici del Patronat Tolrà.

d'en Busquets. 700 operaris treballaven per torns dia i nit mitjançant la llum elèctrica, i les màquines funcionaven amb la força de l'aigua de les tres rodes hidràuliques, situades en el riu aprofitant la construcció esglaonada dels tres cossos, i dues màquines de vapor de 200 c.v. cada una.

El bon funcionament de l'empresa de finals del segle passat va continuar sempre en línia ascendent. Cap al 1914 les instal·lacions de l'empresa Vídua de J. Tolrà eren anomenades el Sot de can Barba.

El 1935 l'empresa va esdevenir societat anònima. A conseqüència de l'inici de la Guerra Civil, Emili Carles-Tolrà es va exiliar a Itàlia. En els primers mesos de la revolta militar, fou assassinat el seu director, Ricard Benasco, i la fàbrica fou collectivitzada, sota la direcció d'un comitè de fàbrica ⁶ arribant a produir divers material de guerra.

En la represa industrial després de 1939 ja no hi fou present Emili Carles-Tolrà i Amat. No obstant això, la família Carles-Tolrà va continuar les activitats que es veieren fortament impulsades i incrementades amb l'entrada a la societat dels germans Valls Taberner, amos de la raó social Manufactures Valls, S.A., que es feren càrrec de la majoria del capital de l'empresa, que hi aportaren la seva experiència en el tèxtil del cotó.⁷

L'última ampliació de la fàbrica fou el 1956 en inaugurar-se l'anomenada Fàbrica Nova, situada a la zona dels Pedrissos en els antics camps del Casé.

A part dels centres de producció, instal·lats des de sempre a Castellar del Vallès, a la ciutat de Barcelona han tingut el centre de venda, magatzem, distribució i alta direcció.

La «fàbrica Tolrà» fou en molts aspectes modèlica, sobretot en el tracte amb els treballadors: el 4 de febrer de 1898 va fundar una caixa de pensions i retirs per als treballadors; va autoritzar i ajudar econòmicament una mútua entre els treballadors per ajudar els malalts i donar

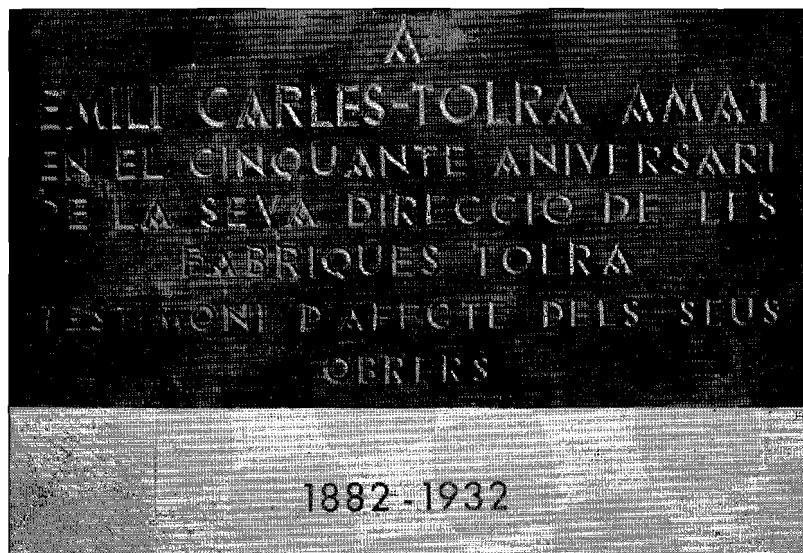
un petit retir als homes per esperar fins al 1938, any en què havien de començar a cobrar de l'Institut Nacional de Previsió; quan el govern de la República revisà la legislació sobre les condicions dels treballadors obligant a les empreses a establir una setmana de vacances i la paga corresponent, els treballadors de la Tolrà ja feia temps que en gaudien.

El bon funcionament de l'empresa va convertir a Josep Tolrà Abellà, a la seva viuda, Emília Carles Tolrà, i als seus successors en la direcció de l'empresa, Emili Carles-Tolrà Amat i més modernament Domènec Valls i Taberner, en els mecenes de les necessitats del poble de Sant Esteve de Castellar des de la segona meitat del segle XIX fins als anys 50: Josep Tolrà com a alcalde, Emília Carles costejant les despeses de construcció i adequació de l'església parroquial, dels safareigs de la Baixada de Cal Verge i de la Baixada del Palau, de les Escoles del Patronat Tolrà i de les Escoles Pies, del Cafè de Cal Viñas en el carrer Major com a casa de la vila, i Emili Carles-Tolrà col·laborant extraordinàriament en la construcció del grup d'escoles públiques que duen el seu nom i altres obres. A partir dels anys 40 i ja com a Empresa Tolrà, es van fer diverses obres socials portades a terme (construcció de cases per als treballadors, construcció del camp de futbol «Pepín Valls», arranament de l'edifici de l'Ateneu Castellarenc, l'Escola d'Arts i Oficis, la guarderia del Palau Tolrà i un economat per als seus treballadors situat a l'Ateneu i després a can Turuguet).

Aquesta actitud fou agraïda en diverses ocasions:

- El consistori va regalar un llibre amb tapes daurades i escrit a mà a Emília Carles amb els noms de tots els treballadors que participaren en la construcció de l'església parroquial.
- El 22 de juliol de 1896 la reina regent Maria Cristina concedí a Emília Carles el títol de Marquesa de Sant Esteve de Castellar, atenent a la sol·licitud de l'Ajuntament segons la petició dels castellarencs.
- El 9 d'octubre de 1932, amb motiu del 50è aniversari d'Emili Carles-Tolrà al capdavant de l'empresa familiar, els encarregats i els treballadors de les fàbriques li feren un homenatge amb l'ofrena d'un pedró commemoratiu col·locat a l'entrada de la fàbrica, obra de Gabriel Bechini, de Barcelona, amb pedra de Cabrils i segons el projecte i els relleus fosos en bronze de Ricard Marlet. Les despeses foren sufragades per subscripció entre tots els treballadors. Per la seva part l'homenatjat, demostrant una vegada més la seva dedica-

24. Portada de l'àlbum amb què foren obsequiats tots els treballadors de l'empresa Tolrà el 9 d'octubre de 1932 per Emili Carles-Tolrà en agraïment a l'homenatge pels cinquanta anys al capdavant de la direcció de l'empresa iniciada pel seu oncle.



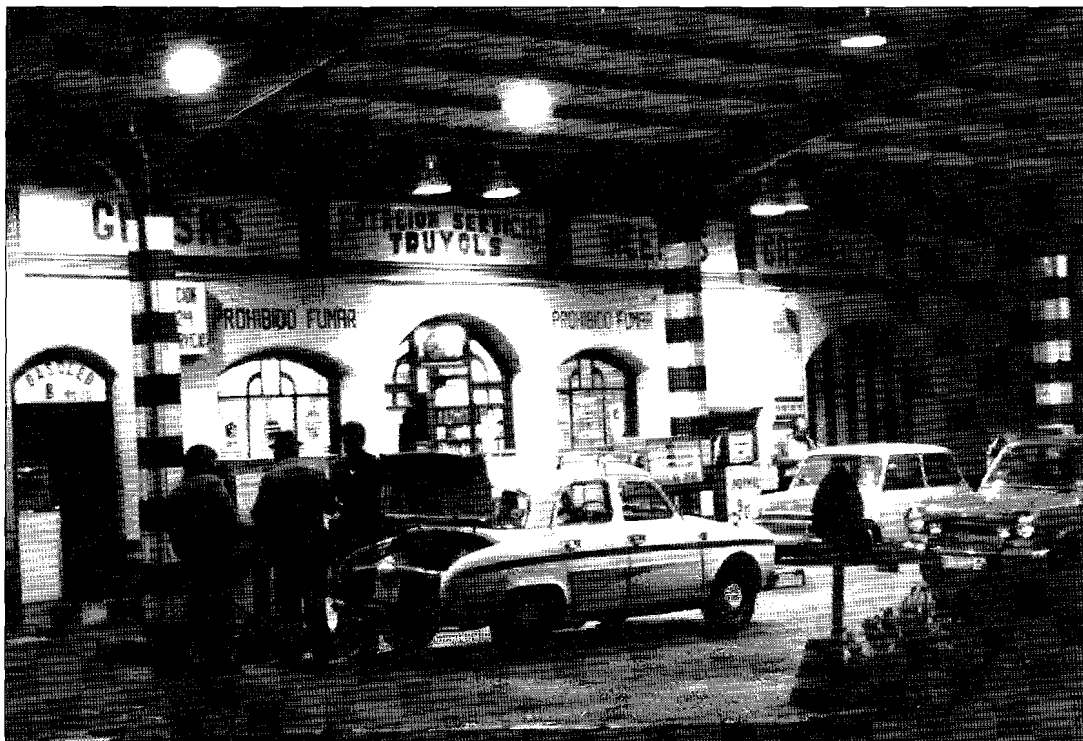
ció, correspongué a cada treballador amb un àlbum recordatori, encapçalat amb la inscripció de la placa commemorativa, en el qual hi havia reproduïdes les cartes signades respectivament per Ricard Benasco, director de l'empresa i en nom de tots els treballadors, i per Emili Carles-Tolrà, la llista amb els noms de tots els treballadors, classificats per fàbriques i seccions, i les reproduccions de les plaques en baix relleu del pedró, i a la contraportada, l'escut de la casa Tolrà amb la data de la diada.

— L'equip de govern de l'Ajuntament presidit per Antoni Tort i Rocavert va decidir batejar el grup d'escoles públiques inaugurades el 1934 amb el nom d'Emili Carles-Tolrà, com a mostra d'agraïment a aquest per la seva important col·laboració.

El 24 de març de 1949 un fet excepcionalment tràgic commogué aquesta empresa i a tot el poble en general: l'assassinat de Josep M. Valls Rusiñol, gerent de l'empresa i nebot de Domènec Valls Taberner, i de Josep Basora Arderiu, director de la mateixa, els fets també comportaren tres ferits greus. Com a recordança el 1950 fou batejada amb el nom de Josep M. Valls la nova avinguda projectada amb la construcció de cases per als treballadors en aquest sector del poble i amb el nom amb què era conegut popularment: «Pepín Valls», el camp de futbol, i amb el de Josep Basora el carrer de l'Hospital.

25. Estació de Servei Truyols, l'estació de gasolina de Castellar. A principis de segle Castellar tenia un assortidor de gasolina a la cantonada del carrer del Molí amb la carretera de Sabadell. De mica en mica aquest assortidor es va transformar en una estació de servei, que continua gestionada per la família del seu fundador, Francesc Sampere.

A la fotografia, tres cotxes propis d'una època: un Mini Morris (Austin), un Simca 1200 i un Renault Gordini. L'estació tal com era fins abans de l'última remodelació.



El 13 de febrer de 1982 l'Empresa va rebre el reconeixement del Foment del Treball per la seva activitat.

Durant la segona meitat del 1994 l'empresa va tancar definitivament les instal·lacions de can Barba i el Molí d'en Busquets, i des del gener de 1995 la Fàbrica Nova. D'aquesta manera desapareix una vinculació entre empresa i vila de més de 100 anys.

3.4. Altres tipus d'indústries

La indústria castellanca va estar fonamentalment basada en el sector tèxtil, representada per l'Empresa Tolrà i altres indústries (Molí d'en Barata, Fontscalents, Boà, Rieral, vapor de Toribi Pobla Canyelles, Emili Llobet, etc.). Paral·lelament es van anar desenvolupant altres activitats industrials, que són les que s'enumeren a continuació:

a) Explotació de matèries primeres: una mena de ferro (945) a la zona de Fontscalents, la pedrera del Sot d'en Golerés i la Pedrera del Comas.

El 8 d'abril de 1852 va aparèixer publicada en el *Diario de Barcelona* la notícia que a Sant Esteve de Castellar s'havia descobert una pedrera de marbre jaspejat fosc de colors varis i d'una qualitat molt bona. El dipòsit central estava situat a Barcelona en el carrer d'Hostalets, 60. El marbre es va fer servir principalment en la construcció de la nova església parroquial, en edificis de la Diputació, del carrer de Pelai i a la porta del Parc de la Ciutadella; amb carros de trabuc era transportat fins a Barcelona i allí el serraven i el polien. Fou registrada a Madrid i estava prohibit obrir-la amb barrinades. El 1925 es va esgotar el marbre. En aquell moment era el propietari Joan Sampere, picapedrer de professor, i treballava amb ell Rogeli Clapés, escultor. El 1932 es va extreure de la pedrera la pedra necessària per fer la paret de la plaça Major i ambdós personatges s'encarregaren de treballar-la. Quan Joan Sampere va morir, va deixar la pedrera a Rogeli Clapés, que en jubilar-se la va arrendar al senyor Comas. El 1972 es trinxava la pedra allí mateix per convertir-la en grava.

b) Producció de calç: forns de Canyelles, en el mas Olivet i el Forn de Raig. Pel bosc dels voltants de Castellar hi ha un gran nombre de restes abandonades i quasibé desaparegudes d'antics forns de calç.

c) Metal·lúrgia: fundicions de ferro (Vda. de Josep Lluscà Vidal i Ramon Alguer), ferreries (cal Manescal i Ramon Parcerisa) i tallers metal·lúrgics i serrallers (Baldomer Rabasa i P. Vilatersana).

d) Sector de la fusteria: serradora de fusta, taller d'ebenisteria i fàbrica de llençadores (Josep Girbau Arderiu).

e) Producció d'electricitat (per a l'enllumenat públic i particular): Successor de Fulgenci Gorina i Francisco Estapé i Cia (segons el programa de Festa Major de 1910, a *Tolosa*, núm. 5).

f) Fabricació de paper i de cartró (Fontscalents, el Boà).

g) Fàbriques de gasoses: Miquel Germà, Marc Datsira i Jaume Masaveu.

h) Impremtes (Francesc Blanquer Panadès i Ramon Ribera de Solà).

i) Fabricació de pastes de sopa: Segimon Pedragosa (1900).

La crisi del tèxtil i la bona situació del terme respecte a Sabadell i Barcelona han estimulat la moderna instal·lació d'indústries de diferents sectors del Pla de la Bruguera i can Carner, avui convertits en polígons industrials.

3.5. Desenvolupament comercial

Paral·lelament al desenvolupament industrial del segle XIX va néixer el comerç, que des de llavors ha estat important i en constant creixement. N'és un exemple el nombre de comerços que el 1994 se'ls va concedir la Medalla de la Vila per la seva dedicació dins la mateixa família i en la mateixa activitat durant 50 anys. I això sense comptar els que ja han desaparegut.

Un dels carrers més comercials a finals del segle passat i principis del XX era el carrer Major, fins al punt que s'hi podien arribar a comptar més de vint comerços.⁸

En un resum global, com és aquest llibre, és pràcticament impossible enumerar-los amb un mínim de detall. Per si sol aquest tema ja requereix un estudi.

26. Instantània de Castellar entre la primera i segona dècada del segle XX. Correspon a una de les botigues de comestibles característiques d'aquella època, la de la família Saladich, ja desapareguda. Estava situada a la cantonada del carrer de Torras amb la carretera de Sentmenat.

Fixem-nos en la porta, la finestra i les lletres del rètol, amb un estil marcadament modernista. Els carrers de terra, l'edifici del Coral a l'esquerra, inaugurat el 1904, una font pública (una de les que es van construir el 1879 per poder distribuir l'aigua a dins del poble) i cal Miralles al fons, en la carretera de Sentmenat.



EVOLUCIÓ DE L'ENSENYAMENT

1. PRIMERS MESTRES I CENTRES D'ESTUDI

La primera referència sobre l'ensenyament a Sant Esteve de Castellar és de finals del segle XVIII. Mn. Domingo Borgunyó Sobrevals, rector, havia creat un benefici amb l'obligació que l'obtentor s'encarregués d'ensenyar.¹ Ja en el 1780 el Rnd. Dr. Rafael Moragues Comas, com a obtentor d'aquest benefici, regia una escola, a la qual va assistir el General Josep Boadella Homet. Amb anterioritat a 1810 també hi ensenyava Manuel Casamada Mas, sacerdot, nascut a can Casamada.

A partir de 1810 no consta ningú com a obtentor d'aquest benefici i l'escola va deixar d'existir. Entre 1810 i 1817 va exercir com a mestre Josep Medinyà i el va succeir Josep Puig, sense títol, a partir del mes de juny.

Mn. Vergés i Mirassó recordava que cap a la dècada dels anys 30 Joan Estaper, prevere, tenia un estudi en el carrer de les Bassetes, a casa del Ferrer del Pont, i que quan ell era escolà, Joan Comas Mir, també prevere, era mestre d'instrucció.

2. GESTIÓ D'ENSENYAMENT

El 1887 existia una Junta d'Ensenyament presidida per l'alcalde, Josep Portabella Balart, i com a vocals, Joan Masaveu, Domingo Riba, Pere Costa, Salvador Gili i Josep Pallàs.

A finals del segle XIX l'Ajuntament pagava l'assignació i les retribucions dels professors, i exigia la prèvia vacunació dels alumnes per assistir a classe.

Sant Esteve de Castellar comptava a principis de segle amb diversos equipaments escolars, bàsicament religiosos, que garantien l'ensenyament en el poble

El 10 d'abril de 1908 va quedar constituïda una Junta d'Instrucció Pública Local, presidida per l'alcalde, Isidre Torres Carné i com a vocals Joan Casanovas Pobla i Josep Perich



27. Retrat d'Emília Carles Tolrà, viuda i neboda de Josep Tolrà Abellà, i marquesa de Sant Esteve de Castellar per concessió reial de la reina Cristina, a petició de l'Ajuntament de Sant Esteve de Castellar, el 1896. Va constituir el Patronat Tolrà com a administrador de les escoles dirigides per les Germanes Dominiques de l'Anunciata i les Escoles Pies, els edificis de les quals va costejar.

Fruitós, regidors, Mn. Valerià Llonch, rector, Josep Portabella Balart, inspector mèdic, Joan Puig Darner, farmacèutic, i els pares de família Josep Homet Torrella, Joan Comas Fatjó, Rosa Benasco Datzira, Dolors Comas Arquín, i com a secretari, Magí Marcet Font.

Després de les eleccions del 16 de febrer de 1936, amb el triomf d'Esquerra Republicana de Catalunya, es va constituir el Patronat Municipal d'Ensenyament, presidit per l'alcalde, Antoni Tort Rocavert, i com a vocals el Dr. Amadeu Casanovas, els mestres Josep Sardó i Antònia Solanes, i els pares de família Joan Sabater i Raimunda Guasch.

3. CENTRES D'ENSENYAMENT

3.1. Escola Primària

A mitjans de segle es va constituir la primera escola primària en el poble, de caràcter públic i municipal. El 17 de març de 1844 el consistori municipal i els majors contribuents del poble es reuniren per elaborar l'expedient necessari per demanar convocatòria d'oposicions. L'expedient fou enviat el 26 del mateix mes i aprovat el 29 de juny del mateix any. Seguidament les oposicions foren convocades i publicades en el B.O.E. i tingueren lloc el 16 d'octubre a l'església parroquial. Formaren la comissió de censors el ministre Laureano Figuerola i els mestres Cayetano Riera i Josep Figueras. Es presentaren quatre candidats: Francesc Pont, Salvador Bassons, Jaume Solà i Felip Mas; fou elegit Jaume Solà, capellà.

Les classes començaren l'1 de gener de 1845 a la casa del carrer de Caldes coneguda com cal Macià. Els pares dels alumnes i els majors contribuents del poble es feren càrrec de totes les despeses. El 1848 fou traslladada al carrer Nou, 8. En aquells moments estava dota-

da amb un pressupost de 1.200 rals i hi assistien 60 alumnes. El 1853 encara ensenyava Mn. Jaume Solà.

El 1858, d'acord amb el nombre d'habitants de Sant Esteve de Castellar, el municipi havia de pagar a dos mestres i dues mestres per a l'escola pública municipal. Per qüestions econòmiques van decidir contractar només una plaça de mestre de pàrvuls i que tingués alumnes d'ambdós sexes fins a 6 anys. Ocuparen successivament aquesta plaça els següents mestres: Joaquim Ruiz de Agüero (fins l'11 de novembre de 1867), Jaume Basú (des de l'1 de desembre de 1867 a l'11 de maig de 1868), Sebastià Andreu (des del 30 de maig al 25 d'agost de 1868) i Bonaventura Gelonch (des del primer de setembre).

Quant a les mestres no n'hi havia cap amb títol. El govern va elegir oficialment a Antònia Garriga per ocupar la plaça de mestra, però hi va renunciar. Fou elegida com a substituïda M. Manuela Molinos, però el consistori no la va acceptar. Finalment Maria Domingo, casada amb un mestre de Sant Pol de Mar, Pau Jo, va ocupar la plaça fins al 22 de febrer de 1862.

Hi ha constància d'altres mestres que exerciren l'ensenyament: Joaquim Prat Nogués, Isidre Mañosa Germà, Feliu Jové (cunyat de Mn. Vergés), i el 1873 Josep Pascual i Miquel Faus.

El 1889 assistien a l'escola pública municipal més de 100 alumnes; el 1895 eren 130 alumnes de pàrvuls a la planta baixa i 140 del grau elemental. El mestre Pere Anyé Masrera es feia càrrec del grau elemental i Bonaventura Gelonch, del superior.

3.2. Congregació de les Germanes Dominiques de l'Anunciata

El 1862 va entrar en funcionament una escola dirigida per una congregació religiosa de Manresa dirigida pel Pare Francesc Coll: les Germanes Dominiques de l'Anunciata. Josep Tolrà Abellà fou el promotor d'aquesta escola, només per a nenes, i l'encarregat de les gestions necessàries perquè un grup d'aquestes religioses s'establissin en el poble amb aquest objectiu, entre elles la d'habilitar-los una vivenda-convent i escola. La directora, Rosa M. Santmartí, va passar a ocupar la primera plaça oficial de magisteri per a mestra, substituïnt a l'esmentada anteriorment Maria Domingo, amb dues germanes més.

3.3. Escoles del Patronat Tolrà

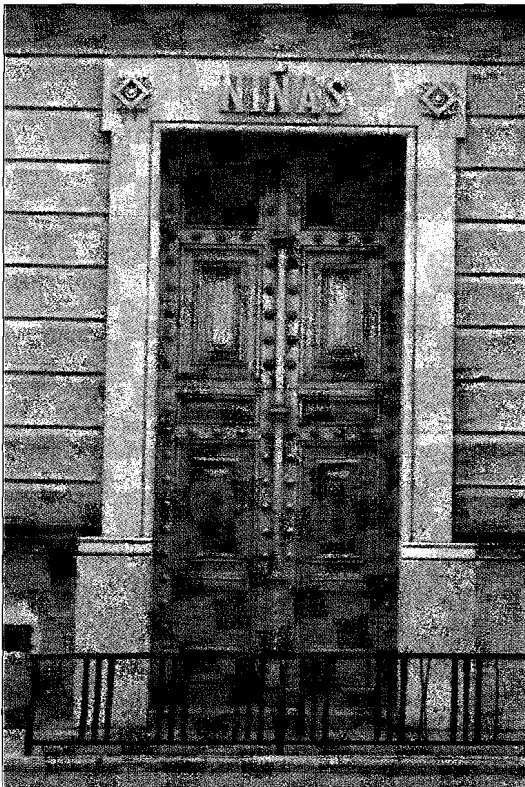
El 1889 una comissió integrada pel Dr. Esteve Monegal, rector-regent, Josep Comas Barbany, propietari, Emili Carles-Tolrà, fabricant, Josep Pallàs, secretari municipal, i Pere Anyé, mestre, anaren a parlar amb Emília Carles, vídua de Tolrà, sobre les precàries condicions de l'edifici de l'escola pública en el carrer Nou, 8, i la necessitat de disposar-ne d'un altre. La Marquesa, mostrant un cop més la seva voluntat per millorar el poble, va costejar la transformació de la primera escola-convent de les Germanes Dominiques de l'Anunciata, promoguda pel seu marit, en un gran equipament escolar administrat econòmicament per un Patronat: les Escoles del Patronat Tolrà. La comunitat de Germanes Dominiques de l'Anunciata continuaren encarregant-se de l'ensenyament com ja venien fent des de 1862.

Les Escoles del Patronat Tolrà eren l'única escola oficial; una era la de Sant Feliu del Racó (1887) i l'altra la de Sant Esteve de Castellar (1892). En aquesta l'ensenyament per a nens anava a càrrec de professorat seglar fix —Pere Pla Reig, des del 1926, i el Sr. Sot, substituït per Josep Batlle Piñol, des dels primers temps de la República fins al 1934—, i el de les

nenes, a càrrec de les Germanes Dominiques. El 1936 l'escola fou tancada a instàncies de l'autoritat i no es va tornar a obrir fins acabada la guerra. En aquesta nova etapa es va tornar a encarregar de la direcció Pere Pla Reig, fins a la jubilació. Actualment continua vigent com a centre concertat d'ensenyament amb el nom de col·legi La Immaculada, està integrat al Patronat Tolrà i dirigit per les religioses Dominiques de l'Anunciata, amb la incorporació de mestres laics.

L'edifici fou construït «fora del casc urbà», en el passeig Tolrà, a l'altre extrem del Palau, en terrenys propietat dels hereus de Joan Sala Boadella, d'una superfície de 3.441,30 m², adquirits el 6 de gener de 1892. Les obres començaren el 26 de juny de 1892 sota la direcció de l'arquitecte de la casa Tolrà, Emili Sala Cortès (1841-1921), i fou beneït pel bisbe l'agost de 1896, amb l'assistència de la Junta Provincial de la Primera Ensenyança. Complia les condicions higièniques més modernes: era espaiós, tenia molt bona ventilació i il·luminació, sis parallamps instal·lats en la teulada i lavabos equipats amb letrines i sifó. A la planta baixa hi havia les aules i un pati exterior amb un sotacobert per quan plovia (estava dividit en tres parts corresponents als tres grups d'alumnes i separats per reixes de ferro), i en el pis, habitacions, despatxos, dispensaris, biblioteca i saló de lectura. La façana principal fa 72,3 m de llargada per 10,30 m d'alçada i té tres portes d'accés, corresponents als tres espais originaris destinats a ensenyament:

- El de «párvulos» al centre, de 2.174,33 m³, amb una capacitat per a 218 alumnes.
- El de «niños» a l'esquerra, de 2.753,10 m³, amb una capacitat per a 275 alumnes de grau elemental.



28. Portada d'entrada, antigament de les nenes, de les Escoles del Patronat Tolrà. L'11 de maig de 1936 l'alcalde Antoni Tort Rocavert va convocar els pares dels alumnes dels centres d'ensenyament religiós a una reunió a la Casa de la Vila, per avisar-los que l'endemà mateix es compliria l'ordre del Ministeri d'Instrucció Pública de tancar els centres escolars privats regentats per ordes religioses si amb els centres públics quedaven assegurades les places escolars necessàries. Les escoles del Patronat Tolrà en quedaren afectades.

- El de «niñas» a la dreta, de 2.471,50 m³, amb una capacitat per a 247 nenes de grau elemental.

L'espai total era de 7.398 m³ i hi assistien uns 400 alumnes, tres hores reglamentàries al dia. Durant l'horari normal l'ensenyament era gratuït.

El 1933 l'escola de nens estava dirigida pel mestre Pere Pla. La tardor de 1938 el local va servir per acollir algunes de les casernes del Centro de Reclutamiento e Instrucción Militar núm. 15.

Després de la Guerra l'aula gran de les *niñas* va acollir un precari escenari teatral on l'Acció Catòlica realitzava diverses activitats per a la mainada (teatre, cinema, vetllades artístiques), fins que cap als anys 50 tota aquesta infraestructura fou traslladada a la que havia estat fins llavors l'escola de *niños*, allotjant a més a més el recentment creat Centre Parroquial i posteriorment, en l'aula central, l'Escola d'Arts i Oficis. Actualment ocupen parcialment aquests espais l'Escola Nocturna i el Moviment de Colònies i Esplai.

3.4. Escoles Pies

El 1896 Emília Carles va impulsar també la construcció d'una altra escola amb oratori (actual capella de la Mare de Déu de Montserrat), dirigida per pares escolapis i administrada pel Patronat Tolrà, fundat el 9 de setembre de 1896. Es va adequar l'edifici de l'antiga foneria de ferro Vda. de J. Lluscà i els corrals de la família de Vicenç Sallés. L'edifici tenia àmplies sales dividides amb separadors de fusta per augmentar el nombre d'aules. Les de la banda del carrer del Dr. Pujol corresponien a les classes diürnes i les de la banda del Passeig, a les classes nocturnes destinades als treballadors.

Durant el dia, de 8 a 2/4 de 12 del migdia i de 2 a 2/4 de 7 de la tarda, assistien a les Escoles Pies els fills de les famílies benestants. El tipus d'ensenyament era religiós, a càrrec dels pares escolapis i només per a nens. L'escola només rebia subvencions del patronat. Tradicionalment per Nadal muntaven un pessebre amb suro i molsa i feien reproduccions fotogràfiques amb vidres de colors.

L'agost de 1931 tenia 10 alumnes i era sostingut també pel Patronat Tolrà; en el mes d'octubre de 1931 s'introduïren reformes pedagògiques i es distribuïren les classes en tres seccions:

- Jardí d'infància (pàrvuls).
- Graus: català, castellà, aritmètica, geografia, cal·ligrafia, cultura general, solfeig, gimnàstica, religió i moral.
- Comerç: càlcul mercantil, teneduria, francès, català, castellà, ciències físiques i naturals, geografia estadística, cal·ligrafia, dibuix, mecanografia, taquígrafia, cultura general, religió i moral.

Abans de la Guerra aquestes aules també serviren per al Col·legi Verdaguer, que feien classes nocturnes (de 7 a 8 del vespre) de Primer Ensenyament (preparatori 1-2-3 i grau superior) per a treballadors.

Amb l'esclat de la guerra deixaren de funcionar forçosament: els pares escolapis foren expulsats de l'edifici i aquest es va utilitzar com a oficines i magatzem del Sindicat de Pagesos. El 1941 hi va haver un intent de reactivar les Escoles Pies, però no va reeixir. A partir de 1944 a la major part de l'edifici amb façana al Passeig va quedar instal·lada la caserna de la Guàrdia Civil, i a partir de 1956 l'última aula, situada darrera la capella, fou adequada per la

junta administrativa de la Capella per bastir-hi el pessebre i cada any des del 1959 és on es fa l'exposició de pessebres. Recentment s'hi han fet les reformes necessàries per al museu pessebrístic local.

3.5. Grup Escolar Emili Carles-Tolrà

El primer ajuntament republicà, presidit per Antoni Tort, plantejà la voluntat d'implantar en el poble una escola laica i gratuïta per tal d'acomplir els designis de la constitució republicana i de la Generalitat. En aquells moments Castellar no tenia problemes d'escolarització i els 713 alumnes menors de 15 anys i repartits entre les escoles oficials i les de tipus privat (693 matriculats en les escoles oficials i 20 a les Escoles Pies) estudiaven sense dificultat en el poble.

Tot i les opinions adverses a la constitució d'una escola laica per una part de la població, l'Ajuntament va acordar la construcció de dues escoles graduades, amb quatre seccions per a nois i noies, el Grup Escolar Emili Carles-Tolrà. Es va crear una comissió formada per regidors, anomenada «Pro-Escoles», perquè comencessin a treballar en el projecte. Paral·lelament es reuniren amb Emili Carles-Tolrà per presentar-li el projecte; el successor de Josep Tolrà, animat per la idea, els va plantejar la possibilitat d'adquirir l'edifici de les escoles del Patronat per a instal·lar-hi les projectades escoles nacionals, però no fou possible perquè l'escriptura de fundació del Patronat no contemplava aquesta possibilitat.

Mentrestant ja s'havia aconseguit de l'Estat el compromís de crear dues escoles graduades de quatre seccions per a cada sexe, però com que l'Ajuntament no disposava dels edificis en el termini fixat a la Llei, el projecte va tornar a quedar paralitzat fins que l'Ajuntament pogués tirar endavant la construcció dels edificis. Emili Carles-Tolrà va comunicar la seva voluntat de col·laborar en la realització del projecte i va cedir al municipi uns terrenys en el Camp Senyor per construir-hi l'equipament, i aportà 70.000 pts per a les despeses i 11.000 pts més per adquirir una finca situada al mig dels terrenys. D'aquesta manera, l'Ajuntament encara va poder sol·licitar la subvenció de l'Estat prevista per la Llei a raó de 10.000 pts per cada secció graduada, és a dir, 80.000 pts.

El 16 de juliol de 1931 va sortir l'ordre de creació provisional de les escoles nacionals. El 30 de juny de 1932 l'Ajuntament va aprovar una proposició relacionada amb la construcció de les escoles, presentada per la Comissió Pro-Escoles. L'1 de juliol del mateix any la comissió d'hisenda va donar el vist-i-plau a la construcció i s'encarregaren els plànols de l'edifici a l'arquitecte F. Sala Pibernat. El 25 d'abril de 1933 el contractista Carles Pasqual Soldevila va guanyar les obres en la segona convocatòria de la subhasta, en base a 140.000 pts.² Un mes abans, l'Ajuntament comunicava públicament l'inici de la construcció de l'escola, formada per dos edificis nens/nenes d'ensenyament primari, que incloïa quatre graus per cada sexe.

El cost total dels edificis i dels materials previst per l'Ajuntament fou de 310.000 pts., no obstant el cost resultant fou de 373.507,48 pts. Com que el municipi no podia fer-se càrrec d'aquest augment de les despeses, va emetre un préstec d'àmbit local amb obligacions del deute municipal de 100, 250 i 500 pts, cada una amb una amortització de 25 anys i un interès anual del 5% lliure d'impostos. Per tal d'alleugerir la càrrega que representava l'emissió d'aquest préstec, en un acte més de col·laboració, Emili Carles-Tolrà va traspasar a favor de l'Ajuntament el servei de proveïment d'aigua a particulars —inclosa la xarxa de canonades instal·lades en el nucli, els comptadors, els dipòsits i dues finques urbanes amb parcel·les de terreny ane-



29. Plaça del Mestre Gelonch i carrer del Dr. Portabella amb un dels edificis de les Escoles Emili Carles-Tolrà a la dreta. Aquest és el centre de tota la zona que ocupaven els terrenys del Camp Senyor i que fou urbanitzada a finals dels anys 20 i principis dels anys 30. Es va construir el grup escolar i progressivament es van anar edificant vivendes als nous carrers.

Amb motiu del cinquantè aniversari de la inauguració d'aquestes escoles es va editar un llibre commemoratiu, *50 anys d'escola pública a Castellar del Vallès, 1934-1984*, elaborat amb la col·laboració de diverses persones, entre elles ex-alumnes, ex-mestres i directors, que explica la trajectòria de l'ensenyament en el centre entre 1934 i 1984.

xes— i l'ús del manantial de Turell. D'aquesta manera l'Ajuntament podia augmentar els ingressos generals per l'explotació d'aquests serveis.

El 18 de juliol i el 25 d'agost de 1934 el Ministeri d'Instrucció Pública va ratificar les escoles i foren inaugurades el 23 de setembre de 1934 amb el nom de Grup Escolar Emili Carles-Tolrà, com a agraïment a la seva desinteressada col·laboració. Assistiren a la inauguració Lluís Companys, President de la Generalitat, acompanyat del seu secretari i del cap de protocol; el senyor Ferrer, diputat parlamentari; Josep M. Francès, periodista; Emili Carles-Tolrà Amat i el senyor Benasco, director de l'Empresa Vda. de Josep Tolrà, S.A.; l'Inspector del Primer Ensenyament del Districte, el rector de la Universitat Autònoma de Barcelona, l'alcalde de Terrassa, un representant del Magisteri de Mestres, un representant de la Federació de Municipis Catalans, un representant dels ajuntaments del partit judicial de Sabadell, el consistori municipal en ple, el jutge de pau, el fiscal i suplents, el mestre del Patronat Tolrà el senyor Batlle i el Dr. Amadeu Casanovas. Foren rebuts als Pedrissos amb l'Orfeó Castellarenc interpretant el Cant dels Segadors. Després de l'acte d'inauguració oficial, acompanyat de discursos, es va oferir un dinar per a 200 comensals en l'Hostal de les Arenes, en el transcurs del qual va arribar el Conseller de Cultura, Ventura Gassol.

Durant la Guerra Civil foren les úniques escoles que continuaren funcionant; hi havia menys mestres —alguns havien estat mobilitzats— i menys alumnes, per això es va decidir agrupar-los tots en les mateixes aules. En el curs de 1937-1938 es feren moltes classes a Puigverd per por d'un bombardeig sobre el nucli urbà; i acabada la Guerra, quedaren tancades un temps per por al pillatge; tot i així, en tornar-les a obrir havien estat expoliades. Amb la reobertura de les escoles del Patronat Tolrà acabada la Guerra, les escoles tenien més places vacants i van demanar l'autorització per poder vendre quatre grups escolars o pagar el que encara faltava amb els diners obtinguts; la lentitud de la burocràcia va ser el motiu pel qual això no es va poder fer.

Amb el retorn de la normalitat l'escola va continuar la seva tasca, però amb el nom canviat: es denominaren Escuela Nacional Graduada de Niñas i Escuela Nacional Graduada de Niños.

En el curs 1973-1974 es va decidir fer les classes mixtes i es va canviar també el nom: Escuela Graduada Mixta. El curs 1974-1975 es va estrenar una nova escola, l'Escola Sant Esteve, que va quedar vinculada a l'Escola Graduada Mixta i per això foren nomenades con-



30. Pati de la Guarderia el Coral, un dels edificis més emblemàtics i amb més història del poble. Una societat coral, la Societat Coral La Llebre, va promoure la construcció d'aquest edifici amb la col·laboració dels seus socis. Quan va desaparèixer aquesta entitat, fou convertit en cafè i s'hi projectaven pel·lícules, era el Cafè - Cinema Mundial. Entre 1934 i 1936 va ser l'Escola Municipal de Pàrvuls. En els anys de la postguerra va servir com a mercat, menjadors de l'Auxilio Social i local d'entitats. Des del 1978, uns quants menuts del poble són els «senyors» del Coral.

juntament com a Escuela Nacional Mixta José Antonio, fins a finals del curs 1977-1978. En el curs 1978-79 va entrar en funcionament l'Escola Bonavista i el nou edifici del Col·legi El Casal i paral·lelament s'individualitzaren les dues escoles. Durant un curt període de temps l'Escola Emili Carles-Tolrà es va denominar Escola Mestre Pla, per recordar el que fou mestre i director de l'escola de nens de les Escoles del Patronat Tolrà.

3.6. Escola Municipal de Pàrvuls

Paral·lelament a l'entrada en funcionament del Grup Escolar Emili Carles-Tolrà, l'Ajuntament va constituir una Escola Municipal de Pàrvuls en l'antic edifici de la *Societat Coral La Llebra* i del *Cafè-Cinema Mundial*, regentat fins al 1934 pel que fou des de sempre el conserge, Josep Lloret Ferrer. L'Ajuntament va adquirir l'edifici a la vídua de Josep Lloret, per 25.000 pessetes i el va convertir en una escola oficial de pàrvuls i guarderia municipal d'infants, inaugurada el 23 de setembre de 1934 i que va funcionar fins l'esclat de la Guerra Civil.

En el curs 1978 va tornar a crear-se un Jardí d'Infància, curiosament en el mateix lloc, i que va dependre administrativament del grup escolar Emili Carles-Tolrà.

Actualment l'edifici del Coral és una escola-bressol de gestió privada.

3.7. Altres centres

A part de les escoles ja esmentades, hi havia petites escoles particulars i acadèmies, des de finals del segle passat:

- Josep Tolrà Abellà va establir el 1877 una classe gratuïta per a adults amb dos professors a càrrec seu amb la intenció de fomentar l'ensenyament primari, però va deixar de funcionar dos anys més tard per manca d'alumnat.
- L'*Acadèmia de Corte Parisièn*, de Montserrat Rosell i Vallès, inaugurada l'1 de març de 1908 en el carrer Major núm. 56. Era una escola de costura particular on ensenyava tall i confecció amb el sistema Martí.
- L'*escola de la Sra. Pepa (Francesca Boguñà)* existia cap al 1910, a cal Creuet, en el mateix local de reunió dels rabassaires. Tenia alumnes (nenes) dels quatre als dotze anys (a partir dels dotze anaven a l'escola de les Germanes Dominiques); els ensenyava les quatre regles, costura, mitja i ganxet.
- La mestra *Teresa Rovira Baldrich* va encarregar-se de l'escola instal·lada des de finals del segle XIX a la nau de la Farga de can Barba per a les joves treballadores de l'empresa en edat escolar, durant cinc anys, entre 1923 i 1928. Quan l'empresa va anul·lar l'escola, el 1928, li van donar tot el material escolar que havia fet servir allí. Es va traslladar al poble i va establir una escola particular en el carrer de Sant Pau, 19, cantonada amb la carretera de Sant Llorenç. Fins a la inauguració del Grup Escolar Emili Carles-Tolrà va representar l'única alternativa a l'ensenyament religiós; per això i davant la possibilitat que els seus alumnes es matricuessin a les noves escoles nacionals, la direcció d'aquestes li va demanar que s'encarregués del Jardí d'Infància.
- L'*Escola Nocturna*: el 18 d'octubre de 1942 i a redós del Centre Parroquial es creà l'Escola Nocturna Parroquial —dita després Femenina per distingir-la de la Masculina—, predecessora de l'actual. De caràcter gratuït, l'objectiu era complementar els estudis prima-

ris de les noies obligades a deixar els estudis per haver de treballar. Inicialment començà amb 20 alumnes i quatre professores: Cèlia Artigues de Palacín i Antònia Alguer Soler, encarregades d'ensenyar aritmètica, gramàtica i cultura general, i Rosa Porqueras i M. Teresa Girbau Vergés, encarregades de les classes de labor. Les classes es feien en el segon pis de les Escoles del Patronat Tolrà; cap al 1952 l'escola necessitava més espai i passaren a fer-se en el Centre Parroquial. En els darrers anys, han tornat a les Escoles del Patronat Tolrà.

Durant els primers anys tingué un gran paper en la integració de les noies arribades de fora de Catalunya, i cal destacar la direcció de M. Teresa Girbau Vergés.

- *L'Escola Alguer*, dirigida per la seva fundadora i alhora propietària Antònia Alguer Soler. L'escola estava legalitzada pel Ministeri d'Educació i Ciència i fins a finals dels anys seixanta estava instal·lada en el carrer de Torras, núm. 1; cap al 1968 es va traslladar al carrer del General Boadella, on va continuar fins al curs 1977-1978, que tancà per jubilació de la seva titular. En aquells anys s'hi impartia ensenyament en els nivells de pàrvuls i Educació General Bàsica; anteriorment s'hi havien fet classes de primària, comerç i batxillerat elemental.

- *L'escola d'Emili Valbuena*, situada en el Passeig, va funcionar entre 1940-1947, aproximadament. Ensenyava els coneixements bàsics generals, càlcul mercantil i comptabilitat

31. Castellarenques en el pati de l'escola del Patronat Tolrà dirigida per les Germanes Dominiques de l'Anunciata.

La moda de l'època era un llacet recollint els cabells cap al costat esquerre. En aquell moment l'ensenyament estava dividit entre *pàrvulos*, *niños* i *niñas*.



fins que es va ferir. Tot i la impossibilitat física, alguns alumnes van continuar anant a casa seva per repassar els exercicis i escoltar les lliçons.

- L'*Acadèmia Montserrat*, dirigida pels mestres nacionals Salvador Regué Camats i Joan Miró Castillo. Salvador Regué va començar en el curs 1946-1947 a fer classes especials d'Ensenyança Mitjana i Professional (classes de comerç, de Batxillerat, Mecanografia, Dibuix, Comptabilitat) en les aules de l'Escuela Nacional Graduada de Niños, fora d'horari escolar i amb el permís del director, Pere Roca, i de l'Ajuntament. El curs 1947-1948 va començar a ensenyar el mestre Joan Miró, qui també estava predisposat a fer uns guanys extres amb classes extraescolars, i per no fer-se la competència els dos mestres, decidiren unir forces i treballar conjuntament; d'aquí va néixer aquesta acadèmia, de la qual fou director honorari Mn. Josep M. Esteve.

Periòdicament passava les inspeccions escolars, organitzava festivals el 28 de gener, dia del patró dels estudiants, Sant Tomàs d'Aquino, i el 1949 va convocar i atorgar una beca. El 1954-1955 va quedar integrada com a secció de l'Escola Parroquial d'Arts i Oficis, la qual els havia demanat la seva col·laboració formant-ne part.

Entre l'octubre de 1949 i l'abril de 1951 feren activitats teatrals i col·laboraren amb altres grups coetanis en algunes representacions.

- L'*Escola Parroquial d'Arts i Oficis* va començar a funcionar el curs 1954-55, amb l'objectiu d'omplir un buit temàtic en l'oferta d'ensenyament a Castellar. Estava situada en la planta baixa de les Escoles Tolrà, en l'antiga aula de «párvulos».

- El desembre de 1968 va entrar en funcionament la Guarderia Infantil Vídua de Josep Tolrà, S.A., en el Palau Tolrà, com a obra social de l'empresa, destinada als fills dels treballadors, i va funcionar fins al 1986.

3.8. Sant Feliu del Racó

Fins ara només s'ha parlat de la vila de Castellar, però a Sant Feliu del Racó també hi havia una escola primària d'ensenyament a finals del segle XIX. En el mes d'abril de 1887 tenia un pressupost escolar de 104,25 pts i hi assistien 28 alumnes. Se n'encarregava la mestra Agustina Llamas i la Junta d'Ensenyament esmentada al començament del capítol.

Des del 1888 fins al 1920 hi va ensenyar Maria Camps Roca. El 1895 hi assistien 40 alumnes. El 1898 Emili Carles-Tolrà Amat va fer construir un edifici nou en el carrer de les Torres, sobre una vinya, destinat a escola mixta perquè poguessin assistir-hi els fills dels seus treballadors de Sant Feliu. Estava sostinguda per un patronat particular. L'escola va continuar a càrrec de Maria Camps i Roca fins al 1920. El 16 de març de 1921 la va substituir M. Victòria Ventura Guixà, d'Hostalets de Pierola; només hi havia una classe, fins als 14 anys, i amb una capacitat per a 20 alumnes. El 1961 es va jubilar M. Victòria Ventura i la va substituir Lluïsa Altés, que va organitzar l'escola segons les normes estatals i en fou mestra fins al 30 d'agost de 1969. Des del 15 de setembre fins avui és a càrrec de Rosa Castellet.

Quan es va construir l'Escola Sant Esteve i junt amb l'Escola Emili Carles-Tolrà formaven la Escuela Nacional Mixta José Antonio, els alumnes foren traslladats a l'Emili Carles-Tolrà, però després va tornar a l'escola de Sant Feliu.

Actualment continua integrada en el Patronat Tolrà, però la mestra responsable depèn de la Direcció General d'Ensenyament Primari de la Generalitat. Porta el nom Escola Assumpció Rusiñol en memòria a una de les seves alumnes que va morir molt jove.

4. SITUACIÓ ACTUAL

Actualment l'ensenyament a Castellar està cobert per:

- Cinc guarderies, de caràcter privat: El Jardí, El Picarol, El Casal, El Coral i El Niu.
- Sis escoles, amb preescolar i EGB.:
- Quatre de públiques: Bonavista, Emili Carles-Tolrà, Sant Esteve i Escola Assumpció Rusiñol (escola de Sant Feliu del Racó).
- Dues de concertades: La Immaculada (forma part del Patronat Tolrà i està dirigida per les Germanes Dominiques de l'Anunciata, amb la incorporació de mestres laics) i El Casal.
- Un institut d'ensenyament secundari: I.E.S. de Castellar, inaugurat en el curs 1993-94. Des del curs 1987-88 fins al curs 1992-93 l'Institut de Batxillerat de Castellar va funcionar com a extensió de l'I.B. de la Mancomunitat de Sabadell-Terrassa. S'habilitaren els interiors del Palau Tolrà i dels safareigs de la Baixada del Palau amb aules per als diferents nivells de batxillerat.

VIES DE COMUNICACIÓ I SISTEMES DE TRANSPORT

1. LES VIES DE COMUNICACIÓ

1.1. Els camins

El primer nucli agrupat que es va formar en el mateix emplaçament actual de la vila va néixer en el vessant del Puig de la Creu, entre el torrent de Canyelles i el pla de l'antiga devesa de la Bruguera i la Brugueroia, i prop de l'encreuament dels camins que conduïen als nuclis veïns (Sabadell, Terrassa, Sentmenat, Sant Feliu del Racó, Sant Llorenç Savall i Sant Sebastià de Montmajor) i a les masies disseminades per tot el terme.

Alguns d'aquests camins són coneguts a través de la documentació, sovint esmentats com a límits en les descripcions de peces de terra; altres s'estan perdent enmig de la vegetació des que han deixat de ser les vies habituals per a traslladar-se, o han estat absorbits dins el traçat de les carreteres.

En la documentació també és prou clara la preocupació per mantenir-los en bon estat i amb les condicions necessàries per a transitar-hi; així ho indica una crida del 13 de juny de 1557 feta per Pere Brunet, batlle per nomenament de Bernat de Meca, senyor del terme, en què obligava a tots els posseïdors de masos, terres i possessions que confrontessin amb camins públics, generals o comuns, adobar o fer adobar, esbardissar, bosquejar i agraonar amb fustes o pedres els dits camins per fer-los transitables, en un marge de vuit dies a comptar des de la publicació de la crida. En el segle XIX es va agreujar l'estat d'abandó i una de les tasques que va fer Josep Tolrà Abellà durant l'exercici d'alcalde fou millorar els camins per poder accedir a les fàbriques instal·lades a les ribes del riu.

A mitjans del segle XIX tots aquests camins eren locals, excepte el que conduïa cap a Sabadell i Barcelona. Hom anava i venia, carregava i transportava, a peu, amb ase, mula o cavall, i amb carro o tartana, fent ús del servei dels carreters i traguers.

1.2. Els ponts

Travessar el riu Ripoll no era gens fàcil en època de crescudes. Els únics passos eren guals, com el del Joncar o el de darrera can Juliana, i no hi havia cap pont. Aquest problema fou justament el motiu pel qual es va demanar que en dies de festa obligada es celebrés una de les dues misses en la capella de Sant Iscle i Santa Victòria, situada en el nucli de Tolosa, de manera que la gent gran i els malalts que no podien desplaçar-se fins a l'indret de Castellar Vell, on hi ha l'antiga església de Sant Esteve de Castellar, poguessin assistir a missa. I encara el 1894 Jaume Casamada Viver, autor d'un traçat alternatiu per a la carretera de Terrassa-Sentmenat, advertia dels problemes que tenien els treballadors del Rieral, Molí d'en Busquets i el Boà per travessar el riu si havia crescut el seu nivell, i proposava la construcció d'un pont.

Tot i que el 1801 hi va haver un intent de construir un pont, no va ser realitat fins al 1808, enmig de l'escenari de la Guerra del Francès que enfrontava les cases de França i Espanya a Catalunya. Per tal de sorprendre les tropes enemigues, el general Joan Solà Manso, que comandava les tropes isabelines, va manar construir un pont sobre el riu Ripoll amb la col·laboració dels nuclis veïns directament beneficiats: Terrassa, Matadepera, Sant Llorenç, Sentmenat, Sant Esteve de Castellar i Sant Pere de Terrassa. Es tracta del dit pont vell, també conegut com el pont de can Pèlachs per connectar les dues ribes a l'alçada d'aquesta masia. Tenia quatre arcs de mig punt, de pedra tosca, dels quals el de l'esquerra passa per sobre l'antic rec de can Barba, un dels molts aprofitaments hidràulics que al llarg del Ripoll configuren en conjunt el que es coneix per Sèquia Monnar. Les riuades de 1962 s'emportaren totalment les baranes i provocaren un esvoranc a la banda dreta iniciant la degradació posterior de l'obra en general.

Aquest pont empalmava amb l'actual carrer del Pont, anomenat Camí dels Carros, per ser el camí que seguïen els carros per anar a can Barba o a qualsevol de les altres fàbriques de la Tolrà.

Un altre pont construït cap als anys 20 del segle XIX fou el *pontet del Brunet*, situat



32. Pont Vell o de can Pèlachs. El primer pont de Castellar que trobem documentat. Durant un temps alguns van considerar la possibilitat que s'hagués construït en època medieval, hipòtesi que ha quedat descartada.

més avall de la casa, sobre el torrent de Canyelles abans de desembocar al Ripoll, per iniciativa i interès de Joan Baptista Galí, «el Soris», propietari d'una indústria tèxtil al molí de Fontscalents, per poder transportar llanes i gèneres i vèncer una sobtada pujada (això explicaria el pendent del pont).

La manca de ponts fins fa poc no ha de dur a interpretacions errònies sobre el riu Ripoll, en el sentit de considerar-lo un riu poc aprofitat o de poc cabal. Al contrari, el riu Ripoll com ja s'ha esmentat va tenir un paper important en la industrialització. Una explicació al tema podria ser el caràcter estacional i l'estiatge del riu, és a dir, que només baixa amb un bon nivell d'aigua en èpoques de precipitacions, cosa que vol dir que durant la major part de l'any es podia travessar pels guals tranquil·lament.

1.3. Les carreteres

Fa 145 anys, cap al 1847, es van començar les gestions necessàries per tirar endavant el projecte de construcció de la via principal de comunicació del poble amb la capital de la comarca: la *carretera de Sabadell-Prats de Lluçanès*, seguint el traçat del camí local cap a Sabadell i Barcelona. A la reunió assistiren un representant de cada municipi afectat pel pas de la carretera: Pere Oliver, per Sabadell; Francesc Juliana, per Sant Esteve de Castellar; Jaume Marquet, per Sant Llorenç Savall; Francesc Gamisans i Rossinyol, per Calders. Es va constituir un equip d'enginyers i tècnics per traçar els plànols i construir la carretera, l'actual B - 124.

Les obres duraren vint anys, des de 1864 a 1884, i es va construir per trams:

- El 25 de març de 1863 es va rebre de Barcelona la Reial Ordre per subhastar el primer tram, corresponent al de Castellar; tres mesos després, el 25 de juny, van començar les obres previ un convit celebrat a can Carner després de la visita a les terres expropiades per part d'Enric de León, autor dels plànols, Frederic Peyra, subaltern i ajudant del constructor, i Joaquim M. Paz, diputat pel districte electoral de Terrassa. Aquesta primera secció tenia 7,5 km i fou inaugurada el 9 de gener de 1865 amb l'assistència de representants reials, la corporació municipal, el jutge de pau i la gent del poble. L'endemà fou beneïda. Josep Tolrà i Salvador Maimir van plantar 200 arbres a banda i banda durant el seu exercici com a alcalde (març de 1867).
- Va continuar 11,5 km més fins a Sant Llorenç Savall.
- El 1884 quedaren acabades definitivament les obres fins arribar al seu destí.

El ramal d'aquesta carretera que uneix Sant Feliu del Racó amb la carretera de Castellar - Sant Llorenç Savall en els indrets de can Juliana i Turell, va quedar inclòs en el Pla de Carreteres de l'Estat el 22 de febrer de 1908. Posteriorment la Diputació de Barcelona es va encarregar de l'execució del projecte. El camí vell sortia de Sant Esteve de Castellar pel carrer de Sant Feliu, baixava fins als horts del Brunet, passava per sota la casa en direcció a Fontscalents i entre les parets d'aquesta fàbrica per arribar fins al riu.

A finals del segle XIX s'estava discutint el projecte de construcció de la *carretera de Terrassa-Castellar* integrada dins la de Sant Sadurní-Sentmenat, l'actual C - 1415. El traçat oficial, que és el que es va portar a terme, fou dissenyat per l'«Ingeniero Director de Obras Provinciales»; tenia una longitud d'11.640 m i un pressupost de 503.717 pts, i comunicava les masies de can Salas, can Font, ca n'Avellaneda, can Torrella i can Sallent.

El 1865 Jaume Casamada Viver, pèrit agrícola i llicenciat en Dret, que formava part de la Comissió encarregada del projecte, va presentar un traçat alternatiu, de 10.312 m de lon-



33. Tram de la carretera de Sabadell a Prats de Lluçanès dins del terme municipal de Castellar del Vallès. Postal de principis de segle amb el Puig de la Creu i el turó de Puigcapsut al fons, el poble de Sant Esteve de Castellar a segon terme, el Passeig mig urbanitzat, els camps del Casé (on es va construir la «Fàbrica nova» de l'empresa Tolrà) i a primer terme un dels òmnibus que diàriament feien el transport de passatgers Castellar-Sabadell.

Com a curiositat, s'ha de comentar que el conductor d'aquest cotxe conduïa com els anglesos, al costat dret, i circulava pel costat esquerra d'aquesta «carretera», que com podem veure era un camí de carro ben aplanat, i que continuava recte direcció a Sant Feliu del Racó i Sant Llorenç Savall. L'església parroquial era l'element distintiu del poble, que s'allargassava ja des de la falda del Puig de la Creu fins al pla.

gitud i amb un pressupost de 138.408 pts. La diferència era que passava pel costat de l'església de Sant Julià d'Altura, creuava els dipòsits d'aigua de Sabadell, situats a Ribatallada, seguia el curs del riu Ripoll, passava pels molins del Rieral, Busquets i Boà —incloïa la construcció d'un pont sobre el riu— i arribava a Sant Esteve, i criticava de l'oficial la perillositat que representaven les corbes i la circulació pel mig d'una zona forestal en la seva totalitat. El 1888 es va considerar que aquest traçat era realitzable com a camí veïnal, però com a carretera no era econòmicament possible per manca de fons; a més es considerava massa forçada la baixada en zig-zag des de Ribatallada cap al riu. Per aquest motiu el 1894 Jaume Casamada Viver, que era diputat provincial pel districte de Terrassa des de 1885, va adreçar un informe al President de la Diputació de Barcelona, junt amb dos ex-diputats i propietaris de Terrassa i Castellar respectivament, Joaquim M. Paz i Ignasi Juliana Albert, en el qual detallaven totes les dades amb què es treballava per construir aquesta carretera i alhora es mostraven disposats a cedir o donar terrenys de la seva propietat, situats per la zona afectada, per facilitar la realització d'aquest traçat alternatiu.

El tram de la carretera de Martorell-Granollers que unia Terrassa - Sant Esteve de Castellar - Sentmenat fou construït entre finals del segle XIX i principis del segle XX sobre un camí

vell, potser el que feia servir Joan Comas Romeu, metge de Castellar i Sentmenat a mitjans del segle XIX, quan es desplaçava a Sentmenat amb burro per visitar els malalts. Hi ha dues dades cronològiques que emmarquen aquest període de construcció: el 1892 i el 1908. El 1892 s'estava obrint el passeig Tolrà i, com a perllongació d'aquest, el carrer de Sant Pere d'Ullastre perquè la carretera era només un projecte sobre plànol i d'aquesta manera, en el cas que no es construís, el Passeig tenia una sortida pel Camí Fondo; en canvi en una descripció del poble amb dades anteriors al 1908, es comenta que aquesta, de caràcter provincial, era una de les dues vies de comunicació per accedir al poble.

1.4. Projectes de línia fèrria

Castellar ha estat i està comunicat només per carreteres, i totes caracteritzades per les corbes a causa de la morfologia del relleu, seguint el curs del riu Ripoll per una banda i el relleu accidentat cap a Terrassa i cap a Sentmenat. Tot i així en el segle passat hi hagué dos intents fracassats de fer passar la línia del tren pel terme:

- El 1880 es va estudiar el projecte de perllongació de la línia provinent de Sant Joan de les Abadesses des de la Garriga fins a Barcelona, amb la construcció d'una estació a Castellar que uniria la línia amb l'estació més propera direcció a Barcelona, l'estació de Jonqueres en el terme de Sabadell. La línia venia de Sentmenat, passava per darrera el carrer de Caldes (entre aquest carrer i el camí vell, la carretera no existia), on es preveia construir l'estació (darrera la casa núm. 60), continuava per la part baixa del poble, travessava el riu Ripoll, es dirigia cap al Rieral pel marge dret del riu i entrava al terme de Sabadell fins arribar a Jonqueres.
- A finals de segle es volia fer passar la línia Montserrat-Moià, però el projecte quedà modificat el 1912 com a perllongació de la línia Sarrià-Sabadell, «el tren de les Planes». Entre 1918 i 1922 es va intentar recuperar aquesta idea altra vegada però no fou possible.

De fet, si això s'hagués portat a terme, l'evolució de Castellar del Vallès durant la darrera centúria hauria estat, possiblement, molt diferent de la que s'ha esdevingut.

2. SISTEMES DE TRANSPORT

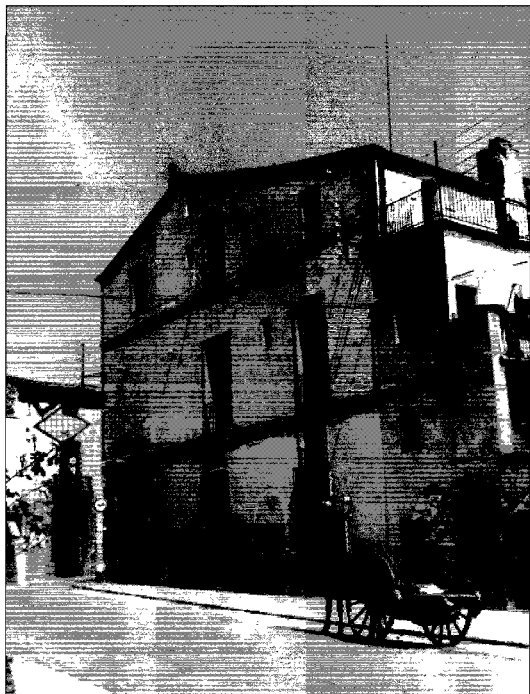
2.1. Transport de mercaderies

2.1.1. Carros i carreters

Els castellarencs van continuar traslladant-se i fent el transport a peu, dalt d'un ase, mula o cavall, i amb carro i tartana durant les primeres dècades del segle XX. El 29 de desembre de 1902 es va fer el primer cens de «Carruajes de recreo», en el qual hi figurava un únic cotxe a Castellar, propietat d'Ignasi de Fontcuberta, entrat fiscalment amb el concepte de «para su comodidad y recreo».

Els traginers, amb una faixa negra enrotllada al cos, i carreters feien la seva feina amb:

- Els carros grans, amb vela de lona i bossa en la part inferior per augmentar-ne la capa-



34. Cal Manescal, situat en la cantonada del carrer Major amb el Passeig (avui edifici de la Caixa de Pensions), era una de les ferreries de Castellar. Ferraven els cavalls i alhora era un taller de construcció i reparació de carros, propietat d'Agustí Vives. A la mateixa cantonada de l'edifici hi havia un senyal de tràfic avisant de la circulació de carros. La fotografia no pot ser més expressiva.

ciutat, tirats tres o més cavalleries. Abans de 1914, baixaven dos cops a la setmana, dimarts i dijous, i tornaven l'endemà. Jaume Mañosa Clusella es va dedicar al transport de gran càrrega amb carro de vela i algunes cavalleries per al servei de carbó, cotó, i també recollia les setmanades de la Tolrà. Tenia en el mateix lloc on encara avui hi ha el Bar Sant Jaume, un establiment de parada, menjar i beure, molt acreditat entre els carreters, traginers i vianants.

- Els carros de trabuc, que tenien una gran facilitat per bolcar la càrrega en només extreure la barra que fixava la caixa. S'utilitzava per a càrregues pesades.

Feien aquest ofici el Joanet Tano, l'Olot, el Joanet de la Companyia, en Francesc Alsina, «el Francés», l'Andreu i l'Anastasi Miralles, el Ramon del Farell, del carrer de Caldes (cada dijous anava a Granollers amb un carruatge), Jaume Canadell (amb un carret tirat per un burro portava entre altres coses arengades i loteria nacional), el Ros graner, el Ros de la plaça i l'Oliveras.

A Sant Feliu del Racó Francesc Torrents de la Tenda i el senyor Umbert feien des de les primeres dècades del segle XX petits encàrrecs i transports de paquets i comestibles a aquest llogarret des de Castellar, amb un carret amb vela tibada per burrets.

2.1.2. Camions, camionetes i transportistes

Cap als anys vint el progrés industrial va motivar la substitució de carros i tartanes per camions i camionetes en les indústries, i els traginers i carreters es transformaren en transportistes a motor:

- Abans de 1920 Blai Blanquer va introduir un camió marca Berliet que havia participat en la Primera Guerra Mundial (1914 - 1918) amb l'exèrcit francès, per a la seva fàbrica

de paper d'estrassa instal·lada en el Molí de Fontscalents.

- Joan Clapés, Lluís Canet i Joan Casajoana anaven amb un camió a Granollers, acompanyats de negociants del poble.
- Emili Torras Vergés feia tot tipus d'encàrrecs, preferentment els de la fàbrica Tolrà, amb dos camions de gran tonatge, un de 4 Tm i un altre de 8 Tm.
- Anastasi Miralles, antic traginer, feia servir un camió de 8 Tm per transportar la calç que extreia dels forns de Canyelles i Mas Olivet fins a Barcelona.
- Josep Perich, contractista i mestre d'obres, també disposava d'una camioneta.
- La indústria cartroneria instal·lada a la quadra de cal Cames, a Sant Feliu del Racó, feia diàriament el trajecte a Castellar amb una camioneta Chevrolet.
- La tintoreria de Marquès i Rovira instal·lada en l'Estaca, i els recaders Joan Casajoana, Lluís Pou i Joan Bonamusa tenien una camioneta Ford.
- L'Ajuntament feia servir una camioneta vermella per transportar la carn des de l'escorxador municipal a les carnisseries.
- Marc Datsira Marra tenia una camioneta tipus T per al repartiment de les begudes de la fàbrica familiar.
- Una camioneta Citroën de la família Massaveu, propietaris d'una indústria de gasoses, sifons i llimonetes.
- Segimon Pedragosa tenia un camió per a la indústria familiar de pastes per a sopes.

També hi havia els recaders que feien diàriament el viatge d'anada i tornada Castellar-Barcelona, amb carruatge o camió, com Joan Bonamusa, Josep Casarramona, Ramon Mach, Julià Plumet, Ramon Marcet i Francesc Pedragosa, i alguns d'ells també amb el farcell i fent servir l'autobús de línia, com Ramon Marcet i Julià Plumet, i altres com Joaquim Arderius i Enric Mas, Ramon Casajoana, Josep Casajoana (amb un camió que aprofitava les baranes d'un carro) Joan Ferrer i Sixte Canadell.

Durant un temps va funcionar un servei de transports per a encàrrecs generals, anomenat *La Encina*, que feia el recorregut Castellar-Sentmenat-Caldes de Montbui-Mollet-Barcelona-Sabadell-Terrassa.

2.2. Transport de viatgers

2.2.1. Primers serveis de transport

Els primers serveis de transport de viatgers eren amb cavalleries i cotxes òmnibus.

Poc després de la inauguració de la carretera de Sabadell-Prats de Lluçanès, cap al 1867, ja hi havia un servei de transport de viatgers fins a Sabadell dos cops al dia, coordinats amb l'horari del tren; el 1880 aquest servei es feia amb dos cotxes òmnibus i quatre viatges al dia.

El 31 d'octubre de 1882 Angel Sallent i Bosch, carreter, tartaner, rajoler, constructor d'obres i sepulcrer del poble, obtingué l'autorització governativa per establir un «cotxe» amb quatre cavalleries per fer també el transport de passatgers fins a Sabadell.

El 1910 els castellarencs disposaven d'«un nodrit servei de carruatges per anar i venir de Sabadell».

Hi havia les tartanes de l'Emili Aymerich, que cada dissabte anava a Terrassa, o els serveis diaris de Castellar a Sabadell de la companyia de Segimon, la de Pepito tartaner, el

Pere de les tartanes, el Ton *cotxero* (que anava fins a l'estació del nord), Josep Aymerich, Francesc Sala Flaquer (servei de Sant Llorenç amb tartana i un carruatge per a 20 persones tibat per 5 cavalls fins que es va crear La Vallesana, se'n va fer accionista i en fou empleat durant 43 anys, fent el viatge a Sant Llorenç Savall) i les del servei anomenat *La Central*.

2.2.2. Companyia La Vallesana, S.A.

El primer servei de transport de viatgers amb auto-òmnibus fou la Companyia La Vallesana, S.A. La idea de crear una societat anònima dedicada al transport de viatgers amb autobús va sorgir d'un grup de veïns de Castellar, Sant Llorenç i Sabadell.

Una comissió organitzadora es va encarregar de recaptar el capital necessari per iniciar la companyia i adquirir els automòbils. Com que es volia constituir com a societat anònima, es va fer una emissió de 200 accions de 250 pts., 600 accions de 50 pts de nominal i 200 obligacions de 50 pts de nominal a un 5% d'interès anyal i pagament semestral d'interessos.¹

El pas següent fou adquirir els vehicles. La casa francesa Berliet els va fer una oferta

35. Un carro al fons, carretera de Sentmenat amunt, seguint el seu camí, i una de les primeres Vallesana a primer terme, amb el seu xofer ben cofoi i els passatgers amb la cistella preparats per anar a Sabadell. Dues realitats en una imatge.

El juny de 1930 un cotxe de la Vallesana carregat de castellarencs va participar en una concentració de cotxes de línia de la península Ibèrica en el Paseo de la Castellana, a Madrid, per protestar davant del rei Alfons XIII contra la interpehlació feta en el Congrés dels Diputats sobre la vellesa i inutilitat dels cotxes de línia.



a través del seu representant a Barcelona, Eusebi Bertrand i Serra, però finalment adquiriren dues unitats a la casa Berna d'Olten (Suïssa).² Per tal de poder fer aquesta inversió, els accionistes hagueren d'aportar el 25% del capital de les accions en el moment de fer les subscripcions.

El 3 de març de 1914 va tenir lloc a l'Ajuntament la reunió d'accionistes per tal d'aprovar els estatuts de la *Compañía de Omnibus-Automóviles La Vallesana Sociedad Anónima por acciones*.³ Feta l'aprovació fou nomenat un Comité d'Administració provisional.

Tres dies més tard, el 6 de març, es va signar l'escriptura de constitució davant del notari Rossend Güell Mañé, actuant d'atorgants els alcaldes de Sant Llorenç Savall, Sant Esteve de Castellar i Sabadell.

Posteriorment es modificaren els estatuts i el Comité d'Administració va quedar definitivament constituït per:

President: Antoni Rosés Ibotson.

Vice-president: Pere Dalmau Gorina.

Tresorer i vocal: Ramon Alguer Pou.

Vocals: Fèlix Llobet Ustrell i Josep Vilaseca Prats.

El 13 de març la Casa Comerma va provar els motors; cap al 20, el xassís; el 22 va fer el primer viatge de prova —tota una expectació per als castellarencs—, mentre els carrossers Forcada de Barcelona enllestien les carrosseries, en forma de torpede, que representaven una innovació en disseny, gust, comoditat i higiene. El primer diumenge de juliol, un mes i mig més tard del que s'havia previst, fou inaugurat el servei de La Vallesana Castellar-Sabadell amb els Berna. El bitllet costava 75 cèntims, 15 més que el del viatge amb tartana, però fou un èxit absolut, ja que les tartanes anaven completament buides i amb dos diumenges es van vendre 600 bitllets.

Hi ha el testimoni escrit del corresponsal de la *Gazeta del Vallés* que explicava de la següent manera la seva opinió després de fer el primer viatge, el primer de juliol: «Són uns cotxes elegantíssims que han cridat poderosament l'atenció de quants els han vist, ben abillats així de dins com de fora, el més modern i el més pràctic sortit fins avui de la casa constructora, que és una de les millors del món, resistent, de precisió màxima, seguretat estètica encantadora».

Els primers conductors anaven vestits amb jaqueta de cuir, guants, gorra especial i ulleres grosses, per protegir-se els ulls de la pols que aixecaven les carreteres, que eren camins de pols.

Com és lògic, l'existència d'aquest servei va començar a modificar el ritme dels castellarencs, i per exemple en els dies de festa, el Saló Cinema La Rabassada no començava la projecció fins que havia arribat La Vallesana amb tots els possibles clients de Sabadell.

El parc mòbil estava format per dos Berna de 19 places i un NSU de la Nekarlsun alemanya de 14 places, amb l'atractiu que podia anar descobert a l'estiu. Els Berna entraren en funcionament l'1 de juliol de 1914 i feren el servei Castellar - Sabadell —sis d'anada i sis de tornada al dia— que tardava 30 minuts, i el NSU alemany fou estrenat el 5 de juliol de 1914 i destinat a fer el viatge Sabadell - Sant Llorenç Savall —dos viatges d'anada i tornada al dia— que tardava 1 hora. No tardaren a millorar el servei amb dos Hispano-Suiza amb porta al darrera, coneguts popularment com el «Joanet» i el «Peret».

Alguns dels automòbils dels petits serveis que feien el servei de passatgers van quedar absorbits per La Vallesana; d'aquesta manera s'anà engrandint el nombre de cotxes disponibles.

Un dels cotxes més populars va ser «el Cupé», de luxe, que tenia una porta davantera i els seients dividits en dues seccions: la primera, tancada amb vidres i seients tous, que costava una pesseta per seient i la resta, un ral.

A finals de 1931 tenien un Lancia de 30 places (1929), dos Ford, dos Buïcks, dos Fiat, tres Dodge, tres Mercedes i un Hudson. Més tard hi afegiren un Saurer, un Minerva, un Hudson i un Krupp.

El 1936 disposava de 17 cotxes, però amb l'esclat de la Guerra Civil quedaren requisats un darrera de l'altre fins l'últim. Tot i així durant la Guerra es va intentar mantenir el servei com es va poder i inclús feren viatges fins a la frontera per portar exiliats; un d'aquests viatges el féu Josep Valls, fins al Voló, amb un Ford, però en arribar al destí requisaren el Ford i ell hagué de tornar sol a Castellar.

Acabada la Guerra, es va posar en marxa l'únic vehicle de transport que quedava al poble, després de tres setmanes de reparacions, i es començaren a fer els passos i gestions per localitzar i recuperar els automòbils requisats:

- Un Lancia i dos Ford a França. Van arribar amb tren fins a Sabadell via Irun.
- Un Ford, a Saragossa.
- Un Ford, a Figueres.
- El Krupp, a les cotxeres de El Pardo. Estava intacte però duia pintats els emblemes del Requeté; després de les gestions oportunes tornà a Castellar.

El 1924 es va estimar en el revolt de Fontscalents un Berna, sense altres conseqüències que l'ensurt. El cotxe es pogué arreglar i continuà utilitzant-se descapotat, motiu pel qual era conegut com «la Barca», fins que fou arrossegat pel tren en un pas a nivell de Sabadell.

36. El Krupp de la Companyia La Vallesana. Aquest era un dels tres models d'aquesta marca que circulaven per tot Catalunya abans de la Guerra. Era fabricat a Essen (Alemanya) i utilitzat per les indústries alemanyes dedicades a la fabricació d'armament pesat. Fou l'últim vehicle del parc mòbil de la Companyia adquirit abans de la Guerra i fou estrenat per anar a Tarragona.



El 1984 la companyia La Vallesana fou adquirida i quedà integrada a l'empresa Sarbus-Renom, S.A. de Cerdanyola del Vallès. El fet d'haver estat l'únic servei de transport públic li ha donat un caràcter popular i no és estrany sentir a parlar de «la Vallesana» com si fos una persona, i en comptes de dir «vaig a buscar l'autobús», «vaig a buscar la Vallesana».

2.2.3. Altres serveis de viatgers

Junt amb La Vallesana van fer el servei de passatgers altres companyies que no van aconseguir continuar durant gaire anys i en alguns casos els automòbils van quedar absorbits per aquesta companyia. Són els següents:

- La Casa Luna, Manné i Martí, de Barcelona, amb un Mannesman-Mulag de 40 places; aquesta casa estava especialitzada en la importació de material pesat estranger, i tenia un representant a Sabadell, en Lluís Riera.

La mateixa casa i La Vallesana van sol·licitar a l'Ajuntament de Sabadell el permís per parar davant de l'estació de ferrocarril del nord, a la cantonada del carrer de la Indústria amb l'Hotel Suís; la decisió va ser favorable a La Vallesana.

- Jaume Rosés va iniciar un servei de transport de Caldes de Montbui a Martorell. Parava davant del Patronat de Sant Josep, a L'Estaca, i disposava de dos cotxes: un Maresmann, conegut pel «Titànic», i un Berna, «el Coniller», que va acabar adquirint La Vallesana.

- El servei d'automòbils «La Llorensana».

- El servei del «Canuto» de Castellterçol, que feia Granollers - Terrassa amb un Fiat dit «el Diluvi».

- Tomàs Mañosa va establir la següent línia regular transversal: Caldes-Sentmenat-Castellar-Terrassa-Martorell, però no era gaire utilitzada i durà poc temps.

Hi ha constància d'una sol·licitud per fer el servei de transport de treballadors des de la plaça Major fins a can Barba, cap al 1935: el 7 de novembre de 1935 l'alcalde Josep M. Agustí comunicava a través d'un edicte la decisió presa en la sessió del 30 d'octubre sobre la petició de Joan Codina Borrelleras de ser-li concedit el servei públic urbà de transport de viatgers des de la plaça Mercat a 3/4 de 7 del matí i a 3/4 de 2 de la tarda i des de can Barba a 3/4 d'1 i a les 6 de la tarda, a 20 cèntims/viatge. Estava en exposició pública durant 15 dies i si ningú deia res se li concediria per 4 anys.

En els anys 30 van començar a treballar els primers taxistes (Modest Llord, Josep Valls), el nombre dels quals va augmentar a partir dels anys 40 (Lluís Alonso, Enric Puig, Ramon Marcet, etc).

El quadre següent recull les dades de quatre anys concrets sobre el nombre i tipus de vehicles censats a Castellar.

ANYS	CARROS	TURISMES	CAMIONS	MOTOS
1936	208	33	24	9
1950	75	33	27	88
1967	50	147	72	307
1993	-	5.842	623	522

Taula núm. 2

Una estadística més detallada, sobretot de les primeres dècades, facilitaria l'anàlisi de l'evolució del procés de motorització dels castellarencs, però amb aquest quadre ja es pot veure ràpidament dues coses:

- Entre el 1936 i 1950, època de postguerra, el nombre de carros va començar a disminuir, però l'increment de turismes i camions va ser quasibé nul, ja que arran de la Guerra Civil, es van requisar tots els vehicles a motor i la penúria econòmica dels anys posteriors no permetien la compra de vehicles.
- L'increment de vehicles rodats es va donar entre els anys 50 i 70, quan l'economia i la societat en general començaven a recuperar-se i es va iniciar un període de prosperitat que, malgrat les crisis que s'han anat succeint des de finals dels anys 70, no han fet disminuir el nombre de vehicles perquè actualment és una eina indispensable per a la majoria de la població treballadora, condició que els castellarencs dels anys 50 no havien de tenir tant en compte.

37. La primera motocicleta de Castellar amb el seu conductor a la cruïlla de la carretera de Sentmenat amb el Passeig Tolrà a principis de segle.

Darrera del protagonista hi ha l'hort de la casa Tolrà («l'horta de la marquesa»), completament enreixat i amb la punta de la teulada d'una glorieta a primer terme i un molí de vent al fons. A principis de segle s'hi feien els focs artificials de Festa Major.

El Passeig Tolrà, amb vorera a banda i banda, tenia arbres plantats a ambdós costats i fora de la vorera, fet que no provocava la queixa de cap castellarenc donada l'escassa quantitat de vehicles rodats que circulaven pel poble en aquella època.



EL CASTELL, LES ESGLÉSIES I LES CAPELLES

El patrimoni artístic-arquitectònic de Castellar del Vallès és molt ric, i comprèn des dels edificis més emblemàtics i antics, a algunes vivendes que sobresurten per les seves característiques arquitectòniques i ornamentals.¹

En altres apartats descrivim els edificis més importants. En aquest capítol només parlem del castell i de les esglésies i capelles situades dins el terme, existents o desaparegudes.

1. CASTELL DE CASTELLAR

El castell de Castellar, conegut també pel castell dels Clasquerí, està situat al sud-oest de l'actual nucli urbà, a 275 m sobre el nivell del mar a la riba dreta del riu Ripoll, estratègicament situat dalt d'un turó envoltat de barrancades (el Sot d'en Gambús, el Sot d'en Bon Jan, el Sot dels Ossos i el Sot de Santa Bàrbara).

Destaquen en el conjunt la capella gòtica de Santa Bàrbara (una nau, amb absis de planta mig decàgon i elevat a l'exterior amb merlets petits i esglaonats; el 1548 la casa Clasquerí va encarregar al pintor barceloní Pere Serafí que pintés l'altar), a 50 m de la porta principal, d'una nau i absis poligonal, la masoveria i les restes d'un curiós aqüeducte.

L'edifici és de planta trapezoïdal (el barranc situat al SO així els ho devia obligar) amb un pati central, tancat per dues ales afegides i una torre exempta a l'angle, en el qual hi ha dues escales d'accés al primer pis i un pou. Consta de planta baixa i dos pisos. De l'estructura originària alt-medieval queden poques restes (en la mateixa planta, en algun mur i l'arc de mig punt de la portalada de la façana principal) a causa de la restauració feta el 1335 per Guerau de Clasquerí i les reformes de finals del segle XIX i a principis del segle XX. En els darrers anys era cada vegada més acusat l'estat de degradació de l'estructura; sortosament des de principis de 1994 el seu actual propietari, Carles de Fontcuberta i Balaguer, està duent a terme les tasques de consolidació i restauració de tot l'edifici.

La primera referència documental de l'existència d'un «castrum Kastellare» és en una acta de donació del 912, però no se sap si es refereix pròpiament a l'existència de l'edifici o només a la unitat territorial i administrativa del *castrum*, inscrita en el comtat de Barcelona.

Les restes arqueològiques localitzades superficialment per tot l'indret immediat al castell demostren que és una zona amb presència humana des d'època neolítica.

Segons consta documentalment, durant els segles XI i XII la senyoria del castell continuava sota el poder comtal. La família dels Montcada en posseïen el domini territorial en règim de feudataris. A principis del segle XIII els Montcada empenyoraren durant un període de temps el castell, segurament per motius econòmics, ja que un segle després l'havien recuperat. El 1310 Gastó de Montcada va donar en emfiteusi diversos castells a Pere de Clasquerí, membre d'una família noble, entre ells el de Castellar i dotze heretats més situades en el terme. El 1394 el rei Joan I va vendre la senyoria del castell al noble Joan de Togores i aquest a Guerau de Clasquerí, besnét de Pere de Clasquerí; d'aquesta manera a mitjans del segle XV la família Clasquerí era el senyor territorial i jurisdiccional de tot el «castrum de Castellar», incloses totes les propietats, terres, cases i masos que li pertanyien territorialment. L'actual família propietària abans esmentada, els Fontcuberta, descendeixen dels Clasquerí a través de les famílies que successivament s'han emparentat amb ella i han heretat el castell de Castellar: els Meca (ss. XVI-XVII) i els Sentmenat (ss. XVII-XIX).

De com era el castell en el moment en què els Clasquerí es convertiren en els senyors absoluts del terme hi ha un inventari complet fet el 1388 per ordre del mateix Guerau de Clasquerí. En ell s'enumeren tots els espais que formen el castell i tot els objectes que hi ha en el seu interior.²

El Castell és una dels indrets més freqüentats pels castellarencs, pintors i fotògrafs, per la seva bellesa i singularitat. A principis del segle XX, i cal pensar que en èpoques anteriors també, els castellarencs anaven a buscar-hi «terra d'escudella», un tipus de terra que feien servir les mestresses com a detergent per netejar plats i olles, després de convertir-la en sorra. L'indret d'extracció era en el sot del xaragall que hi ha a l'esquerra del començament del camí que mena al castell. En els anys 40 el castellarenc Menna Curtiellas explotava comercialment la terra d'escudella i la portava a carretades fins a Terrassa.

2. TERME PARROQUIAL DE SANT ESTEVE DE CASTELLAR

2.1. Església parroquial de Sant Esteve de Castellar

L'església de Sant Esteve de Castellar és l'església titular de la parròquia de Castellar del Vallès, la darrera i més important parròquia unida al monestir de Sant Llorenç del Munt i la que va originar més conflictes amb la mitra de Barcelona. Ha tingut dos emplaçaments diferents: a Castellar Vell i a l'interior del poble.

2.1.1. Edifici de Castellar Vell

L'indret conegut popularment com Castellar Vell està situat al sud-est de l'actual vila de Castellar, a la riba dreta del riu Ripoll, en un pla retallat, aïllat i envoltat per torrenteres.

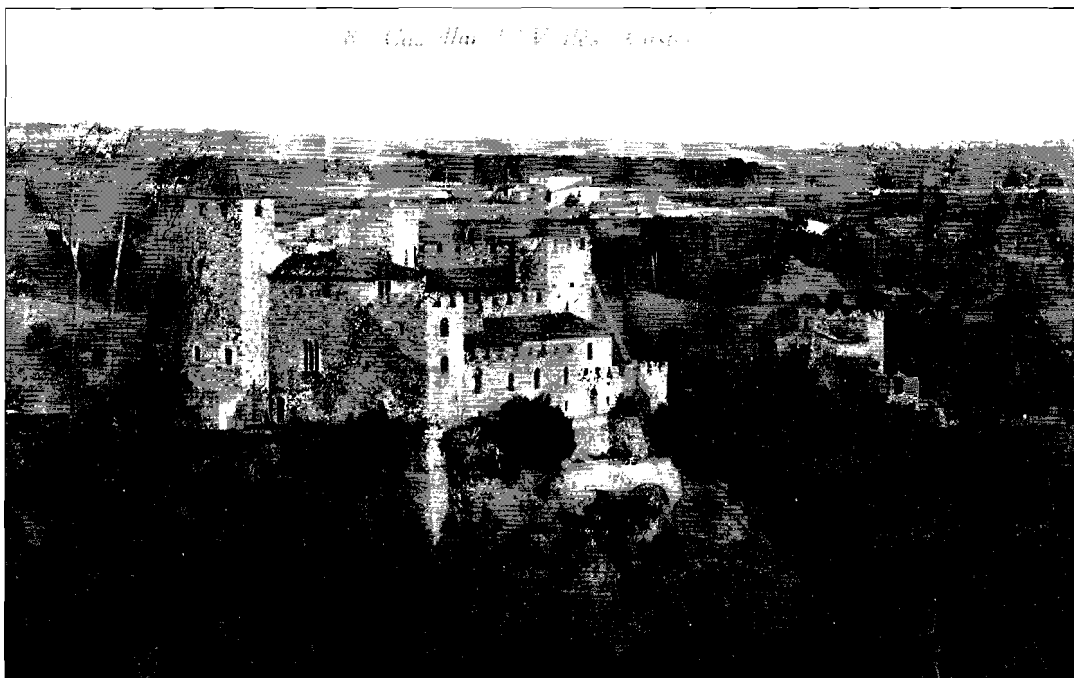
L'edifici és de planta en forma de creu. Té una nau, de planta rectangular complexa, orientada en direcció O-E i dividida en dos trams (el de ponent cobert amb volta de canó i el de llevant, amb volta de punta d'ametlla, i tres absis, un de central i dos de laterals, de planta rectangular, coberts amb volta de punta d'ametlla). A la façana de migdia s'alça el campanar, de planta rectangular, aprofitant part del mur de la nau i del mur de ponent de l'absis de migdia, i al costat de tramuntana, el cos d'un petit recinte que podria ser la sagristia, aprofitant el mur de llevant de l'absis de tramuntana i el mur de nord de l'absis central. En una de les parets interiors de l'església hi ha un grafit, estudiat per Albert Roig.

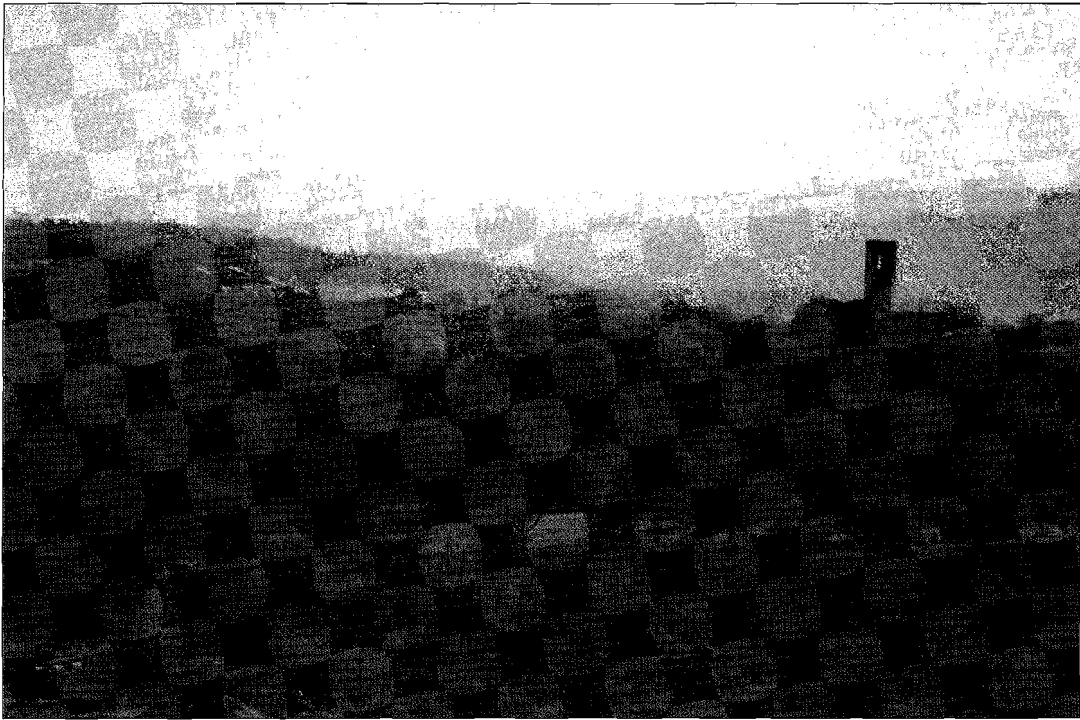
L'anàlisi de les restes actuals permet identificar quatre moments constructius: un de pre-romànic, consistent en la nau de ponent i el cos entre aquesta nau i la de llevant, que seria la capçalera trapezoidal d'un edifici pre-romànic; el segle XI, la volta de canó sobre arcs torals; entre els segles XII i XIII, la nau de llevant amb el creuer i la capçalera i segurament la base del campanar, i en el segle XVI, el cos del campanar.

La primera referència documental de l'existència d'una església és del 1037, en el jurament del testament de l'abat Borrell del monestir de Sant Llorenç del Munt sobre l'altar de Sant Esteve de Castellar. Fins a mitjans del segle XI la parròquia i l'església depenien del Bisbat de Barcelona. El 5 de febrer de 1052 l'abat del monestir de Sant Llorenç del Munt les va comprar al bisbe amb tot el que s'inclouïa (terres, cases, censos). Arran dels esdeveniments ocor-

38. Castell de Castellar o de Clasquerí i capella de Santa Bàrbara. Fotografia poc freqüent de l'edifici, feta des de l'altra banda del Sot de Santa Bàrbara, a Castellar Vell. Al fons el Serrat de Píxanúvies, el pla de la Bruguera i la masia de can Carner.

Va ser la residència dels senyors de Castellar. El 1617 es va cremar el bosc del castell i el 1622, la pallissa. Sembla que van ser actes dels bandolers contra els que exercien la jurisdicció.





39. Indret de Castellar Vell. És alhora un dels paratges naturals del terme parroquial, situat a la riba dreta del riu Ripoll, amb un paper important i significatiu dins de l'evolució històrica de Castellar.

El 3 d'agost de 1425 el patriarca Sopera va venir a inspeccionar l'església parroquial, situada encara a Castellar Vell, en visita pastoral. En aquells moments hi havia l'altar major amb la imatge de Sant Esteve i en el qual també es veneraven Santa Magdalena, el Sant Esperit i Sant Jaume. S'especificava que l'església estava en el «castell de Sant Esteve».

reguts en la lluita territorial entre monestirs provocada pel de Sant Cugat, va passar a ser-ne una possessió fins al 1322, any en què aquella abadia les va recuperar a través d'un tracte més similar a una recompra que a una reposició. El 1562, quan l'abadia de Sant Llorenç del Munt ja estava en decadència, una butlla papal va traspasar els drets sobre la parròquia a l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona, cosa que va contribuir directament a empitjorar la decadència del monestir.

S'ha parlat des de sempre d'aquest indret com el primer lloc d'hàbitat pel fet d'existir-hi la parroquia primitiva. Fins fa uns anys encara es conservava un mur perpendicular al cos de l'edifici, corresponent a la rectoria, però l'únic indicatiu constatat d'hàbitat l'ha aportat l'estudi de les restes ceràmiques recuperades de l'interior de la sitja localitzada en eixamplar el camí d'accés al pla el 1985, les quals cal situar dins un marc cronològic del segon quart del segle XI.

Des del 1979 se celebra un aplec cada any a l'esplanada de davant l'església, organitzat pels Amics de Castellar Vell amb la col·laboració de l'Ajuntament i de moltes entitats de la vila.

A través de la iniciativa de l'entitat Amics de Castellar Vell, que van aconseguir la col·laboració econòmica de l'Ajuntament de Castellar del Vallès i del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, entre 1984 i 1985 es va fer la primera restauració de l'edi-

fici, a càrrec del constructor Jaume Casanovas, segons la supervisió de l'arquitecte municipal, Miquel Planas, i l'aparellador, Jordi de Mier. Les obres començaren el 28 de novembre de 1984 i acabaren el 16 de febrer de 1985; l'objectiu era tapar els esvorancs de l'absis i de la cara sud del campanar, i les grans obertures laterals de la capçalera, refer els pilans de les dues capelles laterals i els murs de sota l'escala del campanar i construir les dues arcades que faltaven a la part més antiga (la volta romànica es va esfondrar a causa del furt dels carreus de tosca que la sustentaven), i es construïren dos graons d'entrada amb unes pedres procedents dels antics safareigs de la Baixada del Palau. Paral·lelament es localitzaren restes de ceràmica del segle XVII i una llosa sepulcral dels segles XV i XVI.

L'any 1990 l'equip de govern de l'Ajuntament de Castellar va encarregar la confecció del projecte total de rehabilitació de tot l'àmbit patrimonial de Castellar Vell a l'equip de professionals format per l'arqueòleg Albert Roig i Deulofeu i l'arquitecte Josep M. Masagué i Torné. El projecte d'intervenció seguia uns criteris moderns de reversibilitat basats en la diferenciació marcada entre la part medieval i la part restaurada. Fins al moment s'ha portat a terme una primera fase de consolidació centrada en el sanejament, consolidació i restitució del teulat i de la paret de ponent de la nau central.

2.2.2. Edifici situat en el nucli de Castellar

El 1723 una comissió de veïns de Tolosa, veïnat de Sant Esteve de Castellar, situat en el pla a redós del Puig de la Creu, és a dir, en l'actual emplaçament de la vila de Castellar, va demanar al bisbat l'edificació d'una església en el nucli per traslladar-hi la parroquial, dona-



40. Tasques de restauració a l'interior de la nau de l'antiga església parroquial de Sant Esteve de Castellar, dirigides per l'arqueòleg i medievalista Albert Roig Deulofeu i l'arquitecte Josep M. Massagué.

des les inconveniències que suposava anar cada vegada fins a Castellar Vell. Entre 1771 i 1773 es va construir una església a Tolosa sobre el solar de l'antiga capella de Sant Iscle i Santa Victòria,³ filial de la de Sant Esteve, de la rectoria i de l'hort adjacent, amb material provinent de l'enderrocament de l'església de Castellar Vell. El 17 de juny de 1773 la parroquialitat va passar a dependre d'aquesta nova església.

Ben aviat es va comprovar que l'edifici era petit, però totes les peticions per demanar una ampliació foren nul·les fins que cap al 1885 la Casa Tolrà es va comprometre a encarregar-se de les despeses. Les obres duraren del 1885 al 1892 i fou beneïda solemnement el 16 de juny de 1892.⁴ L'actual església parroquial és obra de l'arquitecte Joan Martorell Montells i d'estil neogòtic afrancesat, dins del moviment romàntic neomedievalista pre-modernista.⁵

Amb motiu de l'esclat de la Guerra Civil el Comitè de Defensa local la va intentar salvar posant-la sota control de la Conselleria de Cultura, que encapçalava Ventura Gassol, però no fou possible; el 21 de juliol de 1936 un grup de revolucionaris extremistes de Terrassa van exigir les claus de l'església amb l'amenaça de destruir-la si obria les portes i tocava les campanes. Van treure tots els ornaments del seu interior i els van cremar a la plaça Major. El 1937 el recinte parroquial fou habilitat com a mercadal i a finals de 1938 fou un dels llocs del poble on instal·laren les cinc casernes del Centro de Reclutamiento e Instrucción Militar número 15.

Després de la Guerra Civil i per iniciativa popular, promoguda per la Junta de l'Obra de la Parròquia, es va restaurar l'interior de l'església i l'altar major. El dia de Corpus Christi de 1942 el rector, Mn. Josep M. Esteve, va comunicar la constitució de dues comissions per recaptar diners. La dels «Caballeros» es va encarregar de recaptar les 50.000 pessetes necessàries per a l'altar i l'ornament de la capella del Santíssim, amb la subscripció popular amb butlletes, i la de les «Señoritas» (formada per la Junta de la Joventut Femenina d'Acció Catòlica i les Filles de Maria), els necessaris per al sagrari. El 5 de gener de 1952 es va consagrar el nou altar major. Va oficiar el bisbe de Barcelona, Gregorio Modrego, amb l'assistència d'autoritats civils i eclesiàstiques del poble.

A finals de 1984 es va restaurar el campanar i el rellotge. El mes d'octubre de 1993 s'iniciaren les tasques de restauració de l'interior (sagristia) i exterior de l'edifici, encarregades a una empresa especialista en restauració i sufragades per la Comissió Pro-Centenari i l'Ajuntament de Castellar del Vallès. El principal interès era netejar i restaurar la façana, reposar els elements ornamentals desapareguts el 1936 (la gran creu de coronament de la façana) i restaurar els vitralls de les finestres laterals sobre l'espai del baptisteri i a l'escala de pujar al cor (foren restaurats prenent com a base els existents en el presbiteri, de traçat geomètric, incorporant un petit dibuix figuratiu encerclat, similar al de la capella del Santíssim, recollint les imatges dels edificis eclesiàstics del terme); l'edifici va recuperar tots aquests elements el 18 de març de 1994. Les tasques de neteja i de restauració de la façana van durar tres mesos.

Poc abans de començar les tasques de restauració es van trobar a les golfes dibuixos originals dels detalls d'ornamentació de l'església.

2.2. Església de Sant Pere d'Ullastre

L'església de Sant Pere d'Ullastre pertany al terme de Castellar del Vallès i a la parròquia de Sant Esteve de Castellar i actuava com a sufragània d'aquesta. Està situada a migdia, en un lloc relativament pla, a la riba esquerra del torrent de Colobrers, entre el torrent i la capçalera del riu Tort. Al costat hi ha la masia de can Santpere i a 300 m la de can Casamada.



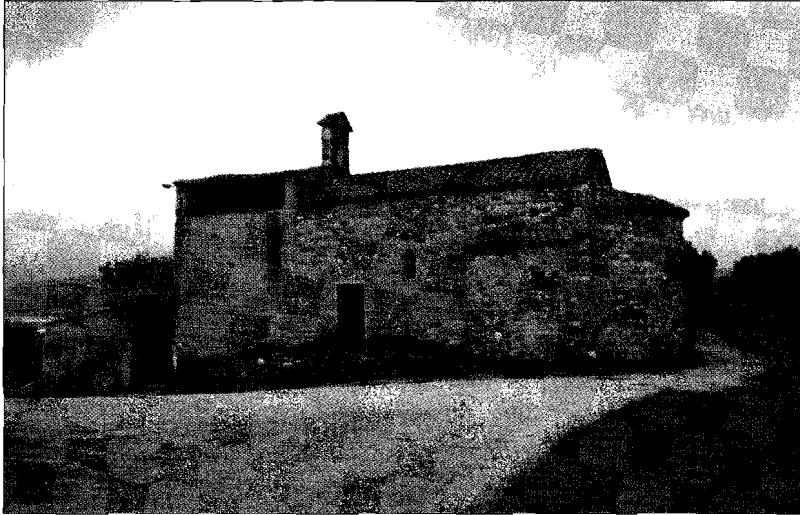
41. Vista de l'església parroquial de Sant Esteve de Castellar del Vallès. Al fons la muntanya del Puig de la Creu i la vall de Canyelles i a primer terme l'edifici amb l'antic cementiri a la part de darrera, sobre el torrent de Canyelles. A finals del segle XIX el cementiri vell, costejat per l'Església i la casa Tolrà, va ser clausurat per qüestions sanitàries i per la seva proximitat a les vivendes del carrer del Retir; es va traslladar a la zona coneguda com el Serrat del Vent, en el sector més oriental del terme. A finals dels anys 80 tot aquest espai va quedar definitivament adequat com a zona verda: el parc de Canyelles.

És coneguda popularment com l'església de Sant Pere de la Cadireta perquè s'hi venera una imatge de Sant Pere assegut, i com l'església de can Sanpere d'Ullastre. És de propietat particular.

Per les seves característiques es pot incloure dins el grup de capelles rurals, sense ornamentació, bastides durant el segle XII. Consta d'una sola nau, rectangular i amb volta de canó, un absis central, de planta semicircular amb una finestra de doble esqueixada, i dues absidioles laterals formant un creuer.

Tot el que es coneix documentalment de l'església és de Mn. Antoni Vergés, que va poder consultar el recull de notes del Dr. Jaume Sanpere, fill de l'esmentada masia. La primera d'aquestes referències és un pergamí del 5 de febrer de 1012, en què s'aprova una escriptura pública rebuda en la mateixa església.

Cap al 1980 un grup d'alumnes de l'Escola Internacional «Miquel Farré», de Sant Cugat, assessorats pels seus professors i Eduard Carbonell, de la Universitat Autònoma de Barcelona, i Albert Roig, arqueòleg i historiador, portaren a terme les tasques de neteja de les pintures situades a l'absis, datables entre el segle XVII i començaments del segle XVIII, documentades el 1782, pintades a tremp i dedicades al tema de la Verge del Roser.



42. Indret de Sant Pere d'Ullastre. Situat en la part meridional del terme, entre el pla de la Bruguera i la serra de Pixanúvies, l'església de Sant Pere d'Ullastre, la masia de can Santpere i de can Casamada evocuen un escenari de com havia de ser el terme abans del desenvolupament industrial.

2.3. Església de Santa Maria del Puig de la Creu

L'església de Santa Maria del Puig de la Creu està situada en el terme de Castellar del Vallès, al capdamunt del Puig de la Creu (667 m), el punt més alt del terme de Castellar i el límit divisor i entre els termes de Castellar i Sentmenat. És de propietat particular.

Per les característiques de l'edifici es pot inscriure en el grup de capelles rurals, sense ornamentació, edificades el segle XII. Consta d'una sola nau, de planta rectangular i volta de canó, un absis i dues absidioles, de planta semicircular. El 1413 tenia dos altars laterals: el de Sant Mateu i el de Santa Margarida, en la festa de la qual se celebrava un aplec, tradició que es conservà fins al darrer quart del segle XVIII. A principis del segle XIX començava a estar en un acusat estat d'abandó. L'edifici actual és el resultat de moltes reformes i té altres edificacions adossades: a principis del segle XIX començava a estar en un acusat estat d'abandó i ja el 1822 s'intentà reconstruir-lo, però no es féu fins al 1925; anys més tard es va reconstruir l'edifici i feren el campanar aprofitant una torre que hi havia, seguint l'estil llombard.

Apareix mencionada per primera vegada en una donació del 1192, feta per Guillem Ramon de Montcada i la seva muller Guillerma al monestir de Sant Cugat del Vallès, del lloc on està edificat l'oratori de Santa Maria, dit de la Creu, als termes de Castellar i Sentmenat. Des del 1337 fins al segle XVIII el monestir de Sant Cugat s'encarregà del manteniment de l'edifici amb l'establiment d'un benefici.

En l'interior del recinte monacal, el camí i els marges del voltant es van localitzar rajoles gòtiques de finals del segle XV, de tema geomètric i amb dibuixos de sanefes.

El Divendres Sant al matí era costum pujar al Puig de la Creu a esmorzar i collir fari-gola pel camí. Alguns castellarencs encara conserven aquesta tradició.

La llegenda del Drac de Sant Llorenç del Munt, la Brívia, diu que el monstre, ferit de mort, va arribar al peu de la muntanya del Puig de la Creu i va caure en el Sot d'En Golerés, però fent alguns salts encara va poder arribar al cim, on va morir. Mn. Antoni Vergés Mirassó deia que sempre havia sentit a dir que on la bèstia va ser ferida es va erigir un monestir de monjos i on va morir, de monges. Arran d'això s'ha considerat la possibilitat que en el Puig de la Creu hi hagués una casa de recés per a les esposes i filles dels cavallers catalans que anaven

a les Croades, regides per les religioses del monestir de Jonqueres, i que posteriorment es traslladaren a Barcelona.

2.4. Capella de la Mare de Déu de Montserrat

L'actual capella de la Mare de Déu de Montserrat és l'oratori de les antigues Escoles Pies,⁶ habilitades en els edificis de l'antiga foneria de J. Lluscà i els corrals de Vicenç Sallès, entre el Passeig i el carrer del Dr. Pujol, cap al 1896, a càrrec d'Emília Carles, vídua de Josep Tolrà i marquesa de Sant Esteve de Castellar, atribuïble a Emili Sala Cortés, arquitecte de la casa Tolrà.

L'oratori va haver de ser construït per sota el nivell del carrer perquè hi havia la biga travessera de la foneria que impossibilitava aixecar el sostre. La façana és monumental i està

43. El Puig de la Creu. Des de sempre la gent de Castellar ha tingut molta estima a aquesta muntanya i al seu santuari per la seva proximitat i accessibilitat.

El 13 de juliol de 1192 els senyors de Montcada van cedir al monestir de Sant Cugat l'església de Santa Maria i les seves terres. Les limitacions del territori eren per l'est el lloc anomenat «Torn», l'alou propietat de Berenguer Mazana i la «Roca Vulturera», pel sud el «Puig Papiol», per l'oest l'alou propietat del monestir de Sant Cugat i de Sant Llorenç, i pel nord, la Serra Alta, l'alou propietat del monestir de Sant Llorenç del Munt i el de Berenguer Mazana (Speculum). Mn. Antoni Vergés identificava el «Torn» com el lloc on hi havia situada la fita entre els termes de Sentmenat i Castellar (després del pendent conegut com la «Baixada de Cara Avall»), la «Roca Vulturera» amb la Roca del Corb i el Puig Papiol, Puigverd.



decorada amb elements decoratius clàssics; té un portal enreixat i flanquejat per dos elements molt massissos que suporten la gran arcada, i una espadanya que corona el conjunt.

Durant la Guerra Civil l'interior de la capella fou saquejat i desaparegueren tots els seus ornaments. Va restar fora d'ofici fins al 1950. Ocasionalment el 28 d'agost de 1943 s'hi va celebrar un ofici amb motiu de la benedicció de la imatge de Sant Agustí, patró dels curtidors, costejada pels encarregats i treballadors de l'empresa de Lluís Clols i l'Obra Sindical de Educación y Descanso. El 16 d'abril de 1950 s'hi va tornar a celebrar ofici i a la sortida, els veïns i feligresos organitzaren una recapta de 50 pessetes destinada a comprar una campana. L'11 de juny de 1950 Mn. Josep M. Esteve Ribot va oficiar una missa i va beneir la imatge de la Mare de Déu de Montserrat entronitzada novament a l'altar restaurat. El Rnd. Pare Balletbò es va encarregar de la prèdica. D'aquesta manera es va recuperar la celebració eucarística a la capella. El 12 d'abril de 1953 Gregori Modrego Casaus, arquebisbe i bisbe de Barcelona, va beneir la campana nova de l'edifici, costejada per la Junta de la Capella i Teresa Domingo de Farell i Joan Farell, que actuaren com a padrins.

El 8 de maig de 1979 tingué lloc la inauguració de la restauració de l'edifici i de les pintures murals sobre tela enganxada a la paret i a l'acrílic, de l'artista Alfons Gubern, representant la manifestació de la Verge a uns pastors a la nit mentre vetllaven el ramat, i el seu trasllat en el lloc definitiu. El Reverend Pare Cassià Just, abat de Montserrat, va celebrar la missa i va beneir la senyera del Grup Pessebrista de Castellar.

3. TERME PARROQUIAL DE SANT FELIU DEL RACÓ

3.1. Església parroquial de Sant Feliu del Racó

L'església de Sant Feliu del Racó és la titular parroquial del poble de Sant Feliu del Racó. L'actual edifici és de construcció moderna: en el segle XVIII fou enderrocat l'edifici d'estil romànic per ampliar la capacitat de l'església i només en resta el campanar i un atri. L'ampliació és d'estil bizantí, fa disset metres de llargada i set d'amplada i té una sola nau. L'interior de l'església està decorat amb pintures de diversos pintors contemporanis: les de l'altar major, les de les parets i el sostre de la nau lateral (la Capella del Santíssim), relacionades amb l'Eucaristia, són d'en Fidel Trias, i les de la capelleta de l'altar de Sant Josep, sobre temes de la vida de Jesús, d'Alfons Gubern Campreciós. A l'altar de Sant Josep hi ha una imatge de talla del sant, obra d'Adolf Salanguera.

El campanar és una torre prismàtica de planta rectangular situada sobre l'absis actual i comparteix dos murs ortogonals de l'estructura de nova construcció, que reposen sobre la volta de l'absis tot i que aquest és posterior. Sota del ràfec hi ha unes pintures que imiten carreus ben treballats. És d'estil llombard, però la imatge correspon més a la restauració feta el 1971. Pel tipus d'aparell i la tipologia de les obertures i de l'ornamentació cal situar la seva construcció entre finals del segle XI i començaments del segle XII, amb posterioritat a l'església.

Durant les obres de consolidació que va fer la Diputació de Barcelona el 1971, a la part posterior de l'edifici es localitzaren les restes d'un atri pre-romànic amb arcades, tapat per l'edifici de la rectoria antiga.

La primera referència documental de l'existència d'una església parroquial és del 986, corresponent al precepte de Lotari.⁷ Estava situada en el lloc anomenat Valrano, topònim do-

cumentat ja en una acta de donació del 975, pertanyent al terme de Castellar, i tenia diverses possessions adjacents. Tot i pertànyer al terme de Castellar com la parròquia de Sant Esteve de Castellar, l'església no era de possessió comtal, sinó del monestir de Sant Cugat. El 1010 ho posseïen per aquest monestir la noble senyora Senegunda i el seu fill Isnard, tal com s'explica en el document corresponent a la donació que feren de l'alou de Castellar als comtes de Barcelona, Ramon Borrell i Ermessenda.

Durant els segles X-XI apareixia com «ecclesiam sancti Felicis, qui est in Valrano» o «in terminio de Castellare, in locum que dicunt Valrane». A partir de 1052 apareix mencionada com església de Sant Feliu de Castellar.

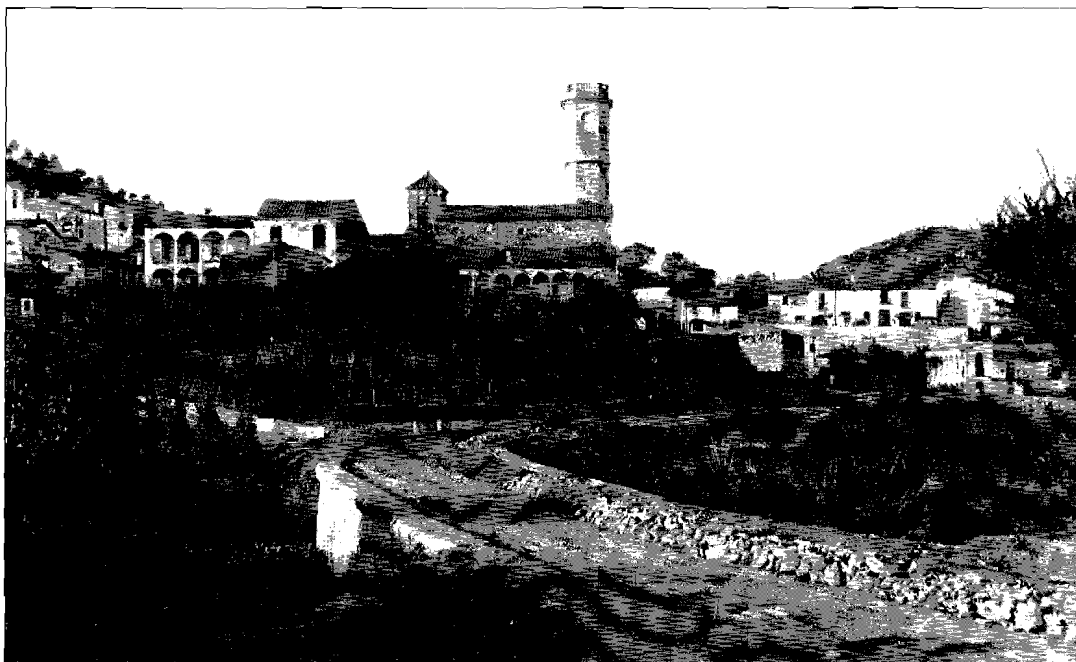
El 21 de març de 1064 l'abat Andreu va vendre a precari l'església de Sant Feliu de Castellar i el terme que abastava a Ramon Sans i la seva muller. Incloïa cases, corrals, camps, vinyes cultivades i ermes, molins i recs, pertinences, horts, rouredes, boscos, delmes, primícies i tasques i arrendaments que havien de pagar al monestir de Sant Cugat. La parròquia limitava per tramuntana i ponent, amb la muntanya de Sant Llorenç i el terme de Lacera (Sant Llorenç Savall), per llevant amb el terme de Sentmenat, i per migdia amb el de Terrassa.

Documentalment l'església ja existia el 986; a aquest edifici podria correspondre l'atri pre-romànic. Però la descoberta d'una llosa de marbre amb grafies i inscripcions gravades, identificada com l'antiga ara d'altar el maig de 1980 en l'«hort del rector», utilitzada com a superfície per rentar roba i datada dels segles V i VI, fa pensar amb la possibilitat que en època paleocristiana ja existís una església, a la qual correspongués l'ara.⁸ L'arqueologia ha de-

4 CASTELLAR DEL VALLÈS:
Skolapiula Preĝejo. Antaŭa
Blanko. — Iglesia de las Es-
coapias. Fachada principal.



44. Capella de la Mare de Déu de Montserrat. Postal de principis de segle amb la façana d'aquesta capella, quan encara era l'oratori de les Escoles Pies. El text de la descripció està escrit en esperanto i en castellà.



45. Llogarret de Sant Feliu del Racó uns anys enrera. L'església parroquial de Sant Feliu està situada en un pla des del qual senyoreja. El nucli més antic va anar creixent al seu voltant.

mostrat que la majoria d'esglésies dedicades a Sant Feliu Africà, el primer màrtir cristià, daten d'època paleocristiana.

La parròquia celebra el 4 d'agost la festa del patró, Sant Feliu Africà, i el 23 de maig la de la copatrona, Santa Quitèria, amb la tradicional distribució de panets beneïts a la sortida de missa, tal com ja es feia en el segle XV a Sant Esteve de Castellar.

3.2. Església de la Mare de Déu de les Arenes

L'església de Santa Maria de les Arenes està situada cap a l'extrem nord-oest del terme de Castellar del Vallès, al final dels últims contraforts orientals de Sant Llorenç del Munt, en un pla enlairat, entre les confluències dels torrent de les Arenes i el Sot de Matalonga amb el riu Ripoll. Pertany al terme parroquial de Sant Feliu del Racó.

Tot i que no hi ha una referència documental concreta sobre la seva construcció, cal suposar que la comunitat de l'Orde Benedictina de Sant Llorenç del Munt, que controlava la parròquia de Sant Feliu, la va fer bastir entre els segles XI i XII. En una acta de donació de 1121 Albert Berenguer va donar el mas de les Arenes, les pertinences annexes i l'església, a la seva filla Agnès i al seu marit Balduí.

L'estructura de la capella és molt senzilla: una sola nau, rectangular i amb volta de canó seguit, i un absis, de planta semicircular amb volta de quart d'esfera. Hi ha tres fases cronològiques en la construcció: la primera, del segle XII, correspondria a l'absis, la nau i la

casa de l'ermità; la segona, anterior al segle XIV, en la qual es va doblar la llargada de la nau i es va construir un petit portal, i la darrera, dels segles XVIII i XIX, amb la construcció de l'atri.

L'altar està presidit per una talla de fusta policromada de la Mare de Déu de les Arenes, bruna, còpia de l'original, destruïda el 23 de juliol de 1936 junt amb l'altar i els ex-vots que embellien les parets.⁹ Per les seves característiques estilístiques podia datar del segle XI. La Mare de Déu està asseguda portant una fruita a la mà dreta i amb l'Infant a la falda; els devots la vestien amb mantells brodats de seda i l'obsequiaven amb ex-vots. Era coneguda com la Mare de Déu de la galledeta per la galleda d'argent o de metall que portava penjant del braç, com a ex-vot pel do de pluja.

Havia tingut una gran devoció entre els fidels de les parròquies dels entorns, sobretot en èpoques de sequera. S'hi reunien dues vegades l'any: el dilluns de Pasqua de Resurrecció i el 8 de setembre, dia de les Marededéus trobades, durant el qual se celebrava l'aplec amb una sèrie d'actes litúrgics (missa a la capella, besamans i cant dels goigs) i una arrossada. Els devots d'aquesta Mare de Déu continuen aplegant-se en aquest dia.

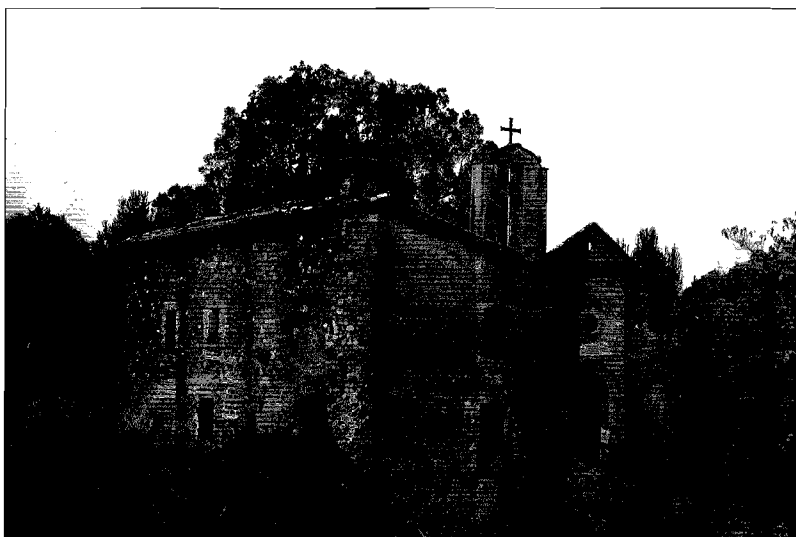
A l'Arxiu de la Biblioteca de Catalunya es conserven els goigs, datats del 1677, els quals va musicar Mn. Joan Abarcat. El compositor castellarenc de sardanes Joan Roca Olivé va dedicar una sardana a la mare de déu venerada, titulada *A la verge de les Arenes*.

A aquesta ermita hi ha vinculada la llegenda del Pastor de la Castellassa de can Torras.¹⁰

4. CAPELLES CONSTRUÏDES DINS D'ALTRES EDIFICIS

A aquests edificis caldria afegir quatre capelles situades també en el terme de Castellar, de les quals algunes ja han desaparegut o estan en estat d'abandó, i que tenien en comú el fet de formar part de masies o d'instal·lacions de fàbriques-molí situades a la riba del riu Ripoll, ordenades construir pels respectius propietaris perquè els treballadors que hi vivien poguessin assistir a missa sense haver de desplaçar-se fins al poble.

46. Església de Santa Maria de les Arenes. Façana de l'església i del campanar, amb la casa de l'ermità adossada a l'edifici.



4.1. Església de Sant Martí de Castellar o de can Massaguer

L'església de Sant Martí estava situada a la masia de Sant Martí, avui coneguda com can Massaguer. El límit del terme parroquial passava justament pel mig de la finca, de manera que la casa pertanyia a la parròquia de Sant Esteve de Castellar i l'església, a la de Sant Julià d'Altura.

La primera referència documental de l'església és la venda d'una peça de terra situada a la vila, en el terme de Castellar, tocant a Sant Martí, el 1035. A través d'un testament de 1152 atorgat a Ramon Amat, se sap que hi havia més d'un altar i per tant d'un absis, i que un estava dedicat a sant Joan.

En el segle XVI fou reedificada i beneïda pel rector de Sant Feliu de Sabadell. Però a principis del segle XIX fou destruïda quan els amos construïren la casa nova, i possiblement n'utilitzaren els materials. El 1873 Mn. Antoni Vergés Mirassó va visitar la masia i va poder comprovar que les restes dels annexos i una torre de dos pisos, de petites dimensions i les arcades dels baixos tapiades, havien estat reutilitzades; a la pallissa hi havia dues ares de marbre, corresponents als altars de Sant Martí i Sant Joan, i una figura de pedra, que va identificar amb una cartela o base d'arcada gòtica.

4.2. Capella de Sant Pau del Molí d'en Busquets

La capella de Sant Pau formava part de la fàbrica-molí coneguda popularment com el Molí d'en Busquets, al costat del riu Ripoll, prop de l'indret on en una altra època va existir el mas Stafort i on s'han localitzat superficialment restes de material que fan creure en l'existència d'algun mas en època medieval.

La va fer construir el propietari del Molí, Pau Busquets Barata, en el segle XVIII i va aconseguir el permís del Vicari General, Mn. Tomàs Spa, perquè s'hi pogués celebrar els dies de precepte, de manera que els treballadors que vivien en el Molí no s'haguessin de desplaçar fins a Sant Esteve de Castellar.

Posteriorment s'hi deuria deixar de celebrar perquè es diu que quan Josep Tolrà Abellà va comprar les instal·lacions del Molí va recuperar-hi el culte i la celebració de missa els dies festius, per als seus treballadors.

A l'interior de la capella hi havia un quadre de Sant Pau, del qual es creu que és el que actualment està a la sagristia de l'església parroquial de Sant Esteve de Castellar i que va ser donat per la casa Tolrà el 1939. Aquest altar també va estar dedicat a Sant Josep.

4.3. Capella de Sant Josep de ca n'Ametller

La capella, construïda a l'interior de la masia de ca n'Ametller en el segle XVIII, estava dedicada a Sant Josep. Va ser una iniciativa del seu propietari, Josep Ametller Montaner, que en el segle XVIII consta com a senador de la Reial Audiència i del Consell de la Cort Reial.

El 1871 Mn. Antoni Vergés Mirassó la va visitar i en va veure conservada la part de la perspectiva pintada en el cel ras. Hi havia també una imatge de Sant Josep, a sobre de la qual es llegia la següent inscripció: «Joseph, fili David, intercede pro nobis».

El 1926 s'hi van fer unes reformes, de les quals no en queda res.

4.4. Capella de la Mare de Déu de la Mercè de Fontscalents

La capella de la Mare de Déu de la Mercè de Fontscalents formava part de l'edifici de l'antic molí de Fontscalents, convertit en fàbrica-molí. El seu propietari la va fer construir a principis del segle XIX per la devoció que sentia cap a aquesta mare de Déu i alhora perquè els habitants del veïnat de Fontscalents poguessin assistir a missa sense la necessitat de desplaçar-se a Sant Esteve de Castellar.

L'edifici tenia un campanar i dues entrades: una de privada per l'interior de la vivenda a través d'una galeria i una altra de pública pel camí vell que anava de Sant Esteve de Castellar a Sant Feliu del Racó i passava entre els murs dels edificis de la fàbrica. Fou beneïda i consagrada sota l'advocació de la Mare de Déu de la Mercè l'1 d'octubre de 1819. L'entrada pública tenia un portalet amb una inscripció llatina amb la data de benedicció i consagració gravada. A l'interior de la capella hi havia un altar amb la representació d'una pintura o tela de la Mare de Déu.

Fins al 1936 s'hi va celebrar missa en diferents festes.

Mn. Joan Abarcat Bosch va fer la lletra i la música dels goigs que el 1987 va gravar al plom Antoni M. Castells Casas.

L'agost de 1988 es va enrunar el campanar i amb les obres d'arrebossament de la façana i de construcció d'una teulada, va quedar completament desvirtuada la imatge antiga de la capella.

47. Una fotografia de conjunt del castell i de la seva masia a primer terme.



4.4. Capella de Sant Esteve de can Barba

La capella de Sant Esteve de can Barba formava part de la fàbrica de can Barba de l'empresa iniciada per Josep Tolrà Abellà.

L'altar dedicat a Sant Esteve fou mutilat per acomodar-hi una imatge de Sant Josep en un nínxol, en el qual després hi va haver la imatge de la Nostra Senyora dels Dolors.

4.5. Capella de Sant Antoni de la masia de Cadafalch

A principis del segle XIX, Antoni Cadafalch, propietari de la masia de Cadafalch, va fer construir dins del conjunt de la masia una capella dedicada a Sant Antoni. L'interior estava decorat amb pintures que Josep Cadafalch va fer restaurar després de la Guerra Civil; hi havia representats els patrons de tres dels quatre termes limítrofes: Sant Llorenç (Sant Llorenç Savall), Sant Sebastià (Sant Sebastià de Montmajor) i Sant Esteve (Castellar del Vallès).

Fins al 1966, i en la festa de Sant Antoni, s'hi va celebrar missa.

L'ASSOCIACIONISME A LA NOSTRA VILA

El gran nombre d'entitats que actualment existeixen a Castellar del Vallès demostra l'interès de la societat castellanca de participar col·lectivament i col·laborar en l'organització d'actes marcats per la tradició o per aficions, tot i que sempre acostuma a passar que els organitzadors dels actes i els responsables del funcionament de les entitats són minories. La guia publicada per l'Ajuntament el setembre de 1994, *Entitats, serveis, carrers*, recull les entitats actuals amb la seva història.

En aquest capítol parlem breument de les entitats i associacions que han existit en el poble, la majoria de les quals fa temps que van desaparèixer. S'han inclòs els cafès, que jugaren un paper molt important, perquè a part de ser un lloc on fer petar la xerrada, constituïren el primer domicili social de més d'una entitat i l'únic centre de reunió social.

Algunes entitats són més conegudes que altres, cosa que vol dir major quantitat de dades i informació.¹ L'interès és donar a conèixer l'existència de totes les entitats de les quals se'n té coneixement, encara que hi hagi poca informació escrita, perquè és la manera d'evitar que quedin completament a l'oblit, i alhora motivar i estimular l'estudi del món de les entitats i associacions.

L'estructura del capítol segueix un ordre temàtic i cronològic alhora. Totes les entitats recopilades han estat agrupades en apartats generals segons el tipus d'activitat que feien, i classificades cronològicament segons l'ordre d'aparició i funcionament. En la descripció de cada una s'ha recollit l'activitat, la cronologia (inici i final) i les dades més importants.

El món de les entitats és el reflex del poble. Aquest resum demostra que Castellar sempre ha tingut una activitat associativa en tots els vessants, que la parròquia tenia una major importància en l'aspecte social que avui, que a partir d'un moment es van constituir majoritàriament entitats esportives, que la principal activitat cultural era la música i el teatre i que Castellar va tenir una entitat bancària pròpia. I el que falta per saber.

1. ENTITATS BENÈFIQUES - ASSISTÈNCIA SOCIAL ASSISTÈNCIA MUTUAL

ADMINISTRADORS DE LA CAUSA PIA PER «MATRIMONIAR» DONZELLES

Temàtica d'activitats: Benèfica.

Cronologia: 1754-1765.

Història: En aquest període de temps va existir una institució de caire benèfic i d'àmbit comarcal, l'objectiu de la qual era casar les donzelles. La va instituir i fundar Mn. Joan Codina, rector de la parròquia de Sant Menna de Sentmenat. Era sostinguda mitjançant aportacions recollides en forma de censos o pagues en moneda (segons una clàusula, la pensió era de 3 lliures i 12 sous).

COMITÈ PRO-REFUGIATS

Temàtica d'activitats: Assistència social.

Cronologia: novembre de 1936 - finals de la Guerra Civil.

Història: Aquest comitè es va constituir amb la finalitat d'assistir els refugiats arribats de Madrid a causa de la Guerra Civil. La Conselleria de Proveïments i d'Agricultura s'encarregava del subministrament d'aliments i les Germanes Vetlladores de Sant Josep, de cuidar-los en l'Obra Social Benèfica.

També van ser acollits per famílies castellarenques i a l'alberg de les Arenes.

CONFERÈNCIES DE SANT VICENÇ DE PAÛL

Temàtica d'activitats: Assistència moral.

Cronologia: cap als anys 20-30.

Història: Les Conferències de Sant Vicenç de Paül era una associació parroquial formada per dos grups: el d'homes i el de dones. L'objectiu era comú: ajudar econòmicament i moralment les famílies més necessitades del poble repartint lots de productes bàsics per a l'alimentació (amb motiu de la festa major i Nadal) i visitant-les periòdicament el dia de reunió reglamentària.

La branca masculina estava integrada per un grup d'homes de la mateixa classe social i es reunien el diumenge al matí després d'assistir a l'ofici; la branca femenina estava integrada per les senyores de condició sòcio-econòmica benestant i es reunia el dilluns a la tarda.

GERMANES VETLLADORES DE SANT JOSEP

Temàtica d'activitats: Assistència a malalts.

Cronologia: 19 d'agost de 1922 - 21 d'octubre de 1984.

Història: A principis de segle en el poble no hi havia cap tipus d'assistència social als malalts. Arran d'una epidèmia de verola que va afectar diverses persones cap als anys 20, de les quals algunes moriren per no ser ateses, el rector regent de la parròquia, Mn. Ramon

Sanahuja Mercè, va fer les gestions necessàries perquè un grup de Germanes Vetlladores de Sant Josep s'encarreguessin de l'atenció als malalts. Arribaren al poble el 1922 i s'instal·laren en una casa del carrer Nou, cantonada amb el carrer de Sant Josep, coneguda com «el convent de les Vetlladores de Sant Josep».

Posteriorment es va promoure la construcció de l'edifici de l'Obra Social Benèfica, el qual havia d'acollir l'hospital, dirigit per aquesta congregació, i s'hi traslladaren. Per poder prestar aquest servei rebien una subvenció de l'Ajuntament.

Durant la Guerra reberen la protecció necessària amb la condició de no vestir l'hàbit i continuaren fent-se càrrec de l'assistència dels malalts ingressats. L'octubre de 1984 s'acomiadaren definitivament de la seva tasca, donada la manca de personal (de vuit germanes que havien començat ja només en quedaven quatre).

JUNTA LOCAL DE PROTECCIÓ A LA INFÀNCIA

Temàtica d'activitats: Assistència social i benèfica.

Cronologia: 21 de novembre de 1926 (data de constitució) - 7 de gener de 1940.

Història: Aquesta Junta fou creada amb l'objectiu d'atendre les necessitats de les famílies més pobres del poble, subministrant llet per a les lactants i el material escolar per als infants. Recaptava fons procedents dels espectacles públics, sobre els qual gravava el 5% de la Caixa, i organitzava festivals benèfics (el festival Segell Pro-Infància el 26 de gener de 1935 i per a la lluita antituberculosa l'1 de febrer de 1936).

En els anys 30 es va constituir el Comitè Local Segell Pro-Infància, format per l'alcalde, com a president, i representants de diverses entitats, societats i germandats de Castellar:

President: Antoni Tort Rocavert, alcalde.

Tresorer: Josep Canals Cusidó, de l'Ateneu Castellarenc.

Secretari: Miquel Santasuana Balletbò, de la Germandat de Sant Marc.

Vocals: Valentí Buxadé Gallart, de la Comissió d'Assistència Social de l'Ajuntament; Ramon Brossa Homet, de la Germandat del Patrocini de Sant Josep; Manuel Barbé Carreras, de la Germandat de Sant Joan Baptista de Sant Feliu del Racó; Pere Sabater Carbonell, de l'Agrupació Esportiva Castellar, F.C.; Francesc Rovira Comellas, de l'Orfeó Castellarenc, i Joan Blanquer Panadès, del Setmanari La Farga.

Finalment aquesta entitat fou substituïda per la *Junta Local de Protección de Menores*.

JUNTA MUNICIPAL DE BENEFICÈNCIA

Temàtica d'activitats: Assistència social i benèfica.

Cronologia: 12 de setembre de 1923 (data del ple municipal en què es va acordar la seva constitució) - començaments del 1935.

Història: Aquesta Junta fou creada amb l'objectiu d'ajudar econòmicament les persones i famílies necessitades amb vals adjudicats setmanalment per l'Ajuntament. Durant la República la gestió es va descohesionar i l'Ajuntament va decidir suspendre l'adjudicació de vals a partir del 4 de juliol de 1935, cosa que va significar la seva dissolució.

Fou substituïda per una junta adscrita a la Conselleria de Cultura i Assistència Social, integrada majoritàriament per membres de l'altra. Va continuar distribuint vals fins al 1938.



48. Una imatge suficientment il·lustrativa del Castellà de les primeres dècades d'aquest segle: el Palau Tolrà i el Puig de la Creu al fons, el carrer Major, la celebració de la cantada de caramelles amb l'acompanyament d'una banda elegantment vestida, algunes de les botigues que poblaven el carrer, els camps de can Codina (futura plaça Major), la fonda de Sant Esteve, un carro, l'Ateneu Castellarenc, els senyors i els treballadors.

MUTUALITATS - MÚTUA CASTELLARENCA

Des de mitjans del segle passat existien a Castellà diverses mútues a redós de la Parròquia. El 1934 aplegaven 414 socis amb una recaptació anual de 1.739 pessetes. A l'inici de la Guerra Civil foren unificades. El 1939, instituït el nou règim polític, va continuar existent unificada en una, la *Mútua Castellarense bajo el Patrocinio de San José*, amb un total de 416 socis. No obstant això, progressivament anaren minvant les seves activitats malgrat els intents de recuperació de 1947 i de 1962, cosa que la va conduir a la seva pròpia extinció.

MONTEPIÓ DE SAN JOSÉ

Fundada el 19 de març de 1872, sabem que el 24 de març de 1888 va reformar el reglament, que fou aprovat el 5 de maig del mateix any.

MONTEPIÓ DEL PATROCINIO DE SAN JOSÉ

Fundada el 12 de març de 1899, el 5 de maig de 1906 es modificaren els estatuts i foren aprovats oficialment l'octubre del mateix any; l'11 de desembre de 1921 es modificaren per segona vegada i quedaren aprovats el dia 28. En els fulls d'inscripció dels seus socis hi constava la data d'admissió a l'anterior. El 1910 fou l'encarregada de portar el penó principal en la processó celebrada el 21 d'agost amb motiu de la festa major.

HERMANDAD DE SOCORROS MUTUOS DE SAN MARCOS

Fundada el 5 de març de 1854 (amb aquest motiu es reuniren per parlar a l'església parroquial amb el permís del rector, Mn. Joaquim Prims, i de l'alcalde, Vicenç Arús), es va reformar el reglament en dues ocasions: el 23 de juliol de 1883 i el 9 de juliol de 1899, aprovat pel Govern Civil el 14 d'agost del mateix any. Per Sant Marc, el 25 de juliol, repartien panets beneïts en la missa, en dos llocs del poble: a ca n'Homet (passeig Tolrà) i a la cantonada del carrer de les Bassetes amb el carrer Major. En els últims anys calia dir una contrasenya per demostrar que s'era soci de la Germandat o que s'havia contribuït en la festa. Encara avui per Santa Quitèria es reparteixen els panets en sortir de missa a Sant Feliu del Racó.

HERMANDAD DE SOCORROS MÚTUOS SAN JUAN BAUTISTA (de Sant Feliu del Racó)

Fundada el 8 d'agost de 1875, fou aprovada oficialment el 4 d'octubre del mateix any.

HERMANDAD DE SOCORROS MÚTUOS TODOS LOS SANTOS

Fundada i aprovada oficialment l'1 de maig de 1885.

HERMANDAD DE SAN JORGE (Sant Feliu del Racó).

MÚTUA CASTELLARENSE

Es va formar per la fusió de la Germandat de Sant Marc, Montepio del Patrocini de Sant Josep, Germandat de Socors Mutus de Tots Sants i la de Sant Joan Baptista, feta el 12 de desembre de 1936. Tenia el domicili social en el carrer Major 19 i estava registrada en el Servei de Cooperació de la Generalitat amb el núm. 1.965 el 24 de maig de 1937. El 23 de juliol del mateix any es modificaren alguns apartats del reglament.

El 1939 hi va haver diversos intents per reorganitzar-la, amb la col·laboració del Sindicat de Mutualitats. Va quedar novament constituïda com a *Mútua Castellarense bajo el Patrocinio de San José*. El 15 de juny de 1947 la Sindical va convocar els socis en una reunió i es va constituir una Comissió gestora per treballar en la reorganització de l'entitat, però tampoc va reeixir. El 15 de desembre de 1962 l'Ajuntament va convocar altra vegada els interes-

sats i a més hi assistiren el president i tècnics de la Federació de Mutualidades de Cataluña y Baleares, amb l'objectiu d'animar els mutualistes per reorganitzar l'entitat, i de fet es va tornar a nomenar una Comissió gestora, formada per sis mutualistes, però malgrat les bones intencions, no es va aconseguir res.

Durant el temps que va funcionar es reunien un cop a l'any en l'antic Ateneu i cada soci rebia un tortell de crema.

2. ENTITATS CULTURALS I RECREATIVES

2.1. Cafès

Cap al 1910 existien a Sant Feliu del Racó dos cafès molt populars, en els quals es feien alguns dels actes de la festa major d'aquest llogarret: cal Ros, que alhora era posada per a transeünts, i cal Ton. Ambdós tenien sales.

CASINO DEL PORVENIR - CAFÈ DE CAL VIÑAS

Temàtica d'activitats: Cafè.

Cronologia: documentat el 1878 - principis del segle XX.

Història: L'edifici del cafè de cal Viñas estava situat en el carrer Major. Anteriorment havia estat el Cafè del Porvenir. Hi havia un saló per a cafè i una sala de ball. Era el lloc de trobada d'una colla de caçadors afeccionats al cant; allí cantaven i es trobaven per sortir junts a cantar pels carrers del poble.

A principis del segle XX la marquesa Emília Carles, vídua de Tolrà, va adquirir l'edifici i el va cedir al municipi amb la condició que servís per a un ús públic. Des de llavors i fins aquest moment ha estat la seu de l'Ajuntament de Castellar del Vallès. La clientela habitual va passar al cafè de la Rabassada, inaugurat llavors recentment. Actualment és la seu del Casal d'Entitats.

Aquest grup d'afeccionats al cant va promoure la fundació de la Societat Coral La Llebre.

CAFÈ DE CAL SARDANET

Temàtica d'activitats: Cafè i centre de reunió.

Cronologia: cap al 1880 - l'edifici continua existint, però com a cafè únicament, va desaparèixer en fundar-se l'Ateneu Castellarenc, el 1915.

Història: L'edifici del cafè de cal Sardanet estava situat en el carrer Major, 9, i també tenia entrada per l'actual carrer de Colom. Fou el local del Centre Castellarenc, després de l'Ateneu Castellarenc i actualment de les regidories de Cultura i Lleure i Joventut.

L'edifici estava format per dos cossos separats per un jardí de 229,32 m² (actual espai obert situat entre l'Auditori Municipal, el local del C.E.C. i l'Ateneu). El que tenia la façana pel carrer Major tenia tres pisos, amb un cafè, billars, cuina i menjador de la família del propietari (Ferran Pujol, dit «el Sardanet») en el primer, i dos salons (un per a la societat Centre

Castellarenc i l'altre com a teatre) en el segon. L'edifici que hi havia després del jardí tenia 2.509 m² i era la sala de ball.

CAFÈ LA IGUALTAT

Temàtica d'activitats: Cafè i agrupació coral.

Cronologia: finals del segle XIX.

Història: Segons el Dr. Pere Vergés Vernis, el 1895 existia un local anomenat el Cafè La Igualtat. L'edifici tenia dos pisos: en un hi havia el cafè i altres dependències, i en l'altre, un saló de ball de 827 m² amb billars i un salonet al darrera per a jocs d'esbargiment.

S'hi reunia el cor La Igualtat, del qual només se sap que tenia un penó.

CAFÈ LA RUIXADORA

Temàtica d'activitats: Cafè i centre de reunió.

Cronologia: s. XIX - 1936.

Història: L'edifici del cafè de la Ruixadora estava situat en el carrer Major, 33. Tenia dos pisos: en el primer hi havia dos salons per a cafè, de 88 m², i en el segon, un altre saló per a cafè i un per a billars. I un jardí.

Era conegut popularment com La Ruixadora perquè quan es va fer malbé la cafetera, els propietaris del cafè no van poder comprar-ne cap més d'alpaca i en Pere Bartolí, «el Pere llauner», va convertir una ruixadora en una cafetera.

Fou el primer local de Castellar on es va comercialitzar el cinema mut en un espai ben peculiar: darrera del cafè hi havia una horta amb sortida al carrer de Colom, on hi habilitaren un clos cobert i encerclat de fusta, amb vidres de colors, conegut popularment com la Pajarera o la Gàbia per la seva forma, per a les projeccions. Aquest annex va funcionar fins al 1914, any en què fou enderrocat. En el programa de Festa Major de 1910 s'anunciaven sessions contínues de Cinematògraf al Saló de la Ruixadora.

Cap al 1910 era conegut com el cafè de Cal Tort i se n'encarregava el Pepet Oliver. Els dissabtes, diumenges i festius al migdia les dues noies de cal Tort, la Irene i la Quimeta, es passejaven amb una cafetera d'alpaca i una tassa pels carrers del poble: per 10 cèntims hom podia prendre un cafetó calent quasibé a domicili.

Cap al 1914 a la façana es podia llegir un rètol amb el nom del *Cinematógrafo*.

Cap als anys 30 aquest rètol fou substituït pel de Cafè Trink-Hall. Entre 1931-33 fou el lloc de reunió de l'entitat Centre Cultural Obrer de Castellar.

CAFÈ - CINEMA MUNDIAL

Temàtica d'activitats: Recreació, lleure i cinema.

Cronologia: 1931-1934.

Història: Quan l'1 de novembre de 1931 es va dissoldre la Societat Coral La Llebre, Josep Lloret Ferrer, cafeter de professió i conserge de l'entitat, va adquirir l'edifici que havia fet construir la Societat, el Coral, i tots els atuells de l'entitat per 20.000 pessetes i el va convertir en el Cafè-Cinema Mundial.

Fou el primer local on es va projectar cinema sonor (*Un plato a la americana*), i alhora s'hi organitzaven concerts i balls amb la col·laboració d'una orquestrina que hi tocava sempre, i altres contractades amb motiu de festes populars.

El maig de 1934 l'Ajuntament va adquirir l'edifici per destinar-lo com a Escola Nacional de Pàrvuls i l'1 de juny de 1934 fou l'últim dia que va obrir el cafè; com a comiat es va organitzar un concert-ball a càrrec de l'Orquestra-Orquestrina Muixins.

Tot i haver-se dissolt la Societat Coral La Llebre, entre 1931 i 1934 va ser el local de l'Orfeó Castellarenc.

CAFÈ - CINE - TEATRE CALIFÒRNIA

Temàtica d'activitats: Local d'espectacles, cinema i cafè.

Cronologia: 21 juliol de 1945 (data d'inauguració) - abril de 1991 (data d'enderrocament).

Història: Emili Torres Vergés, transportista de professió i amo d'un servei de transports, va fer construir i va regentar durant uns anys aquest edifici. Tenia un auditori-cinema, de molt bona qualitat i de grans dimensions, i un saló-cafè en el primer pis. Es va inaugurar els dies 21 i 22 de juliol de 1945 i les activitats programades amb aquest motiu eren les obligades projeccions del NO.DO. i les pel·lícules *El vaquero y la dama* i *Perfidia*, al preu únic de 3 pessetes.

El cafè fou la primera seu social del Club de Ajedrez de Castellar i el 1946 hi organitzaren un torneig.

Com a teatre va acollir la representació de diverses obres i els Jocs Florals de 1962, a part de les projeccions setmanals de cinema. Cap als anys 60 es van reformar l'interior.

A començaments dels anys 80, el local es va convertir en la Discoteca Califòrnia, per molts «la discoteca de Castellar», que va funcionar fins a principis dels anys 90; l'abril de 1991 començaren les tasques d'enderrocament de l'edifici. Recentment ha estat inaugurat un bar-cafè dins del complex comercial «Califòrnia», construït sobre l'antic solar del Cinema-Cafè Califòrnia.

Cal esmentar també quatre bars-cafès que continuen funcionant i han estat espectadors de l'evolució del poble des de principis de segle: Bar Sant Jaume, Cafè La Rabassada (cafè, cinema, teatre i finalment discoteca), Fonda - Bar Pi i Bodega Figueras.

2.2. Entitats culturals

AMICS DEL TEATRE

Temàtica d'activitats: Teatre

Cronologia: 1948-1949

Història: Aquest grup estava format per una colla d'homes afeccionats al teatre: Marià Sanarau, Manuel Sabaté, Salvador Ventura, Carles Campderrós i Francesc Serra. El novembre de 1948 estrenaren la primera obra, *L'hereu Pruna*; representaren en el Cinema Califòrnia *Un crim sensacional* i *Cinc fills*, amb la qual acabaren les activitats el 9 de juliol de 1949.



49. Una colla de castellarencs ballant sardanes cap als anys 20, en els camps del Casé, situats en els Pedrissos, i on en els anys 50 l'Empresa Vda. de J. Tolrà, S.A. va construir una fàbrica, la Fàbrica Nova. La Mola presidia la trobada. Darrera de les rotllanes, la filera de plantaners de les dues bandes de la carretera de Sabadell. El Passeig encara no estava edificat fins als Pedrissos.

CENTRE CASTELLARENC - ATENEU CASTELLARENC

Temàtica d'activitats: Lleure, recreació (balls, vetllades culturals, concerts, teatre) i agrupació coral.

Cronologia: 1 d'abril de 1889 (data d'aprovació del reglament de l'entitat cultural Centre Castellarenc) - principis dels anys 80.

Història: Aquesta societat va néixer en el cafè de cal Sardanet, situat en el carrer Major, 9, i amb entrada també pel carrer de Colom. L'objectiu era crear una associació de recreació, esbargiment, moral i instructiva, evitant qualsevol enfrontament ideològic entre els socis i el joc, no autoritzat en el Reglament. Els seus socis podien llegir els diaris i revistes a les quals estava subscripta l'associació.

La primera junta estava presidida per Jeroni Benasco i formada per Vicenç Arús Rovira, Josep Girbau, Pere Vergés, Josep Comas, Feliu Homet, Isidre Rius i Josep Homet.

Dins l'entitat es van crear diversos grups: el dels afeccionats al teatre, l'Esbart Teatral, la coral Llaç d'Amor i un altre grup de teatre, format per nois, anomenat Teatre de Nois.²

Juntament amb la Societat Coral La Llebre i el Patronat Obrer de Sant Josep va constituir durant les primeres tres dècades del segle XX l'únic centre recreatiu del poble, organitzador de totes les activitats culturals i populars (al principi els balls eren amenitzats per un

pianista). Tradicionalment es considerava el centre de les famílies més benestants, els senyors i els estiuejants.

El Centre Castellarenc fou convertit en Ateneu Castellarenc; una Junta iniciadora, formada per col·laboradors del setmanari *Laletània* i Amadeu Casanovas, Ricard Benasco, Josep Casals i Emili Serra, es va encarregar de la redacció dels estatuts el 7 de novembre de 1915. Els objectius de la nova entitat no variaven dels del Centre Castellarenc, però imperava la idea de crear un ateneu. Un dels nous al·licients eren les classes nocturnes destinades als treballadors i ja cap als anys 30, les sessions de cinema sonor.

El 1935 la Junta estava formada per Lluís Vergés Solà, president; Modest Marbras, vice-president; Joan Enric Puig, secretari; Emili Pascuet Marra, tresorer, i Joaquim Santigosa, vocal. En aquell mateix any, el 29 de desembre de 1935, es van modificar i imprimir de nou els estatuts.

Amb motiu de l'esclat de la Guerra Civil, la Junta Directiva es va reunir en sessió extraordinària per decidir la continuïtat o no al capdavant de l'entitat, i va acordar dissoldre la Junta. La Joventut Socialista es va encarregar de la nova direcció.

El 19 de juny de 1942 el Governador Civil autoritzava el funcionament de la *Sociedad Ateneo Castellarencense*, regida per la Falange. En aquesta nova etapa s'hi continuaren fent projeccions (era anunciat com Cine Sonor Ateneu), però l'entitat no va recuperar la seva activitat inicial.

L'abril de 1952 un grup de castellarencs firmaren un manifest dirigit al poble per a promoure la restauració de l'edifici de l'Ateneu, propietat de l'Empresa Viuda de J. Tolrà, S.A., i la revitalització de l'entitat ateneística. Domènec Valls i Taberner, gerent en aquell moment de l'empresa, es va interessar en la proposta i va costejar les despeses de restauració de l'edifici, cosa que va permetre la recuperació de l'entitat, que mantenia l'objectiu de difondre la cultura, fomentar els interessos espirituals i materials dels associats i els del poble de Castellar del Vallès en general. El 31 de maig de 1953 es va inaugurar amb una sèrie d'actes programats amb aquest motiu.³ Amb la idea de fomentar i divulgar la cultura, el vestíbul va esdevenir sala d'exposicions, i la sala de billars i el saló-cafè, un mini-auditori.

La Junta constituïda el dia de la inauguració estava formada per Domènec Valls Taberner, president honorari; Dr. Amadeu Casanovas Pobla, president; Alfons Gubern Campreciós, vice-president; Salvador Regué Camats, secretari; Ricard Rocavert Germà, vice-secretari; Ramon Ribera de Solà, bibliotecari; Francesc Vila Ossul, conservador de béns; i Raimon Roca Ricart i Llorenç Ferrer Casas, vocals.

La recuperació de l'activitat va estimular la creació de seccions: la Secció Excursionista de l'Ateneu Castellarenc (S.E.A.C.) i Foment d'Estudis de l'Ateneu Castellarenc, i l'acostament d'altres ja existents, com l'Agrupació Sardanista de l'Ateneu Castellarenc (A.S.A.C), el Club de Ajedrez Castellar i l'Esbart Teatral.

A finals de 1980 va dimitir la Junta i es va constituir una Gestora formada per les entitats afiliades, amb l'objectiu de continuar les tasques. Però la manca de coordinació, l'estat d'abandó del local, l'incendi en l'escenari i la mort del mecenes Domènec Valls i Taberner, foren els factors que provocaren la desaparició de l'entitat cultural, concebuda inicialment com a Ateneu. El 1981 l'edifici va ser adquirit per l'Ajuntament de Castellar i d'ençà del novembre de 1992 és la seu de les regidories de Cultura i Lleure i Joventut, hi ha una sala d'exposicions permanent en el vestíbul i l'antic saló-cafè ha estat recuperat com a auditori polivalent el novembre d'enguany.

CENTRE CULTURAL OBRER DE CASTELLAR

Temàtica d'activitats: Lleure i recreació.

Cronologia: octubre de 1931 (data d'aprovació dels estatuts; el Govern Civil els aprovà el 30 de juny de 1932) - 10 de març de 1933 (abril de 1933).

Història: Vicenç Roca, Josep Malla i Marc Criac convocaren el 4 de juny de 1931 diverses persones interessades en la cultura en una reunió en el Sindicat Agrícola Harmonia, per tal de crear una comissió iniciadora de l'entitat. Aquesta comissió va estar formada per: Pere Costa, com a president, i Marià Sanarau, Vicenç Roca, Àngel Roca, Valentí Buxadé, Pere Valls i Jaume Juliana.

Els objectius eren impulsar la cultura del món obrer amb conferències, excursions, visites i concerts, sense cap tipus d'afiliació política, i exposar les idees més avançades en els aspectes socials i polítics.

El 19 de juny va tenir lloc una altra reunió amb convocatòria pública, per tal ja de nomenar Junta directiva i aprovar el reglament; també es va fixar la quota mensual de soci en 1,50 pessetes.

L'entitat va ser fundada amb 154 socis i el lloc de reunió fou en el carrer Major, 33, en el local del cafè de Cal Tort, dit llavors Cafè Trink-Hall. Hi havia una biblioteca i editaren el periòdic mensual *Cultura naixent* com a portaveu de l'entitat.

La Comissió liquidadora va fer dipositar dels mobles i llibres a l'Ajuntament.

CENTRE MUSICAL

Temàtica d'activitats: Lleure, recreació, teatre i agrupació coral.

Cronologia: ? - 1953 (encara existia).

Història: Aquest grup va sorgir en el Bar Mussons de Cecili Mussons. Organitzava vetllades musicals i literàries en el petit escenari muntat en el bar. Cap als anys 50 hi havia una agrupació coral, dirigida pel mateix Cecili Mussons i integrada per nens i nenes, que cantaren la Pregària Guadalupana en l'acte celebrat amb motiu de les noces d'argent de Mn. Josep M. Esteve com a rector de la parròquia de Sant Esteve de Castellar.

Membres del grup van participar en l'organització del grup Pomell Artístic.

En el primer pis de cal Mussons, a la Plaça Vella, es trobaven per assajar dos cops a la setmana una colla formada per Marià Sanarau i Amadeu Porqueras com a músics, i Jaume Prat, Jaume Sanosa, Emili Valbuena i diverses noies com a cantants.

JOVENTUT CASTELLARENCA

El 21 d'abril de 1933 aquest grup va cantar caramelles per Pasqua.

OBRA SINDICAL EDUCACIÓN Y DESCANSO

Temàtica d'activitats: Lleure

Cronologia: després de la Guerra Civil - finals anys 50.

Història: Aquesta entitat va néixer després de la Guerra Civil i participava en l'organització de tots els actes culturals i socials, especialment en els anys 40-50. El domicili social era l'antic edifici del Sindicat Agrícola Harmonia, en el carrer de Sala Boadella.

Va ser el precedent de la Comissió de Festes.

ORFEÓ CASTELLARENC

Temàtica d'activitats: Agrupació coral.

Cronologia: 1 d'abril de 1923 (data d'aprovació dels estatuts) - 30 de juny de 1935.

Història: Aquest orfeó fou creat com a part integrant de la dissolta Societat Coral La Llebre l'1 d'abril de 1923, i així es féu constar en els estatuts. El novembre de 1931 va quedar constituïda independent mantenint el seu primitiu caràcter de societat cultural. En una reunió del 17 de febrer de 1933 es va decidir que la coral continués amb el nom d'Orfeó.

La coral va començar les seves activitats el 8 de desembre de 1923 amb 100 cantaires, i se'n van constituir seccions amb nois, noies i homes. Comptava amb una escola de solfeig, voluntària per als adults i obligatòria per als joves i infants, i d'iniciació a la instrumentació: piano i violí. Assajaven dos dies a la setmana, de 2/4 de 8 a les 9 del vespre.

El novembre de 1931 es va constituir junta nova formada per Amadeu Ciuró Vergés, president; Francesc Rovira Comellas, vice-president; Jaume Pascuet Soler, tresorer; Esteve Rovira Alavedra, Rosend Rafí Buixens i Josep Homet Oller, vocals; Antoni Viñas Gelonch, arxiver-bibliotecari; i Lluís Montagut Homet, secretari.

El 8 d'agost de 1926 M. dels Àngels Bofill, muller de Josep M. Carles-Tolrà, va apadrinar la nova senyera de l'entitat. En la reunió de l'1 de novembre de 1931, durant la qual es va dissoldre la Societat Coral La Llebre, es va decidir continuar l'entitat coral amb el nom d'Orfeó Castellarenc, en el mateix edifici del Coral. Quan l'Ajuntament va adquirir aquest local, es va acollir en l'edifici del Patronat Obrer de Sant Josep.

En la seva millor època va donar una inquietud musical molt important a Castellar. Van cantar caramelles i van participar en trobades a altres poblacions.

PATRONAT OBRER DE SANT JOSEP

Temàtica d'activitats: Lleure i recreació.

Cronologia: 1910/1911 (data de fundació; també és esmentada en l'abril de 1907) - 1934/1935.

Història: Mn. Josep M. Torres Vergés va promoure la constitució d'aquesta entitat i la construcció de l'edifici, en la Carretera de Sentmenat, amb la finalitat de crear un centre de reunió i esplai per als treballadors i catòlics, d'aquí que fos conegut popularment com «els catòlics» i també pel «Patorrat» en comptes del Patronat.

Durant els 5-6 anys que va tardar a construir-se el Patronat, el domicili social de l'entitat va estar situat en el primer pis d'una casa en el carrer del Centre; allí només va organitzar vetllades literàrio-musicals, per la manca d'espai. El nou edifici fou inaugurat el 1916 i hi havia un cafè (amb el quadre de Sant Josep amb el Nen Jesús), una sala d'espectacles i un escenari, amb, possiblement, la primera platea inclinada del poble.

La primera junta de l'entitat estava formada per Joaquim Abarcat Bosch, president; Josep Cornet, vice-president; Mn. Joan Abarcat Bosch, consiliari; Joan Juliana, Pau Quer i Miquel Homet Estragués, vocals.

Sota la direcció de Mn. Joan Abarcat Bosch va esdevenir un centre cultural dinàmic per als treballadors, amb un grup de teatre (integrat només per homes) que escenificava diverses obres, entre les quals cal destacar *Els Pastors cantaires de Betlem*, de Mn. Joan Abarcat, i projeccions de cinema a finals dels anys 20, naturalment cinema mut i acompanyat per un pianista (primer Josep Rocabert Dosrius, promotor i membre de The May Jalem Jazz, i l'anomenat Trio Jovenívol, integrat per Josep Baldrís, Joan Blanquer i Joan Vidal). Amb motiu de les festes nadalenques de 1928 hi fou bastit el primer pessebre públic de Castellar, obra de Josep Cisa, Antoni M. Castells i Jaume Lleonart.

Cap al 1934-1935 els actors i Mn. Miquel Rossell, vicari, van proposar alternar mensualment una obra de teatre amb una projecció de cinema, però els afeccionats al teatre no ho aprovaren, es retiraren i l'entitat va desaparèixer; l'edifici va servir com a local de l'Orfeó Castellarenc, i la sala fou llogada per a la projecció de cinema: el Cinema Excèlsior. Hi fou instal·lada la primera oficina de la *Caixa d'Estalvis de Castellar* i ha servit de magatzem i cotxeres de la companyia de transport de passatgers La Vallesana.

50. Trobada de corals a Castellar, amb la participació de l'Orfeó Castellarenc. A darrera l'escena es veuen els penons dels tres grups corals. Durant l'època de màxima activitat de l'entitat, s'anava a les trobades que se celebraven de manera periòdica entre les poblacions corresponents.



POMELL ARTÍSTIC

Temàtica d'activitats: Teatre.

Cronologia: principis de 1952 - 9 d'abril de 1961.

Història: Aquest grup de teatre fou fundat per alguns membres del *Centre Musical* i altres persones. En foren directors: Antoni Viñas Gelonch i Pere Fité Antonell. Debutaren el 4 de maig de 1952; en aquell mateix any participaren amb l'Esbart Teatral en la representació dels Pastorets. L'1 de març de 1953 acordaren unànimament adherir-se al Centre Parroquial i debutaren com a Grup Teatral del Centre Parroquial el 6 de desembre de 1953, dia en què fou inaugurat el Centre Parroquial. El teatre del Centre era l'actual gimnàs del Col·legi de les Germanes Dominiques.

Va participar en el sistema de torna-visita amb altres grups de Catalunya, circumstància que li va permetre donar-se a conèixer fora del terme.

Va fer l'última actuació el 9 d'abril de 1961.

El grup de teatre que integraven els petits van iniciar-se en la pràctica del bàsquet i a través dels quals va néixer el Centre Parroquial Castellar-Bàsquet.

SOCIEDAD AMIGOS DEL PAÍS

Temàtica d'activitats: Recreativa-esportiva.

Cronologia: 20 de març de 1919 (data d'aprovació dels estatuts per part del Govern Civil) - 18 de març de 1921 (data de l'última reunió de l'entitat).

Història: Les finalitats de l'entitat no estan gaire definides, però en una de les actes conservades es parla de «protegir la llei de la caça i pesca», cosa que deixa entendre que deuria tenir alguna relació amb aquestes activitats.

Tampoc es coneix el lloc concret de reunió de l'entitat ni el nombre exacte de socis, però hi ha constància que la primera vegada es reuniren en el carrer Major, 43. Els estatuts es conserven en el Govern Civil de Barcelona. Segons el llibre de registre intern de l'entitat, durant els dos anys d'existència feren quatre reunions i el motiu de la dissolució fou econòmic.

La Junta Directiva va estar formada per Feliu Borrell, president; Josep Armengol Valls, tesorero; Josep Armengol Roca, secretari; Antoni Tort Rocavert i Francesc Blanquer Panadès, vocals.

Una comissió formada pels membres de la Junta i Joaquim Arderius van liquidar l'entitat.

SOCIETAT CORAL LA LLEBRE

Temàtica d'activitats: Agrupació coral, lleure i recreació (concerts, balls i vetllades).

Cronologia: març de 1881 - 1 de novembre de 1931.

Història: Aquesta agrupació coral va néixer d'un grup d'aficionats al cant que es reunien en el cafè de cal Viñas, en el carrer Major. Allí es trobaven per anar a cantar pels carrers. Amb motiu de l'adquisició d'aquest cafè per la casa Tolrà, es traslladaren temporalment en el Centre Castellarenc, però aviat sorgiren les desavinences i traslladaren el punt de reunió en el primer pis de cal Creuet, en el carrer del Centre, 37.

El 19 de juliol de 1903 s'aprovaren les bases de constitució del nou cor i el 22 d'abril de 1904, els Estatuts amb el nom de *Societat Choral La Llebra*. El 25 de juliol de 1904 inau-

guraren un local propi, anomenat el Coral, en el carrer de Torras. Tenia una sala rectangular, utilitzada com a cafè, sala d'actes i de ball, i un jardí per la carretera de Sentmenat.

Juntament amb l'Ateneu, el Patronat i el Sindicat constituïren durant les primeres tres dècades del segle XX els centres recreatius del poble; en ells s'organitzaven totes les activitats culturals i populars, sobretot per la festa major. Tradicionalment es considerava el centre de les famílies treballadores i existia una rivalitat amb l'Ateneu.

A finals dels anys 20 es va desfer la Societat i Josep Lloret va adquirir el local i el va convertir en el Cafè-Cinema Mundial.

S'hi feia una de les parades dels tres toms.

SOCIETAT COR CASTELLARENC

Temàtica d'activitats: Agrupació coral.

Cronologia: abril de 1946 - 1957.

Història: El Diumenge de Rams de 1946 fou beneït un nou penó, que substituïa el de l'Orfeó Castellarenc. Assajaven els dimarts i els divendres al vespre i setmanalment havien d'enviar un ofici al Governador Civil de Barcelona explicant els assajos (l'últim ofici emès fou el del mes de novembre de 1954).

El punt de reunió era el cafè La Rabassada, però el 15 de setembre de 1948 es traslladaren en el local de l'*Obra Sindical de Educació y Descanso*, en el Coral. A principis de 1951 el Bar del Pi es converteix en el local social de l'entitat.

Entre 1946-1957 les activitats del cor eren la participació en concerts, recitals i aplecs, en actes d'homenatge a la vellesa, en actes d'aniversari i en les caramelles i la passió davant de la rectoria, de l'Ajuntament, de l'Hospital i llavors feien una ronda per les cases de pagès i fàbriques més importants, on després de cantar sempre els donaven alguna cosa. El 1952 van ser els cantaires en la representació dels Pastorets.

A partir dels anys 60 i 70 es van constituir a Castellar petits grups promotors d'activitats culturals, que van desaparèixer cap als 80. Entre aquests hi havia el Cine-Club Castellar, que va crear un cine-club amb sessions i projeccions a l'Ateneu i al Cinema Califòrnia, i el Grup Sant Jordi, que va participar en l'organització de festes populars i actes culturals del poble, sempre amb esperit catalanista.

3. GRUPS MUSICALS - ORQUESTRINES - ORQUESTRES COBLES

ELS ANGELETS

Temàtica d'activitats: Grup musical.

Cronologia: existia el 1895. No hi ha constància de la seva desaparició.

Història: Aquesta orquestra va ser el primer grup musical castellarenc conegut. A principis del segle XX acompanyava el Ball de Gitanes. Si bé no tenien un nom oficial, eren coneguts com *L'Orquestra de Castellar* per no existir-ne d'altra, però en el poble foren batejats

com *Els Angelets*. Quasibé tots els membres eren grans, excepte en Pere Marra, i el grup es va dissoldre per manca, justament, de relleus joves.

Cap al 1895 estava formada per Isidre Valls, primer cornetí, Ermengol Valls, segon cornetí, Joan Rocavert, primer clarinet, en Vilanova, segon clarinet, Josep Ossul, primer violí, en Gili, segon violí, i Miquel del Brunet, contrabaix, substituït per Pere Marra.

ARMONICS BOYS - ARMONICS MUSEISWYS

Temàtica d'activitats: Grup musical.

Cronologia: 1950.

Història: Aquest grup musical estava format només per harmòniques, d'aquí el nom d'*Armònics*. Cap a mitjans de 1950 el grup s'havia canviat el nom pel d'*Armònics Museiswys*, resultat de la combinació dels seus components: Marià Sanarau com a director, F. Serradora, Clariana, Casasayes, Umbert, Guarro, Costa, Joan Munt, i més tard Manuel Bermúdez, com a guitarrista, i V. Calvó, com a vocalista.

CASTELLAR JAZZ

Temàtica d'activitats: Grup musical.

Cronologia: 1934.

Història: El 7 de setembre de 1934 va debutar a l'*Ateneu Castellarenc* l'orquestrina nascuda amb aquest nom. La dirigia Joan Vidal Boadella, pianista i director de la secció d'homes de l'Orfeó Castellarenc.



51. Orquestra Els Hidalgos del Vallès. El grup musical que durant més de 40 anys va acompanyar musicalment totes les festes i actes celebrats en el poble.

Drets d'esquerra a dreta: Josep Baldrís, Josep Rocavert, Joan Ginestós, Josep Comas, Josep Clusellas. Asseguts d'esquerra a dreta: Miquel Juliana, Joan Roca, Simó Codina, Amadeu Porqueras i Josep López.

THE LIRA JAZZ

Temàtica d'activitats: Grup musical.

Cronologia: principis de la dècada dels anys 30 - 1962.

Història: Es va formar amb els membres de l'orquestrina que tocava en el Cafè-Cinema Mundial. Durant molts anys fou el grup musical que participava i acompanyava totes les activitats populars organitzades en el poble, i assajaven a casa d'un dels seu promotors, Joan Rocabert Dosrius, en el carrer de Sant Iscle. Canviaren de nom en diferents ocasions i de membres:

- Com a The-Lira Jazz en formaven part Josep Vendrell (piano), Pere Marra (contrabaix), Paco de cal Malla (violoncel), Josep Baldrís i en Xacó (violins).
- El 1932 quedaren constituïts com a The May-Jalem Jazz; el promotor va ser Josep Rocabert Dosrius. El 18 d'agost de 1933 estava inscrit en un cens general de la Generalitat de Catalunya el 18 d'agost de 1933. Estava format per Cecili Mussons i Josep Rocabert (piano), Josep Baldrís (violí), Jaume Puigdomènech (bateria), J. Morera, Marià Sanarau (trompeta) i més tard, Josep Clusellas. A més de tocar en el balls populars, feien l'acompanyament musical de les projeccions de cinema en el Patronat Obrer de Sant Josep. També van assajar a casa de Josep Rocabert i més tard al Cafè La Rabassada i a l'Ateneu Castellarenc.
- El 21 d'abril de 1933 van cantar caramelles amb motiu de la Pasqua.
- Es convertiren en The Laletan's Jazz l'octubre de 1935 i el grup passà a tenir set membres.
- El 1939 formaren l'Orquestrina Imperio, amb la idea de fer l'acompanyament musical dels balls de l'Ateneu.
- Com Els Hidalgos del Vallès:

Com a orquestra es va constituir el 1943 amb els següents membres: Josep Rocabert (piano), Josep Comas (contrabaix), Joan Ginestós (bateria i fiscorn), Joan Roca (saxo primer, clarinet i flautí), Miquel Juliana (saxo segon i clarinet), Josep Baldrís (saxo tercer i violí), Miquel i Amadeu Porqueres i Josep López (trompetes i violí), Josep Clusellas (trombó, acordió i fiscorn) i Simó Codina (vocalista i clarinet).

Assajaven a casa de Joan Rocabert.

Animats per l'Agrupació Sardanista i Cultural «Germanor Castellarenc» i recolzats pels protectors que facilitaren l'adquisició dels instruments, formaren una cobla mantenint el mateix nom de l'Orquestra. Van començar a actuar el 19 de març de 1947 en l'antic Sindicat Agrícola Harmonia, aleshores utilitzat per l'*Obra Sindical de Educació y Descanso*. En aquell mateix any van participar en el Ball de Plaça. De l'1 al 15 de juliol de 1951 van participar a l'International Musical Eisteddford, celebrat a la ciutat de Llangollen (País de Gal·les) —en aquells moment considerat el festival de folklore més important dels celebrats—, acompanyant l'Esbart Dansaire *de Educació y Descanso* de Sabadell; pels carrers de la ciutat van tocar la sardana *La fadrinalla*, de Pere Massats, i durant el festival, *La trencadansa*, *El Ball dels Bombers* i *Les Majorales* (d'aquest acte es va fer un llibret commemoratiu). I el 1952 participaren en la representació dels Pastorets, la primera després de deu anys.

En aquell moment formaven la cobla: Miquel i Amadeu Porqueras i Josep López (trompetes), Ramon Ciuró (trombó i fiscorn, substituint a Joan Clusellas), Joan Ginestós (fiscorn), Josep Comas (contrabaix, substituït per Salvador Ventura), Josep Rocabert Dosrius

(flabiol i tambor), Simon Codina i Joan Roca Olivé (tibles), i Josep Baldrís i Miquel Juliana Puigdomènech (tenores).

- Aconsellats per Josep Carner Germà, afeccionat a la sardana i subministrador de partitures de sardanes d'aquesta cobla, i feta la votació entre els 11 membres de la cobla, canviaren el nom i passaren a dir-se Cobla La Principal de Castellar *del Vallès* a partir de juliol de 1956. El mateix Josep Carner es va encarregar de tramitar el canvi de nom al català i el va registrar a nom de la cobla per un període de 10 anys. Però ja des de finals dels anys 50 els membres fundadors començaren a abandonar el grup i hagueren de ser substituïts per instrumentalistes de fora, cosa que a la llarga va portar a la seva desaparició, el novembre de 1962.

QUINTET CASTELLARENC

Temàtica d'activitats: Coral.

Cronologia: 1928.

Història: Amb motiu de les festes de Nadal el 1928 acompanyava les festes organitzades en el Patronat Obrer de Sant Josep.

4. ENTITATS VINCULADES A LA PARRÒQUIA

En els anys 20 hi havia una associació de caràcter parroquial denominada Filles de Maria, formada per noies castellarenques. Feien de catequistes els diumenges, organitzaven vetllades literàrio-musicals i cantaven en un cor dirigit per Mn. Joan Abarcat.

A principis del 40 es van formar dues entitats, Acció Catòlica i el 1953 el Centre Parroquial, vinculades a la parròquia, que van realitzar una gran tasca cultural i formativa durant el període de postguerra, sobretot entre la joventut castellarenca. Algunes de les entitats actuals de més tradició en el poble, el Centre Parroquial Bàsquet i l'Escola Nocturna, van néixer de l'estímul i col·laboració de les persones que formaven part d'aquestes associacions. El grup de teatre Pomell Artístic també va quedar integrat al Centre Parroquial.

5. ENTITATS VINCULADES A L'ENSENYAMENT

GERMANES DOMINIQUES DE L'ANUNCIATA

Temàtica d'activitats: Ensenyament religiós.

Cronologia: 1862 - fins a l'actualitat.

Història: Josep Tolrà Abellà va promoure la instal·lació d'aquesta congregació dirigida pel Pare Francesc Coll perquè s'encarreguessin de l'ensenyament en el poble. La primera directora va ser Rosa M. Sanmartí i hi havia dues germanes més com a professores. Actualment continuen sent les regents del col·legi La Immaculada, situat en l'edifici del Patronat Tolrà.

PARES ESCOLAPIS

Temàtica d'activitats: Ensenyament religiós.

Cronologia: 1896-1936.

Història: El 1896 van començar a funcionar les Escoles Pies a Castellar, a càrrec dels membres d'aquesta orde. L'escola va ser adequada en l'edifici situat a la cantonada del Passeig amb el carrer del Dr. Pujol, corresponent a l'antiga foneria de J. Lluscà i un espai dedicat a corrals. Tot el cost de les obres va pagar-lo Emília Carles-Tolrà.

Durant el matí es feien classes per a nens (no s'admetien nenes) i a partir de les 7 de la tarda, per als treballadors. Amb la Guerra Civil i segons una ordre ministerial de l'11 de maig de 1936, tots els centres d'ensenyament religiós foren anul·lats i les Escoles Pies no van ser una excepció. En els anys 40 va haver algun intent per recuperar-les, però no es va aconseguir.

6. ENTITATS D'ESTALVI

CAIXA D'ESTALVIS DE CASTELLAR ⁴

Temàtica d'activitats: Entitat d'estalvi.

Cronologia: 13 d'agost de 1913 - 12 d'octubre de 1941.

Història: El 13 d'agost de 1913 va tenir lloc la reunió constitutiva de l'entitat Caixa d'Estalvis de Castellar i de la Junta gestora, integrada per:

Presidents honoraris: Blai Blanquer Mecier, alcalde, i Mn. Valerià Llonch Serra, rector.

President: Joan Puig Valls.

Vice-president: Joan Puig Darner.

Director: Marc Pèlachs Boadella.

Tresorer: Jaume Puig Porta.

Vocals: Mn. Joan Abarcat Bosch, Mn. Josep Torres Vergés, Josep M. Masabeu Homet, Joaquim Abarcat Bosch i Fèlix Llobet Ustrell.

Comptador: Joan Juliana Borrell.

Secretari: Marc Homet Juliana.

Successivament ocuparen el càrrec de director Marc Pèlachs Boadella i Fèlix Llobet Ustrell, que fou homenatjat el 31 de desembre de 1935 en la mateixa entitat per la seva tasca com a director.

Entre 1931 i 1939 s'encarregaren de la direcció: Marc Pèlachs, Antoni Tort, Vicenç Comas, Mn. Josep M. Esteve, Joan Puig, Antoni Corominas, Joan Juliana, Fèlix Llobet, Agustí Vives, Mn. Joan Abarcat, Santiago Gorina i Josep Llobet.

El 12 d'octubre de 1941 va quedar dissolta com a Caixa d'Estalvis de Castellar acordant-se la seva fusió amb la Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros, signada el 8 de novembre de 1941. En aquest moment el seu balanç era el següent:

— 676 llibretes d'estalvi obertes.

— Estat de comptes: actiu 741.778,74 pessetes; passiu 493.169,98 pessetes i superàvit 248.608,76 pessetes.

Durant els primers anys no tenia un local concret: els diumenges al matí s'improvisava una taula amb una post de fusta i cavallets en una racó de la sala d'actes del Patronat Obrer

de Sant Josep, i se n'encarregaven els germans Llobet i Joaquim Abarcat Bosch. Amb la restauració d'aquesta sala per a la projecció de cinema, es va habilitar un dels costats de la sala com a oficina.

Després de la fusió, la primera oficina de la sucursal de la Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros estava situada en l'antic local de la Fàrmacia Alguer, en el carrer de Torras, núm 1. I s'hi van estar fins que es va acabar la construcció de l'edifici aixecat sobre cal Manescal, cantonada del carrer Major amb el Passeig, on continua estant instal·lada l'oficina d'aquesta entitat.

7. ENTITATS DE TENDÈNCIA POLÍTICA

CENTRE CARLÍ

Temàtica d'activitats: Política.

Cronologia: Tot i que no hi ha constància coneguda actualment de la data de la seva fundació, cal pensar que va estar relacionada amb les guerres carlines. A principis del segle XX ja no existia.

Història: De l'existència d'aquesta entitat se sap que els mobles foren aprofitats per la Societat Coral La Llebre quan s'instal·laren en el primer pis de cal Creuet.

CÍRCOL REPUBLICÀ AUTONOMISTA (o Centre Republicà)

Temàtica d'activitats: Política.

Cronologia: 30 de setembre de 1919 (data de presentació al Governador Civil, senyor Amado) - després de la Guerra Civil.

Història: Els objectius de l'entitat eren: difondre els seus principis polítics, fomentar els interessos intel·lectuals, morals i materials i l'esperit associatiu dels socis, i celebrar conferències, vetllades polítiques, científiques, literàries i musicals, balls i espectacles, organitzats per la Junta o Comissió organitzadora nomenada per la Junta.

Tenia el domicili social en l'edifici del Sindicat Agrícola Harmonia. Era el partit d'esquerres i el que s'emportava més vots en les eleccions celebrades fins a la Guerra Civil. En les eleccions municipals de 1934 van treure 1.197 vots.

En els anys 30 va adherir-se a l'Esquerra Republicana de Catalunya, juntament amb la integració del Sindicat de Pagesos o de rabassaires.

El febrer de 1938 va reagrupar-se i va renovar Junta.

FALANGE ESPAÑOLA TRADICIONALISTA (F.E.T.) Y DE LAS J.O.N.S. FRENTE DE JUVENTUDES - HOGAR RURAL - HOGAR DE JUVENTUDES

Temàtica d'activitats: Política.

Cronologia: després de la Guerra Civil - principis dels anys 70.

Història: El F.E.T. y las J.O.N.S. era l'únic partit existent després de la Guerra Civil. A cada municipi hi havia una delegació local; a Castellar el 1939 van incautar la casa de cal

Tort, posteriorment es van traslladar a l'Ateneu, en el local del Coral, i a principis dels anys 70 una de les seves organitzacions, el *Frente de Juventudes*, estava en les instal·lacions adossades al Gimnàs Municipal, en el carrer de Sala Boadella.

Dins del partit hi havia diverses organitzacions de caràcter sòcio-cultural. A Castellar funcionaren l'esmentada *Obra Sindical de Educación y Descanso*, *Frente de Juventudes*, *Hogar Rural* i l'*Auxilio Social*.

L'*Obra Sindical de Educación y Descanso* ja ha estat anteriorment esmentada. L'*Auxilio Social* va ser de totes aquestes organitzacions la que socialment va quallar més pel tipus de tasques, de caràcter benèfic-assistencial, tenint en compte que estem parlant de la postguerra. En el Coral tenia una cuina i menjadors socials, repartia menjar, roba i donatius a la parròquia per a la gent més necessitada, procurava assistència sanitària i acollia els nens refugiats. També recollia fons en els actes sòcio-culturals del poble amb la venda de segells i emblemes.

JOVENTUTS SOCIALISTES UNIFICADES

Temàtica d'activitats: Política.

Cronologia: estiu de 1935.

Història: L'estiu de 1935 els castellarencs que van ser detinguts a Barcelona el 6 d'octubre de 1934 i empresonats en el vaixell «Uruguai» van organitzar aquesta entitat. A la presó havien estat en contacte amb ideòlegs també empresonats. Van convocar una reunió fundacional amb una excursió a la Mola, i es donaren a conèixer públicament en un míting celebrat al local del Sindicat Agrícola Harmonia el Nadal de 1935.

A partir del 2 d'octubre de 1936 es va fer càrrec de l'actiu de l'Ateneu Castellarenc al quedar dissolta la Junta directiva.

LLIGA POPULAR CATALANISTA DE CASTELLAR

Temàtica d'activitats: Política.

Cronologia: 20 d'octubre de 1899 (oficialment foren aprovats fins al 8 d'abril de 1901).

Història: a principis del mes d'octubre de 1899 començaren les gestions per constituir una associació catalanista local. El dia 20 del mateix mes es reuniren una vintena de persones a la sala d'actes del Centre Castellarenc amb aquest objectiu; llegiren les Bases de Manresa aprovades el 1892 i els Estatuts de la Unió Catalanista, nomenaren els càrrecs de la Junta i redactaren la carta de constitució i alhora adhesió a la Unió. Reberen l'autorització de la Junta Permanent i Consell General de la Unió tres dies més tard, però no pogueren legalitzar-se fins al 8 d'abril de 1901 per l'aplicació de la llei marcial.

Organitzaren vetllades literàrio-musicals, conferències, recitals de poesies de poetes castellarencs i de la Renaixença.

La Junta estava formada per:

President: Josep Portabella Balart.

Vice-president: Fulgenci Barella Gual.

Secretari: Vicenç Arús Rovira.

Vice-secretari: Marc Pèlachs Boadella.



52. El grup de socis del Sindicat Agrícola Harmonia que formaven la coral de l'entitat, fotografiats davant de l'entrada de l'edifici, en el carrer de Sala Boadella. Actualment l'accés a l'edifici, que allotja la Biblioteca Municipal Antoni Tort, és pel carrer de l'Hospital.

LLIGA REGIONALISTA

Temàtica d'activitats: Política.

Cronologia: existia en els anys 30.

Història: Va constituir la força política conservadora. Entre 1934-1936 tenia el domicili social a cal Josepó, en el carrer Major.

Anys més tard es va convertir en Lliga Catalana. En les eleccions municipals de 1934 va treure 561 vots.

UNIÓ PATRIÒTICA

Temàtica d'activitats: Política.

Cronologia: 1927.

Història: Enmig d'un bellugueig polític la *Unió Patriòtica* va inaugurar el seu domicili social al poble en l'establiment de la Bodega de Joan Miralles, actual Bodega Figueras.

Un dels actes en els qual va participar com a força política va ser la inauguració de la portada d'aigües de Turell, a través de la font construïda en el carrer de l'Església, a la paret de casa el senyor Martí Masaveu.

**COMITÈ LOCAL CONTRA LA GUERRA
COMITÈ REVOLUCIONARI ANTIFEIXISTA
FRONT POPULAR ANTIFEIXISTA
JUNTA DE DEFENSA PASSIVA
SOCORS BLANC
HERMANDAD DE EX-CAUTIVOS**

Tot i que l'etapa immediatament anterior a la Guerra Civil i la postguerra són els períodes de major transcendència històrica contemporània menys estudiats, són presents en la memòria de tots els que ho van viure directament. No és la nostra intenció aprofundir en aquest període de la història castellanca, perquè requereix una investigació profunda, multidisciplinària i molt curiosa, però deixem constància de l'existència d'aquestes entitats relacionades directament amb la Guerra Civil.

El Comitè Local contra la Guerra es va constituir poc abans de l'esclat de la Guerra Civil, a causa de l'ambient de malestar que hi havia.

Immediatament després de l'esclat de la Guerra, es va constituir el Comitè Revolucionari Antifeixista. Va intervenir per evitar que destruïssin l'edifici de l'església parroquial, va defensar i protegir la comunitat de les Germanes Vetlladores de Sant Josep a l'Obra Social Benèfica i moltes persones del poble que foren perseguides, com Mn. Joan Abarcat Bosch i el Dr. Amadeu Casanovas Pobra. Durant els primers mesos, fins l'octubre de 1936, moment en què es va constituir un nou consistori municipal per decret, va encarregar-se de la gestió municipal.

El 31 de març de 1939 es va formar el Front Popular Antifeixista, seguint una consigna general. Un de les primeres activitats va ser cridar voluntaris per anar a fortificar i s'hi apuntaren els del ram de la construcció.

L'abril de 1939 es va formar la Junta de Defensa Passiva, integrada per castellanencs de diferents ideologies.

Es té constància que el 1939 existia una organització clandestina anomenada Socors Blanc.

Acabada la Guerra hi havia una associació anomenada *Hermandad de ex-cautivos*. El 22 d'agost de 1942 la Hermandad de ex-cautivos, amb el patrocini de l'Ajuntament, del F.E.T. i de les J.O.N.S., va organitzar una convocatòria pública per rebre a les 10 del matí a l'entrada del poble els cossos de quatre castellanencs assassinats.

ALTRES ENTITATS POLÍTIQUES

En els anys 1932 i 1933 respectivament existien la Joventut Nacionalista i la Joventut Catalanista. Els anys 1933 i 1936 respectivament es van constituir la C.N.T. i la U.G.T. El setmanari *La Farga* recull a través de les notícies publicades entre els anys 1933 i 1938 les activitats d'ambdues associacions i el paper que van tenir en el període previ a la Guerra Civil.

8. ENTITATS VINCULADES A OFICIS I PROFESSIONS

COL·LECTIVITAT FORESTAL

Va existir durant la Guerra Civil. En va ser dirigent Josep Sansalvador.

COOPERATIVA CASTELLARENSE

Temàtica d'activitats: Economat i cooperativa.

Cronologia: 15 de setembre de 1899 - finals anys 50.

Història: El 18 d'octubre de 1899 constava en el registre del Govern Civil de Barcelona, tom 2, foli 5, núm.1.526. L'entitat era de caràcter cooperatiu, per al consum i venda de productes, de duració ilimitada, activitats benèfiques a través d'actes socials filantròpics si l'estat financer de l'entitat ho permetia. La fundaren: Joan Samaranch, Jaume Soler Datzira, Miquel Buxadé, Josep Rocavert, Francesc Argelaguet i Jaume Masaguer. El domicili social estava situat en el carrer Nou, 9. En el programa de festa major de 1910 s'anunciava una *Cooperativa Castellarense* en el carrer Major, 8, com a forn de pa i botiga de comestibles.

Després de la Guerra Civil alguns dels seus socis recuperaren l'entitat fins a finals dels anys 40. La gent l'anomenava la «Comprativa». Hi havia un encarregat que repartia els comestibles a les cases de fora del nucli amb tartana.

COOPERATIVA OBRERA

Temàtica d'activitats: Economat i cooperativa.

Cronologia: febrer de 1886.

Història: L'objectiu de la Cooperativa era subministrar a preu mínim articles de necessitat per als treballadors.

Va assistir a l'Assemblea General de Cooperatives celebrada el 29 de novembre de 1898.

SINDICAT AGRÍCOLA HARMONIA

Temàtica d'activitats: Sindicat de pagesos i centre recreatiu (agrupació coral, balls, teatre, conferències i discursos).

Cronologia: principis del segle XX (en una relació de societats existents establerta el 14 de setembre de 1900) - finals de la Guerra Civil.

Història: L'entitat va néixer a principis de segle com a sindicat de pagesos, adherit a la Unió de Rabassaires, i com a centre de trobada dels socis, organitzant actes culturals i recreatius, i alhora d'una entitat d'ideologia d'esquerres. El local del Sindicat fou construït de nova planta amb les aportacions d'interessats (pagesos del poble) i el préstec del Banco Hipotecario Español, a la cantonada dels carrers de l'Hospital (antic carrer del Metge Portabella) i carrer de Sala Boadella. Es va inaugurar el 26 d'abril de 1926. Tenia una sala d'actes, dividida per a cafè i com a sala de ball. Les activitats que s'hi organitzaven eren balls, obres de teatre, a càrrec del grup de teatre format pels mateixos socis afeccionats al teatre, conferènci-

es i discursos (sobretot en els moments de més conflicte polític, amb l'intent de comprometre els treballadors), i també hi havia un cor.

SINDICAT DEL BLAT

Temàtica d'activitats: Control i proveïment de blat.

Cronologia: segle XVII.

Història: Una de les tasques de la Universitat de les Fàbregues, l'òrgan representatiu dels habitants del terme de Castellar davant del poder senyorial, era proveir de blat en èpoques d'escassetat o en previsió d'anys de males collites. Com a prevenció les crides del batlle per ordre del senyor prohibien treure el blat o altre tipus de gra fora del terme. L'estiu de 1631 en les actes del Consell s'explicava l'organització d'un Sindicat per a la provisió, ja que s'esperava el pitjor dels anys arran de la sequera de 1627. El blat a Barcelona va pujar fins a 6 lliures la quartera i el Sindicat es va encarregar de comprar el blat existent en el terme, en concepte de 500 lliures, obtingudes a través d'un censal mort per la manca de diners a la Universitat, a retornar al cap d'un any quan s'hagués venut el blat.

El Sindicat estava organitzat principalment per tres càrrecs amb sou: el clavari (l'administrador dels diners per comprar el blat i d'anotar totes les compres), el palloler (l'encarregat de guardar el blat) i el comprador (junt amb el palloler comprava el blat).

SOCIEDAD AGRÍCOLA DE SAN ISIDRO

Temàtica d'activitats: Sindicat i mútua.

Cronologia: agost de 1908 (data de fundació).

Història: El 18 de setembre de 1908 presentaren el Reglament d'aquesta societat en el Govern Civil. L'objectiu era constituir una societat al servei dels pagesos en l'adquisició d'adobs, llavors i altres productes per a l'agricultura, i una mútua i assegurança que en cas de malaltia d'un associat li assegurés que les terres continuarien sent cuidades pels mateixos companys. El domicili social era en el carrer Major, 33.

SOCIEDAD DE ALBAÑILES Y DE PEONES DE CASTELLAR

Temàtica d'activitats: Sindicat de treballadors.

Cronologia: existia el 1900.

Història: Tenia 59 afiliats.

SOCIEDAD COOPERATIVA OBRERA DE CASTELLAR

Temàtica d'activitats: Cooperativa.

Cronologia: 7 d'agost de 1904.

Història: El 18 d'agost de 1904 fou presentada en el registre del Govern Civil de Barcelona, la constitució d'aquesta entitat, amb domicili social en el carrer de l'Església, 8.

Era de caràcter cooperatiu i de consum. Pels articles del seu reglament se sap que els càrrecs de la junta tenien una durada trimestral, i que els socis de la Cooperativa havien de consumir els productes i gèneres expedits per la Societat i si se'n desentenien podien ser amonestats i expulsats. La Comissió organitzadora estava formada per Marcel·lí Monistrol Alemany, Martí Caixach, Manuel Mulach i Ramon Ferrer.

SOCIEDAD DE OBREROS DE LA INDUSTRIA ALGODONERA DE CASTELLAR

Temàtica d'activitats: Sindicat de treballadors.

Cronologia: existia el 1900.

Història: Tenia 190 afiliats.

UNIÓ DE FABRICANTS D'AIGÜES CARBÒNIQUES

El 30 de juliol de 1937 la Unió de Fabricants d'Aigües Carbòniques, formada per Jaume Massaveu i Josep Datsira, va publicar una nota de preus, en la qual es notificava les tarifes dels envasos retornables a causa de la pèrdua d'ampolles que experimentaven i l'elevat preu de cost. El comprador pagava l'import corresponent a l'envàs com a dipòsit i li era retornat quan retornava l'envàs; si el comprador preferia adquirir l'envàs, el preu era el doble. Els preus eren els següents: una ampolla de gasosa i cervesa: 30 cèntims, una xibeca: 50 cèntims i un sifó: 2,50 pessetes.

9. COSSOS DE VIGILÀNCIA

Des de sempre hi ha hagut cossos organitzats amb la finalitat de mantenir l'ordre i la pau pública. Actualment a Castellar hi ha la guàrdia urbana, que actua com a Policia Local, i la Guàrdia Civil.

SOMETENT PACTE D'UNIÓ I GERMANDAT

Temàtica d'activitats: Vigilància i ordre públic.

Cronologia: època moderna - primeres dècades del segle XX.

Història: El primer grup d'homes encarregats de la vigilància i manteniment de l'ordre públic va néixer com una prestació i obligació feudal dels habitants de les Fàbregues: si el batlle, representant del senyor, cridava a «viafós» per motius de perill, mal temps, foc o guerra en el terme, hom estava obligat a presentar-se en el termini de temps i en el lloc establert, sota pena de ser multat.

Amb l'aparició del bandolerisme el poder senyorial va ser el primer interessat a escometre'l per les conseqüències negatives que els robatoris li comportaven. Es van organitzar milícies populars o sometents, destinats a mantenir l'ordre i la tranquil·litat pública contra qual·sevol intent d'aldarull.

Aquestes milícies eren constituïdes amb un manament exprés de l'Excel·lentíssim Senyor Lloctinent General. Anualment els síndics de la Universitat de Castellar firmaven el pacte i acord de constitució, amb el consentiment previ del batlle i del senyor de Castellar, junt amb el Capità General del Principat de Catalunya. L'objectiu era perseguir i capturar els bandolers, lladres, delinqüents i saltejadors de camins.

Els primers sometents estaven formats per 20 soldats (pagesos del terme) dividits en dues desenes, dirigides per un desener i un sotsdesener, sota l'autoritat del cap suprem, anomenat el Coronel o Cinqüantener, que complia les ordres del Lloctinent General. Amb l'augment d'accions per part de colles de bandolers els síndics van demanar dotar el somatent amb dues desenes més d'homes, conservant la mateixa estructura interna. Aquesta nova organització de la defensa, sorgida del Pacte d'Unió i Germandat entre la Universitat de Castellar i el Lloctinent General, va adquirir unes funcions militars permanents en l'esfera defensiva i militar gràcies a la formació i determinació dels càrrecs pel manteniment de l'ordre, eliminant les crides de viafós a tots els vassalls.



53. La zona del Brunet és característica pel seu paisatge: un mosaic d'hortos que continuen treballant algunes famílies de Castellar com a complement de l'economia domèstica.

MOSSOS D'ESQUADRA

Temàtica d'activitats: Vigilància i ordre públic.

Cronologia: des del segle XIX fins a la Guerra Civil.

Història: A principis del segle XX hi havia 7 mossos d'esquadra, manats per un subcap; una parella estava destacada a Sentmenat i una altra a Matadepera.

En aquell moment coexistien amb el sometent. Després de la Guerra Civil va quedar dissolt i substituït per una parella de la Guàrdia Civil.

10. ALTRES

UNIÓ DE REGANTS

Temàtica d'activitats: Consum.

Cronologia: des del 1922 i fins ara.

Història: El 16 de juliol de 1922 es va presentar el document per a l'oficialització del protocol de constitució de l'entitat. El document recollia 15 pactes, amb les condicions per construir dipòsits per a l'aigua destinada al consum públic col·lectiu, els torns dels usuaris i la constitució de la personalitat jurídica anomenada Unió de Regants de les aigües del Torrent de Canyelles.

El 19 d'abril de 1923 es va signar un conveni atorgat per l'Ajuntament i la Unió de Regants del Torrent de Canyelles. Firmaven Jesús Led com a advocat, Ramon Alguer com a alcalde i Santiago Gorina com a president de la Junta de Regants.

El gener de 1934 es va prendre l'acord de donar curs a un escrit signat per Santiago Gorina com a president de la Comissió d'Usuaris fent una demanda de fixació de cabal de les aigües del torrent de Canyelles i les fonts del Bassal i de la Noguera.

PUBLICACIONS CASTELLARENQUES

Una de les fonts de dades de consulta obligatòria per conèixer l'evolució social d'una comunitat, poble, vila o ciutat, en un període concret de la seva història moderna i contemporània, són les publicacions, fruit d'iniciatives populars o d'entitats de la mateixa comunitat. A Castellar actualment hi ha diverses publicacions que s'editen periòdicament, però només una fa la funció de diari públic: el setmanari Forja, portaveu de la parròquia, que es publica ininterrompudament des del 1946.

Aquest apartat pretén fer un repàs de totes les publicacions aparegudes a la nostra vila des que hi ha constància de l'existència de la primera, a principis del segle XX. Sembla que en el segle XIX no n'hi havia cap, però sí que és possible trobar alguna notícia de Sant Esteve de Castellar en periòdics i revistes editats a Catalunya, cosa que indica l'existència d'un corresponsal en el poble; per exemple, Vicenç Arús Rovira era el corresponsal de la revista *La Renaixença*. El 1893 n'hi havia un de *Lo Catalanista* (autor del comentari sobre la mort de Bonaventura Gelonch), *La Hormiga de Oro* (comentari sobre el Rnd. Dr. Joaquim Pujol amb motiu de la seva mort el 1897), *La Vanguardia* i *La Il·lustració Catalana*. El 1935 hi havia un corresponsal de *La Humanitat*.

LALETÀNIA. Publicació literària catalana.

Laletània fou el primer periòdic publicat en el poble i el testimoni sòcio-polític del moment. Tenia el subtítol *Publicació literària catalana* i pretenia ser una publicació literària-cultural i informativa, circumscrita a l'entorn social del poble i del moviment cultural catalanista de La Renaixença, tal com ho demostra l'elecció del nom (*Laletània*, amb connotació històrica) i la seva adhesió al moviment polític amb connotacions socials de Solidaritat Catalana. Per

això seguia una línia caracteritzada per un catalanisme petit burgès i cal considerar-lo el portaveu de la junta local de la Lliga Popular Catalanista.

Se'n publicaren 13 exemplars, des de l'1 de gener de 1908 fins al 28 de juny del mateix any, i apareixia cada quinze dies, coincidint amb el primer i tercer diumenge de cada mes. Estava format per un full simple de quatre pàgines i només admetia escrits en català, un català encara per normativitzar. Donada la precarietat econòmica, només es publicava text i s'inclouïa publicitat per tal d'assegurar la continuïtat de la publicació; el preu de venda d'un exemplar era de 10 cèntims, però hom podia també subscriure-s'hi pagant una quota, que per als de Castellar era de 2 rals (mitja pesseta) al trimestre, i per als de fora, 60 cèntims.

La redacció estava situada en el carrer Major, 30, i sempre es va imprimir a Sabadell, primer a la impremta de J.Canals Domènech i després a la de P.Tugas.

S'encarregava de la tasca de direcció Lluís Rovira Guinart, de Sabadell, mestre de professió, que engrescat per la família Arús va acceptar el repte alhora que col·laborava amb articles signats amb el pseudònim de Jordi. El periòdic va tenir col·laboradors del poble, comarca i fora comarca:

- Castellar: Joan i Joaquim Abarcat Bosch, Pere Anyé Masriera, Joan Arús Colomer, Vicenç Arús Rovira, A. Ballester, Ricard Benasco, Mn. Josep Boadella, Dr. Amadeu Casanovas, Llorenç Cisa, Vicenç Comes, Miquel Cornet, Ramon Galceran i Sallent, Fidel Guasch Capdevila, Mn. Valerià Llonch, Jaume Pascuet, Josep Puigdomènech, Francesc Roca Galceran, Sebastià Sallent, Mn. Josep Torras Vergés, Josep Vives Borrell.
- Sabadell: Mn. P. Batlle Surial.
- Caldes de Montbui: Pere Argemí.
- Barcelona: A. Riera Guasch i Anfís Sans Rossell.
- Arenys de Mar: Joan Draper.

CULTURA NAIXENT

Cultura Naixent fou el portaveu de l'entitat Centre Cultural Obrer. Els criteris de l'equip de redacció i col·laboradors no eren els d'informar, sinó divulgar els ideals de l'entitat: promoure i fomentar la cultura del sector obrer i potenciar la germanor i la solidaritat entre els treballadors. Els escrits eren preferentment de temàtica científica i pedagògica, amb una clara tendència llibertària i anarquista.

Se'n publicaren 7 números, des de l'1 de juliol de 1932 fins al febrer de 1933, i apareixia mensualment. Estava format per un full simple de quatre pàgines i era bilingüe (i majoritàriament en castellà).

La redacció estava situada en el carrer Major, 33, en el cafè de cal Tort, lloc on es reunia l'entitat que l'editava. Vicenç Roca es va encarregar de la direcció i hi col·laboraren J. Aragay, Camil Carenes, Alfons Gubern, J. Juliana, Vicenç Malla, Lluís Montagut, Marià Sanarau i Lluís Vergés, R. Juliana, J. Humet i A. Calderon.

Nascut enmig de la discussió del projecte d'Estatut d'Autonomia, els ideals de la redacció no quallaren en la població castellarenca dels anys 30 i decidiren plegar abans de canviar-los i sotmetre's a la ideologia que combatien. Popularment hi va haver una política desprestigiadora contra la publicació que va accentuar la decisió final dels redactors.

LA FARGA. SETMANARI CASTELLARENC

La Farga, subtítulat Setmanari Castellarenc, constitueix el millor testimoni social del període comprès entre 1933-1938 i la publicació que ha fet realment el paper d'òrgan de comunicació popular, aprofundint en els problemes socials, i a més sense competència. D'ideologia clarament catalanista, l'objectiu era, tal com deien en l'editorial del primer número publicat, «ser el setmanari de Castellar», enaltir el poble i difondre el catalanisme. L'equip de redacció estava representat per persones de totes les tendències polítiques, cosa que va donar a la publicació un aire políticament plural i que va motivar que en alguna ocasió, sobretot en els últims temps, passés per la censura.

La voluntat de fer un setmanari popular queda demostrada pel mètode escollit per elegir el nom: un concurs públic. El gener de 1933 es va repartir una butlleta per cada casa perquè tothom qui volgués pogués col·laborar en l'elecció. De les 172 propostes rebudes amb 150 noms proposats, fou escollit el que havia tingut més adeptes (3 castellarencs coincidiren en escollir el nom): *La Farga*.

Se'n publicaren 270 números, des del 3 de març de 1933 al 29 d'abril de 1938, i apareixia setmanalment el divendres. Tenia 4 pàgines, tots els escrits eren en català i hi havia publicitat. El preu de l'exemplar era de 20 cèntims i la subscripció mensual, 60 cèntims; el 7 de gener de 1938 es va apujar: 50 cèntims i 1,50 pessetes, respectivament.

54. Una altra font d'informació sobre l'evolució de la vida de Castellar són els programes de festa major. La fotografia correspon a la portada del programa de 1910, el més antic conservat a l'Arxiu d'Història de Castellar. A més de les activitats organitzades durant la festa, hi havia una descripció del terme el 1910 i els anuncis de bona part dels comerços i indústries en actiu.



La redacció es reunia els diumenges a la mateixa impremta, la de Ramon Ribera de Solà, en el carrer del Puig de la Creu, 3. El consell de redacció estava format per: Dr. Pere Fontanet i Josep Sellent, per la Joventut de la Lliga; Ricard Sampere i Valentí Buxadé, per Esquerra Republicana de Catalunya; i Joan Blanquer i Lluís Montagut, com a independents, i en foren freqüents col·laboradors Josep Vives Borrell, Marià Ventura, el poeta sabadellenc Amat Gasolbes, Josep Samaranch, amb el pseudònim Xaff, Lluís Canet, Alfons Gubern, Miquel Santasuana, com a cronista local, J. Carner Germà, Lluís Canet, Quirze Morera, Marià Sanarau, etc. Ramon Ribera era alhora l'impressor i l'administrador.

La popularitat de la publicació està demostrada amb el nombre d'exemplars al qual va arribar la tirada: 400, tenint en compte que en aquells moments el poble tenia uns 4.000 habitants.

Però els esdeveniments de la guerra i el fet que l'impressor fos cridat a files, foren dues de les causes més importants de la seva desaparició.

DEPORTES

Deportes fou el butlletí informatiu de l'entitat esportiva Castellar F.C., però alhora va assumir el paper de setmanari d'abast general del poble, i principalment d'esports, l'únic que ha existit en aquest camp. Fou la primera publicació apareguda després de la Guerra, impresa pel mateix Ramon Ribera de Solà, impressor de *La Farga*. Se'n publicaren 71 números, des del 4 d'octubre de 1945 fins al 23 de gener de 1948, i era en castellà. Apareixia setmanalment, amb una tirada de 400 exemplars. El consell de redacció va tenir diversos llocs de reunió: el Cafè La Rabassada i el Bar Sant Jaume. Estava format pel director, Baltasar Alfonso, i els col·laboradors C. Samaranch, Marià Sanarau, Lluís Vergés, S. Aguilar i un castellarenc dit Casas.

Va desaparèixer el 1948 en ser segrestat per ordre de l'autoritat amb motiu de la publicació de dues cartes, una signada per «Abel de Clasquerí» (pseudònim de Baltasar Alfonso) i una altra per «Sasca» (pseudònim de l'esmentat Casas). Baltasar Alfonso, director del setmanari, va estar empresonat 18 dies, va haver de pagar una multa i li fou retirat el carnet de premsa.

FORJA

Forja és l'únic setmanari existent actualment a Castellar. En el moment de la seva fundació, va néixer com a periòdic castellarenc portaveu de la parròquia, però a causa de la manca d'altres mitjans de comunicació amb continuïtat ha esdevingut l'arxiu escrit de tot el que ha passat al poble en els últims quasibé cinquanta anys. El va impulsar el vicari regent de la parròquia en aquells anys, Mn. Josep M. Bardés, amb el recolzament del rector, Mn. Josep M. Esteve Ribot, i la participació d'un grup de joves d'Acció Catòlica. Tot i ser una publicació adscrita a la parròquia, no va estar exempta dels ensurts provocats per la censura, a causa d'alguns articles.

El primer número es va publicar el 2 de març de 1946; des de llavors, i excepte en les vacances d'estiu, ha anat sortint setmanalment. En un principi era bilingüe, però en els darrers anys només s'admeten escrits en català. Actualment està inscrita a l'Associació Catalana de la Premsa Comarcal. La redacció, encapçalada pel rector de la parròquia com a director, es reunia a la impremta de Ramon Ribera de Solà, en el carrer del Puig de la Creu, 3. Actualment el consell de redacció es reuneix a la rectoria.

Des del maig de 1979 cada número publicat té doble numeració: la que va començar amb el primer número el 1946 i la començada a partir del 26 de maig de 1979.

EL CASTELLARENC

El Castellarenc fou el resultat d'una experiència individual, la d'un noi de 12 anys del carrer de les Bassetes, 9, Francesc Ordeig París, que n'era el redactor, coordinador, administrador i repartidor. El primer número va sortir el 28 de setembre de 1946 i va durar tres anys més; com a únic col·laborador va tenir, i en els últims temps, el seu amic Pere Homet Castelllet.

Cada número constava de 4 pàgines, les escrivia a mà i en feia quatre o cinc exemplars, que distribuïa en llocs de concurrència popular. L'únic guany que obtenia era del repartiment, dels anuncis i del que li donaven els establiments que li venien els exemplars.

El curiós de la revista era llegir els comentaris sobre els esdeveniments del poble des d'una versió infantil i ingènua.

BIBLIOTECA PARA EL HOGAR

Biblioteca para el Hogar fou el primer intent de fomentar l'hàbit de lectura popular a través d'una subscripció. La iniciativa fou de l'impressor Ramon Ribera de Solà.

Se'n publicaren 15 números, des del novembre de 1950 al juliol de 1953. La quota de subscripció era d'una pesseta al mes i a canvi el subscriptor rebia un butlletí informatiu amb la recopilació de llibres que disposava i oferia a tots els socis que volguessin llegir mitjançant aquest sistema de lloguer. Els socis que els interessava adquirir un dels llibres, gaudien del 10% de descompte.

En els últims números també hi havia poesies i notes d'història publicades.

ACTUALIDADES

Actualidades fou una publicació en castellà, amb redacció i administració al carrer de Sant Pere d'Ullastre, 9, de la qual només es coneix el que recull Lluís Vergés Solà en la seva *Història de Castellar del Vallès*.

L'AMIC

L'Amic fou una publicació de tendència d'esquerres amb tres fases diferenciades:

- Del 28 de gener a l'agost de 1978, com a portaveu de l'Associació de Veïns de Sant Esteve. Si bé va néixer com a butlletí intern entre els membres de l'entitat, era distribuït pel poble.
- Del setembre de 1978 al setembre de 1979, de periodicitat mensual, en fou directora Antònia Buxadé.
- Del març a l'agost/setembre de 1980, de periodicitat setmanal, es publicaren 30 números i se n'encarregaren F. Munt, M. López, M. Cubero, L. Mota, etc.

Entre la segona i la tercera etapa hi va haver uns mesos que no va sortir cap número perquè es va fer un replantejament de com hauria de ser la revista, i inclús es va elaborar una enquesta per conèixer exactament què interessava als castellarencs. Tot i el tercer intent, va desaparèixer per manca de col·laboradors i influència social.

LA VEU DE CONVERGÈNCIA

La Veu de Convergència fou el butlletí informatiu publicat pel col·lectiu local de Convergència Democràtica de Catalunya adreçat als militants i simpatitzants. L'objectiu era crear un vehicle d'informació i expressió. Se'n publicaren 13 números, des del juny de 1980 al setembre de 1982.

4 FULLS

4 Fulls fou una revista mensual promoguda pel Col·lectiu 4 fulls, un grup de joves interessats a crear un mitjà d'informació, opinió i expressió per als castellarencs donada la manca de publicacions locals, sense mostrar cap tipus de tendència ideològica ni informativa. El tarannà de la direcció fou coherent i acceptat per un sector majoritari de la població durant el primer temps. Hi havia publicitat.

Se'n publicaren 18 números, des del març de 1981 al gener de 1983. Hom podia subscriure's semestralment per 200 pessetes i el preu de venda de cada exemplar era de 35 pessetes.

Va desaparèixer per manca de recursos econòmics i de col·laboradors.

PLAÇA VELLA

Plaça Vella és una revista editada per l'Arxiu d'Història de Castellar, l'única dedicada temàticament a la divulgació de la història castellanca, des de qualsevol camp d'estudi i investigació. Alguns dels seus números estan dedicats monogràficament a les entitats de la vila que han tingut interès perquè sortís publicat un estudi de la seva història i evolució.

El primer número va aparèixer el 10 de gener de 1981 i des de llavors se n'han publicat 38. Té una tirada de 600 exemplars i una periodicitat quadrimestral.

L'equip de redacció està format per la vocalia de *Plaça Vella* de l'Arxiu d'Història de Castellar.

Es pot adquirir en establiments de papereria i llibreria de la vila o subscriure's a l'entitat editora.

ARTILLETRES

Artilletres és l'única revista literària-artística de la vila i l'edita l'associació cultural del mateix nom. L'objectiu és la divulgació de les belles arts (art, literatura, música i teatre). També hi ha entrevistes i opinions.

El primer número va sortir l'abril de 1986 i des de llavors n'han aparegut 17 números ininterrompudament. La periodicitat és semestral i només s'adquireix per subscripció anual.



55. Un collage de publicacions castellanques.

CASA DE LA VILA

El butlletí informatiu municipal *Casa de la Vila* va néixer com a vincle informatiu entre l'administració municipal i els vilatans residents a Castellar. Inclou informació general i detallada dels projectes municipals, una agenda cultural de les activitats organitzades per les entitats del poble i les regidories de Cultura i Lleure i Joventut, un resum dels acords del ple municipal, un resum de petites notícies sobre temes actuals i un apartat d'opinió reservat per als partits polítics amb representació en el consistori municipal.

Va aparèixer l'octubre de 1987 i des de llavors se n'han publicat 75 números. Les tasques de coordinació, redacció i impressió són dirigides des de la regidoria de Cultura. Actualment té una tirada d'uns 5.300 exemplars i una periocicitat mensual. Es reparteix gratuïtament per totes les cases de Castellar i en llocs concrets de les urbanitzacions.

VILA QUE PIULA

El butlletí informatiu d'Iniciativa per Catalunya va néixer com a vehicle d'informació del grup municipal Iniciativa per Catalunya cap a la població de Castellar i publicava articles d'informació i opinió sobre els esdeveniments ocorreguts a la vila.

Es publicaren un total de 5 números des del setembre/octubre de 1988 a l'octubre/novembre de 1989. Des de llavors no ha aparegut cap altre número.

CASTELLAR POPULAR

El butlletí informatiu del Grup Municipal Popular va néixer com a vehicle d'informació del grup municipal d'Alianza Popular (avui Partido Popular) cap a la població de Castellar i publicava articles d'informació i opinió sobre els esdeveniments ocorreguts a la vila.

Es publicaren un total de 4 números des de l'octubre de 1989 al 1991. Des de llavors no ha aparegut cap altre número.

LA VEU DE L'OPOSICIÓ

La Veu de l'oposició va néixer de la iniciativa comuna entre els grups municipals d'Esquerra Republicana de Catalunya, Iniciativa per Catalunya i Partit dels Socialistes de Catalunya.

El primer número va aparèixer el març de 1992 i des de llavors se n'han publicat 8. Es distribueix gratuïtament per les cases de la població.

VEÏNS

Veïns és el butlletí editat per l'Associació de Veïns de Sant Feliu del Racó des del setembre de 1991 com a mitjà de comunicació de la mateixa associació.

S'hi tracten els temes d'actualitat de Sant Feliu del Racó, els assumptes per resoldre relacionats amb el nucli, i alhora publiquen articles d'opinió dels mateixos veïns i hi ha apartats d'entreteniments.

Des del setembre de 1991 han publicat 6 números.

EL BUTLLETÍ DE L'ESQUERRA

A finals del setembre de 1994 va sortir el número 0 d'aquesta publicació, promoguda per la Secció Local de Castellar del Vallès d'Esquerra Republicana de Catalunya i la J.E.R.C. com a vehicle d'informació del projecte de l'ERC.

A aquestes publicacions caldria afegir els butlletins informatius de caire intern que han editat i editen les entitats per als seus socis amb el recull d'activitats de l'entitat, i les revistes que s'editen a cada una de les escoles de Castellar com a taller de treball dels alumnes o com a portaveu de l'associació de pares (*La Veu*, de l'Escola Emili Carles-Tolrà; *Coses*, de l'Escola Sant Esteve; *Full Obert*, del Col·legi El Casal i *Setciències*, del Col·legi La Immaculada).

El butlletí més antic quant a inici de publicació és el de la Societat Castellarenca, que es va publicar per primera vegada el juny de 1901, i el publicat des de fa més anys ininterropudament, el del Centre Excursionista de Castellar, des del 1965, quan era Secció Excursionista de l'Ateneu Castellarenc.

GESTIÓ DEL MUNICIPI (I)

1. PRIMERES FORMES D'ORGANITZACIÓ

L'organització política del municipi de Castellar ha estat gestionada a través de diversos càrrecs i institucions al llarg de la història.

Els propietaris de l'alou de Castellar (els comtes de Barcelona, l'abat del monestir de Sant Llorenç del Munt i la família Clasquerí) nomenaven un «batlle» com a representant i executor de les seves ordres, mentre que la família dels Montcada, Gastó vescomte de Foix, els senyors de Ribatallada i Joan de Togores, feudataris del castell de Castellar per manament reial entre els segles XII i XIV, nomenaven «castlans», com a responsables directes del castell i del territori. En ambdós casos tan el batlle com el castlà era un representant del propietari que era qui posseïa realment el poder.

Les primeres formes d'organització política documentades són:

- La Cort del Batlle o Cúria Senyorial: un tribunal de justícia administrat directament pel senyor del terme del castell de Castellar, altrament anomenat mer i mixt imperi.

- La Universitat o Consell General de Castellar: òrgan representatiu del poble encapçalat pel batlle, nomenat pel senyor, que va substituir les reunions de caps de famílies.

Ambdues són els dos primers òrgans de govern municipals. L'Ajuntament, format pel consistori municipal, deriva de la Universitat i n'hi ha constància des de la primera dècada del segle XIX.¹

Cal destacar també l'organització territorial eclesiàstica a través de les parròquies, que van jugar un paper molt important a part del propi, perquè constituïen també punts de recaptació dels béns corresponents a l'església. Els termes parroquials han quedat progressivament integrats als termes municipals. En el cas del terme de Castellar hi ha hagut des de sempre dues parròquies independents: Sant Feliu del Racó i Sant Esteve de Castellar.

1.1. Cúria senyorial i batllia

Amb l'adquisició de la jurisdicció del terme i castell de Castellar la família Clasquerí va esdevenir-ne el senyor del mer i mixt imperi (jurisdicció civil i criminal) i es va iniciar l'exercici de la Cúria Senyorial, cosa que significava el govern sobre els vilatans, i que era administrada per un batlle i altres funcionaris escollits pel senyor.²

Per les dades extretes de la investigació de la documentació de la Cúria Senyorial³ es pot deduir que aquesta va exercir una forta pressió sobre la Universitat i els habitants singulars de les parròquies inscrites en el terme. El senyor era el màxim representant del tribunal i jutge dels seus vassalls, amb l'objectiu de protegir els seus interessos i les jurisdiccions de la senyoria. A part del batlle, en formaven part el procurador fiscal, el nunci, el notari, oficials i ministres.

La senyoria dels Clasquerí actuava sobre el terme i castell de Castellar, que comprenia les parròquies de Sant Esteve de Castellar, de Sant Feliu de Castellar o del Racó, de Sant Julià d'Altura i de Sant Pere de Terrassa. L'objectiu de la Cort del Batlle era el bon govern i l'administració del Castell de Clasquerí i del terme de Castellar per tal d'assegurar els drets dels senyors i mantenir l'ordre, i alhora preservar els seus interessos. El règim senyorial va continuar vigent durant els segles XVI i XVIII tal com ho demostra la continuïtat de:

- La cort o tribunal senyorial.
- El mer i mixt imperi.
- El dret d'homenatge i Sacrament al qual estaven obligats tots els vassalls.
- El dret de capbreuació.
- Les deduccions de collita a través del pagament del delme, tasca, quarts i quints, com a dret del senyor sobre els seus vassalls.
- Els drets senyorials sobre la terra, que es barrejaren i confongueren amb els drets alòidals o de propietat: abusos econòmics (dret del monopoli del molí i prohibició d'anar a moldre en un altre molí, prohibició de vendre blat, sègol, vi i altres productes i de sembrar noves terres sense prèvia llicència, dret del monopoli de l'aigua, dret a percebre censos de la terra amb forma de parts de la collita o en diners), abusos de tipus consuetudinari (adobar els camins, arreglar els camins després dels esllavissaments dels aiguats, prohibició de caçar, d'agafar nius i ous d'aus de rapinya, de deixar pasturar animals en les seves terres, dret a un vas d'aigua, etc.).

El batlle era el representant del senyor i com a tal li feia jurament de fidelitat,⁴ però era nomenat principalment per a la defensa dels interessos patrimonials, sobretot quan els senyors deixaren de residir a Castellar per anar a viure a la ciutat. Era un ofici retribuït amb «salaris, sueros, drets, proveïments, garanties i honres preeminents».

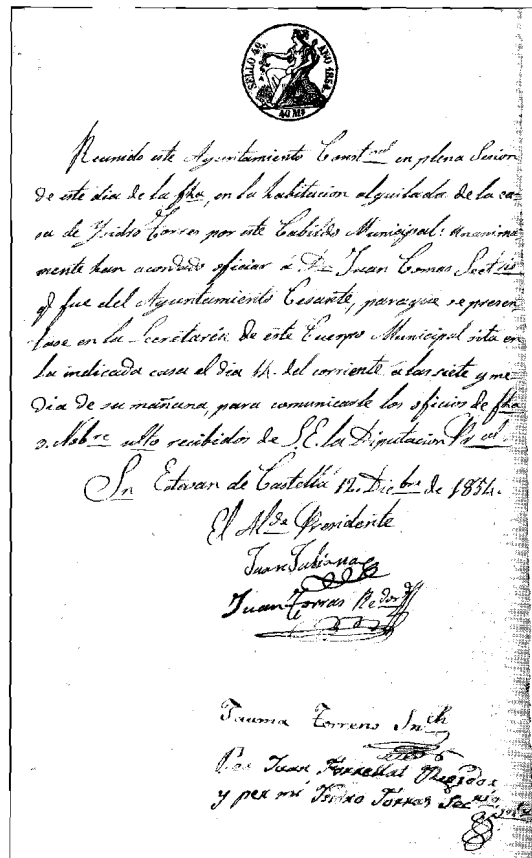
La seva tasca pública era posar pau, fer complir els compromisos i pagaments, atendre les reclamacions, perseguir els criminals i encapçalar i presidir el Consell General de la Universitat. Actuava en aspectes econòmics (concessions de molins, com a comissionat en les vendes de masies, com a marmessor en les vendes dels fruits de la batllia), en aspectes polítics (prestació d'homenatge, lectura de pregons, publicació de crides referents a decisions i ordres del senyor a la Plaça de les Fàbregues, concessió de permís per celebrar assemblees o reunions de la Universitat formant part de l'òrgan rector) i aspectes jurisdiccionals (exercici del mer i mixt imperi dins dels límits i possessions jurisdiccionals, aixecament de cadàvers), però sempre sota i per ordre del senyor i amb l'obligació de rendir-li comptes puntualment en el llibre de registre.

El consell municipal o Universitat era el règim o organisme de govern propi, format per un sector d'habitants (caps de família o persones destacades). Joan de Togores li va concedir el privilegi de reunir-se i tenir economia pròpia. El 2 de desembre de 1485 el rei Ferran el Catòlic va atorgar a la Universitat i als habitants de la parròquia de Sant Esteve de Castellar el privilegi de poder-se reunir a la plaça, la plaça pública de les Fàbregues o de Sant Esteve de Castellar,⁵ al so d'un toc de campana, d'elegir el seu síndic i discutir els assumptes que els afectessin.

Del consell se sap que tenia una escassa activitat (el primer acte escrit del Consell de la Cúria de Castellar és del 22 d'abril de 1585). A més els seus membres no responien a les convocatòries, tal com ho demostren les crides obligant a assistir a la reunió i la llista de faltes de cada home singular que en formava part. Sembla que només es reunia en casos d'assump-tes importants. Estava format per homes a manera individual del terme (les 2/3 parts dels particulars del terme, caps de família o focs, en total entre 30 i 40) entre els quals es repartien les funcions: imposar i recaptar impostos (talla i questa), regular l'explotació i utilització dels boscos de propietat reial, proveir de blat en temps de males collites (Sindicat del Blat), elegir i nomenar els administradors de les cofraries i ordenar la defensa local. Hi ha constància de l'existència de diversos càrrecs: dos síndics i un clavari, (elegits pel típic sistema català d'insaculació), un oïdor de comptes, recaptadors d'impostos, etc.

La Universitat va lluitar amb els mitjans que tenia contra la pressió jurisdiccional del senyor i els drets que aquest encara exigia (delmes, quèsties, obligació a capbrevar), però no

56. Acta municipal del 12 de desembre de 1854, corresponent a la primera reunió del consistori en la seu de la Casa de la Vila, situada en una habitació de la vivenda d'Isidre Torres en el «centre del poble» llogada per l'administració municipal. Hi firmen l'alcalde, Joan Juliana, el síndic, Jaume Torrens, els regidors Joan Torras, Joan Forrellat i el secretari interí, Isidre Torras. (Actes municipals de l'Ajuntament de Castellar).



va poder, tal com ho demostren la carta del 20 de desembre de 1486 dirigida pel rei Ferran a Maria de Sentmenat, vídua de Guerau de Clasquerí i tutora dels seus fills, Ferran i Dionís, i la ratificació del rei Felip el 26 d'octubre de 1585 a una súplica de la Universitat.

En el primer cas el rei Ferran exigia a Maria de Sentmenat, al seu fill Joan Pere de Sentmenat i al seu procurador, Lluís de Montarols, que respectessin el privilegi que havia concedit a la Universitat de Les Fàbregues de poder tornar a formar part del patrimoni reial previ pagament de la lluçió, la qual ja havia estat dipositada en una taula de Barcelona, i no es repetissin les amenaces que havien fet a les persones que pel seu ofici estaven implicades en el procés de lluçió, sota pena de 2.000 florins d'or.⁶

Entre 1486 i 1585 els fills de Maria de Sentmenat, Ferran i Dionís, es repartiren el domini civil i eclesiàstic respectivament, però la Universitat no deuria obtenir el que per privilegi li pertocava, si tenim en compte la ratificació del rei Felip II el 26 d'octubre de 1585 del privilegi del 1485, és a dir, dels següents punts:

— Que els prohoms poguessin constituir síndics i altres si fossin necessaris. El Rei hauria de constituir aquests síndics en procuradors que a partir d'aquell moment serien elegits pels prohoms, i recuperar la carta d'empenyorament de Joan de Togores.

— Que el terme no pogués ser venut o empenyorat per la Corona Reial, i en el cas que ho fes, els prohoms i els habitants de les parròquies inscrites dins el terme de Castellar podrien defensar-se amb armes quedant absolt de qualsevol mort.

— Que per consentiment reial el poble esdevingués «carrer de Barcelona» per no ser alienats i poder usar els privilegis, immunitats, franqueses, costums i usos de Barcelona.⁷ Les condicions que comportava el dret de carreratge eren les següents: garantia de seguretat en cas que el poder reial tingués la intenció d'empenyorar la vila, administració directa per part dels consellers de Barcelona, privilegi de «Reconeverunt proceres...» (Reconegueren els patricis...) i dret de la Universitat de poder fer servir els símbols de l'escut de Barcelona i ocupar un setial en el saló del Consell de Cent de Barcelona.

— Que poguessin convocar i reunir el Consell per crear un o més síndics, vendre el censal mort fins a una quantitat de 700 lliures barcelonines i imposar delmes, talls i imposicions durant el temps necessari per poder pagar la redempció sobre la qual haurien de contribuir tots els pobles i parròquies del terme que hi tinguin terres, honors i possessions.

— Que a la Universitat i als homes singularment els fos atorgada una plaça del terme, anomenada fins llavors de les Fàbregues i a partir d'ara Plaça del rei, i poguessin nomenar sometent per perseguir els delinqüents.

— Que les persones que haguessin delinquit en les parròquies del terme els fos feta definició i remissió només pels delictes comesos de bandolerisme i seguint capitans de remença.

— Que els prohoms i homes singulars poguessin elegir més veus en el Consell General, que el Rei nomenés un batlle (i li confirmés l'exercici de la jurisdicció civil i criminal, el poder de crear saig i assessor, i d'anar pels camins reials amb bastó d'oficial reial) i una taula de tres jutges, oficials reials amb un salari de 6 lliures/any, servint per trienni.

— Que hom pogués anar a moldre tant a dins com a fora del terme.

— Que la carnisseria fos de la Universitat i dels habitants.

— Que la fàbrica o ferreria fos restituïda a la Universitat.

— Que la Universitat pogués elegir escrivà per a qualsevol acte del batlle i, en absència d'aquest, pel Veguer de Barcelona.

La Universitat només va aconseguir el privilegi de reunir-se a la Plaça i constituir dos síndics, cosa que demostra la força del poder senyorial.⁸

1.2. Ajuntament

L'organisme municipal de l'Ajuntament va derivar directament de la Universitat, i cal interpretar-los com a representants dels habitants del terme, dins de concepcions polítiques diferents. Per exemple l'elecció del cap del consell: el batlle era nomenat pel senyor de Castellar fins al segle XVIII i a partir del segle XIX és mencionada la figura de l'alcalde com a màxim responsable del govern municipal elegit entre tots els castellarencs elegibles. El sistema d'elecció ha estat diferent segons l'època: primer per nomenament del Govern Civil de Barcelona entre tots els candidats, en segons quins períodes a través de llistes obertes, i posteriorment a través d'eleccions.

És difícil situar la frontera entre les dues realitats, perquè fins a finals del segle XVIII els senyors de Castellar van continuar exercint la jurisdicció i la Cúria Senyorial, el seu poder.

A mitjans del segle XVIII, concretament el 1754, la Universitat de Sant Esteve de Castellar va obtenir del rei Carles III, és a dir, directament del poder reial, la firma de les ordenances que havien elaborat com a modificació dels Bans de Batllia referents als càstigs i penes imposades als delictes de transgressió i danys de propietat. Vol dir que aquests bans encara eren vigents.

En la documentació conservada sobre un assumpte ocorregut cap al 1772 es veu clarament com en aquells moments ja existia una dualitat entre el poder feudal i el poder de les institucions polítiques civils. Entre 1772 i 1774 els Sala, fabricants d'indianes de Barcelona, van moure cel i terra per aconseguir que Maria Pèlachs i el seu fill els venguessin les terres situades al costat de les que els havien venut Ignasi i Francesc Galí, propietaris de Fontscalents, per poder instal·lar una fàbrica i un martinet per refinar metall brut provinent de les Índies americanes. La propietària del terreny no volia vendre'l i els Sala al·legaven l'autorització de l'Intendent General de Catalunya, per poder fer servir l'aigua, construir preses, sèquies i conductes necessàries per a aquesta activitat industrial. Davant la negativa de Maria Pèlachs a fer cap tràmit per vendre, van demanar la intervenció del regidor degà i el batlle perquè per ofici demanés als propietaris que elegissin pèrits per valorar el terreny, i en cas de no voler-ho, els elegís ell (en cap moment s'especifica que estigui actuant en nom del senyor com es fa constar en la documentació anterior). Finalment els senyors de Castellar també van intervenir-hi: a través del seu procurador van enviar una carta a l'arquitecte nomenat expert tercer en la causa pendent a la Intendència General de Catalunya, en què li recordaven que malgrat l'autorització d'aquesta institució als Sala de poder fer servir l'aigua i construir tot el que fos necessari per aprofitar-la, els «amos» de les aigües del terme de Castellar eren ells tal com constava en la donació perpètua que els havia fet Gastó de Montcada el 1312, i per tant els Sala no podien prendre ni utilitzar-les sense el seu consentiment encara que Maria Pèlachs els hagués venut les terres.⁹

A mitjans del segle XIX els descendents dels Clasquerí només eren senyors del castell, no del terme. Mn. Vergés Mirassó era prou explícit quan feia aquest comentari: «Per refundir-se en la mateixa família els honors i títols de les (famílies) de Clasquerí i Cassador, i a l'ésser els caps d'elles Senyors Jurisdiccionals del poble i terme i nomenar fins als darrers segles, els Ajuntaments, el de Castellar i Sant Feliu del Racó (...)».¹⁰

Tot i que Castellar ara està vinculat administrativament a Sabadell, fins a finals del segle XIX el municipi de Sant Esteve de Castellar va dependre del districte judicial de Terrassa;¹¹ en el 1896 consta que pertanyia al districte de Sabadell, del qual encara pertany.¹² Tot i



57. Segons la veu popular la primera Casa de la Vila va estar situada en el carrer del Puig de la Creu, número 3.

així encara en l'actualitat l'administració municipal de Castellar depèn en alguns àmbits del districte de Terrassa.

L'organització municipal estava integrada per l'alcalde president, un síndic, un secretari i diversos regidors.¹³ Més tard es van constituir Comissions i Junes locals (Comissió d'Obres, Junta local de l'Impost de Consums) encarregades dels diferents temes; cap als anys 30 apareixen mencionades ja les «conselleries», avui designades «regidories», i existia el nunci, encarregat de llegir públicament els acords i decisions de competència municipal, en forma de crides.

Una referència concreta a la situació política de l'Ajuntament a finals del segle XIX és la topografia mèdica de Castellar escrita per Pere Vergés Vernis, metge de professió i que va ocupar una de les dues places titulars de metge a Castellar durant 35 anys. Ho descrivia així: «(...) ya que ni existe verdadero caciquismo, ni se rechaza a nadie de la gobernación de la cosa pública: los más listos en exponer planes económicos favorables al público, sea quien quiere que los predique, y venga del campo que viniere, se la encierra dentro del terreno práctico, es nombrado concejal, donde no es posible realizar concepciones, algunas veces utópicas, que se han forjado al calor de improvisación (...)».¹⁴

El 1910 l'administració municipal demanava la separació entre la Hisenda de l'Estat i la del Municipi, autoadministració i autonomia en les decisions sobre temes referents al municipi per poder municipalitzar els serveis. A més consideraven que els recursos municipals eren escassos per les aportacions municipals a l'estat i a la província.

Amb l'esclat de la Guerra Civil, l'Ajuntament constitucional fou abolit i el Comitè Antifeixista es va encarregar de la gestió municipal fins que no es va formar una gestora el mes d'octubre del mateix any, el 1936. Durant aquest període de temps hi va haver una contínua confusió entre les competències de l'Ajuntament i del Comitè.

Durant el període comprès per la dictadura franquista, entre 1939 i 1979, el Govern Civil va continuar nomenant les persones per formar el consistori municipal, com a alcalde i regidors. Des de les noves eleccions municipals del 1979 els membres del consistori municipal són elegits democràticament pel poble entre les llistes dels partits polítics presentats.

2. EDIFICIS DE LA CASA DE LA VILA

Fins a mitjans del segle XIX el consistori municipal no va tenir cap espai concret on reunir-se. Això es dedueix de la decisió presa pel consistori el 9 de desembre de 1854 sobre la possibilitat de llogar una habitació de la casa propietat d'Isidre Torres, situada en el centre del poble.¹⁵ En aquest mateix document s'especificava que l'Ajuntament no tenia ni casa pròpia ni llogada per celebrar sessions i judicis, amb taula i arxiu per a la secretaria del públic, i per això acceptaven l'oferta i el preu de lloguer exigint per Isidre Torres: 160 rals a l'any.¹⁶

Encara van haver de passar quasibé cinquanta anys (fins al 1900) perquè el municipi disposés d'un edifici propi, la primera Casa Consistorial de Castellar. Estava situat en el carrer Major i la primera referència de la seva existència és del 1878, quan era el Casino-Cafè del Porvenir, segons la redacció feta per l'Associació Catalana d'Excursions Científiques de Barcelona en la seva visita al nostre poble, en la qual explicaven que després de sopar van passar la vetllada en aquest cafè. Testimoni de l'existència d'aquesta entitat són les lletres del rètol Cafè del Porvenir trobades durant les tasques de restauració de la façana el 1901.

Cap a finals del segle XIX el local era conegut com el cafè de cal Viñas, propietat o regentat per un germà del forner Isidre Viñas Cusidor. En aquest cafè, possiblement l'únic que existia en el poble a part del cafè de cal Sardanet, situat en el mateix carrer Major amb el carrer de Colom (actual edifici de l'Ateneu), s'hi reunia una colla de caçadors afeccionats al cant, els mateixos que pocs anys després van constituir la Societat Coral La Llebre. A principis de segle Emília Carles Tolrà va adquirir l'edifici per cedir-lo al consistori per a ús públic (acte protocol·litzat davant del notari Juan Sempan Roig el 28 de juliol de 1900), tal com ho recorda la inscripció de la placa de marbre col·locada sobre les escales d'accés al primer pis, i va costejar les despeses de restauració. El paleta Emili Puig i el fuster Josep Girbau es van encarregar de les obres d'adequació de l'edifici, i l'arquitecte Emili Sala Cortès, de la restauració de la façana. L'edifici fou beneït el 15 de juny de 1902 pel cardenal bisbe de la Diòcesi de Barcelona, el Rnd. Salvador Casañas Pagès, però les obres continuaren fins 1917-1918, per culpa de diversos impediments.

Des de la seva inauguració fins al setembre de 1994 les oficines administratives municipals van estar situades en aquest edifici, excepte el període corresponent a la Guerra Civil, ja que a principis de desembre de 1936 el Comitè Antifeixista va traslladar el Consell Muni-

pal i el Jutjat de Pau a la «casa-torre de can Tolrà» (Palau Tolrà), després d'haver estat incautat, i en el carrer Major només van quedar dues conselleries.

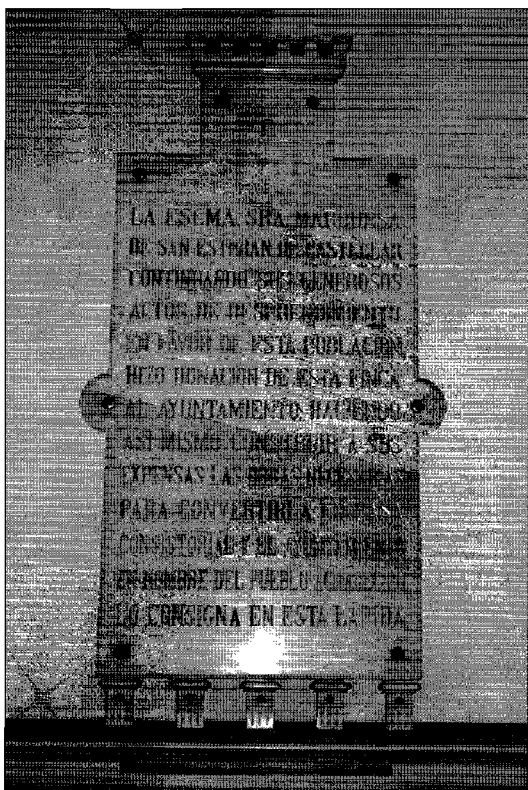
Des de després de la guerra es van fer diverses remodelacions interiors per tal d'aprofitar al màxim l'espai disponible, i en els darrers setze anys es van descentralitzar algunes regidories a causa de la necessitat d'ampliar algunes de les dependències per millorar el servei i l'atenció al públic. Aquestes regidories estaven distribuïdes dins del poble en vivendes de propietat municipal.

Durant la Festa Major de 1966 s'inauguraren les tres pintures murals (pintades sobre tela) que decoren l'interior de la Sala de Plens, corresponent a l'antiga sala de ball del Cafè. Els autors són tres pintors castellarencs i tracten temes propis de la realitat del poble a mitjans dels anys 60:

- La de la paret de la dreta és de Lluís Valls Areny i representa el procés d'industrialització i d'expansió del poble.
- La de la paret de l'esquerra és d'Alfons Govern Campderrós i representa el panorama desolador després de les inundacions de 1962 i el ressorgiment de la zona.
- La de sobre la porta d'entrada, és de Raimon Roca Ricart i represent la tasca de l'Obra Social Benèfica en l'atenció de les persones grans i l'activitat de la joventut castellarenca en les instal·lacions del Gimnàs municipal.

Fins l'octubre de 1988 en la planta baixa d'aquest edifici hi va haver el Jutjat de Pau, tot i ser un servei no depenent del municipi. Des de llavors les oficines del Jutjat estan situades en el carrer Major, en l'antic edifici dels safareigs de la Baixada de cal Verge.

Actualment tota l'administració municipal està concentrada entre el Palau Tolrà i l'Ateneu.



58. Al capdamunt de les escales del carrer Major, 74, antic cafè de cal Viñas, seu de l'Ajuntament fins al setembre de 1994 i Casal d'Entitats des del febrer de 1995, hi ha una placa de marbre que commemora les obres de remodelació de l'edifici costejades per Emília Carles Tolrà a principis de segle perquè pogués ser Casa de la Vila.

A partir de l'1 de desembre de 1992 les regidories de Cultura i de Lleure i Joventut van entrar en funcionament en la seva nova seu: l'edifici restaurat de l'antic Ateneu Castellarenc en el carrer Major.

En el ple del 28 de juny de 1994 l'Ajuntament va aprovar per majoria absoluta el trasllat de la seu de la Casa de la Vila en el Palau Tolrà, residència de la família Tolrà, situada en el carrer General Boadella, 1. El trasllat de les dependències municipals es va fer durant la primera setmana de setembre i es va inaugurar el dia 9 de setembre, en el marc de la festa major, amb l'assistència de l'Honorable Consellera de Governació de la Generalitat de Catalunya, la senyora Maria Eugènia Cuenca Valero, tal com consta en la placa de marbre del vestíbul del Palau.

L'antiga Casa de la Vila del carrer Major ha estat remodelada com a Casal d'Entitats i és la seu de 14 entitats del poble.

3. PRESSUPOSTOS MUNICIPALS

La llista següent recull totes les assignacions pressupostàries ordinàries de l'Ajuntament de Castellar des de la primera de la qual se'n té constància, 1834. En aquests 160 anys l'evolució de les quantitats ha estat ascendent d'acord amb l'evolució de la societat catalana i castellarenca:

Taula núm. 3

1834	1.121,49 pessetes	1940	169.243,80 pessetes
1845	13.720,00 pessetes	1945	262.334,84 pessetes
1846	885,60 rals (matrícula industrial)	1950	392.576,92 pessetes
1847	973,38 rals (matrícula industrial)	1955	753.997,00 pessetes
1850	13.560,00 pessetes	1960	1.335.944,00 pessetes
1860	19.335,00 pessetes	1965	2.715.411,18 pessetes
1870	19.990,00 pessetes	1970	7.038.568,00 pessetes
1880	22.940,76 pessetes	1975	22.598.109,00 pessetes
1890	30.480,73 pessetes	1980	94.076.983,00 pessetes
1900	26.103,73 pessetes	1985	260.000.000,00 pessetes
1910	38.456,55 pessetes	1990	602.621.000,00 pessetes
1920	60.207,81 pessetes	1994	910.000.000,00 pessetes
1930	122.526,10 pessetes	1995	1.063.200.000,00 pessetes

Com a curiositat reproduïm quatre pressupostos municipals de Castellar (o una part especificada) corresponents a quatre períodes ben diferents.

I. Pressupost de 1885

El 5 de juny de 1885 la Junta Municipal presidida per l'alcalde Ignasi Juliana Albert va aprovar el pressupost ordinari de l'Ajuntament corresponent a aquest any.

Taula núm. 4

• Despeses

— Cap. I: despeses de l'Ajuntament	4.664,00	
— Cap. II: policia de seguretat	25,00	
— Cap. III: policia urbana i rural	860,00	
— Cap. IV: instrucció pública primària	8.810,58	
— Cap. V: beneficència municipal	1.875,00	
— Cap. VI: obres públiques	1.875,00	
— Cap. VII: correcció pública	387,60	
— Cap. IX: justícia i crèdit legal	9.901,77	
— Cap. X: obres de nova construcció	500,00	
— Cap. XI: calamitats públiques	1.000,00	
TOTAL DESPESES	27.773,95	pessetes

• Ingressos

— Cap. III: impostos especials	100,00	
— Cap. VI: correcció pública	100,00	
TOTAL INGRESSOS	200,00	pessetes

• **Dèficit resultant** 27.573,95 pessetes

• Recursos legals per cobrir el dèficit (Cap. IX)

— Art. 1: recàrrec 18% sobre quotes Contribució territorial	4.290,18	
— Art. 2: recàrrec 18% sobre tarifes industrials	3.196,24	
— Art. 3: recàrrec 70% sobre <i>cupo</i> consums Tresor	9.800,00	
— Art. 5: repartiment entre veïns	10.287,53	
IMPORT TOTAL INGRESSOS	27.773,95	pessetes

II. Pressupost ordinari de 1931

El primer equip de govern municipal republicà, presidit per l'alcalde Antoni Tort Rocavert, va publicar el 1932 una memòria.¹⁷

El pressupost ordinari de 1931 era de 150.846,81 pts, però amb els suplements de crèdits i les resultes (pendent de pagament de 1930), pujava en total a 195.654,12 pts., distribuïts en els següents conceptes:

Taula núm. 5

— Obligacions generals	58.098,81	
— Representació municipal	2.800,00	
— Vigilància i seguretat	725,00	
— Policia urbana i rural	15.528,00	
— Recaptació	500,00	
— Personal i material	21.400,00	
— Salubritat i higiene	7.100,00	
— Beneficència	6.905,00	
— Assistència social	400,00	
— Instrucció pública	2.000,00	
— Obres públiques	50.879,00	
— Foment d'interessos	1.557,00	
— Imprevistos	4.000,00	
— Resultes	23.727,31	
TOTAL	195.620,12	pessetes

III. Inversions municipals 1965

El 1965 el poble de Castellar va guanyar el Premio Diputación, concedit pel Governador Civil i el Jefe Provincial del Movimiento, corresponent al Primer Concurso Provincial de Embellecimiento de Pueblo, convocat per a pobles de 5.000 habitants (Castellar en aquells moments en tenia 6.103); el consistori va presentar les següents dades en relació al pressupost municipal:

Taula núm. 6

— Urbanització de carrers	308.000	
— Urbanització de Sant Feliu del Racó	123.000	
— Conservació d'edificis públics	99.000	
— Modernització escorxador	157.000	
— Menteniment places i jardins	65.000	
— Senyalització del tràfic	12.000	
— Manteniment i arranjament de la Casa de la Vila	215.000	
— Sanejament (2 estacions depuradores a l'oest del poble)	1.741.432	
— Instal·lació d'enllumenat públic (44 faroles) ¹⁸	93.500	
— Adquisició làmpares elèctriques (enllumenat públic)	150.000	
TOTAL	2.963.932	pessetes

IV. Pressupost de 1994

Taula núm. 7

— Pressupost ordinari:	910.000.000 pessetes
— Programa d'inversions:	660.000.000 pessetes

4. SERVEIS I INFRAESTRUCTURES MUNICIPALS

En aquest apartat es pretén fer una valoració general de quines han estat les actuacions municipals, quant a la millora de les condicions de vida, així com en equipaments, a Castellar, amb les dades de què es disposen.¹⁹ Cal tenir en compte que el salt qualitatiu de la vida ha estat producte dels avenços del segle XX i que per tant la major part de les infraestructures actuals són producte de la gestió municipal més recent.

4.1. Primeres dotacions d'equipaments i serveis

Les primeres referències sobre els serveis dels quals disposaven els habitants del terme de Castellar són els bans i les crides fetes pel batlle, que actuava d'acord amb les disposicions ordenades pel senyor que l'havia nomenat. Les primeres crides daten del segle XV, segons l'arxiu de la Cúria de Castellar²⁰ i n'hi ha fins al segle XVIII.

Aquestes crides diuen que se celebrava mercat a la plaça nova, actual Plaça del Mestre Gelonch; en aquest mateix lloc hi havia instal·lades les taules dels carnisers. El consell de la Universitat es reunia en la plaça Vella, en el porxo del mas Crupell, al toc de les campanes de l'església, i existia el sometent i el Pacte d'Unió i Germandat com a encarregats de mantenir l'ordre i la pau pública o actuar en cas de foc. Com a curiositat afegim també que el poble disposava d'un pou, dit de les Fàbregues, del qual la gent treia aigua amb l'obligació de taparlo després d'extreure-la.

Un estudi acurat de les actes municipals ens informaria àmpliament, i alhora es podria corroborar tota la informació coneguda a través de Mn. Antoni Vergés Mirassó i autors posteriors, de les activitats de l'Ajuntament de Sant Esteve de Castellar en els segles XIX i XX. El que se sap és el que successivament els autors dels llibres sobre Castellar han recollit.

Subministrament d'aigua

Fa prop de dos-cents anys els subministraments d'aigua a l'abast dels habitants de Sant Esteve de Castellar continuaven sent els pous, els recs i les sèquies, tot i que les condicions higièniques d'aquestes no eren les més recomanables; Joan Comas Romeu (1800 -1882), metge de Castellar i Sentmenat, va procurar per a la canalització de les aigües pluvials i les residuals d'ús domèstic.

Els veïns del carrer de la Mina tenien l'aigua de la deu situada en aquest carrer, provinent de la Pedrera del Comas i propietat de Joan Comas Barbany, que subministrava aigua als safareigs públics construïts en aquest carrer i també als seus veïns.

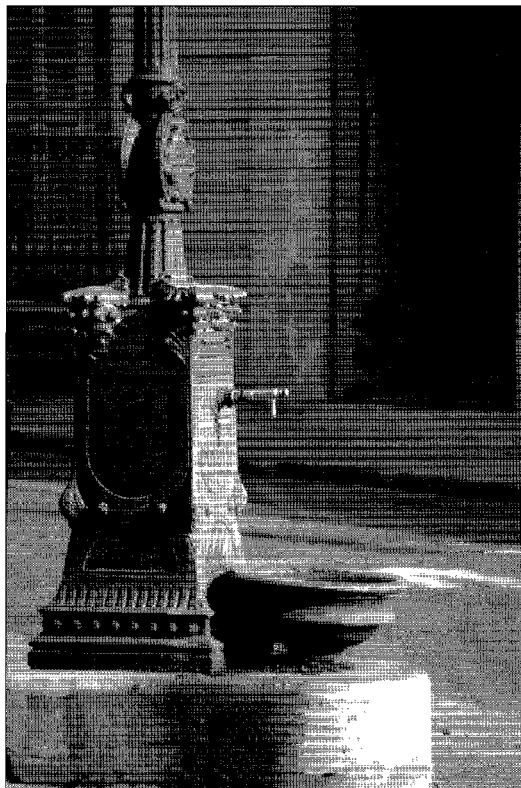
La primera captació, canalització i distribució d'aigua en l'interior del poble es va fer el 1879 mitjançant fonts públiques. L'aigua provenia de les fonts més properes situades a unes cotes superiors fàcils de captar, en el torrent de Canyelles, emmagatzemada en dipòsits. Per commemorar el fet es va col·locar una columna de ferro amb dues aixetes al mig de la Plaça del Mestre Gelonch. El promotor d'aquesta obra va ser Josep Tolrà Abellà, el qual es va guardar una part d'aigua per a ús particular.

Durant els anys 20 es van fer diverses millores donada la necessitat d'augmentar el subministrament:

— Es va fer la captació de les sobres del dipòsit de la Font dels Casots, la resta de l'aigua que neixia i corria pel Torrent de Canyelles i les fonts afluent.

— El 1923 es va constituir la Unió de Regants del Torrent de Canyelles. El 16 de juliol de 1922 es va formalitzar el document de protocol i el conveni de la Unió, en el qual es recullen quinze pactes relacionats amb les condicions de la concessió, entre ells el de desviar dels safareigs l'aigua dels carrers de Sant Llorenç, Plaça Nova, Major, Sant Iscle, Passeig Tolrà i Centre per evitar l'aigua bruta de les sèquies.

— El 1925 l'Ajuntament va emprendre el projecte d'ampliar-lo amb la captació de les aigües de la Font de Turell fins a l'interior del poble. Es sol·licitaren els serveis tècnics de l'enginyer J. Ferrer, de la Casa Locher, S.A. i malgrat alguns problemes inicials, el projecte es va tirar endavant. El 24 de juliol de 1927 fou beneïda solemnement la font situada en la paret de la casa del senyor Martí Massaveu per Mn. Josep M. Esteve, després de missa. A l'acte assistiren els representants de les màximes autoritats civils i militars (el Sr. Milans del Bosch, governador civil, Sr. Barrera, governador militar, Josep M. Milà Camps,



59. Un exemplar de les fonts públiques corresponents a la primera portada d'aigua potable a dins del poble, el 1879.

el Comte de Montseny, President de la Diputació de Barcelona, l'alcalde Santiago Gorina, els regidors i el Jutge de Pau, Josep Perich, i alguns veïns de Sant Feliu del Racó amb el seu representant en el consistori) i de la Unió Patriòtica, que foren rebudes pel consistori en els Pedrissos i es dirigiren junts cap a l'església. L'acte es va cloure amb un dinar per a 200 comensals en el Saló de l'Ateneu. Aquest acte ha estat sempre recordat per la no assistència del poble.²¹

— El 1926 es va començar a fer les canalitzacions d'aigua a les cases de Castellar, construint un repartidor general al capdamunt del carrer Nou, amb dos ramals: un que baixava pel carrer Nou fins a la finca de J. Girbau, situada a la plaça del Mestre Gelonch, i un altre que baixava pel carrer del Puig de la Creu fins a cal Viñas, dividit en subramals.

Cap a finals dels anys 20 hi havia una quinzena de fonts distribuïdes per tot el poble: en el carrer Nou (a la cruïlla de cal Penedès), en el carrer de l'Ermot (al costat de cal Fidelet), en la plaça del Mestre Gelonch (amb dos raigs i abeuradors per a bestiar), en el carrer de la Sèquia cantonada amb el carrer del Puig de la Creu, en el carrer de Sant Miquel (al costat de les escales de la Fonda-Bar Pi), en el carrer del General Boadella (davant del carrer de l'Església), en el carrer del Centre a cal Creuet, a la cantonada del carrer del Centre amb el carrer Major, en el mateix lloc on avui hi ha les escales de la plaça Major, en el carrer Major (davant del carrer de les Bassetes i entre cal Calissó i els safareigs), en el Pla (davant de cal Batet i al començament del carrer del Molí), tres més en el Passeig i al capdamunt del carrer de Sant Llorenç.

En els anys 30 hi havia els quatre dipòsits d'aigua: el de Canyelles, el del carrer Nou, el del carrer de Sant Iscle i el del carrer de Sant Llorenç. Posteriorment es van construir el de l'escorxador.

En els anys 40 es va plantejar la possibilitat d'incrementar el subministrament d'aigua amb noves captacions. Això es va plasmar el 4 de maig de 1949 amb la inauguració oficial de la unió de les aigües dels Bullidors amb les de Turell. D'aquesta manera va quedar assegurat el subministrament d'aigua potable a domicili amb les aigües de les deus del Torrent de Canyelles, de Turell i dels Bullidors.

Fins que el subministrament d'aigua corrent no va començar a ser un element en les cases particulars, la roba era rentada en els safareigs públics. En el segle passat n'hi havia dos: un en el carrer de la Mina i un altre en el carrer de Sant Llorenç, amb connexió amb el carrer Nou. A principis del segle XX i per iniciativa d'Emília Carles Tolrà, es va traslladar el del carrer de Sant Llorenç a la cantonada del carrer de la Sèquia amb la Baixada del Palau per poder utilitzar-los com a dipòsits de l'aigua Turell, i va fer construir el de la Baixada de cal Verge (carrer Major), que actualment és la seu del Jutjat de Pau.

Enllumenat públic

El poble deuria tenir enllumenat públic a finals del segle XIX, tenint en compte l'acord que va prendre el consistori presidit per Josep Girbau Arderiu l'11 de març de 1897, donant conformitat a un acord de l'1 de març de 1887, subscrit per l'alcalde i dos regidors (Josep Comas Barbany i Josep Casanovas Padró) sobre la proposta de Florenci Gorina Pons, gerent de la societat F. Gorina i Cia, per encarregar-se de l'enllumenat públic elèctric. El regidor Isidre Gotés abonava la proposta per considerar-la més econòmica i positiva per al poble.

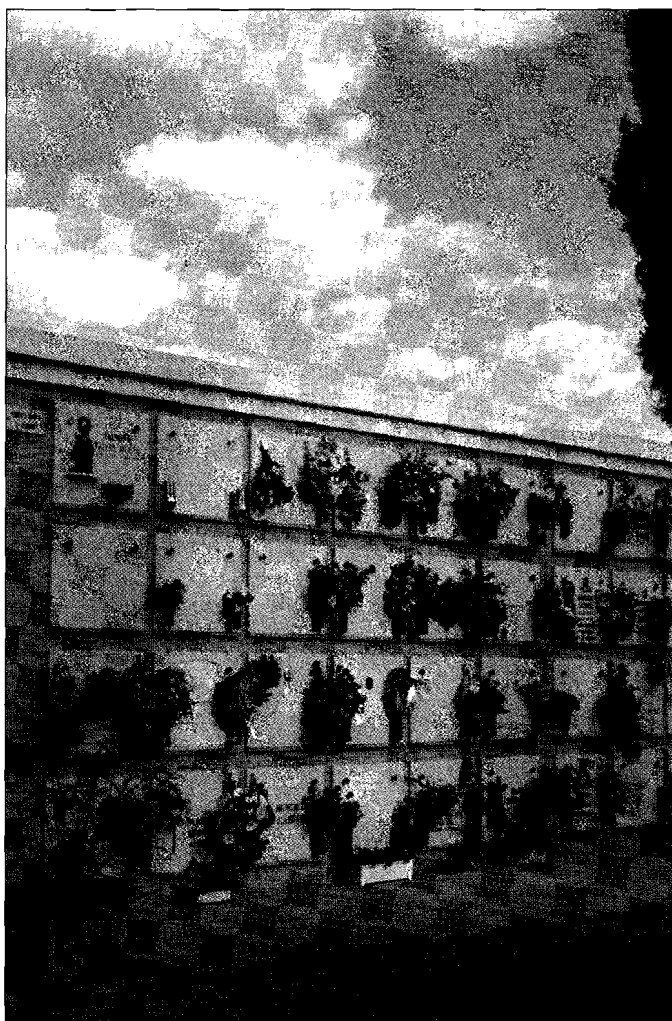
El 10 de setembre de 1900 fou adjudicat a una empresa productora de Castellar, d'acord amb la Instrucció del 26 d'abril de 1900, durant un període de 17 anys.²²

Aquest sistema de làmpares d'incandescència es va anar millorant i ampliant fins al 1965, moment en què es van instal·lar 44 punts lluminosos distribuïts entre el carrer del Dr. Pujol, J. Anselm Clavé, Barcelona, Girona, Lleida, Pare Borrell i Dr. Vergés, de vapor de mercuri. El cost corresponent a la instal·lació va ser de 93.500 pessetes, i l'adquisició de làmpares elèctriques de 150.000 pessetes. Posteriorment es van il·luminar altres 17 carrers, amb un pressupost previst de 954.901 pessetes.

Cementiri

La primera referència concreta de l'existència d'un cementiri a Castellar és del segle XVIII, després del trasllat de l'església parroquial de Castellar Vell al nucli de Tolosa. Posteriorment el bisbe va autoritzar el trasllat de l'ossera de Castellar Vell en els terrenys adjacents a la nova església; com és lògic de pensar el cementiri estava situat al costat de l'església parroquial.

A mitjans de segle l'Ajuntament, presidit per Vicenç Arús Arenas, va adquirir aquests terrenys i el passatge.



60. Un dels blocs nous del cementiri del Serrat del Vent.

Amb el temps es va fer petit i es va considerar que estava situat massa a prop de les cases del voltant, i per tant les condicions higièniques no eren les millors. La Junta Provincial va clausurar-lo el 1895 i l'Ajuntament va adquirir un terreny de 6.000 m² en la zona coneguda com el Serrat del Vent, i va emprendre el projecte de construir-ne un de nou. El 8 de febrer de 1910 es va presentar i aprovar el pressupost corresponent a la indemnització als propietaris de les terres per on havia de passar el camí cap al nou cementiri amb 2.000 pessetes, es van pagar 400 pessetes per les despeses dels plànols i altres documents, 1.614,63 pts per l'adquisició del terreny i 14.965 pessetes per la construcció. Les obres es van fer amb un préstec de l'Ajuntament a pagar en 6 anys i es van emetre 42 obligacions al portador de 500 pessetes amb un interès anual del 4%, a pagar per trimestres. Fins aquell moment la gestió del cementiri anava a càrrec d'una Junta, de la qual formava part l'alcalde. El nou ja va passar a ser gestionat directament per l'Ajuntament. El trasllat de cementiri va començar el 1914 i va continuar fins al 1925. Les famílies eren notificades del trasllat de les restes dels seus familiars i alhora se'ls proposava la compra d'un terreny per construir un nínxol (Secció Lliure de Construcció Lliure), o d'un nínxol o un panteó ja construïts. Posteriorment l'Ajuntament ha anat ampliant aquest mateix recinte segons les necessitats.

Escorxador

A finals del segle XIX es va tancar l'escorxador vell de la Plaça Nova i se'n va construir un de nou en els terrenys propietat de Joan Sala Boadella, en l'actual carrer de l'Escorxador.

L'Ajuntament explotava directament la matança del bestiar porcí des de la darrera dècada del segle XIX, i tenia arrendat el servei d'escorxador al gremi tractant de carns de bestiar boví, de llana i cabrits, des de mitjans de segle. La verificació de les condicions de sacrifici es feien a través d'un matador designat per l'Ajuntament i que treballava sota les ordres d'un treballador municipal.

L'escorxador de Castellar del Vallès va ser clausurat per acord de l'Ajuntament en el ple del 24 de febrer de 1984. El motiu va ser que segons l'informe de la regidoria de Sanitat i Serveis Social l'edifici no reunia les condicions higiènic-sanitàries exigides. A més, aquesta mesura era el primer pas per donar suport al projecte que havia elaborat l'Ajuntament de Sabadell amb la finalitat que es construís un escorxador comarcal. Així doncs, l'adhesió a l'esmentat projecte també era una part de l'acord que el consistori va prendre en aquella sessió.

Plaça mercat

Tradicionalment i no sabem ben bé des de quan, el mercat es feia a l'aire lliure a la plaça Nova, actualment plaça del Mestre Gelonch. Com s'ha comentat anteriorment allí hi havia les taules del carnisers, en el segle XVII.

Des de principis de segle en els camps de cal Codina hi havia el mercat de peix. El 1931 van començar les obres de redreçament d'aquests terrenys com a plaça Major, no obstant es va continuar celebrant aquest mercat a l'aire lliure. El 1935 era coneguda com a plaça Mercadal, perquè el diumenge al matí es feia mercat de venda de productes menors (fruita, hortalisses, roba, terrissa, sandàlies, peix, aus de corral, porcells). L'agutzil pregoner era l'encarregat de cobrar l'arbitri imposat sobre la venda a l'aire lliure.

El primer projecte de construcció d'un edifici destinat com a mercat va ser promogut el 1933. El lloc escollit va ser la plaça Major, recentment redreçada com a tal. Les obres van començar poc abans de la festa major d'aquell mateix any, però no es van acabar.

Durant la guerra civil el mercat es va celebrar en el temple parroquial. A principis dels anys 40 es va traslladar a l'edifici del Coral, de propietat municipal, i que en aquells moments estava parcialment buit.

A principis dels anys 70 l'Ajuntament va emprendre el projecte de construir un edifici de nova planta destinat a plaça de vendre, al costat de la llavors plaça del Caudillo, és a dir, l'actual plaça Major, entre el carrer de Torras i la llavors avenida de España, actual passeig de la plaça Major. L'edifici tenia 69 llocs de venda, soterrani amb magatzems, càmares frigorífiques i serveis complementaris. Fou inaugurat a finals del 1971.

Vigilants (serenos)

Cap al 1860, sota la presidència de Salvador Maimir Moragas, va començar a funcionar el servei de vigilància nocturna amb dos vigilants municipals per a tot el poble.

El març de 1912 l'Ajuntament va prendre l'acord de millorar aquest servei (hem de pensar que els serenos no només vigilaven, sinó que també despertaven a l'hora que els particulars els deixaven indicat a la porta, mitjançant el nombre equivalent de pedres), dividint el poble en tres districtes i nomenant un sereno efectiu i un de suplent per a cada un. Es va establir que aquesta millora entraria en funcionament l'1 d'abril de 1912.

Durant el període de la Guerra Civil l'Ajuntament va decidir reduir les places de vigilants a mesura que arribessin a l'edat de jubilació. Durant un temps va desaparèixer, però l'Ajuntament va acordar recuperar-lo a principis dels anys 60, fins que va desaparèixer definitivament.

Obres urbanístiques singulars

- Construcció de la paret i les escales entre el carrer de la Mina i de Sant Miquel:

El consistori presidit per Isidre Rius Robira va acordar el 3 de març de 1894 la construcció de la paret que separa els carrers de la Mina i de Sant Miquel, i l'escala d'accés entre ambdós carrers. Alhora es va reomplir el desnivell existent entre aquests carrers, que constituïa un perill constant per als vianants i cavalleries. L'Ajuntament va acceptar el tros de terreny ofert pel veí Joan Rusiñol Fabrés i la seva aportació econòmica de 70 pts. El mestre paleta Josep Umbert Llonch es va encarregar de la construcció de la paret i de l'escala, i de l'eixamplement del carrer de la Mina, amb un pressupost de 1.750 pessetes.

- Alineació del carrer Tolrà:

En aquella mateixa sessió la Junta Municipal va aprovar l'enderroc d'una paret propietat de Dolors Roig Albert, situada a la cruïlla dels carrers Tolrà i Centre, i la posterior reconstrucció del carrer Tolrà segons una nova alienació. El preu total de l'obra i la indemnització del terreny ocupat va ser de 6.000 pessetes. Com que l'Ajuntament no disposava dels cabals necessaris, es va sol·licitar una préstec d'aquesta quantitat a canvi de la seva devolució en un termini de tres anys i sense cap interès.

- Paret de la finca de cal Calissó en el Passeig i la Plaça Major:

En els anys de la República l'Ajuntament va emprendre dues obres cèntriques importants pel canvi d'imatge que van significar: fer nova la paret de la finca de cal Calissó per millorar el Passeig, i la construcció de la paret, escales i font nova de la Plaça Major, motiu pel qual va comprar el terreny conegut com els camps de can Codina a la família Torras. Els anys han demostrat que fou una obra molt reeixida tant de concepte com de construcció, destacant les ornamentacions de llanternons de l'escala, la font i la farola, del reconegut forjador Antoni Clavell.

- Asfaltat de carrers:

Fins la primera meitat del segle XX només les vies principals del poble estaven asfaltades. L'1 de febrer de 1954 l'arquitecte municipal, Emili Sala Pibernat, va realitzar el projecte *Pavimento de Macadam ordinario con riego y sellada en calzadas para la calle Mayor, en el trozo consignado en el plano adjunto*, referent als carrers de General Boadella, de l'Església i Major, per l'import de 257.892,94 pessetes. El 15 de juny es va celebrar la subhasta pública de les obres, en la qual es van presentar quatre propostes: la de Construcciones e Ingeniería Sala Amat, S.A., de 243.000 pessetes, dues de l'empresa Albós (una de 217.900 pessetes i una altra de 208.202 pessetes) i la de Jaume Mañosa Boadella, de 203.388,11 pessetes. Les obres foren adjudicades provisionalment el mateix dia a Jaume Mañosa Boadella i oficialment

61. El mercat sempre ha estat un dels punts de trobada més simpàtics. Abans es feia a l'aire lliure a la plaça Nova, després als camps de can Codina, posteriorment urbanitzats com a plaça Major, a l'interior de l'edifici del Coral i finalment en l'edifici construït amb aquesta funció.



el 25 de juny després d'acordar-ho en ple, constituint-se una fiança de 12.203,28 pessetes corresponent al 6 % de l'import d'adjudicació en garantia de les obres a realitzar. A la subhasta s'havia fet una baixa molt inusual del 21,13 %. Començaren a primers de juliol i duraren fins a finals d'agost, de manera que l'1 de setembre era signada l'Acta de Recepció. Alhora s'acordava realitzar l'última capa asfàltica «Sellat» l'estiu següent per aprofitar el bon temps.

Entre 1968 i 1971 es va fer diverses pavimentacions generals de carrers. L'Ajuntament es va acollir a la Llei del Sòl, que permetia als municipis l'aplicació de contribucions especials a sufragar pels veïns el 90 % del cost total. Es va aplicar el 42 %, de manera que el metre lineal de façana va sortir entre 170 i 240 pessetes segons l'amplada del carrer, incloent la renovació de les canonades d'aigua, perquè hi havia suficient superàvit de l'any anterior (1969) i es va aconseguir l'ajuda del Pla de Cooperació de la Diputació Provincial.

• **Construcció de vivendes per part del Patronat Municipal de l'Habitatge:**

Cap als anys 60 el Patronat Municipal de l'Habitatge de l'Ajuntament de Castellar va promocionar la construcció de 98 cases, de tipus de planta baixa, pis i jardí, en la zona situada entre l'Avinguda de Sant Esteve i la Farinera, en dues fases. En la primera fase l'empresa constructora Ingar va construir-ne 50, que foren inaugurades el 18 de juliol de 1963; Construccions Ribas va construir les restants 48, inaugurades l'11 de gener de 1971. Paral·lelament a la construcció de les vivendes es van urbanitzar els carrers circumdants: de Cerdanyola, del Dr. Ferran, de Joan Maragall i de Catalunya. El cost total va ser de 12.000.000 pessetes. Hi van col·laborar Domènec Valls Taberner, que va cedir el terreny que ocupava el projecte, i econòmicament, el Ministerio de la Vivienda i la Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros.

Equipaments escolars

El municipi es va fer càrrec a mitjans del segle XIX de les despeses de conservació d'una vivenda del carrer Nou habilitada com a Escola d'Instrucció Primària, fins a finals de segle, quan es va inaugurar l'edifici de les Escoles del Patronat Tolrà, que va substituir aquesta escola, la primera pública de Castellar.

Un dels projectes de l'equip de govern republicà amb els quals va començar a treballar Antoni Tort Rocavert va ser la construcció d'un grup escolar d'ensenyament laic i català: l'actual Escola Emili Carles-Tolrà. Paral·lelament va fer la gestió per crear l'Escola Municipal de Pàrvuls, situada en l'edifici del Coral, adquirit amb aquest motiu, que va funcionar fins a l'esclat de la Guerra Civil.

Ambdós centres han estat àmpliament descrits en el capítol *Evolució de l'ensenyament*.

Piscines municipals

El primer conjunt de piscina municipal es va construir a la plaça Major el 1937 i fou inaugurada el juliol d'aquell mateix any. La piscina feia 25 m de llargada per 12 m d'amplada, amb una capacitat de 525 m³ i amb tres sectors de fondària diferents. Per les dimensions del terreny no tenia tots els requisits reglamentaris, però sí estava ajustada a la normativa per a piscines reglamentàries i s'hi podien fer curses. El subministrament d'aigua provenia de la deu de Turell, i s'havia previst que en cas d'escassetat s'ompliria durant la nit.

L'equipament va tenir una vida activa molt curta, perquè durant els anys 40 va ser col·gada i tapada completament.

L'actual equipament conegut com les Piscines d'Estiu es va començar a construir el 1967. El projecte incloïa la construcció d'unes importants instal·lacions esportives formades per una piscina de 25 m i dues de petites d'iniciació, una pista poliesportiva, una pista de tennis, serveis annexos (vestuaris i bar) i una zona de parc. La Delegación Nacional de Educación Física i la Diputación de Barcelona van col·laborar en les despeses de les obres. Fou inaugurat el maig de 1972.

Casal d'avis

A mitjans dels anys 60 l'Ajuntament va plantejar-se la necessitat de construir un casal d'avis, partint d'una idea proposada sobre aquest tema per l'ex-secretari Josep Valls Janer. Es va escollir com a lloc idoni un dels costats de la plaça Major, llavors zona enjardinada, corresponent a una part de l'antiga piscina citada anteriorment.

Gimnàs municipal

Una altra obra dels anys 70 fou adequar l'edifici de l'antic Sindicat Agrícola Harmonia com a Gimnàs Municipal. En altres dependències del mateix edifici hi havia el local i la biblioteca del Frente de Juventudes.

Serveis sanitaris

Des del segle XIX en el pressupost de l'Ajuntament s'inclouïen dues places de metge, una de llevadora i una de veterinari.

El poble no va disposar d'assistència social i sanitària fins a l'arribada en el poble d'un grup de Germanes Vetlladores de Sant Josep, a través de la gestió del rector regent a principis de segle, Mn. Ramon Sanahuja Marcet, justament perquè diversos castellarencs havien mort a causa de l'epidèmia de grip el 1918 a causa de no tenir assistència.

El 1927 Mn. Josep M. Esteve Ribot, rector regent de la parròquia, i el Dr. Amadeu Casanovas Pobla van començar les gestions necessàries per crear l'entitat l'Obra Social Benèfica Municipal. Poc després de la construcció de l'edifici de l'entitat s'hi va traslladar la comunitat de Germanes Vetlladores de Sant Josep. Inicialment cuidaven els fills dels treballadors i atendien els malalts. El 1932 hi va quedar instal·lat un dispensari municipal i una sala de cures i intervencions quirúrgiques. Una posterior ampliació de l'edifici va permetre poder atendre els parts i els malalts hospitalitzats; d'aquesta manera va assumir el paper de petit centre hospitalari, tot i que insuficient, tal com ho demostra la petició de l'Ajuntament el 31 de desembre de 1932 a la Conselleria de Governació de la necessitat d'un hospital en el poble.

Durant la Guerra Civil van aixoplugar una part dels nens refugiats provinents de Madrid. A partir de 1941 l'entitat va començar una altra etapa seguint les seves activitats, amb la participació del consistori municipal en l'administració i direcció. Entre 1954 i 1958 es van

destinar 800.000 pessetes per a una nova ampliació, inaugurada l'11 de juny de 1961. Fins a principis dels anys 60 molts castellarencs van néixer en aquestes instal·lacions.

El novembre de 1964 l'Ajuntament va comprar una ambulància per reforçar els serveis sanitaris del poble.

Més endavant tots aquests aspectes es van anar cobrint amb la construcció d'un ambulatori a Castellar.

Prevençió i extinció del foc

Tres-cents anys enrera els habitants de les Fàbregues eren avisats en cas de foc a través del «viafos», és a dir, a través de la crida de convocatòria del batlle per ordre del senyor en el lloc i en el termini de temps determinats. Un toc concret de campanes avisava de l'existència de foc i alhora convocava tant el sometent com tots els homes disponibles del poble per anar a apagar-lo.

Fins a mitjans del segle XX no hi ha cap altra referència sobre aquest servei. Per ordre de la Presidència de Govern consta que el 23 de maig de 1945 es va constituir un servei local de prevençió i extinció d'incendis a Castellar. De mica en mica l'operativitat d'aquest servei deuria anar minvant, ja que quinze anys després, l'11 de desembre de 1960, arran d'un important incendi en el Sot d'En Golerés, l'alcalde, Llorenç Casas Wehrli, va convocar a tots els propietaris forestals del terme per comunicar-los la intenció de constituir un cos de vigilància, prevençió i extinció d'incendis forestals. La comissió organitzadora sorgida de la reunió va contactar amb persones que treballaven en el bosc i coneixien el relleu del terme així com la toponímia (caçadors, llenyataires, etc.). D'aquesta manera va quedar constituït el primer Servei de Prevençió i Extinció d'Incendis Forestals, amb 25-30 homes, acreditats com a tal i amb una assegurança d'accidents, contractada a la Caja Nacional de Seguros de Accidentes de Trabajo a través de l'aportació assignada de cada propietari forestal.

La primera forma de convocar l'alarma fou utilitzant el servei telefònic del poble i un vigilant situat a Sant Llorenç del Munt que trucava a la responsable de la centraleta de Castellar, en el carrer Major, que alhora transmetia l'avís a la rectoria perquè toquessin les campanes segons toc de foc. El 1962 es va millorar aquest sistema instal·lant-se una sirena, el 30 de juny, en la teulada de l'edifici de la Casa de la Vila per alertar directament el poble.

Actualment el grup SERNA, que va substituir i continuar el Servei Local de Prevençió i Extinció d'Incendis, els Bombers Voluntaris de Castellar i l'Agrupació de Defensa Forestal, s'encarreguen d'aquesta tasca.

4.2. Període de transició 1975 - 1979

Des de mitjans de 1975 fins a les primeres eleccions municipals de la reinstauració democràtica, l'Ajuntament de Castellar es va veure immers en un procés polític que, com a arreu de l'Estat espanyol, va determinar la pauta a seguir pels màxims responsables polítics del poble. Tot i així la tasca de l'ajuntament pre-democràtic no es va aturar i malgrat els canvis bruscos i la inactivitat general, va afrontar els problemes més trascendents referents a Castellar amb l'objectiu de preparar l'àmbit de treball per als propers consistoris municipals.



62. La piscina gran de les instal·lacions de la Piscina Descuberta Municipal, conegudes com les Piscines d'Estiu. Per la seva situació, constitueix una miranda esplèndida del riu Ripoll i de la serra de Sant Feliu i la Mola.

La principal dificultat va ser superar la situació sense gaudir d'una normativa clara i concreta per al desenvolupament de la població.

Situació econòmica municipal

La Llei de Bases de l'Estatut de Règim Local de 1975 havia estat derogada i estava en procés de redacció una nova llei, cosa que no permetia comptar amb una legislació definitiva i deixava en una situació d'incertesa el desenvolupament econòmic de la corporació.

En matèria d'inversions per a infraestructures importants, es va optar per no perjudicar l'economia municipal i evitar haver de gravar els futurs pressupostos ordinaris i hipotecar el municipi. Els criteris directius de la política econòmica van ser l'ajustament de les despeses a la previsió d'ingressos i la sol·licitud de subvencions a fons perdut. Això va permetre cloure els exercicis d'aquests anys amb superàvit, però tot i així la situació no preveia la possibilitat de dotar el poble amb les infraestructures necessàries (com un casal de cultura, esports, depuradores, parcs, correus, telègrafs...).

Desenvolupament urbanístic

La situació urbanística de Castellar estava regulada pel Pla General d'Ordenació de Castellar aprovat el 1971 per la Comissió Provincial d'Urbanisme, que s'havia d'adaptar a les noves circumstàncies jurídiques marcades per instàncies rectores superiors al municipi. Aquest pla només es fixava en una part del sòl municipal i deixava la resta amb la qualificació de rústic. Per aquest motiu l'Ajuntament va desautoritzar els intents d'alguns promotors d'urbanitzacions de legalitzar grans extensions de sòl rústic o urbanitzat de forma deficient i amb risc de degradar de manera irreversible part del sòl municipal.

El mateix pla contenia algunes incorreccions com la definició d'una zona industrial desproporcionada respecte a la mida de la població i les reserves de zona residencial existents.

L'actuació urbanística a Castellar va quedar frenada per nombroses dificultats de caire burocràtic i pragmàtic que es resumien en un panorama confús a causa de la redacció de diversos plans generals d'ordenació en pocs anys. La situació no es va aclarir fins a l'aprovació definitiva, el juliol de 1978, del Pla General d'Ordenació de la Comarca Urbanística de Sabadell que incloïa el terme de Castellar. Aquest Pla donava les solucions per actuar en relació al tema de la majoria d'urbanitzacions que estaven situades en terrenys no inclosos en la normativa dictada el 1971.

Amb aquest panorama, els problemes més greus consistien en la possibilitat que es produís un creixement ràpid i desmesurat de la vila amb una manca de sòl disponible per acollir nova població, ja fos en terrenys per a residències o en equipaments necessaris. A més, la tolerància que durant anys havia permès el sorgiment de nuclis deficitaris en infraestructures i equipaments tenia una solució difícil a causa de la manca de recursos econòmics de l'ajuntament. El Pla Comarcal de 1978 va frenar, en part, la tendència a aquest creixement desmesurat i al creixement de la capacitat industrial sense mantenir l'equilibri urbanístic.

El 1979, la tasca més urgent es centrava en el desenvolupament del Pla Comarcal. És per això que l'oficina tècnica començava a disposar d'un espai amb capacitat d'arxiu i recepció de públic (anteriorment era pràcticament inexistent) i va intensificar el control de les llicències urbanístiques en l'observança correcta d'obres. Des d'aleshores, els tècnics municipals es convertien en personal al servei de l'Ajuntament amb la incompatibilitat que poguessin exercir la seva professió liberal dins el terme municipal, tot garantint l'exclusivitat i la independència de criteri.

Pel que fa al casc urbà, es van guanyar zones verdes, cosa que representava una millora en dotacions de parcs i jardins, tot adequant-se a la Llei del Sòl vigent d'aleshores. Cal afegir que la zona de l'Eixample també complia els estàndards legals amb les cessions d'aprofitament mitjà que la llei requeria.

Durant aquesta època es van remodelar les places públiques i altres indrets del poble com a zones de jardí:

- La plaça Major, la placeta Pau Casals i de can Serrador, la del carrer de les Bassetes, la del carrer de Sant Miquel, la situada entre el carrer de Sant Miquel i Caldes, i entre el carrer de J. A. Clavé i Barcelona, i la de la cruïlla del carrer del Pont amb la carretera de Sant Llorenç foren arranjades.
- En les places del Dr. Albert i del Mestre Gelonch es van fer les obres de restauració que eren necessàries.
- En els Pedrissos, les Escoles Mestre Pla i Sant Esteve i l'Hospital es van adequar zones de jardí.

- En la carretera de Sant Llorenç, de Sentmenat i en el Passeig es van col·locar jardineres.
- En l'indret conegut com a Era d'En Petasques es va construir una plaça nova i s'hi van plantar 100 arbres. El març de 1979 va entrar en funcionament la placeta entre els carrers de J. A. Clavé i Dr. Rovira.

Una altra de les actuacions municipals va ser la millora de la circulació i de la seguretat de les entrades de les principals vies d'accés al nucli urbà (carretera de Sentmenat i carretera de Sabadell).

Serveis municipals

En aquest període l'Ajuntament va contractar el servei municipal d'aigües a la Sociedad de Abastecimientos Urbanos y Rurales S.A. (SAUR) després del concurs d'adjudicació a l'empresa que oferís les millors condicions i garanties. L'esmentada empresa havia d'encarregar-se de la gestió del servei i de la reparació i manteniment de les instal·lacions de proveïment i distribució, sense que les captacions i infraestructures deixessin de ser propietat de l'Ajuntament.

Les realitzacions efectuades durant aquests anys es van costejar amb la diferència entre el preu que s'obtenia de l'usuari i la retribució a SAUR. Van ser les següents:

- Substitució de l'equip d'elevació i clorat, quadre de maniobra elèctrica i ampliació de la caseta de l'estació Airesol.
- Construcció d'un pou de 125 metres de fondària al Mas Olivet i canonada de connexió fins a la general de subministrament de la població.
- Ampliació de la xarxa de distribució des de la part alta del poble (aprofitant el remodelatge de l'Era d'En Petasques com a plaça).
- Construcció i canvis de canonades en el casc urbà.

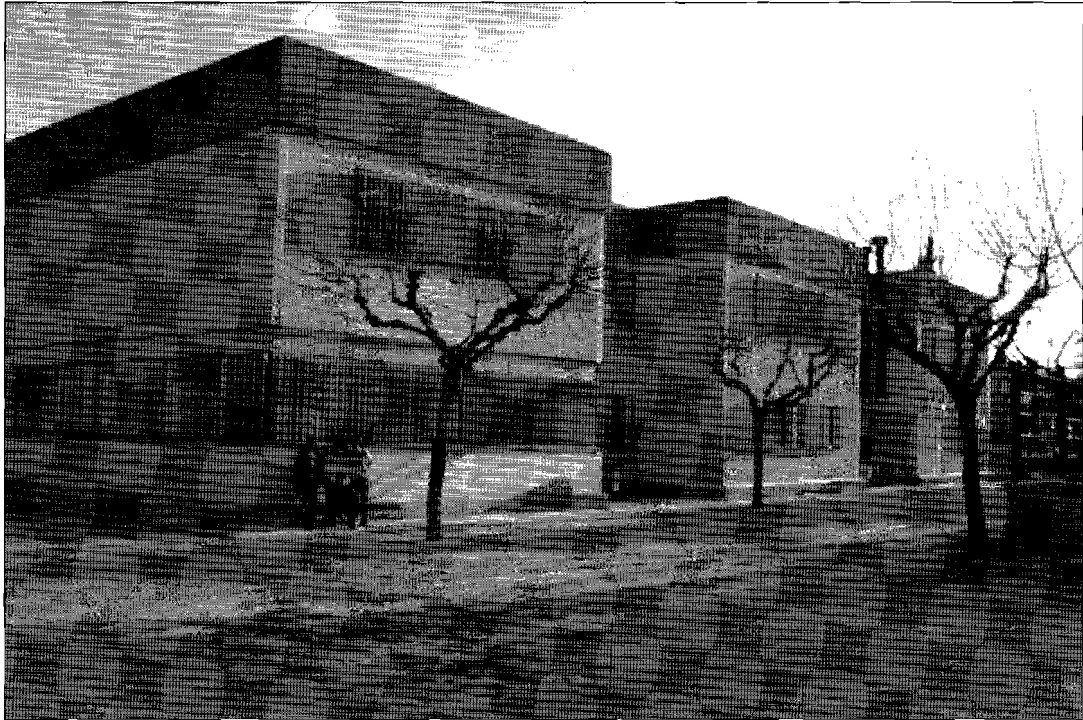
Quant a altres millores en els serveis municipals cal esmentar la col·locació de més de 80 nous punts de llum en diversos carrers i places.

També es van fer millores en les instal·lacions del cementiri: es va eixamplar l'accés amb una via ben ampla i accessible, es van condicionar diverses dependències com a sales d'autòpsies i es va arranjar el jardí. En aquells moments estava programada la construcció de nínxols.

Equipaments municipals

Uns dels equipaments necessaris que encara no tenia el poble a mitjans dels anys 70 era un casal de cultura. L'Ajuntament tenia dos projectes alternatius:

- Habilitar el local del Coral, en el carrer de Torras, utilitzat fins llavors com a plaça de mercat. Tanmateix, es va desestimar la proposta vist el dispendi que representava una obra d'aquesta magnitud. Davant les necessitats d'escolarització, es va optar per adequar l'edifici per a ús escolar com a jardí d'infants.
- Construir-lo en l'edifici de cal Calissó, de 453 metres quadrats, propietat de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis. Aquesta possibilitat es va desestimar quan la finiquitada comissió de partits polítics va fer la revisió pertinent del permís d'obres per adequar l'edifici com a biblioteca pública i va considerar que aquest permís seria conflic-



63. L'escola pública Sant Esteve, el primer centre d'ensenyament primari que es construïa a Castellar des de la inauguració del grup escolar Emili Carles-Tolrà, el 1934.

tiu i es va decidir deixar la decisió a mans del proper consistori. Igualment el Pla Comarcal, que afectava a gran part de cal Calissó, ja feia inviable el projecte.

Quant a equipaments escolars el 1974 es va inaugurar el col·legi públic Sant Esteve, dotat de vuit aules més serveis. Entre 1976 i 1979 es va incrementar el nombre d'aularis de 23 a 40 aules, cosa que va permetre incrementar el nombre d'alumnes escolaritzats a Castellar sense congestionar les escoles i recuperar espais per situar-hi serveis indispensables (biblioteques, laboratoris, etc.). Cal destacar que durant aquest període aquesta escola va haver d'acollir els 120 alumnes escolaritzats en l'Acadèmia Alguer que havia tancat després del curs 1977-1978.

El 1977 es van construir 320 places d'EGB al col·legi Sant Esteve i a finals de 1978, unes altres 320 al carrer Bonavista corresponents a un nou edifici escolar.

El curs 1979-1980 en l'edifici de l'antic mercat municipal del carrer Torras s'hi van habilitar 136 llocs escolars, distribuïts en cinc aules convertides en jardí d'infància en el curs 79/80.

Per acord del ple de setembre de 1978 es van demanar a la Diputació i al Ministeri d'Educació i Ciència 320 noves places d'EGB amb els seus serveis inclosos, dins el conveni suscrició entre ambdós organismes. Per acord del ple de novembre de 1978 es va sol·licitar el tercer bloc per al Bonavista amb els serveis corresponents. L'aportació d'aquests aularis pel conveni Diputació-Ministeri d'Educació seria de 19.700.000 pessetes. A més, aquest Ministe-

ri també hauria de pagar per acord amb la delegada de l'esmentat ministeri un grup de pre-escolar de 160 places per al col·legi públic Sant Esteve a ubicar al costat de l'edifici actual. Pressupost inicial de 9.565.430 pessetes. Per acord extraordinari de l'Ajuntament el desembre de 1978 es va sol·licitar una inversió a fons perdut per a l'actualització del col·legi públic Mestre Pla., ja que pels anys transcorreguts necessitava un remodelatge. Pressupost: 9.300.000 pessetes aproximadament.

Sens dubte, el col·legi Bonavista va constituir l'aportació en equipaments escolars públics més important del període. El nou complex va tenir un desenvolupament més costós atès que es tractava d'un edifici nou en el qual s'hi havien d'instal·lar els serveis imprescindibles (aigua, clavagueres, llum, calefacció, etc.).

Es tractava d'un problema d'escala comarcal. La ubicació de l'abocador calia canviar-la, ja que a més de ser anti-higiènic i anti-estètic, per a la situació d'entrada al terme municipal de Sentmenat, estava creixent desmesuradament i calia instal·lar-lo en un lloc més idoni. Però no es va poder assolir cap projecte.

A començaments de 1977 va començar a funcionar a ple rendiment. Al pavelló municipal s'hi practicaven tota mena d'esports de saló: bàsquet, futbol-sala, patinatge, judo, etc.

GESTIÓ DEL MUNICIPI (II)

La història de la gestió municipal exercida des dels ajuntaments ha evolucionat paral·lelament als fets històrics i polítics que han caracteritzat els darrers dos segles (regnats monàrquics, repúbliques, dictadures, guerres...)

En el cas de Castellar els canvis produïts durant el segle XX quant a infraestructures i equipaments no són comparables als viscuts anteriorment. La relació de dades del capítol 12, corresponent a la primera part de la Gestió Municipal, n'és un exemple.

Tot i així, dins de la història contemporània dels ajuntaments, cal destacar l'època més recent que vivim, designada ja historiogràficament com a etapa dels Ajuntaments democràtics. La fita d'inici correspon a la primera convocatòria d'eleccions municipals. En l'àmbit local aquest fenomen constituïa un punt culminant en el procés de la transició democràtica iniciat després de la mort del general Franco, el novembre de 1975.

La Constitució espanyola, aprovada el desembre de 1978, oferia un nou marc jurídic en el qual també s'hi havia d'enquadrar necessàriament el govern de les institucions locals. D'aquesta manera, els ajuntaments catalans prenen un nou rumb que tenia com a principi la celebració, després d'un buit de 45 anys, d'unes eleccions municipals democràtiques.

Començava així, un nou període en la història dels ajuntaments, caracteritzat per la democratització dels òrgans de decisió de la vida municipal. Cal afegir que el nou ordenament jurídic es va completar el desembre d'aquell mateix any amb l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.

Per la importància de l'evolució del poble a partir de 1979 fins ara, ens hem centrat en la descripció de la gestió municipal per legislatures.

L'objectiu ha estat recollir cronològicament els temes i assumptes tractats, ja que fins ara no s'havia publicat cap treball de recerca documental de la gestió municipal ni existia cap guió d'aquest tema i època per a posteriors estudis més concrets. Com que hi ha suficient material per fer treballs molt més amplis, suggerim que aquest capítol s'ampliï més endavant.

Com a complement a totes les dades incloses en els capítols 12 i 13, corresponents a la Gestió Municipal, ha estat elaborat un apèndix amb els noms de les persones que han exercit algun dels càrrecs polítics de l'administració local i els membres dels equips de govern municipal des que hi ha constància i bibliografia publicada.

PRIMERA LEGISLATURA (1979-1983)

1. La constitució del primer consistori democràtic

El primer consistori sorgit després de la reinstauració democràtica va suposar un relliu traumàtic per a l'últim ajuntament del règim anterior. Val a dir que la campanya electoral va posar de manifest la preocupació pels dèficits històrics que durant molts anys s'havien acumulat en els diversos àmbits de la vida castellarenca. A tall d'exemple, el cap de llista de Convergència i Unió (i posteriorment alcalde de Castellar), Miquel Pont, responia de manera extensa quan se li preguntava sobre els principals problemes de la vila: *«N'hi ha molts de problemes, com són —i no ho dic per ordre d'importància— la manca d'un ambulatori, les urbanitzacions, el deficient servei de correus, el transport públic, l'estat de les carreteres que passen per Castellar, la manca d'una guarderia municipal, la crisi econòmica, l'atur que sempre repercuteix en els més necessitats, el problema de l'Eixample i la zona industrial molt massificada, la manca d'espais verds i d'esbarjo per als infants i els avis, la problemàtica dels disminuïts físics i psíquics, la manca d'un Ateneu cultural amb les instal·lacions modernes i adequades als moments actuals, etc. Nosaltres, en tant que partit nacionalista, també considerem molt important que no es trenqui la convivència entre les comunitats que viuen i treballen a Castellar».*

Els partits polítics, integrats majoritàriament per persones sense experiència política de gestió, es convertien en uns nous instruments de canalització de la voluntat ciutadana i prenen el nou repte d'assumir el govern local tot i la precarietat de mitjans de l'època (tant pel que fa referència a la manca de recursos humans i econòmics com pel desconeixement que la classe política tenia sobre l'administració).

En aquest sentit, l'últim batlle, el castellarenc Emili Altimira, havia ofert públicament el seu ajut i col·laboració als candidats proclamats en les diferents llistes electorals. Ell mateix ja havia reafirmat públicament en diverses ocasions que no pretenia continuar al capdavant de l'alcaldia i que no es presentaria com a candidat, tot manifestant que ja havia realitzat la seva tasca de servei al poble, que en línies generals cal valorar positivament donat els pocs mitjans i la legislació restrictiva de l'època.

Finalment, el 3 d'abril de 1979 van tenir lloc les eleccions municipals. En la primera vegada que els castellarencs podien escollir els seus representants locals des de l'acabament del franquisme, els resultats van ser prou igualats. Els grups polítics de Convergència i Unió (CiU) i Unitat d'Esquerres per Castellar (U.E.)¹ van obtenir el mateix nombre de regidors i,



64. Sessió històrica de constitució del primer consistori democràtic, celebrada el 19 d'abril de 1979. D'esquerra a dreta: Anastasi Miralles, Antoni Castillero, Salvador Gàzquez (d'Unitat d'Esquerres), Miquel Pont, Joaquim Escuder, Francesc Farriol i Pere Garcia (de Convergència i Unió).

en conseqüència, es convertien en les dues forces polítiques locals majoritàries de la primera legislatura d'ajuntaments democràtics (1979-1983).

L'única vacant que mancava fins a completar el total de disset regidors que havien d'integrar el nou consistori la va ocupar Unión de Centro Democrático (UCD), que desfeia així l'empat a vuit regidors existent entre CiU i U.E.³

Resultats dels comicis municipals del 3 d'abril de 1979

TOTAL DEL CENS	7.749 electors	VOTS U.E. ♣	2.509
VOTANTS	5.380 (68,7%)	VOTS CiU	2.391
ABSTENCIONS	2.369 (31,3%)	VOTS UCD	370

Membres del consistori municipal de Castellar (1979-1983)

Convergència i Unió: Miquel Pont Alguersuari, Josep Sales Cuberta, Josep Ramon Recordà Cutié, Simó Garcia Calventus, Joaquim Escuder Planchart, Pere Garcia Sánchez, Francesc Farriol Viñas, Germà Calvo Català. Entre els mesos de juny i novembre de 1979 hi

va haver tres canvis: el juny, Josep M. Núñez Sala substitueix Joaquim Escuder, l'octubre, Josep M. Costa Alguer a Josep M. Núñez i el novembre, M. Dolors Cos Argemí a Pere Garcia.

Unió d'Esquerres per Castellar: Salvador Gàzquez Calvo,³ Antoni Castellero Delgado, Anastasi Miralles Figueras, Joan Miró Castillo, Josep Ferrarons Niell, Francesc Llobet Estapé, Immaculada Tort de Val, Enric Mas Tapuerca. Entre el juny de 1980 i el febrer de 1981 hi va haver tres canvis: el juny, Francesc Mota Mota substitueix Joan Miró,⁴ el setembre, Jordi Franch Pons a Anastasi Miralles i el febrer, Antònia Buixadé Guasch a Enric Mas.

Unión de Centro Democrático: Tomàs Ferreres Sospedra.

El 19 d'abril, dia històric perquè feia exactament 45 anys que s'havien celebrat les darreres eleccions municipals democràtiques, es va dur a terme al saló de plens de l'Ajuntament de Castellar la sessió de constitució del nou consistori.

D'acord amb el procés establert, el secretari de la corporació, Joaquim Lluch, va ordenar la constitució de la mesa d'edat, que va quedar formada per Joan Miró Castillo i Immaculada Tort de Val (membres de major i menor edat del consistori respectivament). Seguidament es va procedir a escollir el primer alcalde constitucional. El resultat de la votació va donar una majoria per un marge molt estret de vots a Miquel Pont. El cap de llista de CiU va ser elegit amb nou vots a favor, pels vuit del candidat d'U.E., Salvador Gàzquez Calvo, i va ser proclamat així alcalde de Castellar.

En el discurs que va pronunciar una vegada escollit alcalde, Miquel Pont va dir que es volia considerar «*el batlle de tots, no només d'un partit o d'un sector, sinó de tot el poble*», que per això estava disposat a treballar el que convingués i que amb la feina de govern sempre havia de prevaler, pel bé comú, «*els interessos de tot el poble per damunt dels interessos dels partits*».

Alhora, també es va constituir la Comissió Municipal Permanent, que va quedar formada per l'alcalde Miquel Pont i per sis membres del consistori (tres de CiU i tres de U.E.).⁵ En la mateixa sessió, el nou consistori va adoptar el primer acord, per unanimitat, que va consistir a «*instar de S.M. el Rei, del president del Govern i del president del Congrés dels Diputats, la urgent i íntegra aprovació del text del projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya, presentat pels parlamentaris catalans davant de la Mesa del Congrés el 29 de desembre de 1978, donant així satisfacció a les legítimes aspiracions del nostre poble*».

En sessió plenària del 4 de maig, es va a dur a terme la distribució dels diferents càrrecs de govern que formaven el cartipàs municipal. Cada delegació municipal (en total n'eren sis: Governació; Hisenda; Urbanisme; Serveis Socials; Cultura, Ensenyament i Esports; Sanitat, Foment i Treball) estava encapçalada per un tinent d'alcalde però, alhora, integrada per diversos regidors.

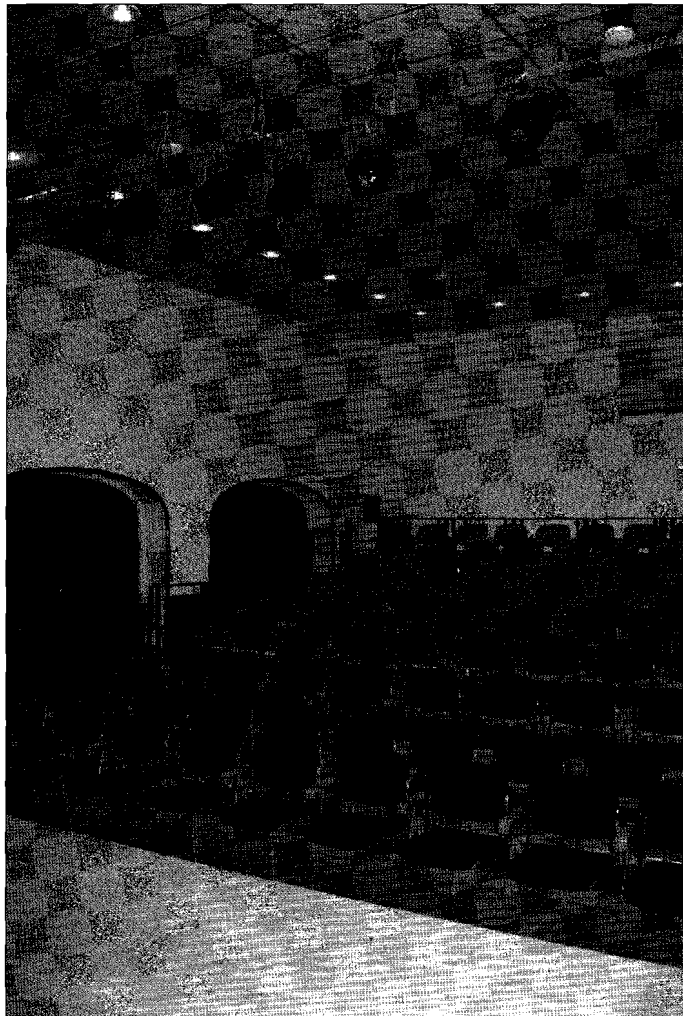
El primer canvi en la confecció del cartipàs municipal es va produir el 15 d'octubre d'aquell mateix any, després de sis mesos de govern municipal. La nova distribució de càrrecs obeïa a una remodelació que havia estat negociada entre els grups de CiU i U.E. i amb la qual s'assolia un repartiment més equitatiu de regidories en base al nombre de regidors que cada partit havia obtingut a les eleccions.

Així i tot, aquesta no seria la seva distribució definitiva ja que en el ple municipal del 21 de novembre de 1980, els regidors d'U.E. van dimitir els seus càrrecs de govern municipal. El 12 de desembre de 1980 es va aprovar una nova remodelació del cartipàs, que va quedar configurat sense membres del grup de U.E.⁶

En aquest context, cal destacar la important quota de decisió que durant bona part de la legislatura va tenir l'únic membre de l'UCD, atès que el seu vot era el que podia desequilibrar en moltes ocasions la balança entre CiU i U.E., i per tant, el que podia donar estabilitat al govern municipal.

La primera tasca a realitzar pel nou consistori va consistir en l'organització i estructuració de les diferents regidories municipals i l'estudi dels problemes més urgents a fi d'emprendre un programa d'actuacions adients tant a curt com a llarg termini. Molts departaments, com Foment del Treball, Serveis Socials o Lleure, eren de nova creació i per tant, no tenien massa punts de referència per començar a treballar.

En resum, el nou ajuntament democràtic afrontava una multitud de necessitats comunes a tots els castellarencs. Prenia la responsabilitat de dotar el poble amb infraestructures, equipaments i serveis adients per pal·liar els dèficits històrics anteriorment esmentats i treballar per millorar la qualitat de vida dels castellarencs.⁷



65. L'Ateneu va ser adquirit el 1980 per 10 milions de pessetes. Des d'aleshores, l'Ajuntament va endegar un llarg procés de reforma i millora de les seves instal·lacions. Primer va ser l'Auditori Municipal, més tard els locals de les regidories de Cultura i de Lleure i Joventut i, finalment, la sala de petit format i de conferències.

2. Les primeres realitzacions municipals

2.1. Primeres actuacions: urbanisme, ensenyament i cultura

Nou dies després de la constitució del consistori s'inaugurava al carrer Sant Sebastià una placeta que rebia per nom la data en què fou inaugurada: plaça 28 d'abril.

El 26 de maig d'aquell mateix any també es va inaugurar el col·legi públic Bonavista, tot ampliant el nombre d'escoles públiques del municipi fins a tres. Al costat d'aquest nou equipament ja s'hi projectava la construcció d'un nou edifici annex que rebria el nom de Bonavista 2. A l'inici de la democràcia en tots els ajuntaments, l'interès per l'àrea d'Ensenyament va ser molt considerable malgrat la manca de competències en aquesta matèria.

Mentrestant, l'Ajuntament endegava els primers passos encaminats a normalitzar la vida cultural del municipi. El mes d'agost, el consistori decideix canviar la retolació de tots els carrers de Castellar al català així com substituir aquells noms que tenien contingut franquista. Un dels exponents més paradigmàtics va ser el canvi de nom de la «Plaza del Caudillo», per plaça Major, tal com era coneguda popularment.

No obstant, la principal realització de l'àrea de Cultura dins de la primera legislatura arriba amb l'adquisició, el febrer de 1980, del vell edifici de l'Ateneu, l'únic equipament cultural que hi havia hagut a Castellar durant molts anys. El preu de compra va ser de 10 milions de pessetes, després d'un llarg procés de negociacions amb l'empresa Viuda Tolrà S.A., societat propietària de les instal·lacions. Dissortadament, però, un incendi fortuït el gener de 1981 va destruir bona part de l'antic teatre de l'Ateneu, cosa que va provocar que s'acceleressin les gestions per assolir un modern teatre-auditori. També comença en aquest període les gestions amb el Departament de Cultura de la Generalitat per construir la primera biblioteca pública de la història de Castellar.



66. Miquel Pont i Jordi Pujol, el dia de la inauguració de la plaça de la Llibertat.

Alhora, també neix Ràdio Castellar després d'un període d'experiències i emissions de proves dutes a terme per diversos particulars. Finalment, l'emissora es municipalitza el juliol de 1981 i l'alcaldia decideix llavors ubicar-la a la segona planta de la Casa de la Vila.

A principis de 1983, es consolida l'activitat de l'Arxiu d'Història de Castellar quan l'Ajuntament i la citada entitat⁸ van signar un conveni de col·laboració pel qual l'Ajuntament, a proposta del regidor de Cultura, Josep Ramon Recordà, garantia l'aportació fixa del 0,2% del pressupost ordinari.

Per Sant Jordi del mateix any, un grup de castellarencs van organitzar amb molt èxit la I Mostra d'Oficis Artesans, la qual va permetre presenciar en viu el treball d'un ventall ampli d'oficis tradicionals que amb el pas del temps havien anat desapareixent. La popularitat de l'exposició va assegurar-ne la continuïtat fins a l'actualitat de manera biennal.

2.2. El planejament urbanístic

Castellar pateix a principis de la democràcia el llegat d'actuacions realitzades durant la dècada dels 60 i 70. El nou Pla General d'Ordenació Urbanística de la Comarca de Sabadell, aprovat el juliol de 1978, legalitzava la situació.

Entre altres problemes urbanístics, Castellar també tenia unes urbanitzacions en pèsim estat de clavegueram, enllumenat, asfaltat i depuració d'aigües residuals; una gran zona industrial amb nuclis de producció dispersos i unes zones residencials amb problemes tècnics per tal de legalitzar-les. Pel que fa a aquestes últimes, val a dir també que el consistori de la primera legislatura va preocupar-se especialment per a la salvaguarda de l'entorn natural. Recollint el criteri endegat durant la transició democràtica, amb l'oposició de diversos partits polítics i entitats del poble aplegats sota el nom de Comissió Cívica de partits polítics i entitats del poble i de la Coordinadora de Sant Llorenç del Munt, es va donar suport a un manifest que demanava la paralització provisional de totes les urbanitzacions legals i il·legals situades dins el parc, zona d'influència o rodalies. L'aturada de les obres d'urbanització del Girbau a finals de 1978 en va ser l'exemple més important.

Al final de la primera legislatura democràtica, l'Ajuntament de Castellar començava a aplicar els diferents plans parcials d'ordenació projectats a la vila i que tenien com a marc el Pla General de la Comarca aprovat el 1978. Aquests plans feien referència o bé a zones residencials o bé als diferents polígons industrials. En la determinació de com s'haurien d'executar aquests sectors es va generar un debat que tenia com a teló de fons el creixement de Castellar i la recerca de l'equilibri entre vivenda-indústria-entorn natural. La discussió sobre la zona de l'Eixample o del Pla de la Bruguera en van constituir exemples importants. Alhora, sorgeix la primera nova zona residencial edificada durant la dècada dels 80, anomenat Castellar Residencial, i que per acord dels veïns actualment es diu Residencial Can Carner.

Mentre, comencen a acabar-se noves places (com la del Forjador o la plaça Mossèn Cinto Verdager). Sens dubte però, les principals realitzacions de la primera legislatura foren la plaça de la Llibertat i el nou ambulatori, compresos dins la mateixa actuació urbanística. Precisament el 3 de juliol de 1982 el president de la Generalitat, Jordi Pujol, va inaugurar les citades obres. Feia prop de 50 anys que un president de la Generalitat no visitava Castellar.

Val a dir que la plaça de la Llibertat representava la conquesta d'un espai verd en una zona densa de població aconseguida gràcies a la mobilització popular produïda a mitjans de 1978, que va impedir l'edificació de pisos en el solar afectat.

SEGONA LEGISLATURA (1983-1987)

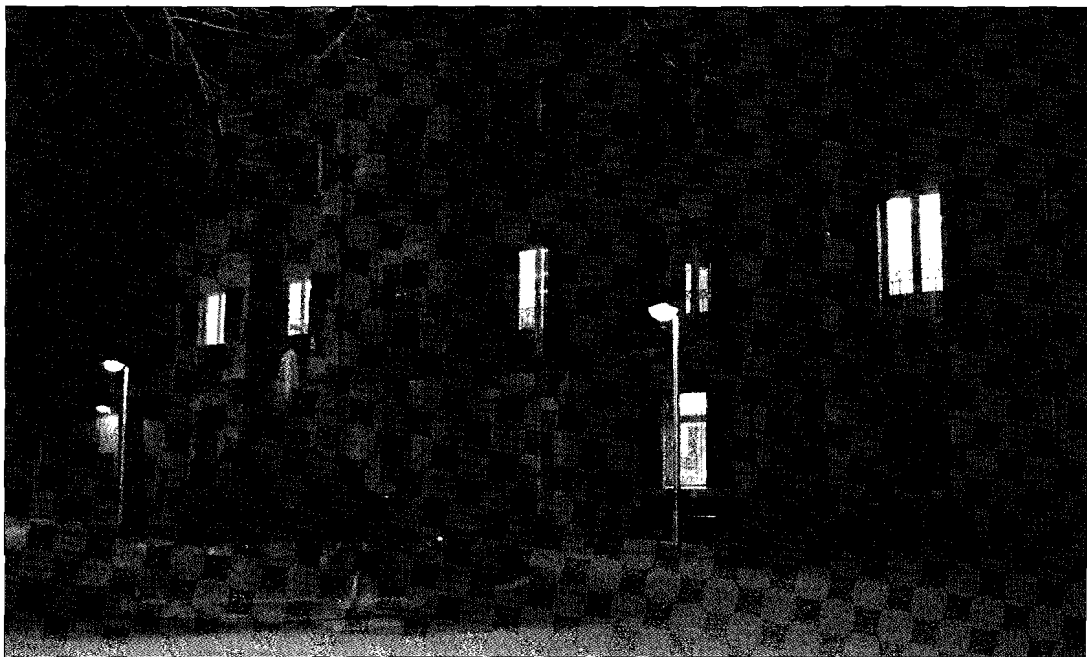
1. El canvi de legislatura

El 28 d'abril de 1983 té lloc el comiat del primer consistori de la reinstauració democràtica. Els components de la candidatura de Convergència i Unió i els de la Unitat d'Esquerreres per Castellar, partits que integraven l'Ajuntament, van signar un emotiu manifest en el qual van voler deixar palès, en resum, el nou tarannà democràtic que havia adquirit la màxima institució local de la població. El 8 de maig del mateix any se celebren les segones eleccions municipals. Els comicis van definir una nova correlació de forces polítiques a la vila.

Una anàlisi de la panoràmica electoral de 1983 respecte als comicis de l'abril de 1979 permetia constatar que hi hauria un nou espectre polític municipal a causa de la desaparició de la UCD de l'àmbit local, la manca d'entesa entre PSUC i PSC per mantenir la coalició Unitat d'Esquerreres i l'aparició de les noves candidatures d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i Alianza Popular (AP) a l'escena municipal.

Els resultats de la contesa electoral van donar la victòria a CiU, encara que no va aconseguir la majoria absoluta de representants al consistori. La formació guanyadora mantenia la cota de vuit regidors, mentre que els partits que havien integrat l'extingida U.E. van perdre globalment un regidor en relació a les eleccions de 1979 (el PSC va aconseguir quatre regidors i el PSUC, tres)⁹. Els dos grups que estrenaven participació electoral també van aconseguir una plaça de regidor cadascun.

67. El Palau Tolrà de nit. Va ser adquirit per l'Ajuntament l'any 1987 i es va convertir provisionalment en institut de batxillerat. D'encà de la festa major de 1994 és la nova Casa de la Vila.



Resultats dels comicis municipals del 8 de maig de 1983

Cens electoral	8.007 electors	CiU	2.549 vots
Vots vàlids	5.833	PSC	1.477 vots
Vots nuls	42	PSUC	895 vots
Vots en blanc	13	PP	551 vots
% votants	73,53	ERC	361 vots
% abstenció	26,47		

Membres del consistori municipal de Castellar (1983-1987)

Convergència i Unió: Miquel Pont Alguersuari, Ferran Sànchez Pallarès, Simó Garcia Calventus, Enric Mas Tapuerca, Josep Arderius Casanovas, Ramon Moix Cano, Josep M. Avellaneda Camins, Feliu Gubern Narciso. Entre l'octubre de 1983 i l'abril de 1986 es van produir tres canvis: l'octubre de 1983 Salvador Juanpere Aguiló substitueix Simó Garcia, el gener de 1985 Albert Antonell Ribatallada a Josep M. Avellaneda, i l'abril de 1986 Àngel Aldaz Torrella a Miquel Pont.

Partit Socialista de Catalunya: Josep Rodríguez Vasallo, Francesc Llobet Estapé, Josep Manel Fitó Picó, Jordi Franch Pons.

Partit Socialista Unificat de Catalunya: Antoni Castellero Delgado, Josep Caixach Gamisans, Imma Tort de Val.

Esquerra Republicana de Catalunya: Ramon Costa Mach.¹⁰

Alianza Popular-Partido Democrático Popular-Unión Liberal: Josep M. Company i Riera.

En la sessió de constitució del nou consistori celebrada el 23 de maig, el cap de llista de CiU, Miquel Pont, va tornar a ser escollit alcalde de Castellar. Alhora, el repartiment de regidories (anomenades delegacions d'alcaldia) es produïa després d'un període de negociacions entre tots els grups municipals a fi d'arribar a una formació de govern consensuada. D'aquesta manera tots els grups municipals van obtenir representació, en major o menor grau, en els diferents càrrecs de govern municipal.

Malgrat això, en complir-se el segon any de legislatura, el consistori va patir una crisi que va suposar la fi dels pactes de govern subscrits el juny de 1983 entre tots els partits amb representació municipal. Cal fer constar que l'equip de govern i la coalició que hi va haver entre 1983 i 1985 va afrontar gairebé sense fissures les protestes populars de 1984 contra l'augment de la Contribució Territorial Urbana, produïdes durant l'any 1984. L'increment de la pressió fiscal que va exercir l'ens municipal era una conseqüència directa del rendiment del nou règim cadastral i va propiciar una situació tensa i d'enfrontament entre el consistori i part de la població. Els «conflictes de la contribució», molt extesos també a altres poblacions, traspuaven una situació de fons molt significativa: la dificultat dels municipis per aconseguir els recursos necessaris per atendre les prestacions d'equipaments i serveis que la població demanava.

En general, a principis de l'etapa democràtica la necessitat de cobrir les demandes d'infraestructures i de serveis als municipis patia el greu inconvenient d'unes hisendes municipals en crisi econòmica.

El govern multicolor amb majoria convergent va esvair-se a iniciativa del partit majoritari. Així, mentre PSC, PSUC i ERC van quedar-se sense assignació de delegacions municipals, el nou acord tàcit entre els grups municipals d'AP i CiU va garantir una nova estabilitat en el govern de la vila.

2. Crònica de la legislatura

La festa major de 1983 presenta la novetat de l'engalanament de carrers. L'èxit d'aquesta iniciativa, sorgida de la proposta d'alguns veïns de guarnir els seus respectius carrers, va obrir una nova tradició en les successives edicions de la festa més important i representativa del poble. La Comissió de Festes, l'entitat encarregada d'organitzar la festa major, va donar molt bona acollida a l'empenta d'aquests vilatans.

Precisament, entre 1983 i 1987 va donar-se un gran impuls a les festes i activitats populars de la vila, gràcies en bona part a les idees innovadores del regidor de Lleure, Ramon Moix. Als carrers engalanats i a la Mostra d'Oficis Artesans, s'hi van afegir la celebració del mercat de productes de pagès per Sant Josep i la recuperació de la rua i el ball de disfresses del Carnestoltes. Durant la festa major de 1986 té lloc per primera vegada la realització d'una fira d'art, comerç i indústria local que pren el nom de Firart.

En el capítol de la normalització lingüística, el consistori aplicava la nova normativa de 1983 dictada per la Generalitat referent a la catalanització de l'administració local. La llei aprovada l'abril de 1983 per la Generalitat va permetre que tota la documentació i actes oficials generades a l'Ajuntament es redactessin des de llavors íntegrament en català, tot i que deixant sempre intacte el dret ciutadà a la tria de l'idioma que desitgés en les seves relacions amb les institucions locals.

D'altra banda, el desembre de 1984 s'inicien les obres d'arranjament de la carretera B-124. Les reformes, que es van executar en diverses etapes, van comportar la pèrdua de la vegetació colindant i de 18 pins centenaris ubicats a les vores de la via. L'actuació de la Direcció General de Carreteres de la Generalitat en relació a l'esmentada tala d'arbres va propiciar el descontentament de diversos castellarencs i, fins i tot, del mateix consistori.

Del 21 al 23 de setembre d'aquell any es van celebrar els 50 anys de l'existència d'escola pública a Castellar. Entre els actes commemoratius més destacables, es va dur a terme la restitució oficial del nom «Emili Carles-Tolrà» al centre escolar ubicat en terrenys del «Camp Senyor». El col·legi recobrava així el seu nom original, que havia estat injustament oblidat.

Mentrestant, l'Ajuntament i el Servei a la Natura (SERNA) formalitzaven l'octubre del mateix any la seva relació amb la signatura d'un conveni de 10 anys de durada. El següent pas per a l'estructuració d'un veritable i bon servei de preservació dels boscos es va centrar en la creació, a partir de les persones vinculades al mateix SERNA, d'un cos de bombers voluntaris de la Generalitat. El nou parc de Castellar va quedar format per 14 membres del SERNA, els quals van ser nomenats bombers voluntaris el maig de 1985. Dos anys més tard, es creava l'Associació de Defensa Forestal local, grup que amb la col·laboració de l'Ajuntament, SERNA i els bombers voluntaris, fa una funció permanent de vigilància, control i prevenció d'incendis.¹¹

Aquell mateix mes d'octubre, les Germanes Vetlladores de Sant Josep, que durant tants anys s'havien dedicat a tasques assistencials a la vila, abandonaven la Residència d'Avis de l'Obra Social Benèfica a causa de la manca de personal existent per la reducció en el nombre d'adscrites a la citada comunitat religiosa. Un exemple paradigmàtic d'aquesta congregació

68. En la memòria de molts castellarencs sobre la I Mostra d'Oficis Artesans (abril de 1983), hi ha quedat gravada la participació d'un artesà molt estimat al poble, en Carles Campderròs, que va morir l'agost de 1984.



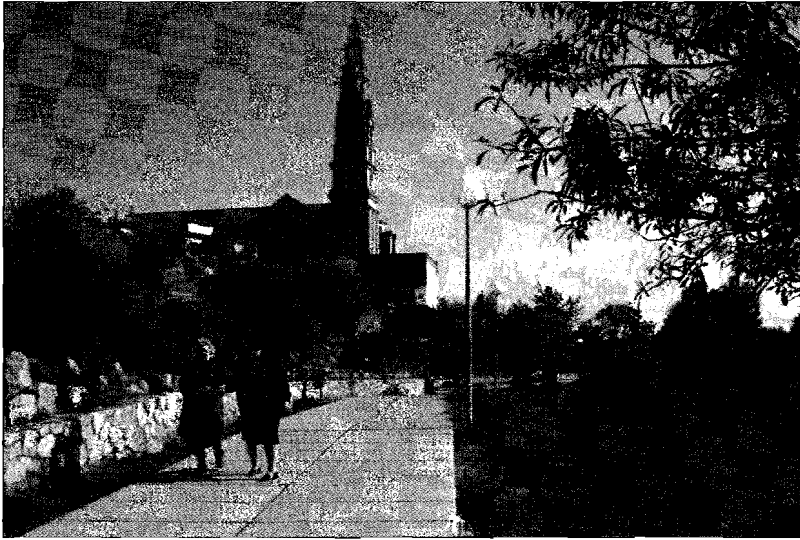
l'havia constituït la Germana Alberta, a qui el consistori lliurà, en reconeixement a la seva tasca, la medalla de Castellar del Vallès, un guardó atorgat per distingir els serveis extraordinaris efectuats en benefici de Castellar.

El gener de 1985 es va posar en marxa el nou casal d'avis ampliat i arranjat de la plaça Major. Les obres d'ampliació i millora van costar 4 milions i mig de pessetes, aportats en part per l'Ajuntament i en part per «La Caixa», entitat bancària amb qui s'havia signat un conveni de col·laboració.

L'efectivitat de l'ampliació del patrimoni municipal es va començar a concretar el 1985 amb l'adquisició de diversos edificis i terrenys. L'Ajuntament va comprar una finca ubicada als Pedrissos de 7.528 metres quadrats, definida pel Pla General de 1978 com a equipament escolar; els terrenys definits en el mateix Pla General com a zona verda coneguts popularment com el jardí de Can Tolrà, de 1.964 metres quadrats i enfront de l'edifici del Patronat (en el moment de l'adquisició, la finca era seu d'un dipòsit de ferralla i de runes de la construcció); la Torre Balada, un immoble qualificat d'equipament vari i ubicat al carrer Caldes, 56/58, que compta amb una superfície de 2.863 metres quadrats; i la casa Ribas, un espai de 489 metres quadrats ubicat al carrer de la Mina, 9/11 i de 489 metres quadrats.

A principis de 1985, Castellar va estrenar una biblioteca integrada dins la Xarxa de Biblioteques Públiques de la Generalitat. L'edifici comptava amb 80 punts de lectura per a adults i 20 per a nens i tenia un fons d'obertura de 3.600 llibres, quantitat que en pocs anys es va anar incrementant fins a sobrepassar la capacitat màxima de 15.000 volums.

El nou equipament va representar l'assoliment d'un desig força llunyà i unànime, i era fruit de l'acord que el 1981 es va signar amb el Departament de Cultura de la Generalitat. Va



69. Parc de Canyelles

rebre el nom d'Antoni Tort Rocavert en recordança a qui fou l'últim alcalde democràtic de Castellar durant la II República.

Aquell mateix any, també es du a terme la primera reforma de l'ermita romànica de Castellar Vell (segles X-XV), considerada tradicionalment com el bressol del poble. Les obres són sufragades per la Generalitat i l'Ajuntament, tot i que gran part del mèrit de la neteja dels entorns i de la restauració de l'església era atribuïble a l'associació Amics de Castellar Vell.¹² La restauració va consistir a consolidar les parts afectades corresponents a l'absis, el campanar, la capçalera, i la volta romànica. Aquell mateix any també es van executar les obres de repàs i consolidació de l'estructura metàl·lica del campanar i l'arranjament del rellotge i les campanes de l'Església de Sant Esteve.¹³

Just al darrera de l'església de Sant Esteve, a l'antic cementiri, es va començar a arranjant una nova zona verda de repòs i d'esbarjo que va rebre el nom de parc de Canyelles. L'espai, que té forma de semilluna, permet la connexió de vianants entre el carrer del Retir als carrers de l'Ermot i Sant Sebastià.

3. La mort de Miquel Pont

L'abril de 1986, un esdeveniment inesperat va colpir molts castellarencs. De retorn d'un viatge privat a Itàlia i acompanyat per la seva esposa, Antònia Llobet, Miquel Pont es va sentir malalt de manera sobtada. Era el dilluns, dia 14, quan l'alcalde ingressava en estat de coma a l'hospital de Braussailles, a Cannes (França). Cinc dies més tard, concretament el 19 d'abril, Miquel Pont va morir.

Tot i que durant aquells dies van ser moltes les hipòtesis sobre la causa de la seva mort, finalment l'autòpsia va confirmar que l'alcalde havia estat víctima d'una lesió cerebral. Tan bon punt com es va conèixer la notícia de la tràgica desaparició del fins aleshores alcalde de Castellar, la majoria de la població va restar commocionada. El mateix dia 19 d'abril el consistori es va reunir i va acordar decretar sis dies de dol com a manifestació del sentiment dels

70. Escena de dol popular per la mort de Miquel Pont, l'abril de 1986. Una multitud de castellarencs envoltant el carrer Major el dia de l'enterrament del qui fou primer alcalde de Castellar de la reinstauració democràtica.



castellarencs i concedir a títol pòstum la medalla de la Vila a Miquel Pont per la seva total entrega al càrrec.

Una vegada solventats tots els tràmits legals i burocràtics pel trasllat del fèretre, les despulles de Miquel Pont van restar exposades en la capella ardent instal·lada al saló de sessions de l'Ajuntament. Una filera inacabable de castellarencs de totes les edats van acomiadar-se el 26 i 27 d'abril d'un home que havia estat durant set anys al servei de tot el poble.

El mateix diumenge dia 27, i en una altra impressionant mostra emotiva de dol, va tenir lloc la celebració del sepeli. A l'enterrament van assistir-hi distingides personalitats catalanes, com ara el conseller de Governació de la Generalitat, Macià Alavedra, i el president del Parlament de Catalunya, Miquel Coll i Alentorn, en representació del president Jordi Pujol.

Miquel Pont Alguersurari va néixer a Sabadell el 6 de novembre de 1934 i tenia, per tant, 51 anys. Estava casat amb Antònia Llobet i Sans, amb qui va tenir vuit fills. Era professor mercantil i dirigent d'una petita empresa tèxtil i combinava les seves tasques industrials amb la política. Ell havia estat el primer alcalde de Castellar des de la reinstauració dels Ajuntaments democràtics.

El 30 d'abril, reunit en sessió extraordinària, el consistori acordava un testimoni de dol, alhora que s'agraïa a totes les autoritats, corporacions, treballadors municipals i al poble de Castellar en general les mostres d'ajut i condol rebudes. *«Fou En Miquel Pont, Alcalde, un home senzill, profundament arrelat a la terra catalana, a qui estimà i consagrà la seva vida. S'entregà amb cos i ànima al seu poble, Castellar, i a la seva pàtria, Catalunya. Ho va fer amb naturalitat, sempre amatent als batecs del poble, de les entitats i de les persones, sobretot de les més senzilles, de les més humils, dels més marginals. Ha marcat un estil: no tenia un no per ningú».*

El 28 de juny de 1987 va tenir lloc a la sala de sessions de l'Ajuntament l'acte de lliurament de la medalla d'or de Castellar, a títol pòstum, a qui fou alcalde de la vila durant set anys, Miquel Pont. L'acte es va seguir amb gran expectació amb un saló de sessions ple de gom a gom.

4. Josep Arderius, nou alcalde

El consistori va haver de solventar una situació de buit institucional en la presidència de la Corporació.¹⁴ En el Ple extraordinari del 27 de maig, el tercer tinent d'alcalde Josep Arderius, del grup municipal de CiU, va assumir les funcions d'alcalde.

En el discurs que va pronunciar el segon alcalde de Castellar des de la reinstauració democràtica, va remarcar que aquell relleu no suposava un canvi d'orientació política sinó que confirmava les línies generals d'actuació ja establertes en vida de Miquel Pont.

Entre altres actuacions, es comencen a determinar alguns projectes que no es faran realitat fins a la següent legislatura: l'habilitació de la casa Ribas com a Arxiu d'Història i la Torre Balada com a escola de música, la clausura de l'abocador de la carretera de Sentmenat, la posada en marxa de l'extensió de batxillerat al Palau Tolrà, adquirit pel municipi a cavall del canvi de consistori, o l'acabament de l'aulari de pre-escolar del col·legi Sant Esteve. També es tanquen les cessions de terrenys al municipi corresponents a l'aplicació del pla parcial de can Carner. El resultat d'un procés de negociacions llarg va determinar que diverses zones verdes, equipaments i finques passessin a mans del municipi. La mateixa actuació urbanística va permetre l'adquisició de les dues naus de la plaça Major.

En el ple del 8 de juny de 1987 es va declarar d'interès municipal l'oferta de venda de l'esmentat edifici formulada per Carles Valls i Marfà en nom d'Intova S.A. Alhora, es va proposar a l'esmentada societat propietària que el seu preu fos de 50.592.853 pessetes. L'edifici, que té unes excel·lents característiques arquitectòniques i urbanístiques, el va fer construir la marquesa Emília Carles-Tolrà l'any 1892. Sens dubte, la seva adquisició el convertia en una de les peces arquitectòniques més atractives del patrimoni municipal.

71. El castellanenc Josep Arderius va succeir en l'alcaldia al desaparegut Miquel Pont durant prop d'un any. Acte de lliurament de la medalla d'or de Castellar, a títol pòstum, a Miquel Pont.



TERCERA LEGISLATURA (1987-1991)

1. El canvi de consistori

Les eleccions municipals van donar, per primera vegada, la majoria absoluta a Convergència i Unió, grup que va obtenir un total de nou edils. El PSC en va obtenir cinc, la nova coalició d'Iniciativa per Catalunya (IC) dos, i el PP, un. En aquella ocasió, i a diferència de 1983, no totes les forces que van concórrer als comicis van obtenir representació: ERC va quedar-se sense cap regidor.

Resultats dels comicis electorals del 9 de juny de 1987

Cens electoral	8.750 electors	CiU	2.898 vots
Vots vàlids	5.961	PSC	1.754 vots
Vots nuls	53	IC	735 vots
Vots en blanc	57	PP	474 vots
Votants	70,68%	ERC	99 vots
Abstenció	29,32%		

Membres del tercer consistori democràtic (1987-1991)

Convergència i Unió: Albert Antonell Ribatallada, Joan Pinyot Garròs, Ferran Sànchez Pallarès, Josep Carreras Pecanins, Àngel Aldaz Torrella, Josep-Ramon Recordà Cutié, Josep M. Company Riera, Josep Parcerisa Massaveu, Ramon Moix Cano.

Partit Socialista de Catalunya: Josep Manel Fitó Picó, Josep Gonzàlez Navas, Josep Rodríguez Vasallo, Germà Calvo Català, Jordi Font Guiteras. El mes de juny de 1989 es van produir tres canvis: Pilar Llaquet Quintilla substitueix Josep Manel Fitó, Patricio Mercado Pancorbo a Josep Gonzàlez i Francisco Borrego Poyato a Jordi Font.

Iniciativa per Catalunya: Bartomeu-Xavier Calafell Moranta, Juan-Manuel Juárez Garrido.

Partit Popular: Miquel-Àngel Sòria Garcia.

El dimarts, 30 de juny, es va celebrar la sessió de constitució del nou Ajuntament. El municipi investia un nou alcalde, el tercer de l'època democràtica. El cap de llista de CiU, el castellarenc Albert Antonell Ribatallada era escollit amb deu vots favorables, cinc més dels que va obtenir el segon candidat amb més vots, el cap de llista socialista Josep Manel Fitó Picó.

2. Crònica de la legislatura

Dins el marc d'activitats englobades a la festa major, el setembre de 1987 es van inaugurar les noves instal·lacions de l'Arxiu d'Història de Castellar al carrer de la Mina. Les obres, que van tenir un cost d'11.054.709 pessetes, van durar mig any. L'alcalde de Castellar, Albert

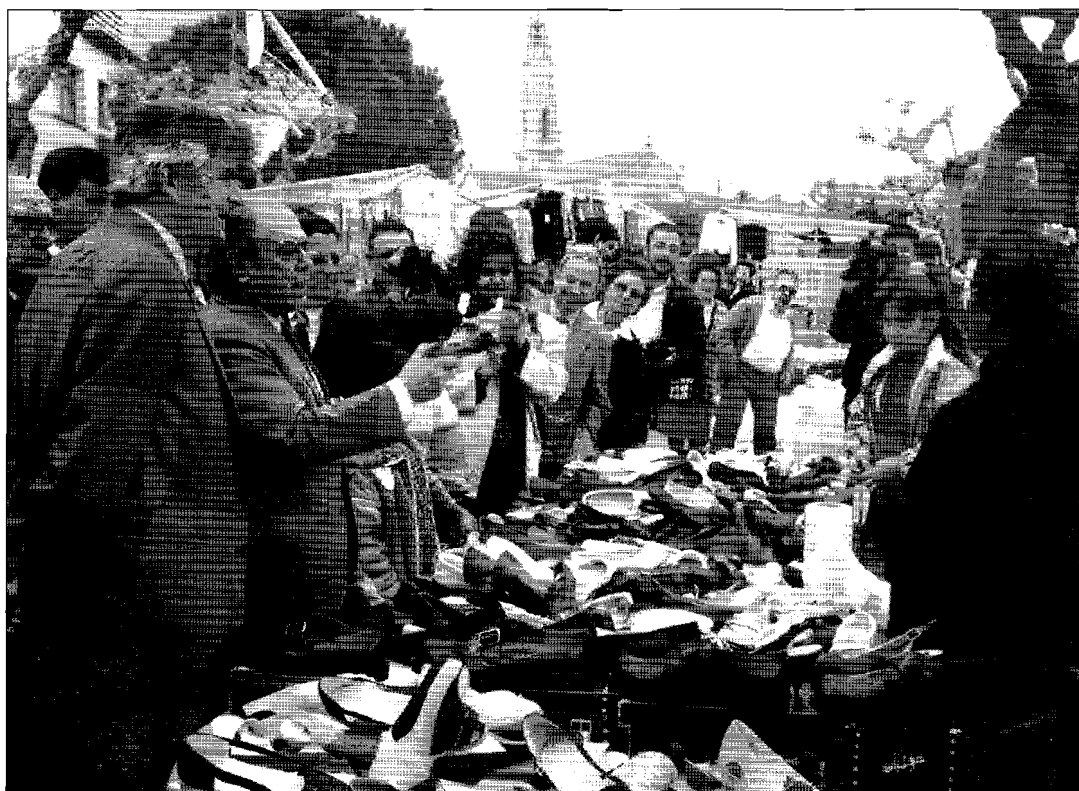


72. L'Auditori Municipal Miquel Pont va esdevenir la primera gran realització del consistori en matèria d'equipaments culturals. D'aquesta manera, Castellar disposa des de 1988 d'un teatre modern en el qual s'hi poden encabir tot tipus de representacions (teatre, música, cinema o dansa).

Antonell, i el president de l'Arxiu (i, allora, regidor de Sanitat i Benestar Social), Joan Pinyot Garròs, van presidir l'acte. D'aquesta manera, es deixava garantida la conservació adient de la documentació relacionada amb el municipi al mateix temps que suposava disposar d'unes instal·lacions de major superfície respecte a l'anterior edifici de l'Arxiu ubicat al carrer Nou.

Un mes més tard, s'inicien les classes de batxillerat al Palau Tolrà. El centre aplega un total de 83 alumnes del primer curs de BUP i un equip docent de cinc professors, però any rera any s'amplien els cursos (fins arribar a cobrir tot el BUP i el COU), així com el nombre d'alumnes i professors. La saturació de l'institut palesa la necessitat d'atendre l'escolarització dels alumnes de secundària amb les adients condicions físiques i d'infraestructura, qüestió que no es solventa fins al curs 1993-94, quan es va posar en marxa als Pedrissos el nou Institut d'Ensenyament Secundari construït per la Generalitat.

A finals de 1987 i durant el primer trimestre de 1988, esclata la coneguda i controvertida polèmica del Memorial Park, arran del projecte privat de pla especial que proposava la regulació d'una part de la finca de can Pèlach com a parc-cementiri d'abast comarcal. El projecte, estudiat i considerat pel consistori des de 1986 a través de les comissions informati-



73. Jordi Pujol, juntament amb l'alcalde de Castellar Albert Antonell en la visita oficial que el president de la Generalitat va realitzar el 1989.

ves, va entrar a tràmit inicial, complint tots els requisits legals, per a la seva aprovació en el ple del 21 de desembre de 1987, però finalment el consistori va desestimar-lo tres mesos després vista la posició contrària demostrada per bona part de la població.

No obstant això, Castellar viu a finals de la dècada dels 80 el principi d'un impuls urbanístic¹⁵ que es durà a terme gràcies a la gestió de les dues legislatures precedents. La gran àrea d'expansió residencial del municipi és l'Eixample. A principis de 1988, el consistori aprova definitivament l'execució del seu projecte d'urbanització, el qual es preveu executar en un termini de sis anys. La zona afectada té una capacitat per a 700 habitatges de diverses tipologies (plurifamiliars, unifamiliars agrupats i aïllats), i compta amb una zona verda total de 21.400 metres quadrats. L'objectiu del consistori va ser desenvolupar el nou sector en relació amb l'estructura de la ciutat existent i amb una bona qualitat de l'espai públic i de l'habitatge en particular.

També es desbloqueja l'execució del pla de la Bruguera. Tot i pertànyer a un pla parcial aprovat el 1976 i tenir constituïda una junta de compensació, la seva urbanització no havia tirat endavant.¹⁶ Per garantir-ne la gestió i execució, l'equip de govern assoleix un acord amb l'Institut Català del Sòl (INCASOL), organisme autònom adscrit al Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat, el qual pren la responsabilitat del replan-

tejament del pla de la Bruguera tot establint quatre polígons d'actuació (polígon I, d'ús residencials i els polígons II, III i IV, destinats a usos industrials en petita, mitjana i gran indústria respectivament).

En l'àmbit cultural, el 10 de setembre de 1988 s'inaugura el nou Auditori Municipal, que rep el nom de Miquel Pont. L'obra, dissenyada pels arquitectes Pere Roca i Pere Mogas, va construir-se en dos anys, va costar 65.256.196 pessetes i constitueix el primer pas de l'anelhada reforma de les instal·lacions de l'Ateneu. A partir d'aquell mateix any, la regidoria de Cultura va elaborar una programació innovadora de música, teatre i dansa de gran qualitat, amb la possibilitat que les entitats culturals del poble també poguessin disposar del nou equipament.

Dos dies més tard, el 12 de setembre s'inaugura la plaça dedicada a Francesc Macià, recuperant per a l'ús públic un espai urbà que havia estat jardí i posteriorment hort. A Sant Feliu del Racó, també s'acaba un nou espai públic que, com el nou auditori, és batejat amb el nom de qui fou el primer alcalde de la reinstauració democràtica, Miquel Pont.

El mateix 10 de setembre, també es va posar en marxa la Nau de la plaça Major com a lloc per a la celebració d'actes. Va ser amb motiu de la realització de la II Fira d'Artistes Locals, de Comerç i d'Indústria (FIRART). La Nau, ocupa una superfície de 1.000 metres quadrats i és el major recinte cobert de què disposa la vila. S'ha convertit en l'espai lúdic per excel·lència i ha vingut a substituir la funcionalitat dels antics envelats de festa major.

El novembre de 1988 el Jutjat de Pau de Castellar va estrenar nou local, als antics safareigs rehabilitats de la Baixada del carrer Major. Fins aquells moments estava instal·lat en una habitació de l'Ajuntament. A més, amb el trasllat de l'emissora municipal al carrer Torras, les instal·lacions del carrer Major guanyen espai per ocupar altres dependències municipals.

El mes de novembre de 1988 es va constituir en el saló de sessions de l'Ajuntament el Consell Escolar Municipal, on hi estan representats l'Ajuntament i els centres docents amb els seus corresponents estaments (pares, alumnes, mestres i professors, personal d'administració i serveis i directors).

El 2 d'abril de 1989, es va celebrar un dinar popular per a 400 persones a la nau de la plaça Major, a partir de la 1 del migdia, amb motiu de la commemoració dels 10 anys d'Ajuntaments Democràtics.

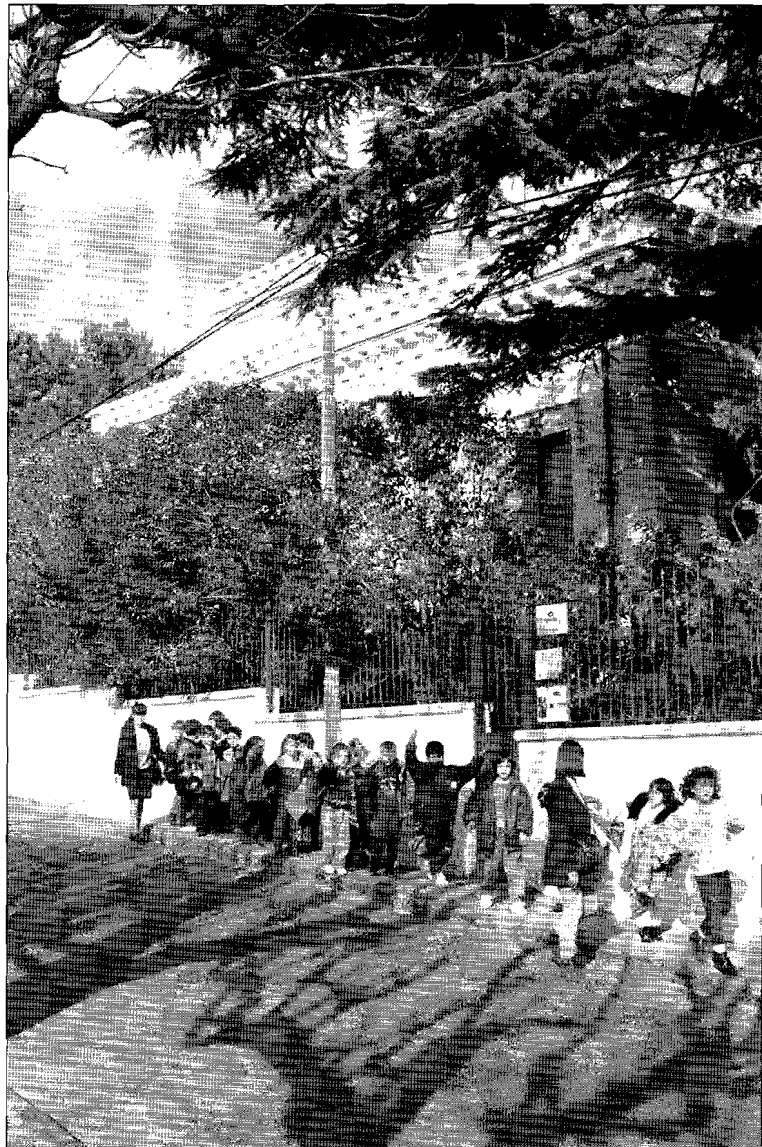
El president de la Generalitat, Jordi Pujol, visita el 22 d'abril les principals realitzacions municipals dels darrers anys (Auditori Municipal, les noves instal·lacions de Ràdio Castellar, el Jutjat de Pau) i realitza també un recorregut per la plaça Major i Casal d'Avis, l'Institut de Batxillerat del Palau Tolrà i les obres del Parc de Canyelles pel carrer de l'Ermot. La visita oficial va acabar a Sant Feliu del Racó per inaugurar oficialment la plaça de Miquel Pont.

El 9 de setembre s'inauguren dos nous equipaments, l'Escola Municipal de Música a la Torre Balada i el nou casal d'avis construït en els antics terrenys de la Farinera. En un local del mateix sector s'ubicaran l'any següent les seues socials del Club Atlètic Castellar, Club d'Escacs Castellar i C.P.Castellar-Bàsquet.

Finalment, també es duen a terme les obres de remodelació dels carrers de Castellar, les qual van incloure una reforma a fons del carrer Major i del Passeig. El canvi de fesomia d'aquests carrers va suposar un cost de vuitanta milions de pessetes. El desembre de 1990, l'alcalde Albert Antonell inaugura les obres del Passeig en una festa amb gran participació popular.

Malauradament, durant l'estiu del mateix any havien tingut lloc les restriccions en el servei d'abastament d'aigua potable a causa de la sequera i la conseqüent disminució progressiva dels pous que abastaven llavors la població. Es pensa en diversos projectes per solventar la manca d'aigua, com ara accelerar les prospeccions per assolir noves captacions, ampliar la canonada general en el tram anomenat «sifó de Canyelles», la construcció d'un nou dipòsit d'emmagatzematge de 8.000 m³ a Canyelles o l'automatització de la regulació i control de la xarxa bàsica; obres que havien de ser assumides totalment per l'INCASOL.

Finalment, i gràcies a la posada en marxa de dos nous pous, l'estalvi d'aigua i la meteorologia més suau, la Junta de Sequera de Castellar, en la reunió del 17 de setembre, va prendre l'acord d'acabar les restriccions. La perspectiva immediata era, però, l'aportació de cabals per part de l'explotació privada d'Antoni Barata (Calama, S.A.).



74. La Torre Balada, edifici modernista, va ser adquirit per l'Ajuntament el 1985, i d'encà de l'octubre del 1989, és la seu de l'Escola Municipal de Música.

QUARTA LEGISLATURA (1991-1995)¹⁷

1. Canvi de legislatura

En les eleccions municipals del 26 de maig de 1991, CiU va tornar a guanyar per majoria absoluta amb una àmplia diferència de vots respecte als altres partits, i va mantenir el nombre de nou regidors. El PSC i el PP mantenien el nombre de regidors en cinc i un respectivament, IC perdia un regidor, i entrava a formar part del consistori Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) amb un representant. El Partit dels Comunistes de Catalunya (PCC) no va obtenir els suficients vots per tenir representació municipal.

Resultats dels comicis municipals del 26 de maig de 1991

Cens electoral	10.010 electors	CiU	2.576 vots
Vots vàlids	5.691	PSC-PSOE	1.504 vots
Vots nuls	20	ERC	524 vots
Vots en blanc	86	IC	464 vots
% votants	56,85	PP	402 vots
% abstenció	43,15	PCC	115 vots

Membres del consistori municipal de Castellar (1991- 1995)

Convergència i Unió: Albert Antonell Ribatallada, Josep Carreras Pecanins, Lluís M. Corominas Díaz, Josep M. Serra Mercader, Eduard Ferrés Ribas, Josep Ramon Recordà Cutié, Joan Fusté Badal, Antoni Mora Vergés i Joan Ventura Sans.

Partit Socialista de Catalunya: Miquel Hijano Arcas, José Rodríguez Vasallo, Patricio Mercado Pancorbo, M. Pilar Llaquet Quintilla i Francisco Borrego Poyato.¹⁸

Esquerra Republicana de Catalunya: Jordi Permanyer Bellmunt.

Iniciativa per Catalunya: Tomeu Xavier Calafell Moranta.

Partit Popular: Miquel-Àngel Sòria Garcia.

El 15 de juny es van reunir a la Sala de Plens de l'Ajuntament els 17 regidors elegits democràticament en les eleccions per prendre possessió dels càrrecs, cosa que van fer usant diverses formes (forma de jurament, forma de promesa, afegitó de complir amb l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, condicionat per la Llei Orgànica Electoral i forma d'imperatiu legal, i l'ús lliure de les llengües oficials a Catalunya, català i castellà).

Posteriorment els regidors van elegir l'alcalde entre els caps de llista mitjançant votació secreta. Els resultats foren els següents: Albert Antonell Ribatallada, de CiU, nou vots, Miquel Hijano Arcas, del PSC, cinc vots, els representants d'ERC i IC, Jordi Permanyer Bellmunt i Tomeu Xavier Calafell Moranta, un vot respectivament i el representant del PP, Miquel-Àngel Sòria, zero vots. D'aquesta manera Albert Antonell Ribatallada fou proclamat alcalde.

L'any següent va haver un canvi important en l'equip de govern: el 29 de setembre de 1992 Albert Antonell Ribatallada va renunciar al càrrec d'alcalde per motius personals i en la mateixa sessió fou elegit com a nou alcalde el fins llavors primer tinent d'alcalde i representant de Convergència i Unió, Lluís M. Corominas Díaz.

2. Crònica de la legislatura

En l'aspecte lúdic cal esmentar tres noves activitats: la celebració el 23 de novembre de 1991 de la primera Festa de la Tardor amb la Nau engalanada per a l'ocasió, l'organització del Casal d'Estiu 1994 amb la col·laboració de diverses entitats del poble, i la festa de Cap d'Any per despedir el 1994 i donar la benvinguda al 1995, també a la Nau, amb tots els ingredients bàsics d'aquesta festa. A més, dos pintors castellarencs van fer exposicions antològiques de la seva obra a la Nau, integrades en el cicle d'activitats culturals de Nadal: Lluís Valls Areny el 1992 i Pepa Beotas el 1994.

Des de ben antuvi el consistori es va plantejar executar una sèrie de projectes destinats a la millora dels equipaments del poble.

Un d'aquests projectes va ser la recuperació de l'Ateneu des de començaments de 1991 amb l'objectiu de rehabilitar-lo com a equipament cultural i seu de les regidories de Cultura i

75. La llavors consellera de Governació Maria Eugènia Cuenca i l'alcalde de Castellar Lluís M. Corominas, en el dia d'inauguració de la seu de la nova Casa de la Vila, el setembre de 1994. La fotografia recull el moment de l'entrega de la medalla de la Vila a Antoni M. Castells.





76. L'octubre de 1993 van començar les classes al nou edifici de l'Institut d'Ensenyament Secundari construït per la Generalitat al sector dels Pedrissos. D'aquesta manera, es solventava definitivament la necessitat d'escolarització dels alumnes de secundària que havia arribat a saturar l'edifici del Palau Tolrà, habilitat provisionalment i durant sis cursos com a extensió de batxillerat de l'IES Egara.

de Lleure i Joventut. A més de ser la seu de les regidories esmentades, té altres funcions: des del 12 de gener de 1992 hi ha el Servei de Català adscrit al Consorci per a la Normalització Lingüística, des del 19 de gener de 1993 funciona la sala d'exposicions permanent en el vestíbul del carrer Major, i el 19 de novembre de 1994 fou inaugurada la sala de petit format que ocupa l'espai de l'antic saló-cafè i sala de billars de l'edifici, amb una capacitat per a 92 persones i un escenari de 48 m².

En l'àmbit esportiu els projectes de més rellevància van ser els de la construcció de la primera fase de la zona esportiva de l'Eixample i del nou camp de futbol Pepín Valls. El projecte global de la zona esportiva de l'Eixample està format per diversos equipaments per a usos esportius múltiples (piscines cobertes, gimnàs, pavelló i pistes d'atletisme) que s'executen en diverses fases. Aquesta primera fase va consistir en la construcció des del setembre de 1990 de les dues piscines cobertes climatitzades i una zona destinada a la pràctica de gimnàs, aeròbic i musculació, posada en funcionament el 16 de novembre de 1992 i inaugurada oficialment un mes després, el 12 de desembre.

Les obres del nou camp de futbol Pepín Valls van començar el 26 de juny de 1991 segons el projecte redactat pels serveis tècnics municipals i fou inaugurat el 8 d'octubre de 1994 junt amb la plaça d'Emili Altimira Alsina. El projecte incloïa un solar d'equipament esportiu d'11.700 m², una zona verda de 1.872 m² i una superfície de 8.338 m² per a vials.

El 1993 Castellar va aconseguir un dels equipaments més preuats: l'Institut d'Ensenyament Secundari. L'equipament està inscrit en la zona dels Pedrissos i està situat concretament en l'extrem de la Ronda Ponent, plaça de la Miranda i riba de can Barba. Té una superfície útil de 11.783 m² i una capacitat interior per a 950 alumnes. Com a centre d'ensenyament secundari inclou quatre línies per als alumnes entre els 12 i 16 anys, i tres línies per als alumnes entre els 16 i 18 anys, i hi assisteixen 600 alumnes dels termes de Castellar del Vallès i Sant Llorenç Savall.

L'Institut fou inaugurat el 17 de setembre amb l'assistència del President de la Generalitat, Jordi Pujol i Soley. Aquell mateix dia fou inaugurat el nou Centre de Distribució de l'empresa Sony España, S.A.

77. Taller de manualitats al casal d'Avis de la plaça Major.



Finalment el 1994 fou un any de consolidació de projectes: el Palau Tolrà com a seu de la Casa de la Vila, la Plaça d'Emili Altimira Alsina i el Casal d'Avis de la Plaça Major.

Amb la remodelació de l'interior dels tres edificis integrants del conjunt del Palau Tolrà (masoveria, edifici residencial i galliners) es va aconseguir triplicar la superfície útil respecte la de l'edifici del carrer Major (de 774 m² a 2.297 m²) i la voluntat de l'Ajuntament de Castellar de concentrar els serveis municipals. El 9 de setembre de 1994 va tenir lloc l'acte oficial d'inauguració amb l'assistència de diverses personalitats polítiques de Catalunya, de les quals cal destacar la consellera de Governació de la Generalitat de Catalunya, M. Eugènia Cuenca, que va descobrir la placa commemorativa de l'acte d'inauguració. Després de la festa major, l'administració municipal ja va funcionar en la nova seu. De fet el 26 de juliol es va celebrar l'últim ple municipal en el carrer Major, 74, i el 27 de setembre, el primer en el Palau Tolrà.

El 8 d'octubre de 1994 fou inaugurada la plaça situada en els antics terrenys del camp de futbol, dedicada a Emili Altimira Alsina, president de la U.D. Castellar entre 1969 i 1974 i alcalde de Castellar entre 1975 i 1979. Ocupa 2.200 m².

El 22 de desembre 1994 fou inaugurat el Casal d'Avis de la plaça Major després d'un any d'obres de remodelació i ampliació de l'anterior, construït els anys 60. Les obres s'han fet sota la direcció de l'arquitecte municipal, Josep Castellà, d'acord amb el projecte redactat pels serveis municipals que pretenia la integració de l'edifici en el marc de la plaça Major i del mercat municipal, tenint en compte l'opinió dels directament interessats en l'equipament: els usuaris. D'aquesta manera s'han aconseguit 200 m² més.

Quant a les millores en temes de manteniment, el 26 de maig de 1992 l'Ajuntament va aprovar l'adjudicació del concurs de la concessió dels serveis de recollida domiciliària d'escombraries i la neteja viària a l'empresa Francisco Sánchez Martínez S.A., de Sant Cugat del Vallès per un període de vuit anys. La novetat va ser la col·locació de 252 contenidors de 1.100 litres de capacitat, distribuïts per tot el terme per tal de millorar el sistema de la recollida de deixalles.

Paral·lelament la regidoria de Medi Ambient, creada durant aquesta legislatura, va incrementar les opcions de recollida selectiva de deixalles amb la col·locació de contenidors

de piles, paper i olis usats, i va aconseguir un altre objectiu: la rehabilitació oficial de l'antic abocador de la pedrera del Forn de Raig, el 20 de maig, amb el moviment i compactació de 10.000 m³ de residus i 6.000 m³ de terres per rehabilitar el sòl, distribuïts en dues i tres terrasses per evitar les esllavissades i poder recuperar la zona amb diverses campanyes de replantacions.

El 20 de març de 1994 es va inaugurar l'Àrea de Passeig del Pla de la Bruguera, una de les franges verdes incloses dins del projecte d'urbanització del polígon Pla de la Bruguera, paral·lela a la carretera de Sabadell a Castellar, que ocupa 59.000 m², la funció de la qual és crear una pantalla verda entre els terrenys industrials i la carretera amb una gran varietat d'espècies de la vegetació pròpia de la zona mediterrània (pins, alzines, roures, plàtans, prunus, moreres, freixes, lledoners, pinacanta, troanes, arç blanc, marfull, ginesta, aladern, arboç, etc) i alhora ser una zona de passeig.

Mentrestant la regidoria de Sanitat i Benestar Social tirava endavant diversos projectes. El 1991 una educadora especialitzada en educació social es va incorporar a l'equip de professionals de la regidoria de Sanitat i Benestar Social com a coordinadora dels recursos municipals organitzats per solucionar la integració laboral d'aquest sector de joves que abandonen l'escolaritat: el pre-taller¹⁹ i el centre obert. Un altre dels camps de treball de la regidoria de Sanitat i Benestar Social va ser la proposta d'activitats destinades a les persones amb

78. La intervenció de l'INCASOL va afavorir l'execució definitiva del Pla de la Bruguera. Entre els compromisos assolits amb l'Ajuntament, es va poder urbanitzar una gran àrea verda de vianants paral·lela a la carretera B-124. L'Àrea de Passeig va entrar en funcionament el març de 1994.



problemes psicomotrius amb la pràctica de l'esport. Com a resultat de les gestions fetes en aquest tema el 22 de maig de 1993 va començar l'Escola d'Iniciació Esportiva de Natació, l'objectiu de la qual és utilitzar la natació tant des del seu vessant competitiu com rehabilitador amb monitors especialitzats de la Federació Catalana d'Esports per a Minusvàlids.²⁰

I finalment el 1994 es va constituir el Consell Municipal de Prevenció de les Drogodependències, que va elaborar el Programa Municipal de Prevenció de les Drogodependències, com a marc regulador de totes les actuacions municipals destinades a la prevenció de les drogues, i es va celebrar la primera Setmana de la Salut per a joves entre el 21 i el 25 de novembre.

El 1993 es van fer els passos per solucionar la problemàtica del subministrament de l'aigua amb la construcció d'un dipòsit amb capacitat per a 8.000 m³ en la zona de connexió entre el camí de Canyelles i Cadafalch i el camí que surt del carrer de Canyelles entre una zona d'horts i oliveres, a la cota de 339 m, i l'adquisició dels drets de l'aqüífer castellarenc, situat a prop de la plaça del Cim, per un termini de 25 anys, als actuals propietaris dels drets i instal·lacions, l'empresa Calama, S.A. i l'Àmbit Maria Corral. El 23 de juny l'alcalde de Castellar, Lluís M. Corominas, representants de Calama, S.A., Antoni Barata Gual i Roser Garcia Gómez, i de l'Àmbit Maria Corral, Jordi Pujol Piñol, van signar el contracte de compra-venda de l'aqüífer amb les condicions aprovades en el ple i assumint les responsabilitats que tenien respecti-

79. La posada en marxa de la piscina coberta, l'any 1991, va esdevenir la primera gran realització d'equipaments dins la nova zona poliesportiva de l'Eixample. Durant molts anys, els castellarencs només havien pogut gaudir de l'aigua durant l'estiu, a la piscina descoberta.



vament els anteriors propietaris amb els altres municipis, particulars i cooperatives d'aigua a canvi de rebre tots els beneficis econòmics corresponents.

Durant aquesta legislatura l'Ajuntament de Castellar va fer diversos reconeixements públics a castellarencs i personalitats catalanes. Són els homenatjats amb la Medalla de la Vila 1993, Joan Piñot Pascual i Vicenç Girbau Vives, els homenatjats amb la Medalla de la Vila 1994, Antoni M. Castells Casas i Llorenç Ferrer Ribas i els titulars dels 29 comerços de Castellar amb una trajectòria comercial de cinquanta anys dins de la mateixa família i fent la mateixa activitat, i Manuel Carrasco i Formiguera, al qual se li va dedicar un carrer de recent urbanització i un premi dedicat a la recerca bibliogràfica de la seva vida i trajectòria.

Com a representant del municipi l'Ajuntament de Castellar va entrar a formar part de la Junta de la Mancomunitat Ripoll-Riu Sec el 21 de novembre de 1994, com ho és també del Consell Comarcal del Vallès Occidental des del 9 de març de 1988. Una de les funcions d'aquesta associació és la de gestionar les depuradores tipus com la que el Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya va adjudicar a través de la Junta de Sanejament el maig de 1993 al nostre municipi,²¹ i que s'està construint a l'extrem sud de les planes del Castell, enfront de la fàbrica del Molí d'en Busquets.

Durant el darrer any es van celebrar les diferents sessions integrades en el cicle de debats i conferències anomenat "Debat 2000. El futur de Castellar", coordinat des de l'Ajuntament amb l'objectiu d'exposar la gestió municipal i que els castellarencs interessats poguessin debatre els temes i aportar les seves opinions i solucions.

Apèndix documental I

CRONOLOGIA

Aquest apèndix documental cronològic és una llista de les dates més significatives per a l'evolució històrica del poble, que cal complementar amb els fets descrits a cada capítol.

16 de juny del 912

Bonfill, dit Rosó, va vendre a Hermegodó una terra amb arbres fruiters i la seva tanca situada en el comtat de Barcelona en el castell de Castellar, «castrum Kastellare» (A.C.A.).

12 de juny del 939

Ovasi i la seva muller Osiana van donar al comte Sunyer el senyoriu i la tasca d'un alou, format per terres, vinyes, arbres, arbres fruiters, cases i corts, i situat en el comtat de Barcelona dins dels límits del castell de Castellar (C.S.C., núm. 17, vol. I, A.C.A. Monac. Perg. S. Cugat núm. 4. Còpia).

Posteriorment, el 16 de març del 955, el comte Miró va donar el senyoriu d'aquest alou al monestir de Sant Cugat del Vallès (C.S.C., núm. 38, vol. I, A.C.A. Monac. Perg. S. Cugat núm. 46. Còpia).

7 de juliol del 945

El bisbe de Barcelona, Guilarà, va consagrar el monestir de Sant Pere de les Puel·les, a Barcelona, a petició del comte Sunyer i la seva muller Riquilda i l'abadessa del monestir, Adelaida.

El comte Sunyer i Riquilda aportaren en dotació del monestir diverses propietats, entre les quals hi havia les que posseïen al Vallès, i concretament a Castellar: vinya, terra cultivada o erma, el bosc, la mina de ferro, un molí, dos bous, dues botes, dos cups, cases, corts i horts (Arxiu del monestir de Sant Pere de les Puel·les).

31 d'octubre del 966

Data de la inscripció de la làpida sepulcral localitzada en un hort proper al riu Ripoll, a l'indret entre el pont nou i el lloc del Joncar, on servia de passera i una capa de morterot amagava la inscripció. La pedra és una peça de marbre de Carrara, de principis del segle III d.C. i té un tros de motllura lateral decorada amb oves i fulles d'acant. La inscripció diu: «Aquesta pedra (...) protegeix el cos d'Ermomir, entregat a Crist Regnant, mort el 2 de les calendes d'octubre del 966, any 12 del regnat de Lotari rei».

Sobre la seva procedència, hi ha la hipòtesi que formés part de l'església pre-romànica de Sant Esteve, aprofitada per a la construcció de l'església a Tolosa i reaprofitada com a passera quan es va enderrocar aquesta per construir l'actual el 1882.

986

Precepte del rei franc Lotari: confirmació de terres i possessions del monestir de Sant Cugat del Vallès. S'esmentaven «aloda quoque sunt infra Terracia et Baterrano et Castellar».

1010

Bonunci de Claramunt era propietari d'un patrimoni repartit entre el Vallès Occidental i el Baix Llobregat, del qual formava part l'alou dit de Castellar.

5 d'octubre de 1017

Senegundis, muller de Bonunci de Claramunt, les seves dues filles i el seu fill Isnard van vendre als comtes de Barcelona, Ramon Borrell i Ermessenda, l'alou de Castellar per 250 penses (A.A.M. Spéculo de Sant Llorenç núm. 1).

Segons la descripció l'alou incloïa cases, corts, terres, vinyes, ermes i cultivades, casals, horts, hortals, molins i estructures de molins (recs, sèquies), boscos, garrigues, arbres fruiters i amb gla, prats, pastures i roquetar. Limitava amb el terme de Togores i de Sentmenat, del castell de Guanta, el castell de Gallifa, Lacera, Nespo (Sant Llorenç Savall), la Roca Sereny i Ullastrell.

22 de maig de 1037

Consagració de l'edifici romànic de l'església parroquial de Sant Esteve de Castellar, a l'indret de Castellar Vell.

1042

Primera referència documental que les parròquies de Sant Julià d'Altura, agregada a Sant Pere de Terrassa, i Sant Esteve de Castellar estan separades.

9 d'octubre de 1049

La comtessa Ermessenda, vídua de Ramon Borrell, va donar al monestir de Sant Llorenç del Munt una gran part del territori de Castellar (la que li pervenia del seu marit, venuda per Senegundis) (A.A.M. Spéculo de Sant Llorenç núm. 5).

3 de febrer de 1052

El bisbe de Barcelona va vendre a l'abat del monestir de Sant Llorenç del Munt l'església parroquial de Sant Esteve de Castellar amb dret a cobrar primícia, delme i oblacions, per 30 unces d'or. Dins d'aquesta propietat s'incloïa la propietat de l'església de Sant Feliu del Racó o de Valrà (antic topònim referent a aquesta zona).

20 d'abril de 1064

Primera referència documental que la parròquia de Sant Feliu del Racó era independent de la de Sant Esteve de Castellar, però continuava depenent-se jurisdiccionalment.

1135

El comte Ramon Berenguer IV va encomanar a Guillem Ramon de Montcada, el gran Senescal, la baronia del castell de Castellar, entre altres.

El 1136 es va fer la conveniència i sacramental corresponents.

7 de juliol de 1165

El comte de Barcelona, Berenguer IV, va cedir a Guillem Ramon de Montcada el territori anomenat Castellar (A.C.A., Llibre IV, Enagen del Real Patrimonio en Cataluña, Rosellón y Cerdaña, folis 800 - 1177, foli 859: Montecateno).

13 d'agost de 1192

Cessió del santuari i terres de l'església de Santa Maria del Puig de la Creu per part dels senyors de Montcada al monestir de Sant Cugat del Vallès. És el primer en què es defineixen els límits de Castellar.

2 d'octubre de 1215

Guillem Ramon de Montcada va donar a Pere de Clasquerí i als seus hereus tota la devesa de la Bruguera, íntegrament, situada en el comtat de Barcelona, a la parròquia de Sant Esteve de Castellar, i que termenejava a l'est amb la serra de Sant Pere d'Ullastre, al sud amb l'alou de Sant Llorenç del Munt i Santa Maria de Togores

i Gorobert de Baiona, a l'oest amb el riu Ripoll i al nord amb l'alou situat en les cases de les Fàbregues i els molins propietat del donant.

1300

El rei Jaume II va recuperar la possessió de la baronia del castell de Castellar, per donació de Guillelma de Montcada, hereva de les possessions dels Montcada (A.C.A. llibre IV del Enagen Real Patrimonio, fol. 859, núm. 14 a 17).

16 de setembre de 1310

Pere de Clasquerí (descendent del Pere de Clasquerí de 1215) va rebre en emfiteusi per part de Gastó de Montcada, nét del Senescal, el terme i castell de Castellar, i la fortalesa de Ribatallada, i la batllia de la vila de Sabadell, junt amb el castell de Baiona (A.C.A. llibre II del Enagen Real Patrimonio, fol. 415, núm. 4).

El 1312 i 1321 el rei Jaume II i el senyor Roger Bernat, comte de Foix i vescomte de Bearn i Castellbò i senyor de Montcada, van ratificar respectivament la possessió territorial traspasada.

Agost de 1312

Gastó de Montcada va concedir per donació perpètua irrevocable el castell o lloc anomenat Castellar, amb la fortalesa o casa de Ribatallada, i tots els camins, honors, possessions, censos, delmes i altres drets, molins, aigües, aqüeductes, caps de rec, prats, pastures i boscos, a Pere de Clasquerí i als seus i a qui adquirís.

1365-1367

Primer fogatge del territori del castell de Castellar.

1388

En aquest any Guerau de Clasquerí va començar el primer capbreu documentat del terme de Castellar. Així consta en l'inventari del castell del mateix any: *Llibre de paper ab cubertes de pergami apellat Capbreu de empires e maleutes e fermes de dret e d'altres drets e coses pertanyents a la Cort del dit castell e la Senyoria del dit loch e termes de aquell. Lo qual capbreu fo començat en l'any de M.CCC.XXX.III.*

1394

El rei Joan I d'Aragó va vendre a Joan de Togores la jurisdicció civil i criminal i altres drets sobre el terme de Castellar per 500 florins (A.C.A. llibre II del Enagen Real Patrimonio, fol. 415, núm. 10 a 12).

Principis del segle XV

Guerau I de Clasquerí es va convertir en el primer senyor feudal de Castellar. Els seus successors van exercir com a tals fins al segle XVIII, moment en què el poder feudal comença a perdre força davant de les institucions civils.

18 d'octubre de 1467

Inici del procediment de capbreu segons consta en l'al·legació jurídica de la Universitat de Castellar contra Josep Meca Cassador en el plet obert el juliol de 1707.

2 de desembre de 1485

El rei Ferran I el Catòlic, de Castella i Aragó, va concedir a la Universitat i als habitants de la parròquia de Sant Esteve de Castellar el privilegi de poder-se reunir a la plaça al so d'un toc de campana i elegir síndics. Fou expedit a Alcalà de Henares i segellat per Pere Camañes, secretari del Rei.

Aquest privilegi prohibia infeudar el mer i mixt imperi i la jurisdicció civil i els drets i pertinences dels llocs de Castellar, Sant Esteve i Sant Feliu de Castellar.

21 d'abril de 1486

Sentència Arbitral de Guadalupe.

15 de juliol de 1553

Fogatge fet per Miquel Ametller, síndic de Sant Feliu del Racó, de la zona compresa per la parròquia de Sant Feliu del Racó, Castellar i Clasquerí.

21 de juny de 1560

Sentència arbitral entre els senyors del terme i el rector de Sant Esteve de Castellar i el rector de Sant Feliu del Racó sobre els límits de cada una de les parròquies.

22 d'abril de 1585

Primer acte escrit del Consell de la Universitat en la Cúria de Castellar.

26 d'octubre de 1585

Súplica de la Universitat de Castellar al rei Felip II referent als privilegi reial concedit el 1585 sobre els drets que tenia el poble, entre altres el de defensar el terme en cas de ser venut (A.C.A. Cancelleria 4.312 fol. 23).

Aquest document confirma l'existència d'una «Plaça de les Fàbregues» i d'una «ferreria».

1594

Acta de la Universitat en la qual es concreta que el Consell es reunia en la «Plaça pública de Sant Esteve de Castellar, tocant a l'església amb el mateix nom» (A.H.S. Cúria de Castellar 1468 -1612).

5 de novembre de 1603 - 20 de gener de 1636

L'heretat de la baronia de Castellar va anar passant de generació en generació des de Guerau I de Clasquerí a través de l'ordre i forma imposada per aquest en un fideïcomís, dit «Lo antic», tal com va fer constar en el seu testament.

Així es va complir fins al segle XVI, quan a la mort d'Isabel de Meca, va començar el conflicte entre les dues branques de la família (la derivada directament d'ella i la derivada de la seva jove, Violant, viuda de Galceran, primogènit d'Isabel de Meca).

El conflicte va arribar a la Reial Audiència de Barcelona. El plet va començar el 5 de de novembre de 1603. Dos anys després, el 30 de juny de 1605, determinaren i proveïren una sèrie de decrets que afectaven a la jurisdicció civil i criminal: l'exercici de la jurisdicció civil i criminal tenia un caràcter triennial i alternatiu entre els dos nobles, des del 5 de desembre de 1609.

El 29 de gener de 1636 va acabar el plet, d'acord amb la sentència donada el 5 de novembre de 1635: la Reial Audiència va fallar a favor dels Vila Clasquerí, descendents de Violant, condemnant a l'altra part litigant, els Meca Clasquerí, a restituir l'heretat i els béns.

1618-1619

Processos de bruixeria contra tres castellarenques.

Juny de 1631

Acta de la Universitat en la qual es concreta que el Consell es reunia sota el «porxo de Pau Crupell, pagès de Sant Esteve, situat en la plaça de les Fàbregues» (A.H.S. Cúria de Castellar 1468 -1612).

1639-1640

Guerra del Perpinyà. La Universitat de Castellar va complir l'ordre del Capità General de Catalunya i va cooperar amb soldats.

En aquest moment està documentada l'existència de l'«Hostalet de la Bruguera» i l'«Hostalet de les Fàbregues».

26 d'abril de 1708

Inici del procediment de capbrevació, constatat en els reconeixements de senyoria realitzats pels pagesos en els anys successius.

1716

Elaboració del Reial Cadastre de Castellar: «Libro de Apeo de Catastro del Lugar y Término de San Estevan de Castellár de la Subdelegación de Mataró, formado en el año de 1716», per ordre de José Patiño Rosales, Intendent General de Catalunya.

1723

Cens de la població de les parròquies i terme de Sant Esteve de Castellar i Sant Feliu del Racó, per ordre de José de Pedrajas, Intendent General de Catalunya.

1771-1773

Construcció d'una església en el nucli de Tolosa, sobre la capella de Sant Iscle i Santa Victòria, aprofitant els materials d'enderroc d'aquesta i de l'església de Sant Esteve de Castellar a Castellar Vell.

El 17 de juny de 1773 fou traslladada la titularitat parroquial de la de Castellar Vell a la nova.

1787

Fogatge de Floridablanca.

1846

Josep Tolrà Abellà es va establir a Sant Esteve de Castellar ocupant una de les dues places de metge. Posteriorment va ocupar diversos càrrecs dins de l'administració municipal i va engegar l'empresa tèxtil Tolrà, adquirint diverses naus de molins existents a les vores dels rius.

1871-1873

Mn. Antoni Vergés Mirassó va escriure tres llibres sobre la història de Castellar: *Sant Llorens del Munt: son passat, son present y venider* (1871), *Veïlladas á la vora del foch y á la llum de la lluna* (1872) i *Història de Castellar del Vallès* (1872 - 1873).

1885-1892

Ampliació de l'església parroquial de Sant Esteve de Castellar, d'estil neogòtic.

1895

Edició de la *Topografia mèdica de Castellar (ó Sant Esteban)*, del Dr. Pere Vergés Vernis.

22 de juliol de 1896

Emília Carles Tolrà va rebre per concessió del Ministerio de Justicia el títol del marquesat de Sant Esteve de Castellar a petició de l'Ajuntament de Sant Esteve de Castellar i en consideració a totes les millores fetes en el poble gràcies al seu marit Josep Tolrà Abellà.

1 de gener de 1910

A partir d'aquesta data va entrar en vigor l'ús del nou escut municipal, de l'arquitecte municipal Antoni de Falguera Sivilla, aprovat pel consistori el 24 de novembre de 1909.

13 d'agost de 1913

Acte de constitució de la primera i única entitat d'estalvis local: la Caixa d'Estalvis de Castellar. El 1941 va quedar fusionada a la Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros.

12 d'abril de 1931

Celebració de les primeres eleccions municipals. A Castellar el consistori va quedar representat per una àmplia majoria d'esquerres amb el partit d'Esquerra Republicana de Catalunya i una minoria de dretes amb la Lliga Catalana.

14 d'abril de 1931

Proclamació de la República des del balcó de l'Ajuntament en el carrer Major. Fou hissada la bandera, es van cantar Els Segadors i una trentena de castellarencs van baixar a Barcelona amb la Vallesana per viure de prop aquell dia.

Maig de 1931

El poeta Joan Arús Colomer va ser proclamat Mestre en Gai Saber en l'edició dels Jocs Florals junt amb Josep M. de Sagarra.

1933

El consistori municipal presidit per Antoni Tort Rocavert va aprovar el canvi de denominació del poble, suprimint la referència al patró i afegint la relació comarcal: Castellar del Vallès.

6 d'octubre de 1934

Proclamació de l'Estat Català i la República Federal Catalana des del balcó de l'Ajuntament en el carrer Major després d'haver estat proclamats per la Generalitat de Catalunya. Foren hissades les banderes i el nunci municipal va anunciar-ho en el pregó al vespre pels carrers de Castellar.

Octubre de 1934

Lino Alonso Murga, capità Delegat de l'Autoritat a Sabadell, va destituir l'Ajuntament arran dels fets del 6 d'octubre i fou nomenada una Gestora, encapçalada per Antoni Tort Rocavert.

11 d'octubre de 1934

Declaració oficial de l'Estat de Guerra, a causa dels fets provocats pel 5 d'octubre. Les forces de la Guàrdia Civil de Sabadell van fixar a la façana de les Cases Consistorials el ban del Capità General de la 4a Divisió Militar proclamant l'Estat de Guerra. El nunci es va encarregar de proclamar-ho amb un pregó.

24 de desembre de 1934

La Diada de Nadal era en dimarts i es va fer el primer pont laboral de Castellar. El catecisme es modernitza i nens i nenes representen Els pastorets.

3 de maig de 1936

Constitució d'un nou ajuntament. L'alcalde-gestor, Antoni Tort Rocavert, va convocar sessió extraordinària per designar els càrrecs.

17 de febrer de 1936

Arran dels resultats de les eleccions de diputats a Corts de la República, celebrades el dia 16, amb un triomf de les esquerres a tot el territori espanyol, el Governador General de Catalunya va ordenar la reposició dels ajuntaments destituïts després dels fets del 6 d'octubre de 1934.

19 de juliol de 1936

Constitució d'un Comitè que va assumir durant els primers dies de la revolta militar totes les activitats dictades des de la Casa de la Vila.

Desembre de 1936

Trasllat de les oficines del Consell Municipal i del Jutjat a l'antiga residència de la família Tolrà, el Palau Tolrà, carrer del General Boadella, 1.

Abril de 1937

L'Ajuntament de Castellar va emetre paper-moneda d'una pesseta de circulació obligada per tot el terme. El va dibuixar Joan Ribas Illa i el va imprimir Ramon Ribera de Solà.

El mes de juliol va emetre moneda fraccionària en cartrons del mateix tamany per valor de 5, 10 i 25 cèntims. Van ser anul·lats entre finals del 1937 i principis de 1938.

27 - 28 de gener de 1939

El dia 27 van començar a entrar les tropes nacionals. La data oficial és la del dia 28.

5 de juliol de 1946 - 4 de maig de 1949

Procés d'unió de les aigües dels Bullidors amb les de Turell. El 5 de juliol de 1946 va tenir lloc una reunió entre el Sr. Sánchez del Ocaña, enginyer i cap de les Aigües de la Confederació Hidrogràfica del Pirineu Oriental, i una comissió municipal. Per uns problemes sorgits durant l'excavació de les terres per fer la unió, es va ajornar el projecte durant uns mesos. Es van encarregar de l'obra el senyor Paredes i el senyor Carmona. El 4 de maig de 1949 el rector de Sant Feliu va beneir la unió i assistiren entre altres Josep Marcet i Coll i Pau

Llonch i Gambús, procurador a Corts i diputat Provincial, i una representació de l'Ajuntament de Sentmenat. Es va cloure l'acte amb un dinar al Mas Umbert.

1962.

Visita dels Governadors Civils Matías Vega Guerra i Ibáñez Freire. El primer per comprovar els desperfectes de les inundacions per avaluar els danys de cara la reconstrucció i el segon per inaugurar i lliurar les claus de les vivendes del Patronat Municipal de l'Habitatge.

1965

Concessió a Castellar del Vallès del Premio Diputación del *Primer Concurso Provincial de Embellecimiento de Pueblos*, de més de 5.000 habitants, concedit pel Governador Civil i Cap Provincial del Movimiento. La notícia va sortir divulgada a la premsa barcelonina de l'època.

11 de gener de 1974

Visita del Governador Civil, Tomàs Pelayo Ros, per al lliurament de les claus de les noves vivendes del Patronat Municipal de l'Habitatge, en la Sala de Plens.

També hi assistiren el cap provincial del Movimiento, el delegat de la vivenda i el sub-cap de la Jefatura Provincial.

27 de juliol de 1978.

El Pla General d'Urbanisme de la Comarca de Sabadell, redactat entre 1976 i 1977, va entrar en vigència en tots els assumptes relacionats amb l'ordenament urbanístic de la comarca, i per tant de Castellar del Vallès.

3 d'abril de 1979

Celebració de les primeres eleccions municipals després del període de dictadura franquista.

8 de maig de 1983

Celebració de les segones eleccions municipals.

7 de juny de 1987

Celebració de les terceres eleccions municipals.

26 de maig de 1991

Celebració de les quartes eleccions municipals.

Apèndix documental II

REPRESENTACIÓ MUNICIPAL

Aquest apartat pretén ser una recopilació de les persones que han exercit càrrecs en els òrgans de govern de representació municipal: castlans i batlles nomenats pel senyor, alcaldes, regidors i secretaris.¹

En algunes etapes hi ha buits d'informació o de seguiment cronològic que futurs estudis i investigacions aniran omplint. Per aquest motiu hem especificat les dates límits conegudes de cada període de manament, perquè en quedi constància d'aquest lapsus.

1. Castlans del castell de Castellar (nomenats pels senyors de Montcada)

1 d'abril de 1300

Ramon de Barberà.

Ramon de Centelles.

2. Batlles (nomenats pel senyor del terme, segles XIV - XVIII)

22 de març de 1310

Pere de Noguera.

Des del 13 de març de 1437

Francesc Mir.

Pere de Canyelles.

Berenguer de Buadella.

Pere d'Ullastre.

Pere d'Argilaguè.

Pere de Puigvert.

Gabriel Bosch.

Salvador Cuiàs.

Ramon de Casamada.

Berenguer Bosch.

Guillem de Torrents.

Francesc Sales.

Anton Fumanyes.

Joan d'Astafort.

Guillem d'Oliver.

Guillem Gili.

Ramon de Fogars.

Bartomeu Bonet.

Berenguer Pèlachs.

Guillem de Soler.

1461 - 1463

batlle: Berenguier Oliver.
lloctinent del batlle: Joan Vall.

1464

Salvador Boff.

1466

Miquel Ambert.

4 de gener de 1467

Pasqual Gili.

1493

Jaume Carner (àlies Stafort).

1510

Joan Umbert.

1520 - 1528

Joan Quer.
Joan Jener.

25 de juliol de 1530

Jaume Descarner.

1542 - 1556

Feliu Steva (àlies Homet).

4 de desembre de 1556 - 1565

Pere Brunet.

1579 - 27 d'octubre de 1609

Bartomeu Quer.

28 d'octubre de 1609 - 27 d'octubre de 1612

Antic Casamada.

9 de gener de 1612 - 1 de febrer de 1613

Pere Muntada.
Mateu Busqueta.

juny de 1613 - 1617

Bartomeu Cellent.

1617 - 1618

Mateu Busqueta.

1619

Antic Avellaneda.

25 de novembre de 1619 - 1622

Narcís Carner.

1622 - 1630

Antoni Turó Canyelles.

1630 - 1644

Jaume Homet.

Joan Cellent Cusidor (1633).

1650 - 1658

Joan Pau Mir.

Damià Umbert (1654), de Sant Feliu del Racó.

1662 - 1691

Jacint Torrella.

1693 - 1694

Vicenç Avellaneda.

1703 - 1708

Jaume Quer.

1715 - 1716

Josep Sant Pere.

1716 - 1723

batlles: Josep Sallent i Josep Massabeu, senador del Consell Reial (1721).

regidors: Josep Casamada, Bonaventura Juliana, Jaume Vinet Romeu i Miquel Cadafalch.

1728

Gabriel Torrella.

1730

Isidre Brunet Cellent.

1731 - 1733

Bonaventura Juliana.

1735

Gabriel Juliana.

1755

batlle: Josep Comas.

regidors: Francesc Palaudàries Torrents, Josep Turull i Jaume Oliver Botet.

1772

batlle: Miquel Torras.

regidor degà: Manel Cellent Brunet.

1779

Jaume Boadella.

1781

Josep Sallent.

3. Alcaldes

Fins al 30 de març de 1809

alcalde: Josep Cosidor.²

síndic: Joan Humet i Josep Voltà.

administrador: Esteve Rovira.

regidors: Pau Canyellas, Jaume Voltà, Domingo Carbonell i Pere Carner.

Mitjans del segle XIX

Vicenç Arús Arenas.

1840

Gabriel Fatjó.

8 de febrer de 1841

Joan Ribatallada Comas.

9 de gener de 1842

Francesc Rocavert Roca.

16 de gener de 1843

Miquel Boadella Navàs.

26 de maig de 1844 - desembre de 1845

alcalde: Francesc Juliana Marquet.

tinent d'alcalde: Josep Pla.

síndic: Pau Oliver.

regidors: Josep Vergés, Josep Llobet, Esteve Comas, Esteve Cañellas, Ramon Homet i Josep Cusidor.

majordom: Vicenç Corominas.

recaptador: Josep Masabeu Turell.

22 de febrer de 1846 - 19 d'abril de 1846

alcalde: Josep Umbert Riera.

el consistori estava format per les mateixes persones que durant el mandat de Francesc Juliana Marquet.

19 d'abril de 1846 - 27 de gener de 1847

alcalde: Josep Viaplana.

tinent d'alcalde: Vicenç Corominas.

síndic: Tomàs Fatjó.

regidors: Pere Manyosa, Josep Umbert, Domènec Llobet, Pau Quer i Josep Homet.

oïdors de comptes (des del 17 de maig de 1846): Isidre Torras i Josep Vila Jové.

27 de gener de 1847 - 15 de setembre de 1848

alcalde: Marc Homet Pèlachs.

tinent d'alcalde: Josep Fatjó.

síndic: Vicenç Corominas.

regidors: Josep Umbert, Domènec Llobet, Domènec Oliver, Joan Forrellat, Josep Viaplana (des del 18 de gener de 1848) i des del 9 de març de 1848, Pau Quer, Esteve Cañellas, Joan Boadella, Isidre Torras i Josep Morral Casamada.

15 de setembre de 1848 - 1 de gener de 1850

alcalde: Domènec Llobet Monistrol.

síndic: Vicenç Corominas.

regidors: Marc Homet, Josep Umbert i Domènec Oliver.

1 de gener de 1850 - 6 de juny de 1852

alcalde: Domènec Oliver Torras.

síndic: Josep Masabeu.

regidors: Marc Homet, Esteve Cañellas, Joan Forrellat, Valerià Sallent i Feliu Comas.

El 30 de juliol de 1851 l'alcalde constitucional, Domènec Oliver, va aprovar la llista d'electors i elegibles de les eleccions municipals a celebrar el 1852, dividits en:

electors elegibles: Joan Fatjó, Esteve Cañellas, Josep Borrell, Josep Pla, Isidre Torras, Pau Oliver, Francesc Masabeu, Feliu Masaguer, Jaume Torrens, Jaume Colomer, Josep Fatjó, Josep Girbau de les Planas, Pau Quer, Marc Pèlachs, Joan Boadella, Joan Ribatallada, Esteve Pujol, Benet Sampere, Ramon Comas, Josep Forés, Salvador Atcher, Marc Homet, Josep Cusidor, Domènec Oliver, Josep Masabeu Montllor, Salvador Maymir, Jaume Umbert, Esteve Rocabert, Josep Masabeu Turell, Antoni Homet, Josep Vergés, Josep Rius, Marc Datzira, Esteve Vergés, Joan Comas, Domènec Llovet, Magí Comas, Josep Masabeu Masaguer, Miquel Carner, Josep Grau, Pere Mañosa, Melcior Pallàs, Isidre Rovira, Francesc Formosa, Pau Salvà, Josep Tolrà, Leodegari Balsach, Jaume Bruguera, Vicenç Masaguer, Francesc Sampere, Ignasi Arús, Vicenç Arús, Andreu Benet, Jaume Bruix, Feliu Casas, Josep Boadella Colomer i Josep Cañellas).

electors no elegibles: Jaume Vergés, Julià Datzira, Joan Voltà, Joan Cusidor, Jacint Vergés, Josep Casamada, Josep Borrell, Josep Llovet, Joan Casamada, Josep Sellent, Isidre Pobla, Jaume Oliver, Feliu Comas, Josep Ylla, Joan Forrellat, Josep Ribas, Isidre Oliver, Francesc Homet, Bonaventura Cuberta, Pere Clariana, Francesc Juliana, Domènec Romeu, Antoni Juliana, Ramon Veciana, Esteve Sampere, Salvador Torras, Esteve Masaguer, Josep Closas, Josep Homet Pèlachs i Jaume Homet Pèlachs.

electors no elegibles per capacitats: els preveres Magí Madriguera, Maties Padró i Ramon Serra, i el mestre Jaume Solà.

6 de juny de 1852 - 1 de novembre de 1853

alcalde: Josep Massabeu Turell.

tinent d'alcalde: Melcior Pallàs.

regidors: Antoni Homet, Esteve Cañellas, Valerià Sallent, Feliu Comas, Pau Oliver i Feliu Masaguer.

1854 (fins al 24 de setembre de 1854)

alcalde: Vicenç Arús Arenas.

tinent d'alcalde: Josep Boadella.

regidors: Melcior Pallàs, Josep Pla, Marc Pèlachs, Pau Oliver, Antoni Homet i Feliu Masaguer.

24 de setembre de 1854 - 26 de febrer de 1855

alcalde: Joan Juliana Sanpere.

síndic: Jaume Torrens Xercavins.

regidors: Joan Torras Baquer, Salvador Datsira Farell, Gabriel Homet Cladellas i Joan Forrellat López.

26 de febrer de 1855 - 20 de gener de 1856

alcalde regent: Salvador Datzira Farell.

síndic: Jaume Torrens Xercavins.

regidors: Marc Pèlachs, Salvador Datsira Farell, Joan Forrellat López i Gabriel Homet Cladellas.

20 de gener - 8 de desembre de 1856 (cessió del consistori per ordre d'un ofici del Governador Civil de la província)

Miquel Boadella Navàs.

8 de desembre de 1856 - 14 de març de 1857 (cessió del consistori per ordre d'un ofici del Governador Civil de la província)

alcalde: Josep Tolrà Abellà.

tinent d'alcalde: Joan Llobet.

regidors: Josep Masaguer Romeu, Josep Morral Casamada, Jaume Umbert i Tomàs Sampere.

14 de març de 1857 - 1 de gener de 1858

alcalde: Josep Morral Casamada.

tinent d'alcalde: Antoni Comas.

regidors: Sebastià Sallent, Francesc Rocavert, Manuel Llorens, Esteve Ribatallada, Josep Casas, Ramon Veciana Miret i Joan Llobet (des del 13 de març de 1858).

1 de gener de 1859 - 1 de gener de 1860

alcalde: Ramon Veciana Miret.

síndic: Esteve Ribatallada.

regidors: Josep Casas, Joaquim Voltà, Esteve Cañellas, Sebastià Sallent, Joan Bruguera i Jaume Colomer.

1 de gener - 24 de febrer de 1861

alcalde: Joan Llobet Sans.

regidors: Joaquim Voltà, Joan Bruguera, Esteve Cañellas, Jaume Colomer, Joan Llobet, Tomàs Sampere, Salvador Datsira, Josep Umbert, Esteve Vergés i Tomàs Rius.

24 de febrer - 31 de març de 1861

alcalde accidental: Tomàs Sampere.

31 de març de 1861 - 9 de març de 1862

Joan Llobet.

9 de març - 10 d'abril de 1862

alcalde accidental: Tomàs Sampere.

10 d'abril de 1862 - 1 de gener de 1863

Joan Llobet.

1 de gener de 1863 - 18 de gener de 1867

alcalde: Josep Tolrà Abellà.

regidors: Vicenç Arús, Joan Sala, Joan Colominas, Josep Datsira, Pere Mañosa, Pau Vergés, Gabriel Homet, Jaume Palaudàries i fins l'1 de gener de 1865, Joan Llobet, Tomàs Sampere, Salvador Datsira, Josep Umbert, Esteve Vergés i Francesc Rius.

18 de gener de 1867 - 28 de setembre de 1868

alcalde: Salvador Maimir Moragas.

tinent d'alcalde: Esteve Canyelles.

regidors: Joan Masaguer, Ramon Fatjó, Feliu Borrell, Joan Boadella, Joan Masabeu, Domènec Llobet, Pere Umbert i Esteve Ribatallada.

El 12 de juliol de 1868 hi va haver una nova elecció de membres del consistori: Salvador Maimir, Domènec Llobet, Pere Umbert, Josep Fatjó, Esteve Canyelles, Joan Boadella, Ramon Fatjó, Joan Massaveu, Francesc Rius, Feliu Borrell, Esteve Ribatallada i Domènec Oliver.

1 d'octubre de 1868 - 1 de gener de 1869

alcalde: Josep Masaguer.

regidors: Joan Juliana, Gabriel Romeu, Vicenç Girbau, Miquel Comas, Enric Juliana, Pau Homet i Francesc Formosa.

1 de gener de 1869 - 1 de febrer de 1872

alcalde: Josep Tolrà Abellà.

regidors: Francesc Formosa, Joan Sala, Antoni Comas, Gaietà Comas, Joan Pèlachs i Josep Pujol.

1 de febrer de 1872 - 24 d'agost de 1873

alcalde: Pantaleó Oliver.

primer tinent d'alcalde: Vicenç Artigas.

segon tinent d'alcalde: Agustí Rocavert.

síndic: Ezequiel Sampere.

representant (alcalde) de Sant Feliu del Racó: Esteve Casas.
regidors: Agustí Rocavert, Jaume Masaguer i Ezequiel Sampere.

24 d'agost de 1873

alcalde: Josep Rabasa.
primer tinent d'alcalde: Ferran Pujol.
segon tinent d'alcalde: Vicenç Juliana.
regidors: Joan Vergés Padrós, Josep Forrellat Busqueta, Miquel Comas Umbert, Isidre Rius, Josep Girbau,
Pau Homet i Joan Pallàs.

1 de març de 1877 - 17 de maig de 1879

alcalde: Gaietà Comas Farell.
primer tinent d'alcalde: Jaume Homet Masaveu.
segon tinent d'alcalde: Marc Homet Masaveu.
síndic: Francesc Vergés Mirassó.
representant (alcalde) de Sant Feliu del Racó: Pere Umbert Blanchart.
regidors: Enric Juliana Bellavista, Germà Ribas Roca, Ferran Llobet Sallent, Pau Juliana Sampere, Josep
Torras Ragner (o Baquer) i Francesc Juliana Vergés.

1 de juliol de 1879

alcalde: Joan Masaveu Rovira.
primer tinent d'alcalde: Esteve Boadella Salavert.
segon tinent d'alcalde: Ignasi Juliana Albert.
síndic: Pau Juliana Sampere.
representant (alcalde) de Sant Feliu del Racó: Joan Quer López.
regidors: Jaume Homet Masabeu, Gaietà Comas Farell, Jeroni Ribas Roca, Ferran Llobet Sallent, Josep
Umbert Garriga i Ramon Fatjó Sanahuja.

31 d'agost de 1881

alcalde: Salvador Maimir Moragas.
regidor: Ignasi Juliana Albert.

26 d'agost de 1884

Ignasi Juliana Albert.

21 de juliol de 1885

alcalde: Josep Portabella Balart.
vocals: Joan Alavedra (el 5 de març de 1886 actuava com a president accidental).
regidor: Ignasi Juliana Albert (fins al 1886).

30 d'abril de 1888

alcalde: Miquel Fatjó Padró.
primer tinent alcalde: Narcís Casamada Pujol.
segon tinent alcalde: Medir Vinyes Girbau.
síndic: Vicenç Arús Rovira.
regidors: Josep Pascuet Subré, Francesc Massaveu Rovira, Josep Romeu Rius, Marc Datsira Coret i Agustí
Vives Roque.

10 de juny de 1890

Vicenç Arús Rovira.

16 d'abril de 1892

alcalde: Manuel Camon Santamaria.
regidors: Salvador Ramon, Joaquim Font, Joan Forrellat, Joan Artigues, Joan Tort, Joan Rovira i Vicenç Poch.

3 de març de 1894

Isidre Rius Robira.

7 de març de 1895

alcalde (accidental): Josep Girbau Arderiu.

El 22 de març Miquel Fatjó Padró, vocal fins llavors, va ser elegit alcalde constitucional.

regidors (segons la sessió municipal de l'11 de març de 1897): Josep Comas Barbany, Josep Casanovas Padró, Isidre Gotés, Isidre Rius Robira, Josep Umbert, Jaume Ferrer, Joan Cusidor i Ferran Llobet.

membres de la Junta Municipal (segons la sessió municipal de l'11 de març de 1897): Isidre Gotés, Josep Romeu, Feliu Serrats, Jaume Santasuana, Josep Lluscà i Antoni Homet.

22 de febrer de 1898

Isidre Rius Robira.

20 de febrer de 1900

Manuel Camon Santamaria.

17 de desembre de 1904

Joaquim Casamada Rocabert.

28 de desembre de 1908

alcalde: Isidre Torras Carné.

regidors: Josep Rocavert, Josep Perich, Joan Casanovas, Miquel Buxeda i Joan Forrellat.

1909

Agustí Vives Roque.

1912 - 1919

alcalde: Blai Blanquer Mecier.

síndic: Llorenç Malla Rusiñol.

27 de novembre de 1920

Ramon Alguer Pou (alcalde accidental entre el 27/11/1920 al 22/03/1921).

1923 - 1924

Segimond Pedragosa Balada.

1925 - 1929

alcalde: Santiago Gorina Sala.

representant (alcalde) de Sant Feliu del Racó: Josep Carner.

regidors: Ramon Alguer Pou, Isidre Viñas, Josep Rocavert, Florenci Moix, Josep Saladich, Josep Ossul, Isidre Rusinyol, Joaquim Casajuana, Joan Sampere, Vicenç Humbert, Joan Sanosa, Francesc Torrents, Marcel·lí Ubach, Lluís Canet, Marià Pinyot, Manuel Bermúdez, Joan Clapés i Francesc Travila.

1929 - 1930 - segona dictadura del general Berenguer

alcalde: Josep Armengol Valls.

regidors: Antoni Tort, Ricard Benasco, Joan Forrellat, Ramon Alguer, Joaquim Girbau, Fèlix Llobet, Esteve Ribatllada, Santiago Gorina, Isidre Vilà, Vicenç Comas, Francesc Pedragosa (aquest no va prendre possessió).

1931 (eleccions municipals del 12 d'abril de 1931)

alcalde: Antoni Tort Rocavert.

regidors: Isidre Bruguera, Zacaries Leoz, Jaume Juliana, Daniel Rocavert, Àngel Roca, Emili Torres, Joan Vilatersana Mas, Joaquim Arderius, Esteve Ribatallada, Delfí Carol, Joaquim Buixader, Joan Genescà, Joan Batlle, Jaume Pascuet, Francesc Mateu i Joan Daví.

14 de gener de 1934 (eleccions municipals del 14 de gener de 1934)

alcalde: Antoni Tort Rocavert.

regidors: pel Círcol Republicà Autonomista, Valentí Buixadé Gallart, Isidre Bruguera Gutés, Enric Comellas Tàpies, Àngel Roca Ribas, Joan Genescà Rovira, Daniel Rocavert Argelagués i Delfí Carol Banqué, i per la Lliga Catalanista, Joan Batlle Estruch, Francesc Mateu Romeu, Jaume Pascuet Soler i Ramir Daví Fumadó.

3 de maig de 1935

Gestora nomenada pel Govern Civil (excepte els quatre regidors de la Lliga):

alcalde: Josep M. Agustí.

segon alcalde: Francesc Matheu Romeu.

tercer alcalde: Ramon Alguer Pou.

quart alcalde: Vicenç Girbau Montserrat.

síndic: Jaume Pascuet Soler.

regidors: Isidre Viñas, Joan Batlle Estruch, Ramon Parcerisa, Ramir Daví Fumadó, Joaquim Girbau i Ramon Prat.

16 de febrer de 1936 (eleccions municipals del 16 de febrer de 1936)

alcalde: Antoni Tort Rocavert.

regidors: Isidre Bruguera, Enric Comellas, Delfí Carol, Daniel Rocavert, Joaquim Buixader, Joan Genescà, Ricard Sampere, Jaume Pascuet, Francesc Matheu, Joan Batlle i Joan Daví.

6 d'octubre de 1936

alcalde: Vicenç Roca Artigues.

segon conseller: Lluís Montagut Homet (P.S.U.C.).

tercer conseller: Joan Malla Rocavert (C.N.T.).

quart conseller: Bartomeu Gelis Berga (P.S.U.C.).

regidors: Dídac Hernández (C.N.T.), Joan Homet Canadell (E.R.C.), Joan Sabater (E.R.C.), Josep Vila Guiteres (E.R.C.), Enric Comelles (Unió de Rabassaires), Joan Vilanova, Josep Abelló i Rafael Gamisans.

26 de gener de 1939

junta gestora:

alcalde: Vicenç Comas Prims.

regidors: Amadeu Casanovas Pobra, Joan Pèlachs, Joan Franch, Carles Pobra.

28 de gener de 1939

alcalde: Joan Ribas Illa.

Març/abril de 1939

alcalde: Santiago Gorina Sala.

regidors: Joan Perich, Manuel Rovira, Francesc Matheu, Emili Pascuet, Antoni M. Castells, Joan Pèlachs i Joan Corominas.

23 de juny de 1939

alcalde: Joan Corominas Masaveu.

regidors: Joan Perich, Francesc Matheu, Emili Pascuet, Manuel Rovira, Antoni M. Castells, Pere Roure, Joan Sabé, Ramon Ribera, Joan Humbert, Josep M. Agustí, Ramon Parcerisa, Francesc Pedragosa, Gabriel Viñas, Josep Carner, Carles Pobra, Pere Costa, Jaume Vila i Vicenç Comas.

Febrer de 1945

alcalde: Gabriel Viñas Cusidó.

regidors: Josep M. Agustí, Pere Roure, Joan Sabé, Ramon Parcerisa, Pere Costa, Ramon Ribera, Jaume Vila, Lluís Coll Plaia, Climent Sala, Miquel Montlló, Josep Carner, Francesc Vilaclara i Miquel Prat.

Febrer de 1954

alcalde: Vicenç Corominas Masaveu.

regidors: Josep M. Agustí, Pere Roure, Joan Sabé, Ramon Parcerisa, Pere Costa, Vicenç Girbau, Lluís Vilaclara, Josep Alemany, Josep Carner, Rafael Vilà, Francesc Vilaclara, Climent Sala, Miquel Prat Sallés i Jaume Ribas.

El 2 de febrer de 1958 va tenir lloc la constitució d'un consistori presidit per Vicenç Corominas Massaveu, format per les mateixes persones que formaven part del consistori presidit per Llorenç Casas Wehrli quinze dies més tard.

17 de febrer de 1958

Llorenç Casas Wehrli:

1r tinent d'alcalde: Vicenç Girbau Vives.

2n tinent d'alcalde: Jaume Ribas Illa.

3r tinent d'alcalde: Dionís Diaz Costa.

4t tinent d'alcalde: Emili Prat Homet.

regidors: Sever Homet, Ramon Subirana Toneu, Rafael Vilà Sellés, Lluís Vilaclara Pou, Alfons Llobet Prunés, Miquel Carné Carné, Pere Homet Oliver, Feliu Torrens Rodamilans.

5 de febrer de 1961

Llorenç Casas Wehrli:

1r tinent d'alcalde: Ricard Ros Alguer.

2n tinent d'alcalde: Ricard Sallent Benasco.

3r tinent d'alcalde: Rafael Vilà Sellés.

regidors: Josep Alemany Fontanet, Lluís Vilaclara Pou, Alfons Llobet Prunés, Miquel Carné Carné, Pere Homet Oliver, Feliu Torrens Rodamilans.

10 de maig de 1964

Llorenç Casas Wehrli:

1r tinent d'alcalde: Ricard Ros Alguer.

2n tinent d'alcalde: Ricard Sallent Benasco.

3r tinent d'alcalde: Pere Homet Oliver.

regidors: Feliu Torrens Rodamilans, Miquel Carné Carné, Josep Sayol Codina, Joan Bosch Busquets, Josep Sors Badia, Alfons Llobet Prunés.

5 de febrer de 1967

Llorenç Casas Wehrli:

1r tinent d'alcalde: Ramon Piñot Girbau.

2n tinent d'alcalde: Joan Bosch Busquets.

3r tinent d'alcalde: Josep Sayol Codina.

regidors: Josep Sors Badia, Joan Capó Arasa, Manuel de Juan Poch, Esteve Vidal Boadella, Joan Sabaté Solà, Antoni Alberola Viñas.

7 de febrer de 1971

Llorenç Casas Wehrli:

1r tinent d'alcalde: Ramon Piñot Girbau.

2n tinent d'alcalde: Esteve Vidal Boadella.

3r tinent d'alcalde: Joan Capó Arasa.

regidors: Joan M. Sabaté Solà, Antoni Alberola Viñas, Manuel de Juan Poch, Lluís Alonso Pérez, Jaume Sanosa Vilanova, Jaume Torrens Calvó.

29 d'agost de 1975 - 1979

Emili Altimira Alsina:

Governació: Departament de la Guàrdia Urbana i Senyalització de Trànsit: Lluís Alonso Pérez, Departament de Mercat Municipal, Escorxadors Municipals i Monuments Històric-Artístic: Miquel Grané Toscas, i Departament de Parcs i Jardins: M. Dolors Moré Pratdesaba.

Hisenda: Departament de Suministrament General d'Aigües: Francesc Graells Bacardit, Departament d'Enllumenat Públic: Francesc Homs Obradors, i Departament de Sanitat Pública i Cementiri: Josep M. Ubals Riera.

Foment: Departament d'Obres Públiques i Esports: Sebastià Torres Llovera (tinent d'alcalde), Departament d'Obres Públiques: Francesc Ribas Pérez, i Departament de Cultura, Jaume Torrens Calvo.

4. Equips de govern del consistori municipal (1979-1994)

4.1. Primera legislatura (1979-1983)

ALCALDIA: Miquel Pont Alguersuari

• Del 4 de maig al 19 de setembre de 1979

GOVERNACIÓ: Administratiu, Transports Públics, Policia Urbana, Personal Contractat, Tràfic i Treballs Governatius: Joaquim Escuder (fins l'1 de juny de 1979), Josep M. Núñez (del 8 de juny al 19 de setembre de 1979), Serveis Contractats, Subhastes i Concursos: Salvador Gàzquez.

HISENDA: Pressupost Ordinari i Extraordinari; Contribucions Ordinària, Extraordinària i Especial; Arbitris Municipals; Taxes i Béns de l'Ajuntament: Salvador Gàzquez i Joan Miró.

URBANISME: Ordenació i Planificació: Francesc Farriol,

Gestió Urbanística: Josep Ferrarons, Obres Públiques i Privades: Simó Garcia, Ecologia i Medi Ambient, Parcs i Jardins, Zones Verdes, Places: Josep Sales, Aigües: Germà Calvo.

SERVEIS SOCIALS: Disminuïts Físics, Psíquics i Sensorials: Anastasi Miralles, Tercera edat: Joan Miró, Joventut i Problemàtica de la Dona: Immaculada Tort.

CULTURA, ENSENYAMENT, ESPORTS I LLEURE: Esports, Lleure: Pere Garcia i Francesc Llobet, Cultura: Josep Ramon Recordà, Ensenyament: Germà Calvo Català, Col·legis: Tomàs Ferreres

SANITAT, FOMENT I INDÚSTRIA: Treball i Atur, Reformes Sindicals Patronals: Antoni Castellero, Ambulatori, Hospital, Mercat, Veterinari, Assistència del metge, Sanejament públic i General i Salubritat d'Aigües: Enric Mas.

• Del 2 de novembre de 1979 al 21 de novembre de 1980

GOVERNACIÓ: Administratiu, Transports Públics, Policia Urbana, Personal Contractat, Tràfic i Treballs Governatius, Serveis Contractats, Subhastes i Concursos i Foment del Treball i Indústria: Salvador Gàzquez, Francesc Llobet, Josep Ferrarons, Francesc Mota (des del 5 de setembre) i Miquel Pont.

HISENDA: Pressupost Ordinari i Extraordinari; Contribucions Ordinària, Extraordinària i Especial; Arbitris Municipals; Taxes i Béns de l'Ajuntament: Antoni Castellero.

URBANISME I SANITAT: Ordenació, Planificació i Gestió Urbanística: Francesc Farriol, Obres Públiques i Privades: Simó Garcia, Ecologia i Medi Ambient, Parcs i Jardins, Zones Verdes, Places: Josep Sales i M. Dolors Cos, Aigües brutes i depuradores: Germà Calvo, Sanitat: Enric Mas.

SERVEIS SOCIALS: Disminuïts Físics, Psíquics i Sensorials: Anastasi Miralles (fins l'11 de juliol de 1980), Jordi Franch (des del 5 de setembre de 1980), Tercera edat: Joan Miró (fins al 15 de maig de 1980) Francesc Llobet (des del 5 de setembre de 1980), Joventut i Problemàtica de la Dona: Immaculada Tort.

ENSENYAMENT, CULTURA, ESPORTS I LLEURE: Ensenyament a les escoles i guarderies: Josep M. Costa i Tomàs Ferreres, Cultura: Josep Ramon Recordà, Esports: Simó Garcia (des del 16 de novembre de 1979), Lleure: Josep Sales i M. Dolors Cos Argemí (des del 16 de novembre de 1979).

RELACIONS EXTERIORS: (regidoria creada el setembre de 1980): Tomàs Ferreres).

- Del 12 de desembre de 1980 a l'abril de 1983

GOVERNACIÓ: Administratius, Transports Públics, Policia Urbana, Personal Contractat, Tràfic i Treballs Governatius, Serveis Contractats, Subhastes i Concursos i Foment del Treball i Indústria: Miquel Pont, Mercat, Escorxador, Abocador i Relacions Públiques: Tomàs Ferreres, Serveis Contractats: Germà Calvo, Butlletí d'Informació Municipal: Josep Ramon Recordà.

HISENDA: Pressupost Ordinari i Extraordinari; Contribucions Ordinària, Extraordinària i Especial; Arbitris Municipals; Taxes i Béns de l'Ajuntament: Josep M. Costa

URBANISME: Ordenació, Planificació, Gestió Urbanística, Cementiri: Francesc Farriol, Obres Públiques i Privades: Simó Garcia, Ecologia i Medi Ambient, Parcs i Jardins, Zones Verdes, Places: Josep Sales, Aigües brutes i depuradores: Germà Calvo, Francesc Farriol (des del 6 de març de 1981)

SANITAT I SERVEIS SOCIALS: Disminuïts físics, psíquics i sensorials, Joventut i Problemàtica de la Dona: M. Dolors Cos, Tercera edat: Tomàs Ferreres, Sanitat: Miquel Pont i Tomàs Ferreres (des del 6 de març de 1981 al 10 de març de 1983).³

CULTURA i ENSENYAMENT, ESPORTS i LLEURE: Ensenyament a les escoles i guarderies: Josep M. Costa, Cultura: Josep Ramon Recordà, Esports: Simó Garcia, Lleure: Josep Sales i M. Dolors Cos.

4.2. Segona legislatura (1983-1987)

ALCALDIA: Miquel Pont (fins al 19 d'abril de 1986), Ferran Sànchez ⁴, Josep Arderius (des del juny de 1986 fins al juny de 1987).

- Del 21 de Juny de 1983 al maig de 1985.

GOVERNACIÓ: Simó Garcia (fins el 29 de setembre de 1983), Salvador Juanpere (des del 28 d'octubre de 1983)

HISENDA: Josep Arderius

URBANISME, OBRES PÚBLIQUES I MEDI AMBIENT: Antoni Castillero. Delegacions de serveis: tots els que comprenien l'àrea gestionada per Antoni Castillero, Josep Caixach i Imma Tort).

ENSENYAMENT: Ferran Sànchez,

CULTURA: Josep M. Avellaneda Camins (fins al 25 de gener de 1985), Albert Antonell (a partir del 22 de febrer de 1985).

LLEURE I FESTES: Ramon Moix,

ESPORTS: Feliu Gubern

SANITAT I SERVEIS SOCIALS: José Rodríguez. Delegacions de serveis: Francesc Llobet (Serveis Socials), Jordi Franch (Disminuïts físics, psíquics i sensorials) i Josep Manel Fitó (Joventut i Planificació Familiar)

SERVEIS MUNICIPALS I VIA PÚBLICA: Miquel Pont. Delegacions de serveis: Josep M. Company (Transport, Aigües, Clavegueram, Incendis, Neteja viària i Recollida d'escombraries), Enric Mas (Abocador d'escombraries, Escorxador, Mercat i Mercat ambulat, Cementiri i Pompes Fúnebres)

RELACIONS PÚBLIQUES I INFORMACIÓ: Ramon Costa (fins al desembre de 1984).

- Del 18 de juny de 1985 al 19 d'abril de 1986.

GOVERNACIÓ: Salvador Juanpere

HISENDA: Josep Arderius

URBANISME, OBRES PÚBLIQUES I MEDI AMBIENT: Miquel Pont

ENSENYAMENT: Ferran Sànchez

CULTURA I JOVENTUT: Albert Antonell

LLEURE: Ramon Moix

ESPORTS: Feliu Gubern

SANITAT I SERVEIS SOCIALS: Enric Mas

SERVEIS MUNICIPALS I VIA PÚBLICA: Miquel Pont. Delegacions de Serveis: Josep M. Company (Transpost, Aigües, Clavegueram, Incendis, Neteja viària i Recollida d'escombraries) i Enric Mas (Abocador d'Escombraries, Escorxador, Mercat i Mercat Ambulant, Cementiri i Pompes Fúnebres).

• Del 18 de juliol de 1986 a juny de 1987.

GOVERNACIÓ: Salvador Juanpere

HISENDA: Josep Arderius

URBANISME, OBRES PÚBLIQUES I MEDI AMBIENT: Ferran Sánchez

ENSENYAMENT: Àngel Aldaz

CULTURA I JOVENTUT: Albert Antonell

LLEURE: Ramon Moix

ESPORTS: Feliu Gubern

SANITAT I SERVEIS SOCIALS: Enric Mas

SERVEIS MUNICIPALS I VIA PÚBLICA: Josep Arderius. Delegacions de serveis: Josep M. Company (Transpost, Aigües, Clavegueram, Incendis, Neteja viària i Recollida d'escombraries) i Enric Mas (Abocador d'Escombraries, Escorxador, Mercat i Mercat Ambulant, Cementiri i Pompes Fúnebres).

4.3. Tercera legislatura (1987-1991)

ALCALDIA: Albert Antonell

GOVERNACIÓ: Àngel Aldaz.

HISENDA: Albert Antonell (fins al gener de 1988), Ferran Sánchez (des del gener de 1988)

URBANISME I MEDI AMBIENT: Ferran Sánchez (fins al gener de 1988), Albert Antonell (des del gener de 1988).

ENSENYAMENT: Josep Carreras.

CULTURA I JOVENTUT: Josep Ramon Recordà.

ESPORTS: Josep Parcerisa.

LLEURE: Ramon Moix.

SANITAT I SERVEIS SOCIALS: Joan Pinyot.

OBRES I SERVEIS: Josep M. Company.

4.4. Quarta legislatura (1991-1995)

ALCALDIA: Albert Antonell Ribatallada. A partir del 29 de setembre de 1992, Lluís M. Corominas i Díaz.

• Del 15 de juny de 1991 al 29 de setembre de 1992

GOVERNACIÓ: Lluís M. Corominas, representant a l'A.D.F. de Castellar i Bombers Voluntaris de Castellar.

HISENDA: Eduard Farrés.

URBANISME: Albert Antonell.

SANITAT, SERVEIS SOCIALS I MEDI AMBIENT: Josep M. Serra, representant al Patronat de la Fundació Residència Assistencial de Castellar.

ENSENYAMENT: Josep Carreras, representant al Consell Escolar Municipal.

CULTURA I PUBLICACIONS: Josep Ramon Recordà, representant a la Xarxa de Teatres Públics de Catalunya.

ESPORTS I RADIO: Antoni Mora.

SERVEIS I INSTAL·LACIONS ESPORTIVES: Joan Fusté.

LLEURE I JOVENTUT: Joan Ventura.

- Del 29 de setembre de 1992 al 27 de maig de 1995

GOVERNACIÓ: Lluís M. Corominas, representant a l'A.D.F. de Castellar i Bombers Voluntaris de Castellar.

HISENDA: Eduard Farrés.

URBANISME, PLANEJAMENT I DISCIPLINA URBANÍSTICA: Lluís M. Corominas.

SANITAT I SERVEIS SOCIAL: Josep M. Serra, representant al Patronat de la Fundació Residència Assistencial de Castellar, coordinació de regidories i portaveu del grup municipal.

MEDI AMBIENT: Albert Antonell, responsable de les relacions supramunicipals.

ENSENYAMENT: Josep Carreras, representant al Consell Escolar Municipal.

CULTURA I PUBLICACIONS: Josep Ramon Recordà, representant a la Xarxa de Teatres Públic de Catalunya.

ESPORTS I RADIO: Antoni Mora.

SERVEIS I INSTAL·LACIONS ESPORTIVES: Joan Fusté.

LLEURE I JOVENTUT: Joan Ventura.

5. Secretaris

1 de gener de 1841	Joan Comas Romeu
13 de març de 1841	Joan Llobet (interf)
29 de gener de 1856	Francesc Formosa
27 de gener de 1857	Manel Abreu
1 de setembre de 1857	Joan Llobet (interf)
30 d'abril de 1858	Manel Abreu
6 de juliol de 1858	Llorenç Gosalbo
20 d'abril de 1862	Marc Betero (interf)
22 de juny de 1862	Federic Guasch
18 d'octubre de 1862	Gaietà Comas (interf)
8 d'abril de 1866	Feliu Riera
1 de gener de 1869	Josep Pallàs
1876	Salvador Maimir Moragas
1877	Avel·lí Torruella Pouri
20 d'abril de 1892	Josep Vives
7 de març de 1895	Pau Boadella
6 d'abril de 1895	Josep Boadella
21 de febrer de 1896	Josep Vives
1899	Ascenci Portabella
27 de novembre de 1920	Avel·lí Torruella Pouri
Dictadura de Primo de Rivera	Rafael Pelechà Bertran
1924	Pere Sansa Monjo
26 de gener de 1926	Josep Valls Janer
20 de setembre de 1936	Comitè Antifeixista
26 de febrer de 1937	Josep Valls Janer
10 de gener de 1965	Miquel Santasuada Balletbó
3 de setembre de 1966	Miquel Corbella Pijoan
17 de novembre de 1966	Joan Targa Moncusí
19 d'agost de 1975	Manuel Oller Esmet
5 de maig de 1978	Joaquim Lluch Buxadé
2 de novembre de 1979	Rafael-Antonio Jiménez Mera
12 de març de 1980	Cristòfor Torra Miró ⁵
6 de març de 1981	Manuel Sanmartín Suñer
28 d'agost de 1981	Norbert Llaràs Marquès
31 de juliol de 1990	Juli Boadella Vergés

Capítol 1

¹ Les demarcacions històriques del terme han estat el comtat de Barcelona, la sots-vegueria del Vallès fins al 1716, el corregiment de Mataró entre 1716 i 1833, el partit judicial de Terrassa fins a finals del segle XIX i de Sabadell des de llavors, la província de Barcelona i la comarca del Vallès Occidental. Eclesiàsticament sempre ha format part de la diòcesi de Barcelona.

² Els noms dels límits termenals han variat en algun cas en els darrers cent anys. Són els casos de parròquies limítrofes amb la de Sant Esteve de Castellar pel sud i l'oest, incorporades als termes municipals veïns: Jonqueres i Sant Julià d'Altura, agregats de Sant Pere de Terrassa, a principis de segle.

³ IZQUIERDO EGEA, Pascual, «Introducció a la geomorfologia estructural del terme municipal de Castellar del Vallès», a *Plaça Vella*, núm. 32, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, octubre de 1992.

⁴ Les riudes de la tardor de 1962 i d'aquest any 1994 han demostrat que en èpoques de pluges torrencials el riu Ripoll passa de ser un riu amb un escàs cabal a baixar amb una gran quantitat d'aigua.

Capítol 2

¹ COLL, Joan Manel i Jordi ROIG, «Inventari arqueològic del terme de Castellar», a *Plaça Vella*, núm. 20, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, abril 1987.

² Alfons Bertran, Joan Manel Coll, Mercè Gangonells i Ester Planas.

³ SUBIRANA OLLÉ, Rafael, *Obra sabadellenca (1953 - 1978)*, Sabadell, 1979; del mateix autor, «Un forn antic a la vinya d'en Sant. Castellar del Vallès», a *Tolosa*, núm. 13, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, juliol de 1986.

⁴ DD.AA., «Prospeccions arqueològiques a la conca del riu Ripoll», a *Arraona. Revista d'història*, núm. 7, Museu d'Història de Sabadell, Sabadell, III època, tardor 1990.

⁵ ROIG DEULOFEU, Albert, «Unes sitges alto-medievals a Castellar del Vallès», a *Arraona. Revista d'història*, núm. 7, Museu d'Història de Sabadell, Sabadell, II època, primavera 1979.

⁶ Informació del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

⁷ *Jaciment arqueològic. Pla de la Bruguera*, Centre de Distribució SONY, i DD.AA., «La necròpolis del pla de la Bruguera - Centre de Distribució SONY (Castellar del Vallès, Vallès Occidental). Primers resultats», a *Limes*, núm.3, CRAC, Cerdanyola, 1994.

⁸ DD. AA., «La Vinya del Regalat (Castellar del Vallès, Vallès Occidental): un àmbit d'us domèstic del Calcolític-Bronze Antic (2000 - 1800 a.C.)», a *Arraona. Revista d'Història*, núm. 12, Museu d'Història de Sabadell, Sabadell, III època, primavera 1994.

⁹ COLL, Joan Manel, Jordi ROIG, Josep Anton VALLMITJANA, «El poblament protohistòric de la conca alta del riu Ripoll: de l'edat del ferro a la fi del món ibèric. Primeres dades», a *Limes*, núm. 3, CRAC, Cerdanyola, 1994.

¹⁰ GIMENO, Tomàs i Pere IZQUIERDO, *La societat ibèrica del Vallès*, Editorial Egara, Terrassa, 1990; COLL, Joan-Manel i Jordi ROIG, «Inventari arqueològic del terme de Castellar», a *Plaça Vella*, núm. 20, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, abril 1987; COLL, Joan-Manel i Ester PLANAS, «L'assentament ibèric de la Malesa», a *Plaça Vella*, núm. 25, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, desembre 1988.

¹¹ «Camí romà», a *Forja*, 24 de febrer de 1990, pàg. 5.

¹² Veure la nota núm. 9.

¹³ Una donació o cessió en emfiteusi significava una cessió de terres i drets a canvi d'un cens.

¹⁴ PERICH VIDAL, Gemma, *La Cort del Batlle de Castellar (Cúria Senyorial), segona meitat segle XV - primera meitat segle XVIII*, Castellar del Vallès, 1989.

¹⁵ Malauradament la història de Castellar des d'època moderna fins als nostres dies no ha estat gaire estudiada. Tot el que es coneix són les referències dels pocs estudis publicats i quasibé sempre molt concrets quant a temàtica. Per aquest motiu fem només un breu comentari dels fets primordials i incloem en l'apèndix una llista cronològica amb els fets coneguts més importants.

¹⁶ En el segle XVII hi hagué un procés contra tres dones castellarenques, acusades de practicar la bruixeria. La documentació de la Cúria de Sabadell referent a aquest procés es conserva a l'Arxiu d'Història de Sabadell. Per a més informació PERICH VIDAL, Gemma, «La bruixeria i les bruixes de Castellar», *Plaça Vella*, núm. 25, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, desembre 1988.

¹⁷ SAIZ CALVO, Sílvia, «La condició treballadora de Castellar a finals del segle XIX (1884 - 1893)», a *Plaça Vella*, núm. 26, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, abril de 1989.

¹⁸ PRAT PAZ, Esteve, «El modernisme a Castellar», a *Forja*, 8 de setembre de 1990.

Capítol 3

¹ PLADEVALL, Antoni i Josep Albert ADELL, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, Artestudi, Art romànic, núm. 12, Barcelona, 1980, pàg. 30.

² Veure les següents referències bibliogràfiques en els butlletins *Tolosa* de l'Arxiu d'Història de Castellar: CARRERAS CANDI, Francesc, *Geografia General de Catalunya 1908-1918*, núm. 2; Descripció del programa de Festa Major de 1910, núm. 5; MADDOZ, Pascual, *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar*, Madrid, 1847, núm. 6.; *Enciclopedia Universal Ilustrada Europea-Americana (1905-1933)*, núm. 16.

³ El maig de 1935 els abonats de la Companyia Telefònica Nacional d'Espanya, S.A. es van queixar que encara sortia esmentat com a Sant Esteve de Castellar, mentre a l'última estadística de la Generalitat de Catalunya ja

constava Castellar del Vallès («En el 50è aniversari de *La Farga Setmanari Castellarenc* (1933 - 1938). Breu història de Castellar durant la II República», a *Plaça Vella*, núm. 9, pàg. 31, Arxiu d'Història de Castellar, setembre de 1983).

Capítol 4

¹ Segons Frederic Udina Martorell, Doctor en Història Medieval, hi ha molt pocs municipis catalans que puguin al·legar antecedents heràldics derivats de concessions reials, com és el cas de Castellar del Vallès (Informe del 31 de maig de 1975, Expedient Escut municipal, Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Castellar del Vallès).

² En la sessió ordinària del 24 de novembre de 1909 es va acordar que es faria públic en els periòdics oficials que a partir de l'1 de gener de 1910 s'utilitzaria el nou escut. Segurament després d'aquesta sessió es va enviar el projecte amb totes les certificacions necessàries perquè fos aprovat per la Diputació Provincial de Barcelona.

³ Frederic Udina Martorell va proposar el 1975 una bandera apaïsada, dividida en dues parts, una amb les barres catalanes i l'altra amb la bandera de Barcelona, i el castell al mig. Vegeu l'informe del 31 de maig de 1975, Expedient Escut Municipal, de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Castellar del Vallès.

⁴ *Casa de la Vila*, núm. 45, abril de 1992. Expedient de l'arxiu municipal de l'Ajuntament de Castellar del Vallès.

Capítol 5

¹ IGLÉSIES, Josep, *El fogatge de 1553*, vol. 1, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1979.

² PINYOT GARRÓS, Joan, «Denominacions d'origen, Castellar o Tolosa?», a *Forja*, 24 d'octubre de 1981, pàg. 7.

³ Un cas similar al de Cases Velles és el de Cases Noves, que semblava que podia fer referència a un altre nucli agrupat de constitució més moderna que les Cases Velles, però un estudi amb els cognoms de les diferents famílies propietàries de can Torrella, va aportar la informació necessària per suposar que Cases Noves no descriu un nucli, sinó el nom amb què va ser coneguda la masia durant un temps per haver-se casat la pu-billa Torrella amb un Casanoves (DD. AA., «Les Cases Noves o el mas de Casanoves», a *Forja*, 4 maig 1991, pàg. 12).

⁴ Encara avui existeix aquest nucli agrupat de cases, habitat pels treballadors de la fàbrica de Fontscalents fins al primer quart del segle XX. Les cases d'aquest nucli eren conegudes com ca la Quima o cal Sofia, cal Poi, cal Carlons o mas Blanc, cal Blai, cal Josepet Sampere i cal Llobet.

⁵ IGLESIAS FORT, Josep, «El fogaje de 1365 - 1370. Contribución al conocimiento de la población de Cataluña en la segunda mitad del siglo XIV», a *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, III època, núm. 694, vol. XXXIV, núm. 11, pàg. 72, Barcelona, 1962.

⁶ IGLÉSIES, Josep, *El fogatge de 1553*, vol. 1, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1979.

⁷ PINYOT GARRÓS, Joan, *El Reial Cadastre de Castellar del Vallès, 1716*, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, 1985, i també PERICH VIDAL, Gemma, «Estudi del municipi de Castellar del Vallès, a través del contingut del Reial Cadastre de Castellar, 1716, a *Plaça Vella*, núm. 24, Arxiu d'Història de Castellar, setembre de 1988.

⁸ SAIZ CALVO, Sílvia, «La condició treballadora a Castellar a finals del segle XIX (1884 - 1893)», a *Plaça Vella*, núm. 26, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, abril de 1989.

⁹ SALLÉS VERDAGUER, Francesca, «Els castellarencs que varen anar a «fer les Amèriques»», a *Plaça Vella*, núm. 28, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, desembre de 1988.

¹⁰ MONTAGUT HOMET, Lluís, *Història breu de Castellar del Vallès*, Ateneu Castellarenc, Castellar del Vallès, 1970.

¹¹ *Castellar del Vallès. Hoy, 1967*, Ajuntament de Castellar del Vallès, Castellar del Vallès, 1967, p. 12: «L'edificació característica que predomina al poble són les cases de planta baixa i pis; ara però amb l'escassetat de vivendes degut a l'augment d'habitants s'han construït i s'estan construint encara, edificis de tres i quatre pisos d'alçada, que amb el temps canviarà l'urbana fesomia vallesana de Castellar».

¹² *Castellar del Vallès. Hoy, 1967*, Ajuntament de Castellar del Vallès, Castellar del Vallès, 1967.

¹³ És el cas dels dos restaurants del terme distingits amb la Medalla de la Vila atorgada la festa major de 1994: el Mas Pinetó i el Mas Umbert. En el Mas Pinetó es preparaven berenars i en el Mas Umbert hi havia dispesers (llibret publicat per l'Ajuntament de Castellar amb motiu de la concessió de les Medalles de la Vila 1994).

Capítol 6

¹ Capítol *Resum històric* de la guia editada el 1990 per l'Ajuntament de Castellar.

² *Tolosa*, núm.1, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, octubre de 1983.

³ Un exemple d'aquest tipus d'estudi és el de Gemma Perich Vidal, «Estudi del municipi de Castellar del Vallès, a través del contingut del Reial Cadastre de Castellar, 1716», a *Plaça Vella*, núm. 24, setembre de 1988. Les dades recollides en els cadastres permeten fer una descripció de la societat des de diversos vessants.

^{3bis} L'Oficina Comarcal del Departament d'Agricultura té les dades actualitzades del 1989 sobre l'activitat agrícola en el terme de Castellar.

Segons aquestes, el 8% de la superfície municipal són terres cultivades (385 Ha). Hi ha 92 explotacions agrícoles grans i molts horts de petites dimensions i d'explotació familiar. El tipus de cultius són: cereals (41%), farratges (34%), horta (8%), arbres fruiters (4%) i oliverar (4%).

S'hi dediquen 40 persones.

⁴ Josep Tolrà Abellà va néixer a Santa Creu de Cabrils l'11 d'abril de 1817, fill de pagesos. Fins als 12 anys va estudiar a l'escola del seu poble i després va assistir a les Escoles Pies de Mataró. Tot i que la seva vocació era seguir els estudis sacerdotals, els fets de 1835 (revoltes anticlericals obreres a la ciutat comtal amb incendis en els centres religiosos) el van fer canviar i va estudiar Medicina. El 1846 es va establir a Castellar com a metge i cirurgià, però a més es va integrar plenament en el poble, va exercir diversos càrrecs municipals, entre ells el de secretari, jutge de pau, membre de la Junta d'Obra de la Parròquia, vocal de la Junta local de la Primera Ensenyança i alcalde constitucional entre 1856-1857, 1863-1867 i 1869-1871, i va ser el promotor de l'empresa més important de Castellar: la casa Tolrà.

El 15 d'octubre de 1860 es va casar amb Antònia Prims en el monestir de Montserrat i va enviudar-ne el 12 d'abril de 1878. Quatre anys després, el 16 de març de 1882, es va casar amb una neboda seva, Emília Carles Tolrà, de manera que tot el patrimoni que havia creat durant els darrers trenta anys, va continuar dins la nissaga Tolrà. El matrimoni va durar poc, ja que Josep Tolrà Abellà va morir el 21 de juliol de 1883. La seva vídua, nomenada marquesa de Sant Esteve de Castellar per la reina regent el 1896, i el seu nebot, Emili Carles-Tolrà Amat, nét d'una germana de Josep Tolrà Abellà, es van encarregar respectivament del funcionament i continuïtat de la casa Tolrà.

⁵ CAMPRUBÍ PLANS, Josep, «Els Tolrà i els Valls, fabricants», a *Actualitat Col·legial*, núm. 24, segona època, octubre de 1994.

⁶ El 8 de novembre de 1936 es va celebrar una assemblea a la fàbrica per parlar del decret de la Conselleria d'Economia col·lectivitzant l'empresa i nomenant interventor, encarregat de la direcció tècnica i administrativa. Hi va haver diversos canvis de membres integrants del comitè («La II República a Castellar», *Plaça Vella*, núm. 9, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, 1983).

⁷ Vegeu nota núm. 5.

⁸ SAIZ, Sílvia, «La condició treballadora del segle XIX a Castellar del Vallès», a *Plaça Vella*, núm. 26, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, octubre de 1988, i també llibre publicat amb motiu del lliurament de la Medalla de la Vila 1994, Ajuntament de Castellar del Vallès.

Capítol 7

¹ Segons el que diu Lluís Vergés Solà a la seva *Història de Castellar* (1972). En canvi Ramon Ribera de Solà en un article publicat a *Biblioteca para el Hogar* comentava que el benefici fou aprovat per imposició del Bisbe de Barcelona el 1771 i amb la condició que l'obtentor ensenyés gramàtica (ensenyament superior).

² Segons la notícia recollida en el setmanari *La Farga* aquest contractista va guanyar la subhasta de la construcció, valorada en 280.002 pessetes (*Plaça Vella*, núm. 9, setembre de 1983, pàg. 9).

Capítol 8

¹ Sortosament hi va haver una bona resposta per part de la gent dels tres nuclis, ja que en pocs dies hi havia uns 200 accionistes de Castellar, 100 de Sant Llorenç Savall i 100 més de Sabadell. De tots aquests cal destacar Enric Turull Comadran, diputat a Corts pel districte de Sabadell i conseller de la Companyia de Ferrocarrils del Nord, amb un valor de 2.500 pessetes en accions, i els prohoms Antoni Oliver Turull i Antoni Lonch, amb 1.000 pessetes.

² Segons Joan Blanquer, el primer automòbil de La Vallesana va ser adquirit a la Casa Abadal de Barcelona, que a més va proporcionar el primer xofer, Ramos Garcia (BLANQUER, Joan, «Castellar en el meu record (VI)», a *Forja*, 9 de juliol de 1988).

³ Per redactar els estatuts es van consultar els de l'empresa «La Pirenaica Pallaresa», encarregada de fer el servei de viatgers entre els dos Pallars. El Comitè organitzador estava format per: Antoni Altafaja, de Sant Llorenç Savall; Ignasi Verdaguer Asmarats i Josep Pallàs, de Sant Esteve de Castellar; Antoni Oliver, de Sabadell, i Pere Comerma, de Barcelona.

Capítol 9

¹ Per a més informació consultar l'inventari del patrimoni històrico-artístic-arquitectònic de Castellar que l'historiador de l'art Esteve Prat Paz va incloure en el llibre *L'art castellarenc. Arts plàstiques i visuals. Del neolític als temps presents*, pàgs. 12-13. En aquesta llista s'esmenten els edificis situats dins el terme municipal de Castellar del Vallès inclosos en algun inventari pel seu interès artístic-arquitectònic.

També són interessants els articles: ROCA ROUMENS, Pere, «Breu itinerari per l'arquitectura de Castellar», a *Artilletres*, núm. 3, Castellar del Vallès, i PRAT PAZ, Esteve, «El modernisme a Castellar», a *Forja*, 8 de setembre de 1990, Castellar del Vallès.

L'Ajuntament de Castellar del Vallès preveu la creació i constitució d'una comissió assessora per a l'elaboració d'un pla especial per a la part més vella del poble, integrada per les persones i entitats interessades.

² «El castell de Castellar el 1388», a *Plaça Vella*, núm.18, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, setembre de 1986.

³ Per a més informació sobre la capella de Sant Iscle i Santa Victòria i els edificis que successivament han estat construïts sobre els mateixos terrenys: «Centenari de l'Església Parroquial de Sant Esteve», a *Plaça Vella*, núm.15, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, desembre de 1985; PRAT PAZ, Esteve, *L'art Castellarenc. Arts plàstiques i visuals. Del Neolític als temps presents*, Castellar del Vallès, 1992, i del mateix autor, «El trencaclosques no resolt sobre l'Església de Sant Iscle i els orígens de Castellar», a *Plaça Vella*, núm.37, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, desembre de 1993.

⁴ Amb motiu de la celebració del centenari de la construcció de l'església parroquial l'Arxiu d'Història de Castellar va dedicar un número monogràfic de la revista d'història que edita a aquest edifici: «Centenari de l'Església Parroquial de Sant Esteve de Castellar 1885-1985», a *Plaça Vella*, núm.15, Castellar del Vallès, setembre de 1985.

⁵ Vegeu nota anterior.

⁶ Les Escoles Pies van funcionar fins l'esclat de la Guerra Civil. Llavors els Pares Escolapis foren expulsats, l'edifici fou requisat i hi instal·laren el magatzem i l'oficina del Sindicat de Pagesos. Des del 1944 l'edifici allotja la caserna de la Guàrdia Civil, i des del 1956, l'antiga aula gran és el local del Grup Pessebrista de Castellar.

⁷ El precepte de Lotari és la confirmació que el 986 va fer el rei Lotari de França de totes les possessions del monestir de Sant Cugat del Vallès.

⁸ Esteve Prat comenta que per les seves dimensions, 94,5x54,6x6 cm. guarda una relació molt propera amb les dels exemplars lapidaris romans d'inscripció llatina (PRAT PAZ, Esteve, *L'art castellarenc. Arts plàstiques i visuals. Del Neolític als temps presents*, Castellar del Vallès, 1992, pàg.166.

⁹ El 13 d'abril de 1941, dia de la Pasqua de Ressurrecció, Mn. Josep M. Esteve Ribot va beneir solemnement la nova imatge, tallada en fusta i imitant l'original, pagada per un devot. Amb les almoines recollides es va fer tallar un altre altar, seguint l'estil romànic, i es van adquirir els elements litúrgics essencials (GRUP SANT JORDI, *Mare de Déu de les Arenes. Recull històric*, 1977)

¹⁰ Per a més informació consultar Grup Sant Jordi (1977) i VERGÉS SOLÀ (1972).

Capítol 10

¹ La informació sobre totes aquestes entitats i associacions han estat extretes de: BLANQUER PANADES, Joan, «Castellar del meu record», a *Forja*, des del 5 de març de 1988 fins el 31 d'octubre de 1992, i del mateix autor, «Temps era temps ...», a *Forja*, des del 10 de juliol de 1993; PERICH VIDAL, Gemma, *La cort del Batlle de Castellar (Cúria senyorial) primera meitat del segle XV - segona meitat del segle XVIII*, Castellar del Vallès, 1989; VERGÉS SOLÀ, Lluís, *Història de Castellar*, Sant Llorenç Savall, 1972; revista *Plaça Vella*, núm. 9, 12, 16, 36, Arxiu d'Història de Castellar; butlletí informatiu *Tolosa*, núm. 2, 3, 4, 5, Arxiu d'Història de Castellar; «25 anys de teatre a Castellar», a *Forja*, 23 d'octubre de 1971.

² L'*Esbart Teatral* continua en actiu. De la coral *Llaç d'Amor* se sap que el 1905 va estrenar penó, que a la *Laletània* del 7 de juny de 1908 se'n fa referència com a «Secció Coral» i estava dirigida pel mestre Padró; el 1916 una coral va cantar La Marsellesa i l'himne nacional belga en solidaritat amb el poble belga, ocupat per l'exèrcit alemany (I Guerra Mundial), en el saló del Centre Castellarenc, però no sabem si era aquesta coral. Del grup *Teatre de Nois* sabem que actuaven el juny de 1908.

³ Amb motiu de la restauració de l'edifici, en l'escaire de les dues façanes es va col·locar un escut de la casa Tolrà. Domènec Valls Taberner va regalar a l'entitat un quadre de Joaquim Vancells Vieta, que actualment presideix la Sala Arús de l'Arxiu d'Història de Castellar, i en el saló-cafè, recuperat com a auditori, dos pintors castellarencs, Raimon Roca i Alfons Gubern, van pintar dos plafons murals adossats a la paret, sobre tela i a l'oli, un dels quals, el de Raimon Roca, es pot veure en el vestíbul del Palau Tolrà.

⁴ Complementàriament a la informació extreta de «La II República a Castellar», *Plaça Vella*, núm. 9, Arxiu d'Història de Castellar. Castellar del Vallès, 1983, donem les dades extretes de *Castellar del Vallès. Hoy 1967*, Ajuntament de Castellar del Vallès, 1967, perquè hi ha algunes diferències:

- La dissolució de l'entitat va tenir lloc el 1935, dies després de la festa d'homenatge a Fèlix Llobet Ustrell.
- L'estat de comptes en el moment de liquidar era el següent:

ACTIU	
Valors	544.510,50 pessetes
Mobles	700,00 pessetes
Caixa i Banca	95.940,43 pessetes
TOTAL	641.150,93 pessetes

Imponents	566.717,06 pessetes
Capital o fons de reserva	74.433,87 pessetes
TOTAL	641.150,93 pessetes

- Les dades referents a la *Caixa d'Estalvis de Castellar*, en el moment de la fusió era de:

Saldo d'estalvi	576.671,27 pessetes
Número d'imponents	682,00 pessetes

— En la mateixa publicació s'inclou l'evolució dels comptes quinquennals de la sucursal de la *Caja de Pensiones y de Ahorros*, des de la fusió fins al 1967 i el primer període de comptes és del 1942 al 1945, cosa que confirma que la fusió es va fer el 1941 i no el 1935.

Capítol 11

No hi ha notes.

Capítol 12

¹ Mn. Antoni Vergés Mirassó esmenta en la seva *Història de Castellar* «Corporació municipal» el 1810 i 1813, respectivament. El 1813, amb motiu de la Guerra del Francès, el Comissari de la Guerra va obligar als membres de la Corporació Municipal, als comissionats i al rector a lliurar una part de les 103 quarteres de blat i una altra part de les 45 càrregues de vi en concepte de la contribució que devien per al subministrament de tropes.

² Successivament els senyors desenvoluparen el règim senyorial seguint el que Guerau de Clasquerí, el primer membre d'aquesta família que va ser senyor de Castellar amb el mer i mixt imperi i la possessió territorial, en un rigorós testament fideïcomissari el 1388.

³ PERICH VIDAL, Gemma, *La Cort del Batlle (Cúria Senyorial)*, primera meitat del segle XV - segona meitat del segle XVIII, Castellar del Vallès, 1989.

⁴ En el cas de Castellar el senyor va donar indirectament per suposada la condició dels habitants de Castellar com a vassalls seus en l'acte de jurament del batlle.

⁵ A l'acta de juny de 1631 consta que el Consell es reuneix sota el porxo de Pau Crupell, propietari del mas Crupell, situat en la plaça de les Fàbregues.

⁶ VERGÉS MIRASSÓ, Mn. Antoni, *Història de Castellar del Vallès*, Ed. Martin - Montblanch, Barcelona, 1974, pàgs. 60 - 62.

⁷ Castellar s'havia convertit en carrer de Barcelona el 1485 per consentiment del rei Ferran I, tal com es concretava: «*Item supliquen los dits prohomes e habitants que vostra real maiestat faça e consente, axi com de present fa e consent que les dites parrochies é Terme del Castellar sian carrer de la ciutat de Barcelona é conjungeix, é uneix é ajusta los habitants de les dites parrochies é Terme del Castellar inseparablement é immediatament a la dita Ciutat é Comptat de Barcelona, plenament é ab tota integritat qual a efecte no pusquen esser alienats o separats en tot o en part del real patrimoni ne de la dita ciutat de Barcelona, otorgantlos que en las sglesies damunt dites puxen tenir pintades les armes reals é les armes aixi mateix de la ciutat de Barcelona é que puguen alegrar é usar plenament é librament é sens empaix de tots é sengles privilegis, libertats é immunitats, franqueses, costums, usos impetrats é impetradors per la dita ciutat de Barcelona, així com se alegren é se poden alegrar los poblats ciutadans de aquella é mana é vol que dites parrochies é Terme del Castellar sien units indissolublement é inseparablement, incorporats perpetuament a la real Corona é al dit comptat de Barcelona de Barcelona, aixi en tal forma que qui serà Rey de Aragó é Compte de Barcelona tots temps hage a esser Senyor immediat de des dites parrochies é Terme del Castellar, é del mer i mixt imperi é de la jurisdicció civil é criminal é altres drets devallant de aquells» (A.C.A. Secció de Cancelleria, Alcalá de Henares, 2 de desembre de 1485, reg.3.549, fol.132, confirmat per Felip II el 26 d'octubre de 1585 a Montsó, reg.1.413, fol.23-40). Documentació municipal sobre aquesta sessió extraordinària.*

⁸ Tot i que la Universitat no va aconseguir la concessió del dret de carreratge i la condició de carrer de Barcelona, per altra banda hi ha una referència bibliogràfica segons la qual el 1498 la vila de Sant Esteve de Castellar va acollir-se a aquest dret per poder deslliurar-se del lligam feudal (Diari *La Vanguardia*, 17 de juny de 1984).

⁹ ALSINA GIRALT, Joan, «Una fundició de metall a Castellar», a *Tolosa*, núm. 14, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, novembre de 1986.

¹⁰ Vegeu nota núm. 6, pàg. 57.

¹¹ Una cita bibliogràfica de 1847 ja ho especifica (MADOZ, Pascual, *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones*, Madrid, 1847, a *Tolosa*, núm.6, Arxiu d'Història de Castellar. Castellar del Vallès, 1988).

Hi va haver diversos castellarencs que foren diputats provincials pel districte de Terrassa cap al darrer quart del segle XIX, com Ignasi Juliana Albert, de can Juliana.

¹² Padró municipal de 1896 (Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Castellar del Vallès).

¹³ En l'acta de constitució de l'Ajuntament de 1844 s'esmentava el càrrec de Majordom, encarregat dels arbitris. No el trobem mencionat posteriorment. L'únic precedent documentat d'aquest càrrec és el majordom del *Sindicat del Blat*, format el 1631 per la Universitat de les Fàbregues amb l'objectiu d'assegurar el subministrament de blat en cas d'escassetat (PERICH VIDAL, Gemma, *La cort del Batlle (Cúria Senyorial)*, Castellar del Vallès, 1989).

¹⁴ VERGÉS VERNIS, Pere, *Topografía médica de Castellar (San Esteban) ó del Vallés*, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, 1987 (segona edició), pàg. 213.

¹⁵ Tradicionalment s'ha considerat que aquest primer espai destinat com a Casa de la Vila estava situat en la casa del començament del carrer del Puig de la Creu.

¹⁶ Acta del 9 de desembre de 1854 de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Castellar del Vallès.

¹⁷ *Memòria de l'Ajuntament de Castellar del Vallès*, Castellar del Vallès, 1932.

¹⁸ Aquests fanals estaven distribuïts dins el casc urbà, entre els carrers del Dr. Pujol, Josep Anselm Clavé, Barcelona, Girona, Lleida, Pare Borrell i Dr. Vergés. *Castellar del Vallès. Hoy, 1967*, Ajuntament de Castellar, Castellar del Vallès, 1967.

¹⁹ Les més antigues corresponen a: VERGÉS MIRASSÓ, 1972; VERGÉS VERNIS, 1985; *Tolosa*, núm. 10, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, 1989, dades extretes d'un qüestionari que l'Ajuntament de Sant Esteve de Castellar va haver de respondre el 1910 d'acord amb la Reial Ordre Circular del Ministerio de Gobernación del 16 de juliol de 1910.

²⁰ Vegeu nota núm. 3.

²¹ Vegeu article de Joan Blanquer de "Castellar del meu record", i el de Josefina Font, publicats al setmanari *Forja*.

²² L'acord d'adjudicació establia que la companyia elegida havia de proporcionar enllumenat amb 119 làmpares de 10 bugies cadascuna, a canvi de 3.990 pessetes/any. L'Ajuntament no cobrava cap arbitri en concepte d'instal·lació o ocupació sobre la via pública, però tenia el dret de fer una revisió del servei i rescindir el contracte en el cas de considerar que no es complia segons l'acordat.

Capítol 13

¹ Unitat d'Esquerres per Castellar (U.E.) va ser una coalició electoral formada pel Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), pel Partit Socialista de Catalunya (PSC-PSOE) i per membres independents. A l'arribada de les segones eleccions municipals democràtiques aquesta coalició va deixar d'existir i ambdós partits, PSC i PSUC, van presentar les seves respectives llistes de manera separada.

² Amb una població de gairebé 12.000 habitants, Castellar formava part del conjunt de municipis entre 10.001 i 20.000, als quals els corresponia un nombre de 17 regidors.

³ Salvador Gàzquez, que va dimitir com a regidor l'octubre de 1982, no va tenir substituït en el consistori. Això va provocar que U.E. tingués un regidor menys fins a la finalització de la legislatura, d'acord amb la normativa d'ens locals vigent en aquell moment.

⁴ El regidor Joan Miró Castillo va morir el maig de 1980 als 73 anys d'edat. Vinculat a Castellar durant molt temps, el senyor Miró havia estat director de l'Escola Nacional i formava part del consistori com a regidor dedicat a les qüestions de la Tercera Edat.

⁵ La Comissió Municipal Permanent era un òrgan col·legiat executiu integrat per l'alcalde i els tinents d'alcalde del consistori que es reunia setmanalment i que tractava principalment els temes fonamentals que sorgien en el dia a dia de la vida municipal. La Comissió Municipal Permanent era l'equivalent a l'actual Comissió de Govern.

⁶ Raó assenyalada en moltes ocasions per diversos regidors de CiU i U.E durant aquell període i, també, pel mateix alcalde a l'article «Entrevista: Avui amb el batlle Miquel Pont i Alguersuari», a *L'AMIC*, núm. 22, 29 de març de 1980, Associació de Veïns Sant Esteve de Castellar, Castellar del Vallès.

⁷ Una proposta denegada als regidors d'U.E. en el ple de novembre va adquirir extraordinàries dimensions en provocar una crisi de govern municipal. Segons la crònica que va publicar el setmanari *Forja*, el

regidor de Governació, Salvador Gàzquez va proposar en nom d'U.E. l'obertura al públic de les sessions de la Comissió Municipal Permanent. El punt esmentat no va ser aprovat pels regidors de CiU i UCD, que van al·legar una manca de competència legislativa per aprovar-lo, tot advocant per l'estricta compliment de les llei en vigor.

Seguidament el mateix portaveu d'U.E., Salvador Gàzquez, va criticar l'actitud que CiU estava adoptant en diversos aspectes del govern municipal i va anunciar la dimissió en bloc dels membres de la seva coalició en els seus càrrecs dins les regidories i el pas a l'oposició municipal.

⁸ L'Arxiu d'Història de Castellar va néixer arran de la iniciativa de diversos castellarencs, que havien col·laborat en l'edició del llibre *Història de Castellar del Vallès*, de mossèn Vergés, i d'alguns integrants de l'entitat Amics de Castellar Vell. L'Ajuntament va cedir-los el març de 1979 la casa del carrer Nou, núm. 23, on es va instal·lar llavors l'anomenat Arxiu Municipal d'Història. Seguidament, els membres de la comissió gestora de l'Arxiu, juntament amb el secretari municipal, van treballar per a la consecució d'uns estatuts que reglamentessin el funcionament de l'entitat. El 30 de juliol de 1982, el Servei d'Associacions i Fundacions de la Generalitat va reconèixer la personalitat jurídica legal de l'Arxiu, alhora que en va aprovar els seus Estatuts. L'entitat prenia el nom d'Arxiu d'Història de Castellar.

⁹ Cal recordar que Unitat d'Esquerres va ser la força política més votada a Castellar en les eleccions de l'abril de 1979, amb un total de 2.509 vots, obtenint com CiU el mateix nombre de regidors (vuit).

¹⁰ Val a dir que el regidor escollit com a cap de llista d'ERC, Ramon Costa Mach, va canviar la seva afiliació política per Unió Democràtica de Catalunya (UDC). Això va crear una situació paradoxal, ja que Costa no va integrar-se dins del grup municipal de CiU tot i ser membre d'un dels dos partits d'aquesta coalició. Ni el trencament dels pactes de govern establert entre tots els grups municipals el 1985 va propiciar l'acostament entre el grup municipal de CiU i el nou membre d'UDC, que conjuntament sumaven un total de nou edils. A més el 21 de desembre de 1984 va ser motiu d'un blasme unànime de tots els regidors. La governabilitat del municipi va sustentar-se amb el suport tàcit entre CiU i l'únic edil que tenia AP, Josep M. Company.

¹¹ El setembre de 1990 van ser inaugurades les instal·lacions del parc de bombers voluntaris - SERNA, en el carrer de l'Escorxador.

¹² El 1990 es va acabar la primera fase de consolidació de l'ermita romànica de Castellar Vell, inclosa dins un projecte de rehabilitació de tot l'àmbit patrimonial de la zona encarregat per l'Ajuntament.

¹³ Cal recordar que el 12 de maig de 1985 es va celebrar el centenari de la col·locació de la primera pedra del temple parroquial de Sant Esteve de Castellar.

¹⁴ Durant prop d'un mes i mig, Ferran Sánchez havia assumit les funcions de l'alcaldia atès que era el primer tinent d'alcalde. Tanmateix, calia que el consistori designés qui seria el nou alcalde de la Corporació fins a finalitzar la segona legislatura.

¹⁵ Recordem que a finals de 1987 Castellar va obtenir oficialment el títol de vila. D'acord amb l'article 33 de la Llei 8/1987 Municipal i de Règim Local de Catalunya, que disposava que tots els municipis que sobrepassessin els 5.000 habitants podien avantposar al seu nom el títol de vila, el consistori va aprovar en el ple de novembre la resolució esmentada. No tan sols es desenvolupen els plans parcials de l'Eixample, sinó que també ho fan d'altres sectors de menor densitat i superfície: els Pedrissos o Castellar Residencial 2, Bonavista o el tram final de l'avinguda Sant Esteve.

¹⁶ El 23 de juny de 1976 es va aprovar definitivament el pla parcial d'ordenació del pla de la Bruguera, per a l'execució del qual es va establir el sistema de compensació, i el dia 5 de març de 1979, l'adaptació al Pla General d'Ordenació de la Comarca de Sabadell. El Pla de la Bruguera és l'indret situat entre la carretera de Sabadell i el torrent de Colobrers, al SE del nucli actual de Castellar. La proximitat amb Sabadell i el desenvolupament industrial de Castellar van ser dos motius per animar els seus propietaris a impulsar-lo com a polígon industrial, fa uns 15 anys. L'Ajuntament va aprovar la destinació i urbanització d'aquest pla parcial, d'iniciativa privada i d'interès públic, de gran magnitud econòmica.

¹⁷ Una legislatura dura quatre anys d'eleccions a eleccions. Les corresponents a l'inici de la quarta legislatura van ser el 26 de maig de 1991 i les properes seran el 28 de maig de 1995. Per això la informació referent a aquest període s'acaba a finals de 1994.

¹⁸ Els dos membres de l'equip del Partit Socialista de Catalunya, José Rodríguez Vasallo i Patricio Mercado Pancorbo, van notificar en el ple del mes de març de 1994 la decisió d'abandonar el partit que fins ara representaven en el consistori municipal de Castellar per raons ideològiques. Malgrat tot, i donat que estaven convocades eleccions municipals per al 28 de maig de 1995, van acceptar continuar ocupant el lloc de regidors fins que s'acabés la legislatura.

En el mateix ple el grup municipal socialista va notificar el canvi de portaveu del partit dins del consistori: Pilar Llaquet Pinilla va substituir Miquel Hijano Arcas.

¹⁹ El pre-taller va començar en el curs 1991-1992 com a nou servei municipal destinat als joves de Castellar a partir dels 14 anys que no continuaven l'escolaritat, en aplicació del projecte d'activitats «No et quedis sense fer res», l'objectiu del qual era donar les nocions bàsiques per a l'aprenentatge d'un ofici concret, a més d'activitats de lleure, manualitats, formació cultural i dinàmica de grup.

²⁰ Aquesta escola forma part de l'aplicació del Programa de Promoció Esportiva per a persones amb mobilitat reduïda en centres hospitalaris (HOSPISPOST).

²¹ Anomenada «Estació Depuradora d'Aigües Residuals» (EDAR), amb la funció de recollir, tractar i retornar les aigües residuals arribades a la planta a través de tres grans col·lectors interceptors, al riu Ripoll.

Apèndix I

No hi ha notes.

Apèndix II

¹ Les fonts de consulta han estat: PERICH VIDAL, Gemma, *La Cort del Batlle de Castellar (Cúria Senyorial), segona meitat del segle XV - primera meitat del segle XVIII*, Castellar del Vallès, 1989; de la mateixa autora, una recopilació de noms de les actes de l'Ajuntament entre els anys 1841 i 1939 dipositades a l'Arxiu d'Història de Castellar; VERGÉS MIRASSÓ, Mn. Antoni, *Història de Castellar del Vallès*, 1974; VERGÉS SOLÀ, Lluís, *Història de Castellar*, Sant Llorenç Savall, 1972, i «Jutjat de Pau de Castellar», a *Plaça Vella*, núm. 29, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, abril de 1990, i actes de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Castellar del Vallès.

² Segons VERGÉS MIRASSÓ (1974) Josep Cosidor encara era alcalde el 1810, però ell mateix diu que les tropes franceses van assassinar el dia que van entrar en el poble, durant el conflicte de la Guerra del Francès, el 30 de març de 1809, a l'alcalde, de can Cosidor.

³ En acord de ple celebrat el 10 de març de 1983, el consistori va cessar el regidor Tomàs Ferreres com a delegat de Sanitat perquè en els últims mesos de la legislatura no s'estava dedicant com caldria al càrrec que li va ser assignat.

⁴ Alcalde accidental en el període comprès entre la malaltia de Miquel Pont fins a l'elecció d'un nou alcalde: Ferran Sánchez.

⁵ Cristòfor Torra Miró va ocupar el càrrec de secretari habilitat durant el període de temps que, per qüestions relacionades amb el concurs de trasllat, Castellar no va tenir secretari oficial.

Bibliografia

Actes de les sessions plenàries del consistori.

Arraona. Revista d'història, publicada pel Museu d'Història de Sabadell.

BLANQUER PANADÈS, Joan, «Castellar en el meu record», a *Forja*, des del 5 de març de 1988 al 31 d'octubre de 1992.

CAMPRUBÍ PLANS, Josep, «Els Tolrà i els Valls, fabricants», a *Actualitat Col·legial*, núm. 24, segona època, octubre de 1994.

Casa de la Vila. Butlletí d'informació municipal de l'Ajuntament de Castellar del Vallès.

Dossier intern *La Política Cultural a Castellar (1979-1994)*, regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Castellar, 1994.

Col·lectiu 4 Fulls. Revista d'informació i cultura de Castellar del Vallès.

Forja. Setmanari local portaveu de la parròquia de Sant Esteve de Castellar.

GRUP SANT JORDI, *Mare de Déu de les Arenes. Recull històric*, 1977.

IGLESIAS, Josep, *El fogatge de 1553*, vol. 1, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1979.

IGLESIAS, Josep, «El fogatge de 1365-1370. Contribución al conocimiento de la población de Cataluña en la segunda mitad del siglo XIV», a *Memorias de la Real Academia de la Ciencias y Artes de Barcelona*, III època, núm. 694, vol. XXXIV, núm. 11, Barcelona, 1962.

MONTAGUT HOMET, Lluís, *Història breu de Castellar del Vallès*, Ateneu Castellarenc, Castellar del Vallès, 1970.

PERICH VIDAL, Gemma, *La Cort del Batlle de Castellar (Cúria senyorial), segona meitat del segle XV-primera meitat del segle XVIII*, Castellar del Vallès, 1989.

PINYOT GARRÓS, Joan, *El Reial Cadastre de Castellar del Vallès, 1716*, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, 1985.

Plaça Vella. Revista d'història editada per l'Arxiu d'Història de Castellar.

PLADEVALL, Antoni i Josep Albert Adell, *El monestir de Sant Llorenç del Munt*, Artestudi, Art romànic, núm. 12, Barcelona, 1980.

PRAT PAZ, Esteve, *L'art castellarenc. Arts plàstiques i visuals. Del Neolític als temps presents*, Castellar del Vallès, 1992.

ROCA ROUMENS, Pere, «Breu itinerari per l'arquitectura de Castellar», a *Artilletres*, núm. 3, Castellar del Vallès.

SUBIRANA OLLÉ, Rafael, *Obra sabadellenca (1953-1978)*, Sabadell, 1979.

Tolosa. Butlletí informatiu de l'Arxiu d'Història de Castellar.

VERGÉS MIRASSÓ, Mn. Antoni, *Història de Castellar del Vallès*, Col·lecció de Monografies Locals, Sèrie B. Història, núm. 10, Ed. Montblanc - Martin, Barcelona, 1974.

VERGÉS SOLÀ, Lluís, *Història de Castellar*, Sant Llorenç Savall, 1972.

VERGÉS VERNIS, Pere, *Topografia mèdica de Castellar (San Esteban) o del Vallés*, Arxiu d'Història de Castellar, Castellar del Vallès, 1987.

Publicacions especials editades per l'Ajuntament de Castellar del Vallès:

- Memòria de la gestió municipal des del 12 d'abril de 1931 fins els setembre de 1932.
- *Castellar del Vallès. Hoy, 1967*. Publicació editada per la Festa Major de 1967 en motiu de la concessió del «Premio Diputación 1965», corresponent al Primer Concurso Provincial d'Embellecimiento de Pueblos.
- Publicació editada l'11 de gener de 1971, en motiu del lliurament de les claus de les noves cases construïdes pel Patronat Municipal de l'Habitatge a la Sala de Plens de l'Ajuntament.

PRESENTACIÓ	5
ACLARIMENTS DELS AUTORS	7
CAPÍTOL 1	
INTRODUCCIÓ GEOGRÀFICA DEL MUNICIPI	9
1. SITUACIÓ GEOGRÀFICA	9
2. DESCRIPCIÓ DEL RELLEU	9
CAPÍTOL 2	
EVOLUCIÓ HISTÒRICA	13
1. DADES DE LA RECERCA ARQUEOLÒGICA	13
1.1. Excavació arqueològica a l'antic forn de la Vinya d'en Sant	13
1.2. Prospecció arqueològica a la vall alta-mitjana del riu Ripoll	14
1.3. Excavació de les sitges alto-medievals dels Saulons	14
1.4. Excavació arqueològica Pla de la Bruguera	14
1.5. Excavació arqueològica Pla de la Bruguera-Sony	15
1.6. Excavació de la Vinya del Regalat	16
1.7. Resultats globals	16
2. DADES DE LA RECERCA DOCUMENTAL	18
3. FINS ALS NOSTRES DIES	19
CAPÍTOL 3	
DENOMINACIONS TOPONÍMIQUES	21
1. TERME	21
2. PARRÒQUIA	23
3. NUCLI AGRUPAT	24
CAPÍTOL 4	
L'ESCUT I LA BANDERA	27
1. ESCUT	27
2. BANDERA	29
CAPÍTOL 5	
POBLAMENT	31
1. ELS PRIMERS INDICIS DE POBLAMENT	31
2. TIPUS DE POBLAMENT	32
2.1. Població disseminada	32
2.2. Nuclis agrupats de població	36
3. EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA	37

CAPÍTOL 6	
EVOLUCIÓ ECONÒMICA	43
1. L'ECONOMIA CASTELLARENCA EN EL SEGLE XIX	44
2. DESENVOLUPAMENT AGRÍCOLA	45
3. DESENVOLUPAMENT INDUSTRIAL	45
3.1. L'aprofitament del riu Ripoll	45
3.2. La infraestructura de molins en el desenvolupament industrial	46
3.3. La Casa Tolrà	49
3.4. Altres tipus d'indústries	53
3.5. Desenvolupament comercial	53
CAPÍTOL 7	
EVOLUCIÓ DE L'ENSENYAMENT	55
1. PRIMERS MESTRES I CENTRES D'ESTUDI	55
2. GESTIÓ D'ENSENYAMENT	55
3. CENTRES D'ENSENYAMENT	56
3.1. Escola Primària	56
3.2. Congregació de les Germanes Dominiques de l'Anunciata	57
3.3. Escoles del Patronat Tolrà	57
3.4. Escoles Pies	59
3.5. Grup Escolar Emili Carles-Tolrà	60
3.6. Escola Municipal de Pàrvuls	63
3.7. Altres centres	63
3.8. Sant Feliu del Racó	65
4. SITUACIÓ ACTUAL	66
CAPÍTOL 8	
VIES DE COMUNICACIÓ I SISTEMES DE TRANSPORT	67
1. LES VIES DE COMUNICACIÓ	67
1.1. Els camins	67
1.2. Els ponts	68
1.3. Les carreteres	69
1.4. Projectes de línia fèrria	71
2. SISTEMES DE TRANSPORT	71
2.1. Transport de mercaderies	71
2.1.1. Carros i carreters	71
2.1.2. Camions, camionetes i transportistes	72
2.2. Transport de viatgers	73
2.2.1. Primers serveis de transport	73
2.2.2. Companyia La Vallesana, S.A.	74
2.2.3. Altres serveis de viatgers	77
CAPÍTOL 9	
EL CASTELL, LES ESGLÉSIES I LES CAPELLES	79
1. CASTELL DE CASTELLAR	79
2. TERME PARROQUIAL DE SANT ESTEVE DE CASTELLAR	80
2.1. Església parroquial de Sant Esteve de Castellar	80
2.1.1. Edifici de Castellar Vell	80
2.1.2. Edifici situat en el nucli de Castellar	83
2.2. Església de Sant Pere d'Ullastre	84
2.3. Església de Santa Maria del Puig de la Creu	86
2.4. Capella de la Mare de Déu de Montserrat	87
3. TERME PARROQUIAL DE SANT FELIU DEL RACÓ	88
3.1. Església parroquial de Sant Feliu del Racó	88
3.2. Església de la Mare de Déu de les Arenes	90
4. CAPELLES CONSTRUÏDES DINS D'ALTRES EDIFICIS	91

4.1. Església de Sant Martí de Castellar o de can Massaguer	92
4.2. Capella de Sant Pau del Molí d'en Busquets	92
4.3. Capella de Sant Josep de ca n'Ametller	92
4.4. Capella de la Mare de Déu de la Mercè de Fontscalents	93
4.4. Capella de Sant Esteve de can Barba	94
4.5. Capella de Sant Antoni de la masia de Cadafalch	94
CAPÍTOL 10	
L'ASSOCIACIONISME A LA NOSTRA VILA	95
1. ENTITATS BENÈFIQUES - ASSISTÈNCIA SOCIAL - ASSISTÈNCIA MUTUAL	96
2. ENTITATS CULTURALS I RECREATIVES	100
2.1. Cafès	100
2.2. Entitats culturals	102
3. GRUPS MUSICALS - ORQUESTRINES - ORQUESTRES - COBLES	109
4. ENTITATS VINCULADES A LA PARRÒQUIA	112
5. ENTITATS VINCULADES A L'ENSENYAMENT	112
6. ENTITATS D'ESTALVI	113
7. ENTITATS DE TENDÈNCIA POLÍTICA	114
8. ENTITATS VINCULADES A OFICIS I PROFESSIONS	118
9. COSSOS DE VIGILÀNCIA	120
10. ALTRES	122
CAPÍTOL 11	
PUBLICACIONS CASTELLARENQUES	123
CAPÍTOL 12	
GESTIÓ DEL MUNICIPI (I)	131
1. PRIMERES FORMES D'ORGANITZACIÓ	131
1.1. Cúria senyorial i batllia	132
1.2. Ajuntament	135
2. EDIFICIS DE LA CASA DE LA VILA	137
3. PRESSUPOSTOS MUNICIPALS	139
I. Pressupost de 1885	140
II. Pressupost ordinari de 1931	140
III. Inversions municipals 1965	141
IV. Pressupost de 1994	142
4. SERVEIS I INFRASTRUCTURES MUNICIPALS	142
4.1. Primeres dotacions d'equipaments i serveis	142
Subministrament d'aigua	142
Enllumenat públic	144
Cementiri	145
Escorxador	146
Plaça mercat	146
Vigilants (serenos)	147
Obres urbanístiques singulars	147
Equipaments escolars	149
Piscines municipals	149
Casal d'avis	150
Gimnàs municipal	150
Serveis sanitaris	150
Prevenició i extinció del foc	151
4.2. Període de transició 1975 - 1979	151
Situació econòmica municipal	152
Desenvolupament urbanístic	153
Serveis municipals	154
Equipaments municipals	154

CAPÍTOL 13	
GESTIÓ DEL MUNICIPI (II)	157
PRIMERA LEGISLATURA (1979-1983)	158
1. La constitució del primer consistori democràtic	158
2. Les primeres realitzacions municipals	162
2.1. Primeres actuacions: urbanisme, ensenyament i cultura	162
2.2. El planejament urbanístic	163
SEGONA LEGISLATURA (1983-1987)	164
1. El canvi de legislatura	164
2. Crònica de la legislatura	166
3. La mort de Miquel Pont	168
4. Josep Arderius, nou alcalde	170
TERCERA LEGISLATURA (1987-1991)	171
1. El canvi de consistori	171
2. Crònica de la legislatura	171
QUARTA LEGISLATURA (1991-1995)	176
1. Canvi de legislatura	176
2. Crònica de la legislatura	177
Apèndix I	183
Apèndix II	191
Notes	205
Bibliografia	217
Índex	219

Fe d'errates

Pàg. 53:

On diu «i la pedrera del Comas»,
 ha de dir «o d'en Comas i la pedrera del Cente, a més d'altres zones d'extracció».

Pàg. 63-64:

On diu «a redòs del Centre Parroquial»,
 ha de dir «a redòs de la parroquia i de la gent d'Acció Catòlica».

Pàg. 118:

On diu «26 d'abril de 1926»,
 ha de dir «26 de juny de 1926».

Pàg. 142:

On diu «A principis del segle XX i per iniciativa d'Emilia Carles Tolrà, es va traslladar el del carrer de Sant Llorenç»,
 ha de dir «A principis del segle XX (1901) i per iniciativa d'Emilia Carles Tolrà, es va construir el del carrer de Sant Llorenç i el 1926 fou traslladat a la cantonada».

Pàg. 146:

On diu «A finals del segle XIX es va tancar»,
 ha de dir «El 1850 fou clausurat».

Pàg. 223:

Ha de dir «També agraïm l'amabilitat de Noemí Garcia per deixar-nos fer unes fotografies des de casa seva».

Crèdits

Text: Ester Planas i Àlex Portolés

Fotografies:

Josep Ametlla: 1, 2, 8, 12, 17, 23, 24, 28, 30, 32, 39, 42, 43, 47, 53-55, 57-63, 65, 67, 69, 72, 74-79

Arxiu d'Història de Castellar: 3, 13-16, 18-22, 26, 29, 31, 33-38, 40, 41, 44, 45, 48-52

Altres: 4, 5, 6, 25, 27, 46, 64, 66, 68, 70, 71, 73

Assessor lingüístic: Josep Ramon Recordà

Disseny, compaginació i coordinació editorial: Alfons Freire

Fotomecànica: Imprès Autoedició, C.B.

Impressió: Castellargraf, S.L.

Idea i edició: Ajuntament de Castellar del Vallès.

Dipòsit legal: B. 19.626 - 1995

Nota: Els autors agraeixen la col·laboració de molts castellarencs a l'hora de realitzar aquest llibre i, especialment, la de les següents persones: Lluís M. Corominas, Juli Boadella, Albert Antonell, Gemma Perich, Joan Blanquer, Josep Arderius, Vicenç Girbau, Ramon Falcó, Concepció Costa i Josep M. Costa. També preguem als qui hi trobin algun error que ens ho facin saber per esmenar-los en successives edicions.